

-77

Գ Ե Գ Կ Ե Ն Ե Ը Յ

Ի Բ Բ Ը Ո Գ Ե Ի Ո Բ Բ Թ Ե Ն Կ Ա Ր Ծ Ը

Յ Օ Ր Ի Ն Ե Ը Յ

Հ. Մ Կ Ի Տ Ի Չ Վ. Ա Ի Գ Ե Բ Ե Ա Ն

Ի Մ Ի Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ո Ի Խ Տ Է Ն

1857

ՀԱՐՐԱԳՐԱԿԱՆ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ

Ի Վ Ե Ն Ե Ն Տ Ի Գ

Ի Վ Ա Ն Ս Մ Բ Ե Ո Յ Ն Ղ Ա Ջ Ա Բ Ո Ի

1857

A $\frac{I}{909}$

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Կեանքն է ամսէն կենդանւոյն առջի ուղածը . և ան սխալի ըլլայ բանական կենդանւոյն առջի և վերջի ուղածը : Բայց կեանք որ կըսենք , կիսացոսի աղէկ կեանք , ամսէն կողմանէ Հանդիստ կեանք . որ ամսէնքս կը փնտսենք , ու սէտք է որ փրնտսենք :

Ուտի որչափ որ մենձ ու պատուական է մէկ ստեղծուածի մը կեանքը , այնչափ աւելի ցաւալի է անոր անՀանդիստ ըլլալը . իսկ կորսուիլը կամ կեանքը կորսնցընելը մահուամբ՝ է ծայրագոյն ցաւ , որ անկից մենձ չի կրնար ըլլալ : Բնական կեանք մը չունեցողները , այսինքն բարբոսիին անչարժ ու անզգայ արարածները փճանան նէ՝ ոչ իրենք ցաւ կիսմանան , և ոչ ուրիշի ցաւ կուտան . թէ որ ցաւինք նէ անսոց

վրայ , մեր վրայ կը ցաւինք՝ տնանկ պի-
տուական բանին մեզնէ սրահսելուն . զոր օ-
րինակ քարի , փայտի , ջրի , կրակի համար :
Կենաց նշմարանք ունեցող բաները՝ որոնց
կեանքը տնկական կըսուի , այսինքն բոյս-
քը , թէ խոտ ըլլայ , թէ ծաղիկ , թէ ծառ ,
թէ պտուղ , բանի որ կրնան մենծնալ , հա-
սուննալ , սրտերնիս կը կսկըծայ՝ ու մեզք կը
սեպենք ձեռք դպցընել փրցընել դուր տե-
ղը . չէ թէ անոնք ցաւ կիմանան (ինչպէս
կը կարծէին ոմանք անհաւատ և տղէտ մար-
դիկ) , հասլա որ դեռ չէ լրմնցեր այն վայ-
կչութիւն տնկական կենաց՝ որ Աստուած
տուեր է անոնց . և կանուխ փրցընելով
մեզի ալ անպիտան կըլլան : Զգայական
կամ շնչաւոր կեանք ունեցողները , ինչպէս
են ամենայն կենդանիք , մէկզմէկէ աւելի
զգայուն , զոր օրինակ ծովու ժժմունքներ ,
ձկներ , հողի որդեր , զեռուններ , մրջիմ-
ներ , օղին մէջը եղած մեղուններ , ճանձեր ,
թիթեռներ , թռչուններ , հաւեր , աշխարհ-
քիս վրայ պէսպէս չորքոտանիներ , թէ
ուտուելու ըլլան և թէ չուտուելու , թէ ըն-
տանի անասուններ՝ և թէ վայրի զազան-
ներ , իրենք ալ ցաւ կիմանան , մեզի ալ
ցաւ մը կուտան՝ երբոր ցաւ կը քաշեն , մա-

նաւանդ երբոր կը մեռնին , և աւելի ևս եր-
բոր շարշարանբով կը սպաննուին : Պատ-
ճառն է՝ որ բնական է ցաւ զգացողին՝ ցա-
ւակից ըլլալ ցաւ քաշողին . անգութ մարդն
է՝ որ արուն խմող զազանի պէս բնաւ ցաւ
չիցուցըներ : Իսկ արդարն ողորմի անասնոյ
խրում , կըսէ զիրքը . միայն թէ անխել-
քութիւն է խղճալ աւելորդ ցաւով անբան
կենդանիներուն վրայ , կամ խղճել զանոնք
սպաննելու , երբոր մեզի պէտք են ուտե-
լու , կամ բանի մը ծառայեցընելու , կամ
երբոր մեզի վնաս մը կուտան . վասն զի
Աստուած զանոնք բրեր է մեր պիտոյիցը
համար , շատն ալ մէյմէկու կերակուր ըլլա-
լու համար : Գանք հիմա մարդուս վրայ՝ որ
բանական կենդանի է . և բանական ըլլալու
վը՝ չէ թէ միայն ամմէն կենդանեաց վրայ
տէրութիւն թագաւորութիւն ունի , հասցա-
իր կենդանութիւնն ալ մէկ կերպ կեանք
չէ , ամմէն կերպ կեանք է՝ որ կրնայ զը-
տուիլ երկրիս վրայ ու երկնքի վրայ : Բնա-
կան կեանք ունի անզգայիցմէ վեր , ունենա-
լով մարմին հողեղէն . տնկական կեանք
ունի բուսոց պէս , անելով ու մենծնալով
մէկ որոշեալ չափով մը . զգայական կեանք
ունի՝ զգայական և շնչաւոր կենդանեաց

պէս, և ասկէն ալ անոնց նման ծնունդ
և անունդ, գործարանք և դղայարանք, ու-
տեղ խմել, սրտակիլ ելլայ, տալիլ ու մեռ-
նիլ. և ամէկն բանէն վեր՝ բանական կեանք
ունի՝ որով երկրային կենդանեաց կարգէն
գուրս կեցայ, ու երկնային կենդանեաց՝
այսինքն հրեշտակաց կարգը կը մանայ. և
ասով կըլլայ իր կեանքը այնչափ սրտուա-
կան, ազնիւ ու անգին, որ եթէ բոլոր
աշխարհք իր դարգարանքովը փճանար,
ու ամէկն բնական՝ տնկական և զղայական
կեանքերը կորսուէին մէկ մարդուն կեան-
քը միայն սրահելու համար, արժան էր՝ ու
մենձ բան չէր: Աւ աս կըսեմ մարդու
մարմնատոր կենացը համար. իսկ հոգևոր
կեանքը՝ որ բոլորովին հրեշտակային է, և
զրեթէ աստուածային, մէկ բանի հետ չի
կշռուիր աշխարհքիս վրա: Տես թէ որ-
չափ մենձ բան է և զեր բանական կենդան-
ւոյն կեանքը. և որչափ ցաւալի՝ անոր ցա-
ւը, մանաւանդ մահը:

Աս բանս ազէկ հասկընալու համար գիտ-
ցիր որ մարդս բանական կըսուի իրեր կեր-
պով. մէյմը՝ որ տնի բան ՚ի լեզուի, այս-
ինքն խօսք. մէյմ՝ ալ որ ունի բան ներարա-
մադրեալ, այսինքն բանականութիւն ՚ի

միտա , որ կըսուի տրամաբանութիւն . և
մէյմ'ալ ունի բան հողեղինութեան , այս-
ինքն հողի՝ մտօր և կամօր դարդարեալ .
ուստի բանական կըսուի մարդս՝ իբրև խօ-
սող , իբրև տրամաբան , և իբրև իմացա-
կան : Խօսիլը առաջ կուգայ տրամաբան
ըլլալէն . ան ալ իմացական ըլլալէն՝ ու
մարմնոյ հետ կապ ունենալէն : Քանական
կենդանի քսելով սովորաբար տրամաբան
կիմացուի . այսինքն անանկ բան հասկըցող
մտքովը , որ այն բանէն նոր բան մը կը
հանէ խելքովը , զոր օրինակ մուխ տեսնայ
նէ , անոր պատճառը կրակն ալ կը դանայ
խելքովը . զարձեալ կը ճարտարէ լեզուովն
ալ խօսիլ ու միտքը հասկըցընել զիմացի-
նին , և որովհետև մտքին հետ բացարձակ
կամբ ալ ունի , յօժարութիւնը մէկ բանի
մը կապուած չէ , հասլա ամմէն ճանչցած
բանէն ուղածը կընտրէ , չուզածը մէկզի
կը ձգէ անձնիշխան աղատութեամբ :

Ասով կը հասկընաս մարդուս կատարե-
լութիւնը , թէ որչափ իրմէն վար կը մնան
անբան կենդանիք , որ ոչ միտք ունին բան
մը հասկընալու , ոչ խելք ունին անկից
բան մը հանելու , ոչ լեզու ունին հասկը-
ցածնին հասկըցընելու , և ոչ կամբ ունին՝

տեղւոյն կեօրէ աս բանս ուղելու կամ չու-
ղելու . հասար մէկ կերպ մը ուղելիք կամ
չուղելիք մը ունին բնական յօժարութենով,
և աննշան ձայնով մը մի և նոյն բանը կը
հասկըցընեն . անկից դուրս չեն կրնար ել-
լալ :

Տրամաբան ըլլալը իմացական ըլլալէն
կուգայ ըսի . վասն զի մարդս սոսկ մարմին
չէ շնչատը , հասար ունի անմահ հոգի՝ ՚ի
պատկեր Աստուծոյ տեղծած . մարմինն ՚ի
մարմնոյ կըլլայ , այսինքն ՚ի ծնողաց , իսկ
հոգին ՚ի հոգւոյն , այսինքն յԱստուծոյ նո-
բանց կը ստեղծուի՝ նման հրեշտակի , մա-
նաւանդ թէ նման Աստուծոյ՝ զոյացութիւն
հոգեղէն՝ մտօք և կամօք : Այսպէս կատարե-
լութիւնս իմացական՝ անմահական և աս-
տուածական՝ պիտի երևնայ աւելի անդիի
աշխարհը . ուր ուղենայ նէ՝ տրամաբանելով
բանէ բան կը հանէ , և ինչ լեզու որ ուղէ՝
էն աղէկը իր քովէն կը ստեղծէ ու կը խօսի .
բայց կարօտ չէ աս կերպս միշտ բանեցընե-
լու . հասար Աստուծմէ տուած լուսով ամ-
մէն բանը մէկէն իմէկ կրնայ հասկընալ , և
առանց խօսելու՝ միտքը ուրիշի կրնայ հաս-
կըցընել , (որ կըսուի լեզու հրեշտակաց) .
իսկ կամքն կատարեալ կըլլայ ամմէն իր

ուղածովք, որ ալ բան չի մնար ուղելու .
 վասն զի զԱստուած տեսնալով անով կը
 դիտայլի անհնապէս . և այնու աստուածա-
 տեսութեամբ կըլլայ աստուածանման բան
 մը՝ անմահ կենօք յաւիտեան՝ : Հիմա ինչ
 կըսես , ասանկ կեանք մը ունենալը ինչ
 կարժէ , ինչ չարժէր . ասկից մենձ բան
 կրնայ մի ըլլալ . ասոր ներհակ՝ որչափ ցա-
 ւալի է ասանկ կեանքը կորսնցնել , ասանկ
 կեանքը փճացընել , ասանկ կեանքը յաւի-
 տենական՝ յաւիտենական մահուան հետ
 փոխել , ինչպէս որ կը փոխեն ամենայն մե-
 ղաւորք , որ Աստուծակէ ևտ կենալով մահու-
 չափ մեղօք՝ իրենց հոգին կը մեղցընեն .
 թող դանձնք որ ներելի մեղքով իրենց հո-
 գին կը հիւանդացընեն , ու մենձ բան չեն
 սեպեր , ինչու որ խապար շեն՝ թէ որչափ
 մենձ բան է հոգւոյն կեանքը , առողջ կեան-
 քը , հանգիստ կեանքը , և այն՝ յաւիտեան :

Աս ողորմելի և ողբալի վիճակը տեսնա-
 լով մարդկանց վրայ՝ քարոզութեանս օրերը ,
 և շատ կերպով ճար մը՝ դեղ մը մտմտալով

1 Ասոր վրայ դեղեցիկ գրեր է մեր հայր Յակոբ
 վարդապետը Ստեփանեան Տէր-...-ը . մենք
 ալ ուրիշ ոճով խօսեցանք ի Վիճակ-...-ը :
 Յէր... յաղագս արքայութեան :

Աստուծոյ տուն տուածէն , ձեռք զարկի
աս պզտիկ զիրքս հանելու , ամէն մարդու
առջնը դնելով ընտանի խօսքերով թէ քա-
նի կերպով կրնայ մարդուս հոգին հիւան-
դանալ ու մեռնիլ , որ անկից ետ քաշուին .
և քանի կերպով զեզ կրնայ ըլլալ մեր հո-
գոյն սղջութեանը և առողջութեանը : Այլ
խօսքով , կը դանաս , սիլ մեղաւոր եղբայր
իմ և որդի , աս գրքիս մէջ Գեղ կենաց՝ փա-
րատիչ ցաւոց և մահու հոգոյդ : Տէր ինքնին
տայէ ինձ նախ առնել , և ապա ուսուցա-
նել և ձեզ ընթերցողացդ և լսողացդ առնուլ
և առնել առողջարար յանձինս զայս զեզ
կենաց ՚ի կեանսն յախաննականս :

Այլ ևս աստանօր զսակաւամասնեայ
երկս նուաստացելոյս ՚ի կարգի որդեգրաց
սրբոց Աուսին , սիմ այլ ումեր , բայց քեզ
միայնոց մօր և Աուսի , Տիրամայր մօրն Եւայի
բժիշկ , զեզ կենաց ստուգապէս ստորոզեալ
՚ի սրբոց վարդապետաց , նոյն և ծառ կե-
նաց , տունկ անմահութեան , միանդամայն և
արմատ անկոյն անմահութեան , նուիրեմ ՚ի
բոլոր սրաէ՝ ընդ նուիրանաց որդեգրու-
թեան բարեպաշտ ծառայի քո՝ բանիցս փա-
փաքողի . զի ընկալցիս քեզ ՚ի հաճոյս , և
արդինացուսցես զուխտ սրտից մերոց ՚ի
փառս Արդոյ քո միածնի :

Եւ դու տէր իմ տէր , լուր բանիւ հոգե-
կիր հսկողի՝ գոչման յետնելոյս . « Եւ արաս-
ցես զսոյն բերեցողացն 'ի սիրտս յատակս՝
բժշկութիւն հոգաց , և մարբութիւն յանցանաց .
բողոքիւն պարտաց , և արձակուրդ մեղաց
կապանաց . . . Եւ արասցես յինել գեղ կենաց՝
սա ննարս ցաւոց հոգաց (և մարմնոց) բոց
ստեղծութեաց . . . Զսկսեալս իմ դու կառարեաւ .
եղիցի հոգի իս խառնեալ 'ի սա » . Աւարեկ . Վ .

[Faint, illegible handwriting throughout the page]

WM

Գ Ե Ղ Կ Ե Ն Ա Յ

Գ Լ ՈՒ Խ Ա

Աստուած ոչ արարիս մարդոյն , և արի ցար , և
ոչ արար : այսինքն և ևրեր զիսակց՝ անսկոյ բնու-
թեան , անկեալ բնութեան , և ևարողեալ բնու-
թեան

“ Աստուած զմահ ոչ արար , և ոչ խնդայ ընդ
27 կորուստ կենդանեաց . քանզի հաստատեաց ՚ի
27 լինել զամենայն , և ՚ի փրկութիւն ևր զորմք աչ
27 խարհի . չիք ՚ի նստա գեղ ստատեման , և ոչ թա-
27 գաս որութիւն զժոխաց ՚ի ներքոյ երկնից , (կամ
27 ՚ի վերայ երկրի) . զի արդարութիւն անմահ և .
27 իսկ ամարիչոց ձեռք և բաժնիք կոչեցին զնա
27 (այսինքն զմահ) առ իւրեանս . . . 27 Աս-
27 տուած հաստատեաց զմարդն յանկզմութեան .
27 և ՚ի պատկեր իւրոյ բարերարութեանն արար
27 զնա : Նախանձաւ բանասրկութիւն եմուս մահ յաչ
27 խարհ . և փորձեալ զնա՝ որ նորա փրճակին սա-
27 կի ևն 1 ”

Ա . Մարդն որ ստեղծուեցաւ , երկու բան ս-
1 իմաց . Ա . 13 = 16 . Կ . 6 . 23 = 25 .

ներ. մէյքը՝ բնական աուրք, մէյս՝ ալ գերբնական շնորհք: Բնական աուրքն էր՝ իր բնութիւնն. որ է բանական կենդանի ըլլալ՝ ունելով մարմին նիւթական, և հոգի աննիւթ իմացական, սքանչելի մարանութեամբ իրարու հետ կապուած՝ պէս պէս զարգարանքով: Արդ ինչպէս մարմինը չազուած ըլլալով շորս բանէն, — ՚ի զցալի աարեւոյց քառից, հակառակաց մարանից, — այսինքն են հոգ. ջուր, օդ, հօւր, ինքիբմէ կրնար բնականաբար ապականել, և քակուիլ ՚ի նոյն շորս նիւթս՝ որոնցմէ եզեր է. ասոր ներհակ՝ հոգին աննիւթական և իմացական՝ չունենալով իրեն պատճառ մը քակուելու, որովհետեւ բոլոր մըն էր անբաժանելի, առանց մասանց՝ որ կարենայ ՚ի նոյն մասունք քայքայիլ. իրեն քակուիլը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ, բայց եթէ՝ ոչինչ գառնալով, և բոլորն բւարովին փճանալով, և սակայն Աստուած որ իր ըրած բանը չի փճացընէր, ուստի բնականաբար պէտք էր որ բանական հոգին ըլլայ միշտ անեղծ և անմահ: Աւրեմն մէյքը աս մարդս կ'իմացուի այն բանն գրոց. — Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութեան, — այսինքն աուաւ մարդուն հոգի անմահ: Այս և փիլիսոփայական մեկնութիւն՝ ճշմարիտ ըստ ինքեան, միայն թէ աս տեղը բառս Մ•ԷԴ կ'իմացուի փոխանակ գլխաւոր մասին մարդոյ, որ է հոգին:

Բ. Իսկ գերբնական շնորհքն՝ այն էր, որ Աստուած զմարդը աս աշխարհքիս համար միայն չստանալէն, որ անցաւոր կեանք մըն է, հապառաքեց որ

երկնային փառաց ալ հասնի, և յաւիտենական
կեանք վայլէ : ասոր համար հէ՛մ մարմնոյն հէ՛մ
հոգւոյն մէյմէկ գերազանց ձիրք տուաւ զբախտին
մէջ, այսինքն գերբնական անմահութիւն մահկա-
նացու մարմնոյ, և գերբնական անմահութիւն ան-
մահական հոգւոյ : Եւ այս է բուն աստուածա-
բանական մեկնութիւն այն բնարանին, « Աս-
տուած հաստատեաց զմարդն յանկզմութեան », -
որ և է ճշմարտութիւն հաւատոյ : այսինքն թէ
Աստուած զբոլոր մարդն անկզմ և անմահ մնալու
համար տակզմեց, անանկ որ մարմինը առանց հի-
ւանդութիւն և ցաւ քաշելու ապրի տակն մը աս ալ
խորհրտ մէջ վայլելով Աստուծոյ տուած մարմ-
նաւոր բարիքը, և ետքը կենդանի կենդանի եր-
կինքը համբաւնայ, ու յաւիտեան վայելէ Աստու-
ծոյ հետ հոգեւոր բարիքը :

Աս բանս որպէս զի կարենայ ըլլալ, հոգւոյն
ալ տուաւ (բայ 'ի ֆիզիգական և 'ի բնական ան-
մահութենէ) գերբնական և բարոյական անմա-
հութիւն մ'ալ, այսինքն բնութենէ վեր կատարե-
լութիւն մը՝ որ շնորհք կրտսի . որ է անանկ սրբ
բարար պարգև մը ներքին՝ որ անով Աստուծոյ
հաճոյսկան ըլլայ, և աստուածահաճոյ գործքեր
ընելով արժանի ըլլայ իրիկ իր աշխատանքովը
վաստելամ զարձքի տեղ ափ ձգել երկնից արքայու-
թիւնը : Եւ այս երկու սքանչելի գերբնական բա-
նեքը՝ այսինքն անմահութիւն մարմնոյ ֆիզիգա-
կան, և անմահութիւն հոգւոյ բարոյական, ա-
նանկ կատուած էին իրարու հետ անբաժանելի

որ ինչպէս հոգին բաժնուի նե՛ մարմինը մեռած
լեշ մը կը մնայ, սասանկ ալ հոգւոյն բարոյական
անմահութիւնը մեկգի երթալէն ետե՛ մարմնոյն
Ֆիզիզական անմահութիւնն ալ պէտք էր որ վեր-
նար, ու բոլոր մարդը մեռնէր, ինչպէս որ եղաւ:

Գ. Աս էր ան դաշինքը որ Աստուած առաջնայ
դրաւ մարդուն հետ՝ այսինքն Ադամայ և Եւայի՝
գրախափն. սրատուիրանքս որ չի պահէք նե՛ ըսաւ,
նոյն օրը մահու մեռանիցիք. սոսկ Աստուծոյ ջ-
տեր. հապա՛ Տէր. Աստուծոյ՝ 1, այսինքն հոգւով
և մարմնով մեռնիք. մարմինը՝ որ հող էր, հող
գառնայ. հոգին՝ որ փճանալ չունի, իմ երեսեւ
ինկնայ. այսինքն զտեղուի յաստուածային շնորհաց,
և ՚ի պարգևաց հոգւոյն սրբոյ. ինչպէս որ ջրհե-
ղեղին ասեմնն ալ ըսաց. « Եթէ մնացե ոգի իմ ՚ի
մարդկանդ յայդմիկ՝ յախտեան, վասն լինելոյ
դոցս մարմին 2 »:

Ասոնք հերիք չեն. աս երկու կերպ մահուանս
հեա՛ իրենց պատճառներն ալ գուրս ելան՝ իրբն
կարաստեալք մահու և առաջնորդք կորստեան,
բխրակերպ թոյնք մահարեքք կամ գազանք պա-
տառօղք. այսինքն պեսպէս հիւանդութիւնք մարմ-
նայ, և պեսպէս հիւանդութիւնք հոգւոյ. որ ան
մեղ բնութեան վիճակին մէջ հիշ մեկը չիկար:

Չոր օրինակ, զլիառ ցաւ չիկար, խելքի ցաւ
ալ չիկար, և ոչ հոգևոր և ոչ մարմնաւոր խելա.

1 Մտն . Բ . 17 :

2 Մտն . 2 . 3 :

188

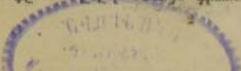
A

գարութիւն գլխու սրտու չի կար. մտքի տատա-
նում ալ չի կար, երեսի ծուռումուռութիւն կամ
անշնորհքութիւն չի կար. մտքն ալ խենթութեւն չա-
բաներու ետէն չէր երթար. երեսկայութիւնն
ալ անշնորհք և այլանդակ բաներով չէր խաղար:

Աչքի ցաւ չի կար, աչքի ցանկութիւն ալ չի-
կար. աչքով մեղք մը չէր ըլլար, հոգւոյն աչքն
ալ չէր կուրծար, ամէն բանը յասակ ու շիտակ
կը տեսնար. ըրածը կը գիտնար, ուրիշներուն ը-
րածին շարաչար գատաւոր չէր ըլլար:

Անկրճի ցաւ չի կար, անհնազանդութիւն քանի
որ չի կար. անկաճգրութեան աղէկը կար, գեղջ
չի կար:

Բերնի, սկաւայի, լեզուի, սրտաղի ցաւեր չի
կար. բերանն ալ մեկ մեղք մը դուրս չէր հաներ.
սկաւան ուրիշին անուճը բանրասանքով չէր խաճ-
խըճեր. լեզուն անվայել խոսք մը չէր խոսեր.
սրտաղի՝ իր շափեն էւել բան խապուլ չէր ընէր.
ոչ կեր ոչ խում: Հապա շափաւոր և կամուար
ճաշակ մը կառնէր՝ երբոր ուզէր՝ Աստուծոյ ստեղ-
ծած բարիքներէն ու սրատուական էջերէն. չու-
զենար նէ՝ նեղութիւն չէր քաշեր, ոչ անօթու-
թիւն և ոչ ծարաւ. հերիք էր որ տակն տակն ի
ճառոյն կենաց համեստ մը ընէր իբրև նախապա.
հող գեղ կենաց և բանզէ հիր անմահութեան:
Իսկ մարգուս անխելքութիւնը ան և զու որ գնաց
արգիլած ճառեն կերաւ, որ էր մահազեղ: Ա-
ռաջ գիտութիւն բարոյ ունէր, գիտութիւն չա-
րի չունէր. կարը ուտելով ի ճառոյն գիտու-

Թեան բարեոյ և շարի, բարին մտացաւ, շարը սոր
վեցաւ, որով ամեն շարիք մեկեմեկ գլուխը Թա
փեցան ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ. և Եսայից քն
քն ցղուի չիք 'ի նմա առողջութիւն' 111 :

Գ. Այն սոքն որ ցաւը ինչ էր՝ չէր գիտեր,
գեղ 'ի արդիւնձ ծառը քաշելով արժանի եղաւ
որ ետքը փշերու վրայ քաշէ ու խոցոտի. և գլուխն
Ազամ՝ իր սոքին, այսինքն Աւայի, խոնարհելով
անանկ ասկնու վրայ ըրաւ զինքն ալ գրուոր ալ
խարհքն ալ, որ սուրիշ ճար չիկար շտկելու, բայց
եթէ գլուխն մեր Աստուած գոյ խոնարհի յերկ
նից իրեն սոխց, այսինքն մեզի, ու կանգնէ մը
ընկած բնութիւնը, գլուխը փշէ պսակ ալ աւ
նելով:

Այն մեռքն որ՝ աշխատանք ինչ ըսել էր չէր
գիտեր, հասաւ գրասանքի մը համար գրտաթի
պախձան պէս պիտի ընէր, երկըննդով գեղ 'ի
պատուքն արդելեալ ծառոյն, թէ ինքը պատմե
ցաւ՝ որ բոլոր կեանքը աշխատանքով անցքնէ, ու
քրտանք երեսաց հաց ուտե՝ իր զուկըններովք, և
թէ իր տէրը իրեն համար խաշին վրայ մեռքը սա
քը տարածէ ու գամուի. "Տարածեալ մեռք ընդ
մեռաց, սոք ընդ սոխց ընթանալեաց 111, և այլն՝

Այն կողմն՝ որ կենդանութեան ազրիւր ընթ
լով, և պահարանն սրտի՝ որ կենաց արմատն է, հրա
շափ կերպով զիրեն նմանը ծնէր էր՝ ոչ իրիկ զու
տակ, այլ իրիկ ընկեր ոչնական ինքեան, այսինքն
Վրայ՝ զնայրն ամենայն կենդանեաց, անմտ.

Ծուծեամբ և անհոգութեամբ հեռեկելով իր ընկերոջը կամբին՝ կերտա արդեւած պատուքը, շեթե խաբուելով Աւայի տէս՝ թէ Աստուծոյ նման կըլլայ. այլ յայտնուելով ՚ի բնական սիրոյ նորա, անոր խաթրեն շանցնի տէյի՝ Աստուծոյ խաթրեն անցաւ, ու պատճառ եղաւ որ հե՛մ Աւայ՝ հե՛մ ամեն զասեղբորս ջառով ու արամութեամբ զաւակ բերեն, և ամենայն որդեկ մարդկան ամեն կերպ ջառ քաշեն ՚ի սրտի և ՚ի սիրտի. որոնց զեզ ընկելու շեն հասնիր ամենայն բռնկարանք. ևս առաւել հոգեւոր ջառեր ու հիւանդութիւններ քաշեն ներսէն, զոր շեն կրնար բռնկել ամենայն բարոյականք: Մի միայն զեզ կը մնար որ որդին Աստուծոյ՝ որ եզն որդի մարդոյ ՚ի զասեղեն Աւայի յանարատ կուսեն Մարիամոյ, խաչին ծառին վերայ կըլլայ, ու հան տեղը իր կողք բացուի, ու ըստ արիւն և ջուր, արիւնովք քառե զմեզս աշխարհի, և ջրովք մարե զմեզսց հարբը՝ որ ելաւ ՚ի կողեն Ագամոյ:

Ս. Յահա ինչ ըսեմ, ինչպէս հասկըջընեմ հոգեւոր և մարմնաւոր ջառերը՝ որ պատճառեցաւ ՚ի մեզայն Ագամոյ. և որով մնար արգարութեան, և ՚ի վիճակ անմեղ բնութեան սկզբնական արգարութեան՝ ընկանք ՚ի վիճակ ապականեալ բնութեան. որուն ուրիշ ծար չիկար, բայց միայն որ գար մի միայն զեզ կենաց կենարարն մեր Յիսուս Քրիստոս. զան սրոյ կըսէ շարականն. «Որ զանազան վիրք մեզաց հարաք յոգիս ՚ի թըշնամեոյն, և ՚ի բազմապատիկ հիւանդութիւնս կա.

բառացոյք մարդասիրիդ բառնալոյ զցաւս մեր,
վասն որոյ բժշկեալ զմեզ Քրիստոս որպէս մարգա-
սեր 33 :

Այս երկնաւոր գեղա՝ նոյն և բժիշկ , սորվեցուց
մեզի բանիւ և օրինակաւ , թէ ո՞ր ցաւին որ գեղ
չա՛հ կընէ . ո՞ր բանէն զցոյշ պիտոր կենանք՝ սան-
քի փեհրիդ պիտի բռնենք , և ո՞ր բանը պիտի բա-
նեցնենք՝ որ վրայ գանք , մէյմ , ալ չի՛հաւանդա-
նանք . ինչպէս որ երսուներու թ տարի հիւած
գացողին՝ որ ընծացուց հոգւով և մարմնով , ա
պատուէրքս գրաւ . “ Ահաւաղիկ ողջացար , փ
ևս մեզանչեր , զի մի շար ևս ինչ լինիցի քեզ՝ ” :

Հապա մենք ալ Քրիստոսի մեզի սորվեցուցած
գեղերը ամեն մէկ ցաւի գե՛մ սկսինք առաջ բե-
րել ու բանեցընել իր շնորհքովը :

ԳԼՈՒԽ Բ

Գեղ սկզբնական մեղաց , որ է մկրտութիւն :

Յ . Բովանդակ մարդկային բնութիւնս՝ մահա-
ցու հիւանդութեան մէջ ընկաւ Ազամայ մեղքո-
վը , որ կրսուի սկզբնական , անանկ կաշուն ցաւ .
և անանկ շարաշար ու մէկենիմէկ սպաննող հա-
տարակաց , որ անոր նման ժանաամահ չի կրնար
ըլլալ , որ ամեն մարդ մէկէն պիտի չկորսուի , ու զամեն
մարդ գեղ չի ծնած , սպաննեց :

Ասոր ուրիշ գեղ չէր կրնար ըլլար , բայց միայն

ինքն երկնաւոր բժիշկն՝ որ և է բուն գեղ կենաց . այն՝ որ միայն բացարձակ կրնայ ըսել “ Ես հարկանեմ , և ես բժշկեմ , ես սղանանեմ , և ես կեցուցանեմ ” : Աւստի սեանալով մեր ողորմելու թիւնը՝ ողորմեցաւ ու եկաւ մեզ բժշկել և կենդանացնել , ըստ այնմ . « Աչ ինչ է պիտոյ բժիշկ ողջոց , այլ հիւանդաց . և ոչ եկի կոչել զարգարս , այլ զմեղաւորս ¹ » : « Ես եկի՝ զի զկեանս ունիցին , և առաւել ևս ունիցին ² » , այսինքն առաւել քան զառաջին կենդանութիւնն՝ զոր ունեին յանմեզ վիճակի գրախախն : Եւ ինչպէս որ սկզբնական մեղաց մահացաւ հիւանդութիւնը հասարակաց էր , նմանապէս կենարար գեղն ալ հասարակաց արուեցաւ , ըստ այնմ « Արպէս Ագամաւ ամենեքին մեռանին , նոյնպէս և Քրիստոսիւ ամենեքեան կենդանասցին ³ » :

Բայց թէ ինչպէս կրլայ որ ամենքը չեն կենդանանար , այսինքն շատն ալ կը մեռնին նոյն սկզբնական մեղքով , պէտպէս խորունկ պատճառներ կան՝ որ աստուած արանները ճորով կրնան հասկընալ , թող թէ հասկըցընել . քեզի հերիք ըլլայ աս երկու գիւրին պատճառ :

Մէյքը որ ինչպէս մօրմնաւոր կենաց ընդհանրական գեղը թէպէտ գիւրաւ գանուի նէ ամեն տեղ , ճրի ալ ըլլայ առանց տրկի , այսու ամենայնիւ կրլայ հիւանդ որ այն գեղը կամ չիգանար ,

1 Մ․Դ․ Բ․ 17 :

2 Յ․Ը․ Ժ․ 10 :

3 Ե . Կ․Դ․Բ․ ԺԵ․ 22 :

կամ չառնէր, ու կը մեռնի սէսպէս պատճառնէրով. զորտրինակ մէկը պուտ մը ջուր ասնուր պողապը կը բացուէր, չեն տուէր կամ չէ առէր նէ, պողապը գոցուէր ու խզգուէր է. մէկայը հոտամտեղ մը գոցուած նստելով մեռէր է. օգը փոխէր նէ, չէր մեռնէր. մէկայը իր մտրդիկներուն անհոգութենէն երեսի վրայ մնացած կը մեռնի և այլն. ասոր նման ալ հոգեւոր հիւանդութեան մէջ կըլլայ:

Մէյք՝ ալ որ ինչպէս սկզբնական մեղքը մեր ամմէնուն առջի ծնողացմէ մեզի կանցնի՝ միջնորդութեամբ մեր առանձնական ծնողաց. ըստ այնմ « Եօրէնութեամբ յղացաւ, և ՚ի մեզս ծնաւ զիս մայր իմ՝ »¹, անոր գեղն ալ մեր ամմէն մեկին ծնողաց ձեռքովը ճարուելու ճամբան գրած է Աստուծակ: Հին օրինաց մէջ՝ ծնողքն որ հաւատացեալ ըլլային նէ, անոնց հաւատքովը զուկրներն ալ եկեղեցնայ մէջ կը սեպուէին. և ասոր նշանը յայտնի ըլլալու համար՝ Աստուած հրամայեց որ աստուածապաշտ ազգն Արրահամաւ իրենց մանչ զուակները թլփատեն. որ թէպէտ ըստ ինքեան սկզբնական մեղքը չէր ընջէր, բայց յայտնի կընէր՝ թէ այդ նշանը ունեցողը զատուած է հեթանոսներէն, ու Աստուծոյ Ժողովուրդն է. և Աստուծոյ Ժողովուրդ ըլլալովը՝ իր հաւատքը շիտակ կըլլար, և իր հոգին ալ փրկութեան ճամբուն մէջ կը գտուէր. ասոր համար կոչի յԱռաքելոյն նշանակ և կնիք արգարութեան հաւատաց²:

1 Ս=չ. Ծ. 7:

2 Հ=ճ. Գ. 11:

Ասոր ներհակ անհաւաստի զուակը՝ իր ծնողաց
պէս անհաւաստ մնալէն՝ սկզբնական մեզաց գեղէն
ալ զուրկ էր . և քանի որ խելքը չէր բացուած ,
կարելի չէր որ հաւատացեալ ըլլայ անհաւաստին
զուակը :

Բ . Գանբ հիմա նոր օրէնքն՝ որ Քրիստոս տէրն
մեր ամեն կերպով գիւրին գեղ դրաւ սկզբնա-
կան մեզաց զուրբ մկրտութիւնը . և սակայն
ծնողքն որ անհոգ ըլլան երեխան մկրտել աալու
նէ՝ ՚ի հարկէ անկնուծք կը մնայ . և յանկարծ մեռ-
նի նէ , սկզբնական մեզաց սակը կը մնայ : Թող որ
ծնողքը անհաւաստ են նէ , ինչպէս իրենք անկնուծք
կը կորսուին , սասնկ ալ իրենց զուակը անկնուծք
կը կորանցընեն :

Ասոնք յայանի են սուրբ աւետարանէն , ուր
կըսէ ինքը փրկիչն մեր . « Եթէ ոչ որ ծնցի ՚ի ջրոյ
և ՚ի հոգւոյ , ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն
Աստուծոյ ¹ » : Ար հաւատայ և մկրտեսցի կեցցէ .
և որ ոչն հաւատայ , դատապարտեսցի ² » : Ասկից
հասկըցիր թէ սրչափ ծանր պատժոյ արժանի են
այն ծնողք կամ կնքահարք , որ երախային մկրտու-
թեան ազկ հոգ չեն տանիր . կամ կուչացընեն
ասենը՝ աշխարհային հանգէս ընելու համար .
կամ տեսնան որ երեխան մեռնելու վրայ է , փոյթ
չեն տանիր շուտով մկրտել աալու՝ որ ճամբով որ
կարելի է : Ճամբան ալ սա է , որ շուտով քահա-
նայ մը կանչեն՝ որ մկրտէ . քահանայ չի կայ նէ :

1 Թ . 3 . 7 . 5 :

2 Մ . 23 . 16 :

երիկ մարդ մը՝ ով որ ըլլայ, մարդ չի գտաւի նե,
գայեկն է եզեր՝ կամ արիչ ճարտար կնիկ մը, ըստ
գիտաւորութեան մօր մերոյ սուրբ եկեղեցւոյ
պէտք է որ միրակ յանուն Հոր և Արդւոյ և Հո-
գւոյն սրբոյ . չե՛ նե՛ Աստուած անոր հոգին իր
ճնողացմէ կուզէ : Աւստի գարնեալ կըսեմ, երբոր
մէկ երեխայ մը գժար ծներ է, ու վառնոց ունի
մահուան, ՚ի հարկէ նոյն ասեմն պէտք է որ միր-
տաւի . անկից կտէ թէ որ մեռնի նե, արբոյս-
թեան զուակ է . որովհետեւ ծնաւ ՚ի ջրոյ և ՚ի հո-
գւոյ . ապա թէ չմեռնի նե, պէտք է ժամ տա-
նիչ, ու մնացած արարողութիւնները կատարելով՝
առանց միրակելու՝ սոսկ սուրբ մեռածը առլ : Աս-
ալ գիտցած ըլլան մարերը՝ որ Աստուծոյ գժար
պատասխան պիտար ասն, երբոր իրենց անհոգու-
թենովք կամ անխելքութենովք պատճառ կըլլան
որ զուակնին հասըլ չըլլար, ու միրաութեան չի
հասնիր նե : Մէկ խոսքով, հասկընալ պէտք է աս-
բանա : չե՛ նե՛ շատ բան կար ըսելու, թող քեա-
միլները իրասեմն ճահիլները, և ճահիլները իրաս-
աանեն քեամիլներն :

7 . Կրնայ հարցընել մեկը նախ . Երկնունք մեռ-
նող երեխաներուն հոգիները ո՞ր կերթան, ի՞նչ
կըլլան :

Պատասխանի . Ասոր վրայ՝ ազեանները մէյակու-
պետակա ազխասկան պատասխան կուտան . և
փճախա գայեկնէր ալ կան, որ ջուապին մարե-
րու միթիթարանք առլու համար՝ իրենց քովն բա-
ներ կը ստեղծեն կը խափն . բայց ով որ ճշմար-

աստիճանը կուզէ սորվելնէ, սա է որ անկէն ան-
կեանք երեկոյ զուրկ կը թնայ յարքայութենէ :
այս է ճշմարտութիւն հաւատոյ . ըստ այնմ՝ « Եւ
թէ ոչ որ ծնցի 'ի ջրոյ ե 'ի հոգւոյ , ոչ կարէ մը-
տանել յարքայութիւնն Աստուծոյ ¹ » : Ասկից
զուրկ թնայ նէ , ուրեմն գժտիք կերթայ պիտի
բնեւ : Չէ : Հապա ըստ հասարակ խօսից անկնայն
վարդապետաց , ե ըստ սովորական վարդապետա-
լծեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ պիտի բնեմք , թէ
գասապարտելոց գժտիքը շերթար , նահապետաց
գժտիքը կերթայ՝ այսինքն լիսուսը . ուր կայ պա-
տիժ պղծման կամ վնասու . բայց չիկայ պատիժ
զգայութեան կամ կրակի : Ասանկ կը խօսին հա-
սարակարէն հարք ե տասուածարանք . աւելի բան
պետք չէ , ոչ հարցնեն , ե ոչ պատասխանեն . չէ
նէ , կը սխալին : Աստուծոյ գասառատմին խորը
մանաս նէ , կրնեղմա :

Դ . Հապա , բնէ մեկը , շափահաս մարդ մը ու
զենայ քրիստոնէ ըլլալ . ու չիգտաւ զինքը միջը-
տոյ նէ , թեչ ընէ :

Պատասխանի . Եր կողմանէն պիտի ջանայ՝ որ կա-
րելի է նէ՝ մեկ մարդ մը զանէ զինքը միրատոյ-
ինչ մարդ կուզէ՝ թող ըլլայ . պիտի ազալէ զանի
որ անու զինքը ջուրը խօթէ , կամ գլուխը ջուր
լեցնեն՝ բնելով սա խօսքս իր նիւթին , (որ է գի-
տաւորութիւն սուրբ եկեղեցւոյ) . « Մկրտի ծա-
ռայս Քրիստոսի՝ այս անուն՝ (կամ , ես մկրտեմ
զքեզ) յանուն Հոր ե Որդւոյ ե Հոգւոյն սրբոյ .

ամեն յ՛ : Միայն թէ ջուրը ըլլայ ճշմարիտ և բնա-
կան ջուր . ինչպէս և գետը , աղբխորը , անձրևի
ջուրը , ծովին ջուրը , չէ թէ խտակերէն կամ ծաղ-
կընէրէն շինած արուեստական սուհ մը , կամ ջրի
պէս բան մը , կամ թաց բան մը : Բայց թէ բնա-
մէկ մարդ մը շիկարենայ գանալ լեռան գլուխը
կամ ետպանի տեղ մը , կամ թէ գտած մարդը
չուզէ զանի մկրտել , և ինքն կենացմէ վախ ունի ,
որ պիտի մեռնի կամ բնական կամ բանական մա-
հուսմբ . զոր սրինակ ստատերազմ պիտար մանայ ,
կամ մարտիրոս պիտի ըլլայ , ան տանն մկրտու-
թեան ջրոյ տեղը երկու կերպ հոգևոր կնուծք
կրնայ ըլլալ . մէկն և մկրտութիւն սիրոյ , մեկաւ
մկրտութիւն սրոյ : Մկրտութիւն սիրոյ՝ որ և հը-
րոյ կըսուի , և ստատիկ փափաք սիրոյն Աստուծոյ՝
որով մէկը կուզէ մկրտուիլ , բայց իր ձառքը չըլ-
լեն՝ Աստուծոյ կը յանձնէ զինքը կտաւորեալ զգէ
ջուրով , ու անանկ կը մեռնի : Մկրտութիւն սրոյ
կամ արեան՝ և մարտիրոսութիւն . որ ալ ազնիկ կը
լեցընէ մկրտութեան տեղը . վասն զի և գործ ծայ-
րագոյն սիրոյն Աստուծոյ . ըստ այնմ « Մեծ ևս
քան զայս սեր ոչ որ ունի , և թէ զանձն իւր գիցէ
ի վերայ բարեկամաց իւրոյ ¹ » :

Ն . Մէկն ալ հարցընէ . Քրիստոս տերն մեր և
բնուն տարեկան մկրտուեցաւ , մեք ինչո՞ւ հա-
մար նոր ծնած երեխան կը մկրտենք :

Պատասխանի . Այն բանը որ ընդհանուր եկեղե-
ցին կընէ յամենայն ազգս քրիստանեկոյ , Քրիստո-

ակ իջած սովորութիւն է՝ առայբելոց ձեռքովը արդ՝ ամենայն քրիստոնէոցք նոր ծնած երեխան կը մկրտեն, ուրեմն Քրիստոս աւերն մեր ասանկ հրամար է առայբելոց՝ ան ալ մեր օգտին համար չէ նէ՝ անհամար տղաք և մարդիկ անկնուծք կը մեռնէին, որովհետեւ աւելի շատ է՝ երսուն տարին չի հասնողը՝ քան հասնողը: Արաւ է որ առջի ասանկ ամանք նոր հաւատքի եկողներէն՝ կամաւ կը սպասէին որ երսուն տարին հասնին, ու մկրտասունին, ամանք ալ տխրաւ կընէին՝ որ ասանկ զանան նէ՝ երթան Եօրդանան զեալը մկրտուին Արարի պէս, զուցէ ծածուկ միտք մըն ալ կը մանար աս բանիս մէջ, որ ամեն մեզքը զօրմէլէն ետե՛ գիւրաւ որբուին մկրտութեամբ, բայց շատն ալ չի հասան՝ անկնուծք մեռան, անոր համար պատուիրեց եկեղեցին որ որչափ կարելի է նէ, շուտով մկրտուին: Թող որ հին որինաց մէջ ալ՝ տղաքը տղակուց կը թլփասէին, մենծուսա հաւատք եկողները՝ մենծուսա: Առանելիս հարիւրասեւալ՝ որ իր բոլոր անովը մկրտուեցաւ, և այնչափ աներ որ մեկէնիմեկ քրիստոնէ եղան նէ, ասանք ամենքը երեսուն տարեկան էին, յայտ է թէ ամեն հասակէ կային, մեծն ու պզտիկ: Աւստի յիմար են այն ազանգաւորները՝ որ անկնուծք կը սունին, ինչու որ անկնուծք կը պահեն տղաքը ինչուան երսուն տարին, կամ չափահաս ըլլայ կը սեն, անխէ շատին չափը առաջուց կը հասնի, ու ահաս կը մեռնին:

Հեռեանք

1. Մկրտութիւնը կը սրբէ ամեն մեզք, թէ սկզբնականը՝ թէ ներդարձականը, քանզի է բուրասկան մարտութիւն հոգւոյ, առջի գեղ կենաց, եկեղեցւոյ դուռը, և որդեգրութիւն Հօրն երկնաւորի, որով կըլլանք անգամք Քրիստոսի, և հարան հոգւոյն սրբոյ սրբարար շնորհք առնելով վասն զի ՚ի ծնողաց կը ծնանինք որդիք բարկութեան, աւազանէն կը վերածնանինք որդիք վերկութեան. « Զի ծնեալն ՚ի մարմնոյ՝ մարմին է, և ծնեալն ՚ի հոգւոյ՝ հոգի է ¹ 33 :

2. Մկրտութիւնն Յովհաննու խորհուրդ չէր, խորհրդական արարողութիւն էր. շնորհքի նշան ունէր, ու շնորհքի պատրաստութիւն էր, բայց շնորհք չէր բերեր. ուստի Յովհաննէս Մկրտչէն մկրտուածները՝ նորանց մկրտուեցան Քրիստոսի մկրտութեամբը ² :

3. Մկրտութիւն ջրոյ՝ իրեք կերպով ալ կրնայ ըլլալ. այսինքն՝ ընկզմամբ, հեղմամբ, ջրղմամբ : Ընկզմումն սովորական է արևելեան ազգի. հեղումն՝ յատուկ եզրու արևմտեան ազգի. իսկ ջրղումն՝ ետքի հարկաւորութեան ատեն միայն կըլլայ, երբոր ատեն չիկայ, կամ առատ ջուր չի գտնուի. միայն թէ այնչափ ջուր գտնէ պիտի ըլլայ, որ կարենայ ըստիլ լուսացումն կերպով մը :

1 Յ. Է. 7. 6 :

2 Գ. Գ. 3. 28 :

4. Ինչպէս ջուրը հարկաւոր է 'ի նիւթ մըլըր-
աութեան, նոյնպէս և ձև բանին. ուստի կըսէ Օ-
գոստինոս. « Բարձ գրանն 'ի ջրոյ. և զի՞նչ մնայ,
» եթէ ոչ ջուր: Յարեոցի բանն 'ի տարրն, և լի-
» նի խորհուրդ: Աւստի՞ իցէ այդչափ զօրութիւն
» ջրոյ. 'ի մարմինն մերձենալ, և զսիրան լուա-
» նալ. բայց եթէ ներգործութեամբ բանին. ոչ
» զի լիկ ասեմք, այլ զի և հաւաստեմք. քանզի և
» 'ի բանի անդ այլ է հնչումն անցողական, և այլ
» է զօրութիւն մնացական ¹ »:

5. Մկրտութեան շնորհքը հոգին կը լուանայ
ու կը մաքրէ մեղքէն. և անանկ կը նորոգէ որ նոր
ծնած կըլլայ 'ի նոր կեանս. բայց անմեղանչական
քննէր զանմեղը. ինչպէս որ լսութեանիս լուացուի
առջի ազատութենէն, անկից ետև մաքուր պա-
հէնքնէ, չաղտաւիր. հասցա թէ անհոգութենով
ազատակեց նէ, յանցանքը մերն է. անկից ետև
խտատվանանքով պէտք է մաքրուիլ: Ասոր համար
կըսէ Օգոստինոս ². « Մկրտութեամբն Քրիստոս-
» սի այս ինչ գործի, զի մարմին մեզացն խափա-
» նի. բայց ոչ այնպէս խափանի, զի մի մնացե
» ցանկութիւն բնածին, այլ զի մի միտասեցե:
» Զի թէ զկնի մկրտութեան՝ 'ի բնական չափ հա-
» սակի հասանեն, ունին յայնժամ զայն ընդ ո-
» բում ունին պատերազմիլ, և օգնականութեամբ
» անառն յաղթել նմա. եթէ ոչ ընդունայն իցե
» առեալ նոցա զշնորհս (կամ անվաւերութեամբ.

1 Ի քոմն 2:

2 Ի գիբն յաշգո գիլ 417:

27 և կամ կորուսանելով զճորհս մկրտութեան) 31
6. Մկրտութիւնն է կնիք (այսինքն աստղայ)
քրիստոսական հոգին՝ լուսափայլ ազաւորեալ
յանուն երբեակ լուսոյն 'ի հոգիս մեր՝ անջնջելի
յաւիտեան. վասն որոյ և անկրկնելի: Աւստի կը
դրէ Օգոստինոս. « Արկին մկրտել զայր հերե-
28 աիկոս, որոյ առեալ իցէ զայս կնիք սրբոյ Աբրոր.
29 գութեան, զոր աւանդ է քրիստոնեականն վար.
30 դասակարգութիւն, մեղք է ամենայն իրօք. իսկ
31 կրկին մկրտել զուզգաստան՝ անհնարին ասի.
32 բասութիւն է՝ 33 »

7. Ծնողք մարմնոյ՝ ինչպէս որ պարտական են
հոգալ զանունդ մարմնոյ զաւակաց, նոյնպէս
պետք է հոգան զհոգեւոր ծնունդ և զանունդ նո-
ցա, այսինքն փոյթ ասնիլ մկրտել տալու, և անկից
եան 'ի ճորհս Աստուծոյ մենծնալու: 'Նոյն հո-
գեւոր պարտք կիյնայ նաև կնքահօր ու կնքամօր
վրան. որ ինչպէս հոգեւոր ծնող եզան իրենց սա-
նին, նմանապէս հոգեւորապէս սնուցիչ ըլլան ին-
չուան 'ի չափահասութիւն: Ես է Օգոստինոսին
ըսածը². « Ձեզ ազգ առնեմ նախ քան զամենայն՝
33 եթէ կանայք և եթէ արք, որք զորդիս 'ի սուրբ
34 աւագանէն ընկալայք, զի ծանիջիք զանձինս է-
35 բաշխաւորս լեալ առ Աստուծոյ վասն այնոցիկ՝
36 զորս կնքեցիք. վասն որոյ հանապաղ խրատե-
37 յեք զնոսա՝ պահել զմարքրութիւն, սիրել զար-
38 դարութիւն, պահել զսեր: Եստաջ քան զա-

1 Ի Բազիլն առ Մատիւ:

2 Ի ճառն զնի շարիի:

33 մենայն, զհանգանակն և զտերունական ազօթս՝
33 և դուք ինքնին պինդ կաշարութ, և որոց կզէք
37 վերջնկալ ՚ի սուրբ աւազանէն, ուսուցէք 33՝

ԳԼՈՒԽ Գ

Գեղ և երգործական մեղաց սա հասարակ, որ
է ապաշխարութիւն :

Յ. Թող մեղադրեն որդիք ժարդկան իրենց նա-
խահոր և նախամոր, թէ անոնք մեզ դրախտէն
դուրս ձգեցին սա պատրանաց վայրը, մեզ չի
ծնած՝ մեռուցին հոգւով և մարմնով . ինչ կըլլար,
մէկ ծառի պտուղ մը շուտէին՝ համբերէին : Ա-
զէկ ամեա, Ագամե ալ ինչ կըսէ՝ Թող լսեն . Ի-
բաւ որ ես անիրաւեցայ, առաջ առ Աստուած
ետքը իմ բոլոր զուակացս . բայց սակայն իմ պան-
ծալի զաւակս՝ որ է միանգամայն իմ տերս և սա-
տուածս, այսինքն Յիսուս Քրիստոս, եկաւ աշ-
խարհքս նորոգեց, իմ աւրածս շինեց, զմեղաորքս
արգարացոյց, և հաշտեցոյց զՀայր ընդ արարածս-
կենդանարար սուրբ Հոգին նորէն ծնաւ ՚ի սուրբ
աւազանէն զիմ մեռած զուկրներս, ու կենդա-
նացոյց . անկից ետե իրենք իրենց առանձնական
յանցանքովք՝ որ է ներգործական մեղքը, զիրենք
նորանց կը մեռցընեն նէ, իս չի մեղադրեն, զի-
րենք մեղադրեն :

Աւ իբաւ որ՝ Ագամ մէկ անգամ մեղանչեց նէ,
բոլոր կենացը մէջ՝ հազար տարիի մտա ապաշխա-

րեց : գուն ազամերդի բանի՛ անգամ մեզք ըրան
ունիս , մեկ անգամ մը ազեկ ապաշխարամ չու-
նիս : անխե անոր սխալանքը քեզի խրատ պիտոյ
ըլլար : տեսար որ մեզքը ի՞նչ գեշ բան է եզեր ,
որչափ շարիք կընէ եզեր . ինչո՞ւ մեզանչոյին կը
հեանիս : տեսար որ ապաշխարեւը ի՞նչ ազեկ բան
է եզեր , որչափ բարիք կընէ եզեր . ինչո՞ւ ապաշ-
խարոյին չես հեանիր :

Բ . Ախ ի՞նչ ըսեմ մարդկան տկարութեանը ,
ազխտութեանը , շարութեանը , որ մէյմէկ հիւան-
գութիւն են հոգւոյ . բայց աս ջի երկուքը իղձա-
լու է , այսինքն թեթե ըլլալով ներքեի ողորմու-
թեան է . բայց էարինը ծանար բան է , աստ
չատ անգամ անարժան կը մնայ ողորմութեան :
Այն անհուն ողորմութեան կըսեմ , որ մեր տկա-
րութիւնը և ազխտութիւնը գիտնալով մեր հիւան-
գութեանը կեորե՛ երկրորդ աւազան և գեղ կե-
նայ գրու զապաշխարութիւն . որպէս զի ո՛վ որ
յիտ կենդանանալոյ 'ի մեռելութենէ մեզոցն Ա-
զամայ՝ նորէն կը հիւանդանայ , ապաշխարութեան
գեղը ասնէ ու ասողանայ . ողջ ողջ մեռնի պիլէ
նէ մահուչափ մեզք շարութեան , նոյն գեղը ա-
պաշխարութեան ասնէ կատարեալ զղջմամբ և
ճշմարիտ խոստովանութեամբ , նորէն կենդանա-
նայ : Այնչափ որ ետին անգամ չէ , ետմաստու-
նը ետին անգամ պիլէ ինկնայ նոյն մեզքով , տե-
զիք ունենայ սար էլլալու խորհրդով ապաշխարու-
թեան : Ո՛վ անբաւ մարդասիրութեան Աստուծոյ :

Գ . Ազատ թէ մեկը աս երախտիրս չի գիտնայ .

ու սամեմարձակ տայ զինքը ամեն մեզաց, կամ
մէկ ծանար մեզքը իրեն սովորութիւն ընէ՝ ու չու
զենայ եւս կենալ, կամ թէ Աստուած անկից երես
դարձընելու ակզք՝ ինքը Աստուծակ երես դարձընէ
և ումուր սեպէ առ Աստուած դառնալ և սպառ
խարել, սանքի թէ Աստուծոյ բան մը կընէ կոր .
կամ թէ սակ զցեղն կենայ, և անզեղջ սրախ
պագի բոլորովն խոստովանանքէն : որով կամ 'ի
յուսահասութիւն ինկնայ, և կամ 'ի յանգզնու
թիւն՝ թէ ինչպէս ըլլայ նէ՝ ետքը սելամեթ կել
լամ տեի, և կամ արհամարհէ Աստուծոյ պար
զեն ալ պատիժն ալ, խենթ չէ մի այնպիսին, ար
ժանի չէ մի կապելու գժսխիւն բանար : Անանկ է՝
կըսենք ամենքնիս մէկ բերան :

Անանկ է նէ, աչուրնիս բանանք մեզուսր մեզ
բարք, խելուրնիս ժողկենք . զերե ասանկ խեն
թեր քիչ չեն մեր մէջը : Հիւանդ են, գիտեն .
բայց գեղ առնել չեն ուզեր, և անոր համար ի
բենց հիւանդ ըլլան ալ չեն ուզեր իրարս ընել՝
պարե խոստովանանքի մէջ . որով իրենց վայ
կուգայ այն վայն որ կըսէ Շնորհային . « Այն ակ
տացելուսն յսխե, որ խոչի և ոչ ընդոսանու » :

Դ . Հիսա բանը ասոնց խոսք հասկցընելն է, որ
խանան իրենց խելագարութիւնը ու խելարեբին
ճանճան իրենց հիւանդութիւնը, ու գեղ առնեն
որ բժշկուին : Ի՞նչ ըսելիքս իրենց սակ, մէկ բնական
խելագար խենթ մը տեսնար նէ, կը ջառակցիք խել զ՞
է կըսէք, անբանի մը պէս բան մը նէ եզեր . ձա
ռու ընէգ գայ նէ՝ սղորմութիւն ալ կուտայ, կամ

Ճարքը կը մամաւոր որ գեղով մի կըլլայ՝ ծեծով մի
կըլլայ, խելքը գլուխը գայ - հանար գուք մի մեզու
աորք՝ այնպիսի խենթներին էք, որ ցուակցելու ալ
արժանի չէք : Ինչու որ կամաւոր է մեր խելագա
բութիւնը : Եւ անոր համար չէք թողուր որ մէջ
մեր վրայ խղճայ, աւ ճար մը ընէ մեզ խելքը
լու : Այնքան մեզք խենթութիւն կըսուի բարոյս,
պէս : Եւ առջի գեղք մն է որ ամեն մարդ իր մե
զուոր ըլլալը ճանչնայ : որ անոր կեարե կրթոյ
հոգևոր բժշկի մը զմիջը ցուցնէ խոստովանանքի
մէջ, աւ կենաց գեղք առնէ :

Ս . Մեկ մարմնաւոր կոյր մը տեսնաք նէ, կը
խղճաք, ճամբայ կը ցուցնէք : մեր հոգևոր կա
բութիւնը տեսնայիք նէ՝ կն առաջ մեր վրայ կը
խղճայիք, աւ ճամբայ կուգայիք : ճամբան ալ թ
գիանաք նէ, առաջնորդ մը կը փնտռէիք, աւ կը
գանայիք խոստանն հոգևոր հայր մը : Բայց ի՞նչ
ընեմ որ տկամայ չէ մեր կարութիւնը, այլ կա
մաւոր, որ ու ոչ էրբէք եկեացէ յառաջութիւն :
կըսեն բժիշկք հոգւոյ սուրբ վարդապետք, բա
նիւ կրկնաւոր բժշկին, որ ըսաց առ Փարիսեցիս :
« Աթէ կոյրք էիք, ոչ կը մեր մեզ, բայց արդ ու
տէք եթէ տեսանէ մք, Եւ մեզքն մեր 'ի մեզ հաս
տատաւալ են¹ » : Ասկից ողբայի բան չիկայ : Ա
սանկնէրը թող երթան այս ազօրքը ընեն գիշեր
ցորեկ, « Այս սուր տեր աշայ իմաց, զի մի էրբէկ
ննջեցից 'ի մահ² » :

1 Ե-Ը . Թ . 41 :

2 Ս-Ղ . ԺԲ . 4 :

Չերկնցընեմ յայտնի բաները. գանջ հիմա
տեղն 'ի տեղ հասկըցընելու, նախ թէ քանի ջեղ
ներգործական մեղք կայ, որ մէջմէկ հոգեւոր ցա-
ւն, և երկրորդ թէ ինչպէս պիտի ըլլայ անմեղան
ընդ հանրական գեղը, որ և խորհուրդն յայտնա-
բախեան :

ՅՕՂՈՒԱՆՔ Ա.

Բացասութիւն տեսակաց երգործական մե
ղայ :

Ե. Մեղքն որ մասնենք մարդուս բնութեան
կազմանէ, որ գոյացած է 'ի հոգւոյ և 'ի մարտնոյ,
կետք պիտի բռնէք հոգեւոր, կետք մարտնաւոր :

Հոգեւոր մեղք էն առջի իրերը գլխաւոր մեղքե-
րէն, որ մարտ կամ սրտով կը գործուին 'ի կա-
մայ, թէ և գործիք ունենան զմարմինն ալ. այս-
ինք Հոգարարութիւն, Նախանձ, Բարկութիւն, և
ինչ որ ասոնց ասեղը կ'ընայ :

Մարմնաւոր մեղք էն ետքի իրերը գլխաւոր մեղ-
քերէն, որ մարտնով կամ մարտնաւոր բանի վրայ
կը գործին 'ի կամայ, թէպէտե՛ս 'ի մեան մտայ .
այսինքն Ազատութիւն, Արկրամեղութիւն, և Բըզ
ջախահոտութիւն, և ինչ որ ասոնց ասեղը կ'ընայ :

Իսկ Շտուլութիւն, որ ոչ այնչափ գրական բան
է, որչափ բացասական, հեմ հոգեւոր հեմ մար-
տնաւոր մեղք կ'ընայ ընտ. Ինչպէս որ Վրէ կ'
մանաս :

Բ. Դարձեալ մեզքն որ մտածենք մարդուս հոգևոր և մարմնաւոր կարողութեանը կողմանէ, իրեք կերպ կրնայ ըլլալ. խորհրդով, բանիւ, և գործով:

ԽՐԷՐԷՆԷՆԷ կըլլան՝ չէ թէ միայն վերի ըսած հոգևոր մեզքերը, այլ և ամենայն մարմնաւոր մեզք, երբոր իրաւքնէ կը ցանկանք սրտով. անանկ որ թէպէտև պիտի չընենք, կամ չի կարենանք ընել այն մեզքը, բայց անանկ յօժարութիւն և հաւանութիւն կայ սրտին մէջ՝ որ առիթը գանայինքնէ, պիտի ընէինք. օրինակ ըլլայ չար խորհուրդն ցանկութեան՝ որ Քրիստոսի ըսածին պէս, « Աննայն որ հայի ՚ի կին մարդ առ ՚ի ցանկանալոյ նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա ՚ի սրտի խրում¹ »:

Ըրի, « երբոր իրաւքնէ կը ցանկանք սրտով » չէ նէ սոսկ մտքէն անցնիլը՝ առանց սրտին յօժարութեան և կամաց հաւանութեան, բնաւ մեզք չի սեպուիր. վասն զի ան առեն մենք շնոր չենք, հապա կ'ըռ այսինքն քաշող ենք. ինչպէս շատ անգամ ու սուրբերուն միտքը պիլէ ակամայ կուգայ ցանկութեան մեզքը, որ վաւերաբար պէս՝ վարձք ունի, սրտիժ չունի. Ապա եթէ մեկին մտքն անցնի չար բան մը յօժարութենով մը, առանց կատարեալ հաւանութեան (ինչպէս շատ անգամ կըլլայ անհոգ մարդկանց), կըլլայ թեթեւ մեզք մը. քիչ մըն ալ մտքովը խաղայ, քիչ մը յօժարելու պէս ըլլայ նէ, կըլլայ աւելի ծանր մեզք, որ

կըստի շահու ճեշտութիւն : Իսկ եթէ ըլլայ կատարեալ հաւանութեամբ, կըլլայ կատարեալ մեղք մահու չափ :

Զոր օրինակ, զնենք թէ մտքեդ անցեր է որ հարդ մեռնի նէ, քեզի աղէկ կըլլայ որ մերաս կուտես : Թէ որ դուն մեկենիմեկ թօթօվեցիր կամ խապուլ չըրիր այն բանը իբրև անարժան մտածութիւն, ըսելով՝ իմ հօրս կեանքը շատ մենձ բարի է ինձի ըստ ինքեան, քան թէ անոր ստակը, բընաւ մեղք մը չիկայ : Հասցա թէ քիչ մը ուշացած եղար առ մտքի վրայ, թէ իրաւ ինձի աղէկ կըլլայ հօրս մահը, բայց կատարեալ հաւանութիւն չառիր, թէթէ մեղք մը եղած է : Ապա եթէ, Աստուած պահէ, իրաւքնէ ուղեցիր սրտովդ, որ քու մարմնաւոր շահուդ համար՝ հարդ քիչ ապրի, կատարեալ հաւանութիւն եղածի պէս՝ ծանր մեղք գործեցիր խորհրդով : Աս է Բրիտանի ըսածը . « Զի 'ի սրտէ երանեն խորհուրդք շարք . սպանութիւնք, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, գողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայհոյութիւնք » , « Զի 'ի ներքուստ 'ի սրտէ մարդկան խորհուրդք շարութեան ելանեն, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, գողութիւնք, սպանութիւնք, ապահանք, շարութիւնք, նենդութիւնք, գիջութիւն, շարակնութիւն, հայհոյութիւն, ամբարտաւանութիւն, անզգամութիւն » :

Իսկ, այսինքն խօսքով կըլլան այն ամենայն

մեզք, որ խորհրդով ըլլալէն ետե՛ մարդուն բեր-
նէն կեցան . զոր օրինակ սասնթիւն , սուտ վայ-
ութիւն , երգուսն վայրապար կամ սուտ , առնուլ
զանաւնն Աստուծոյ ընդունայն , ուրացութիւն ,
մաշար վարդապետութիւն , շարտխտութիւն , զըր-
պարտութիւն , բամբասանք , նախատինք , հոյ-
հոյութիւն , յիշոցք , անկէք , ցոփարանութիւն ,
խեղկատակութիւն , ծագրել զընկերն , շտահել
զխորհուրդ , ընդ վայր հարկանել զսուրբ և զարտ-
քան իրս , և այլն : Ըսի , « խորհրդով ըլլալէն ե-
տե » : զերէ բերնէն ելամք թէ որ մտքն շանչնէր
առաջ , ու չի հաւանէր նէ , գորս ու չէր ելար .
« քանզի ՚ի յաւելուածոյ սրտի խօսի բերան » :

Գործն կըլլան այն ամենայն մեզք , որ մտքն
անչնէլէն ետե , ու կամքը հաւանէլէն ետե , մարմ-
նաւոր կարողութիւնք զայն բանը ՚ի գործ կը
գնեն՝ զչուսի հանելու համար . թէ և կիսկատար
մնայ գրտի սրտածառով մը : Աստի մեզք գործոյ
են ինչ որ կըլլայ հինգ զգայարանոք մարդոյն .
զոր օրինակ գեշ հայեցումս , շար անկաճգրու-
թիւն , սրկամուլութիւն , արբեցութիւն , կեկրդ
հասերու ետեկ իյնալ , մարդ զարնել , սպանու-
թիւն , գողութիւն յափշտակութիւն , գեշ ճամ-
բայ երթալ , ընդդէմ բնութեան մեզքեր , շու-
թիւն , կախարդութիւն , խարդախութիւն , առու-
արի մէջ խարկութիւն , և այլ ամենայն անոր-
ժան և անկարգ գործք շար մարդկանց :

Գարձեալ՝ այս ամենայն մեղք . նայելով ՚ի պատճառս մեղանշական բնութեանս մերոյ՝ իրեք պատճառէ կրնան ըլլալ . այսինքն ՚ի սկարութե նէ , ՚ի ազխութենէ , ՚ի շարութենէ :

Ինչ քիչ քիչ (որ կըսուի ընդդէմ Հօր ամենակալի) . այն է , որ մեր ազականեալ բնութիւնը իրրեւ երկիր անիծեալ և փշարեր՝ անդադար ինքիրմ անպիտան բաներ կը բուսցընէ . ըստ այնմ « զի միայ մարդկան հաստատեալ են ՚ի խնամս շարի ՚ի մանկութենէ իւրմէ ¹ » : Ուստի անուց մեր մտնաալու՝ ինքիրմ մեղանշական բաներ մեր միտքը կէյնայ . կամ լսելով և տեսնալով արգելած բանը՝ սրտերնիս կուզէ . կամ յանկարծ գանուելով բերաննէս անշնորհք խոտք մը կեցայ . կամ մեր կամքին դէմ բան մը ըլլայ նէ . շուտով մը սրտերնիս տակնու վրայ կըլլայ . ոչ առաջը ոչ ետքը մամաալով գինովի պէս կիրք բարկութեան և ուրիշ սրտի շարժմունքները սոք կեցան . մէկ խոտքով Լուսինն Գլուխ ըսածնին մէկ ըլլալով անուշաբույր Լուսինն Լուսինն հեա՝ յանկարծ մեղք մը կը խութեն մեզ . որու նիւթը թեթեւ բան է նէ . թեթեւ մեղք կըլլայ . ծանար բան է նէ . ծանար մեղք կըլլայ . գարձեալ՝ շուտով մը վրայ գանք նէ . թեթեւ մեղք կըլլայ . քիչ մը ուշանանք նէ . կը ծանարնայ . միայն թէ բուրբովն չի տիրէ մեր վրայ . քանզի ան ասեմ սկարութիւնը ՚ի շարութիւն կը փոխուի :

Ռամկորէն խոսելով՝ ակարութեան մեղքերը ա-
նոք էն (թէ թեթե , և թէ ծանար), որ սեպկոյ
ըլլողին կրտնիք , իս մեղք մի խօթեր , ու մեղքը ըս-
կրտած չսկրտած՝ ետ կը քաշուինք , կամ մինք մեզի
դիւրխ շարթելով՝ մէկ զիէն մեղանշական բանին
քէչ մը մէյիլ ենք աուեր , ու մէկ զիէն՝ մեղայ մե-
ղայ կրտնիք : Ասանկ ակարութեան մեղքեր շատ
կը մանան ՚ի նիւթ բարկութեան , հեշտութեան ,
և որկրամոլութեան . անանկ որ եռլու բան մը ը-
նելու պիլէ ըլլանք , մեր ակարութենով եղաւզ
կերպ մը կը խօթենք մէջը : Բուն հիւանդութիւն
հոգւոյ կրտուի առ ակարութեան մեղքը , որ զե-
ղոյ կարտու է . և զեղը ընենք նե՛ կառոյջանանք .
ասեն ասեն նորէն անհանդիստ ընելու ըլլոյ նե
նոյն հիւանդութիւնը , մենք ալ նորանց զեղ առ-
նելու ոչ պիտի խոսնինք , և ոչ անհոգանանք :

Թեթե մեղքերն որ շատ անգամ կիյնանք նե ,
հասարակորէն ակարութեան մեղք կրտուին .
ծանար մեղք մըն ալ՝ որ սովորութիւն չենք ըրած ,
մէկ երկու ասրին անգամ մը պատահի նե , ակա-
րութեան մեղք կրտուին : Արտանց կը ցաւինք մէկ
բանի վրայ , ու բաւական ջանք ընելէն ետե՛ պա-
ղի նորէն կիյնանք նե , ակարութեան մեղք կը-
տուին , թէ մենն ըլլոյ թէ պզտիկ :

Ինզրէ յամենակարողէն Աստուծոյ , որ այս
քեզ կարողութիւն և զորութիւն յաղթել մարմ-
նոյ , աշխարհի և սատանայի , չէ նե կիյնաս քո
ակարութեամբդ . “ Տուր զորութիւն ծառայի
քոյ , կեցո՞ զորդի ազախնոյ քոյ , և արա առ իս

նշան բարութեան¹ 33. և Տուր զբարութիւն հոգւոյս
կամայ՝ հնազանդել զկամս մարմնոյս² 33 :

Տգիւտութիւն Աշխէ՛ (որ կըսուի ընդգէմ Արդւոյն
Աստուծոյ, որ է խնամութիւն Հորն երկնաւորի),
ան է՝ որ ազէկ մը շէկնք գիտեր այն բանին մեզք
ընտը, որ պարտեկան էինք գիտնալ. զերե մեր
գիտնալու բանը չըլլայ նէ, բնաւ մեզք չըլլար.
զոր օրինակ մեկը ուրբաթ օրը միտքը վրան չըլլա-
լով միս ուտե նէ, ուտելովը մեզք չի գործէր, հա-
պախելքը վրան չունենալուն՝ որ կարենար գիտ-
նալ թէ օրը ուրբաթ է. ուր աշխարհքիս ամ-
մէն բանը միտքը կը պահէ տէ՛ Աստուծոյ օրը եր
պարտքը ընելու խելք ցիտար : Մեկն ալ հաւատքի
վրայ բան մը խոսելու տակն, կամ չցիտցածը
թէ վէքէլի խոսի, կամ յայտնի բանը չցիտնայ ու
չկարենայ պատասխան տալ, ագիտութեան մեզք
կը գործէ, ծանր կամ թեթե՛ բանին կեօրէ : Տը-
շայ մը չարը բարին կը ճանչնայ, բայց իրեն կամ-
քին յարմար եղած բանին ազէկութիւնը գէշու-
թիւնը բարակ կընարէ. իր ուղածին գէմ բան ըլ-
լայ նէ, անչափ բարակ խելք չի թափեր, ազէկը
գէշի տեղ կը գնէ, գէշը ազէկի տեղ. ասով ագի-
տութեան կամ անգիտութեան մեզք կը գործէ՛
մենձ կամ փոքր՝ բանին կեօրէ. հապա թէ իրեն
ըտեն՝ թէ աս չար է, մեզք է, ու հասկընալ մտիկ
չընէ նէ, շարութեան մեզք կըլլայ :

Կռապաշարը կամ անաստուածը չի կրնար ազէկա

1 Ս=2. 26. 16 :

2 Ա=Գ=Խ=Ն :

ըլլայ ճշմարտին Աստուծոյ, ուստի միշտ շարունակ
թիւն կոչ սիրաւ, որ շի թողութիւն ճանչնալ և պաշտ
տել զԱստուած, ուստի կրնի Վասիթ մարգարէ .
“ Ասաց անպատիւ ի սրտի իւրում, թէ ոչ գոյ
Աստուած ¹ 33 . անս որ չբեր, ասոյ ՚ի իտի . զերկ
մարտից կամ խելքովը ուղեմայ նէ՝ կը գանայ .
բայց, սրտովը չուզեր՝ որ ըլլայ, որ զինքը չխաւս
թէ :

Ուրիշ անհասարակութիւն մը, Հրեից և Հերեւի
կոսաց մէջ՝ երկու կերպն ալ կայ : Կան որ թանձր
ազխաութեան մեղքով կուրցած են . կան ալ որ
կը ճանչնան, բայց շարունակամբ չեն գտնար,
պատճառ ունենալով հարստութիւնը, արծ-թ,
սիրութիւնը, փառասիրութիւնը, մարմնասիրու
թիւնը : Այս որչափ է նէ գիտութեան և ազխա
ութեան ասորեկութիւնը, անոր կերպէ և և պատ
ժոյց զանազանութիւնը : ըստ այնմ, “ Մասնայ՝ որ
գիտիցէ զկաստ անասն իւրոյ, և ոչ պատրաստես
ցի ըստ կամաց նորա, արքցէ գան բազում, և որ
ոչնէ գիտիցէ, և արժանի գանի ինչ գործիցէ, ար
քցէ գան սակաւ : Այննայնի՝ որում ըստ ասուս,
ըստ խնդրեացի ՚ի նմանէ, և որում բազում ասան
գեցաւ, ասաւել ևս պահանջեացնէ ՚ի նմանէ ² 33 :

Իսկ շարունակութեամբ (որ կրնա ընդգրկէ Հոգ
ւոյն սրբոյ՝ որ և ազրիւր բարութեան), այն է
որ անարութեան և ազխութեան սէպկայ մը ըստ

1 Ս-ը՝. ԺԿ :

2 Ղ-ը՝. ԺԹ . 47, 48 :

նի . հասցա իր կամքը կատարելու համար՝ Աստու-
ծոյ կամքը կը կտարէ . զիտէ թէ ըրածը չար է .
մեղք է . թող չի գիտնայ թէ սրչափ է այն մեղքին
մենծութիւնը . զիտէ թէ Աստուծոյ գէտ է , թէ
և կամքը Աստուծոյ գէտ ըլլայ տեի ջըներ . զոր ու
րինակ Ազամ և Աւոյ գիտեին Աստուծոյ հրա-
մանը . որ պիտի շուտաւ այն ծառէն . և մէկ աք-
կարութիւն մըն ալ շունկին . ըրած անհնազան-
դութիւննին՝ կատարեալ շարութիւն էր . և ա-
ւելի չար՝ զիրենք արդարապէսէլ . ու շուտով մը
մեղայ ջըսել . Չար էր և նախանձն Ապիւնի ընդ-
գէտ բարի եղջոր իւրոյ Արեւի . և աւելի չար՝ չի
գիտնալէն գալը իր ըրած արուճը . և ծայրագոյն
չար՝ ետքի յուսահասութիւնը . Չարութիւն էր
և Դաւթին կրկին մեղքը՝ շուտեան և մարգա-
տպանութեան . յայտնի են և այլ ծանր ծանր մեղք
մարդկան , որ ՚ի շարութեանէ կըլլան . բայց ծայ-
րագոյն շարութիւն էր հրեշտակոյ մեղքը՝ որ հը-
պարտութեամբ սատանայ եղան . մենծ շարու-
թիւն էր և գպրոյ և փարիսեացոյ ըրածը . որ
Քրիստոսի հրաշքները՝ սատանայի կուտային .
ետքն ալ զանմեղ գտան Աստուծոյ իրբէ մեղա-
պարտ սպաննել տաին . անոնցմէ շատ վեր էր Յու-
գային շարութիւնը , որ իր երկնաւոր վարդա-
պեան վաճառեց անոնց մեղքը իրբէ հասարակ
մարդ մը :

Չերկնցընէմ . շարութեան մեղքը ինչպէս Յու-
գային վրայ ազէկ կիմացուի , տկարութեան մեղքն
ալ Պետրոսի վրայ յայտնի կիմացուի , և ազխաւ .

Թեան մեզքն ալ Պօղոսի վրայ : Ուստի շարականը
կրտե Յուդային ու իրեն համախոհից համար .
« Զքէն խորհեցան ՚ի շարութեան՝ Աստուած
յաւիտենից : Իսկ կորստեան որդին Յուդաս ՚ի
համբոյր մերձեալ նենդութեամբ՝ նշանակ և ա,
աթմ մահու անմահից » : Բայց Պետրոսի հա,
մար կրտե . « Այսօր զվէմն հաւատոյ շարեալ
փորձողին խարեութեան մարտ , առ ՚ի քէն թօ,
զայուցեալ , զմարդկային տկարութիւնս յանգի,
մանկելով , և առ յոյս գարձի մեղաւորաց » , և
այլն : Եւ Պօղոս իրեն համար կրտե . « Որ յա,
առջադոյն հայհոյիչն էի և հալածիչ և թշնամա,
նիչ . այլ զաի ողորմութիւն . զի զայն յանգիտու,
թեան և յանհաւանութեան գործ էի ¹ » : Իսկ Դա,
ւթմ իրեն տկարութեան և տգիտութեան մեղքը
ասանկ կը խոստովանի . « Զմեզս մանկութեան ի,
մոյ և զանգիտութեան խնոյ մի յիշեր ² » : Բայց
շարութեան մեղքը ասանկ կուլայ . « Քեզ միայն
մեղայ տեր , և զար առաջի քս արարի ³ » :

Ե . Ինչուան հիմա բսածնիս՝ — — — — — մեղք
կը կոչուին . այսինքն կանոնե դուրս բան մը՝ որ
կընենք Աստուծոյ կամայք դէմ : Հապա շատ բա,
րի բաներ ալ կան , որ Աստուծոյ կամքը կատա,
րելու համար պարտեղկան էինք ընելու ու ընիք ը,
րեր , ուստի զ— — — — — մեղք կըսուի . ինչպէս
Աստուծոյ տուած շնորհքը շքանեցընել քանքա,
րաթագոյց ծառայի պէս . ներսի ազգարարու .

1 Ե . ՏԻ՛ . Ե . 13 :

2 Ս—Ղ . ԻԴ . 7 :

3 Ս—Ղ . Ե . 6 :

Թիւնը կամ Հոգւոյն սրբոյ տուն տուած բարի
խորհուրդները շքանկեցնել, պարտքերնիս եղած
ազօթքը և պատարագը՝ պարտաւ բանի համար մեկ-
զի ձգել, ասիւրնէս եկած աղէկութիւնը և օգ-
նութիւնը չքնել մեր եղբորը և այլն :

Ասանցմով, և սահա ինչ որ ետքը 'ի մասնաւորի
սխախտութիւնք, կիտանաս մեղաց պէսպիսութիւնը,
և անով ալ կիտանաս, թէ ինչպէս զըջալ և սպաշ-
խարել պէտք է ամեն մեկին համար, բայց ևս ա-
ւելի պայծառ կուզեմ հասկըցնել քեզի ապաշ-
խարութիւնը. վասն զի կը տեսնամ որ մեզք դոր-
ծելը սատանայի շափ դիտես. իսկ ապաշխարելը
դեռ մարդու պէս չէս դիտեր :

ՅՕԴՈՒՍԾ Բ .

Եղանակ ճշմարիտ ապաշխարութեան :

Յ . Ապաշխարելն է «դ» «չ» «բ» «է», կամ «դ»
«չ» «բ» «է», որ է լալով դուրս ձգել. այսինքն պակ-
սութիւն մը ընելն ետքը՝ փիւշման ըլլալ, խելարե-
լիլ, ցաւիլ ըրածին վրայ անանկ որ մէյմ'ալ այն
բանը չքնէ, հասցա ձագքն եկածին շափ իրմէն
հեռացնել, ու ջանալ այն բանին խարչը լիւր ը-
նել. Աստուծոյ սղորմութիւն է՝ որ մարդիկ ա-
սանկ ապաշխարեն նէ ճշմարիտ սրտանց, ու ա-
ռաջագրեն մէյմ'ալ չքնելու ան մեղքը նէ, Աս-
տուած ալ խապուլ կրնէմ կրսէ կոր անոնց ապաշ-
խարութիւնը, և անանկ կը հաշտուիմ, սանքի բը-

նաւ ինծի հետ թշնամի չեն եղած . “ Ամենայն
մեզք իւր՝ զոր մեղաւ . մի յիշեացի¹ ” : Գտնիք
արժանի եղածը՝ ապաշխարութենով արքայա-
թեան որդի կրնէ Աստուած , և աւ կերպով անհա-
մար մեղաւորք սուրբ են եղեր . սակից մենձ բան
կայ մի : Բանը ան է՝ որ ճշմարտապէս ապաշխա-
րենք : սոսկ բերնով չըլլայ ձեռն . հասցա գործքով
եւ կենանք ՚ի մեղաց . միայն տերեւ չըլլայ ապաշ-
խարութեան ծառին վրայ . սխառ յալ երկնայ-
լստ այնմ . “ Արարէք այսու հետեւ սխառ արժա-
նի ապաշխարութեան² ” : Ի՞նչպէս կըլլայ ըսե-
նէ , այլէկ անկանճ գիր :

Գուն մէկ ծառայ մը ունենաւ՝ որ մենձ յանցանք
մը ըրած ըլլայ . զոր սրինակ անէն ծանր բան է
գոցեր կամ ընտանեացդ ըսզին է անցեր . կամ
քու երեսիդ քֆրելով . ծանր նախատիւք է աշ-
ւեր , կամ շարտխառութիւն ընելով քու անունդ
է աւրեր , կամ ետէկդ է ընկած , որ քեզ սպան-
նէ՝ կամ սպաննել աայ . ՚ի հարկէ ասանկ ծա-
ռան անէ կը վաւրնախա , երեսէ կը ձգես . պէտք ըլ-
լայ նէ՝ հախն ալ կուգաս : Հիմա ըսենք թէ աս
աներես ծառան գոյ ոտքդ իյնայ . մեղայ գոչէ .
միջնորդ ալ բանէ չէ թէ միայն բարեկամները .
հասցա քու մէկ հատիկ սիրակամ որդիդ , գուն ինչ
կըսես , ինչ կընես . ՚ի հարկէ կը նայես , արդեք
ծառայիդ ձեռն սրտանց է թէ երեսանց . և անոր
կեօրէ կամ կընդունիս կամ չես ընդունիր : Ա՞.

1 Եղեի . Եր . 16 :

2 Մատթ . Գ . 8 :

կից չափէ քու ապաշխարութիւնդ ալ. արդեօք ընդունելի՞ք և Աստուծոյ, թէ չէ :

Մեզայ գոչեց Ա. քար Չարման, Սաւուղ Սիսեան, Անտիոքոս Թագաւոր Սեղնկիացւոց, և Յուդա Իսկարիովտացի, բայց սրտանց չըլլալով, հապա սոսկ երեսանց, ողորմութեան արժանի չեղան : Մեզայ գոչեց Դաւիթ, Պետրոս, Պօղոս, մարտաօրբ, Մագդաղենացին, և այլն. չէ թէ երեսանց, հապա սրտանց. անոր համար ողորմութեան արժանի եղան : Աւրեմն բոլոր բանը հոս և, որ գիանաս թէ երբ կըլլայ երեսանց ապաշխարելը, և երբ կըլլայ սրտանց ապաշխարել :

Ե. Ամեն մարդ՝ որ խոստովանիլ ու ապաշխարել կուզէ նէ, գիտէ որ հինգ բան պէտք է ապաշխարութեան հարկաւոր՝ պշտիկուց պերի քրիստոնէականէն սորված, այսինքն քննութիւն, զղջումն, առաջադրութիւն, խոստովանութիւն, և ապաշխարանայ վճարումն : Եւ ամենքը սա բաներս կընեն, ամեն տասին մէկը չէ, հարուրին մէկը կեցայ չեցար՝ որ պտուղը տեսնայ իր ապաշխարութեանը, բոլորովին ետ կենալով իր մեղքէն. ինչո՞ւ համար. վասն զի սրտանց չընէր, հապա երեսանց :

Երեսանց կըսեմ նէ, կեղծաւորութեան համար մի հասկնաւոր, կամ երեսապաշտութենով դըրսուանց ուրիշները խարելու համար, (ասիկանկ ուրիշ ծանար զարհուրելի մեղք կըլլայ), հապա կուզեմ ըսել թէ ինքը զինքը միայն կը խարէ. դրո՞ւ կեղնները կուտէ սա բաներուս, ներսը ե-

զամ պատուքը համառու չընէր . ջրին երեսը կը լը-
զայ , խորունկը չի մանար . սովորութիւն ըրածի
պէս կը խոստովանի , շատ շատ՝ իր սիրտը խղճ-
մբասանքը հանդիս առի , չէ թէ զԱստուած հանդ-
չեցընելու համար : Մեղքը բերնէն գուրս կը
թափթըփէ , սրտէն գուրս չի թափեր , չի կոր-
սընցնէր , չի վաւաներ , չի գանձիր . բերնով Աստու-
ծոյ հետ բարեկամութիւն ընել կուզէ , սրտով
մեղքին հետ հին բարեկամութիւնը կը պահէ :
Ազգացոյցը ան է , որ խոստովանելէն հազարգու-
լէն ետե՛ պահէկ մը՝ շատ շատ օր մը կանցնի շանց
նիր , կենէ իր ասջի սրտին շարութիւնը վրան է .
նայն հին խույտը կենդանի են . առաջինին պէս՝
քիւֆիւրը տեղը , ասելութիւնը , բամբասանքը ,
բարկութիւնը , կամապաշտութիւնը , ազահու-
թիւնը , սղծութիւնը , մեկ խոսքով՝ ամեն պակ-
սութիւնը առջինէն առելի է , պակաս չէ : Աստուկ
չէ մի մարդկանց սովորութիւնը . տես ուրիշն ,
երեսանց պիտի ըսենք ասանկ ապաշխարութիւնը ,
թէ սրտանց :

Գիտեմ որ հիմա աս բանիս կարգացողը՝ ս՛վ որ
ըլայ , պիտի ըսէ . Կրու է , ասանկ կը տեսնամ
կոր՝ թէ ուրիշի վրայ , թէ իմ վրաս . ուրիշը ի՞նչ
ընեմ , ես ինձի նայիմ . անանկ է նէ , ազկի մը
փնտռեմ՝ թէ ի՞նչպէս կը ըլլայ սրտանց ապաշխա-
րելը . մէյեր խալպ է եզեր ինչուան հիմա ըրած
ապաշխարութիւնս , սրտ չայ է եզեր , աման ի՞նչ
պէս կը ըլլայ ճշմարիտ և անխարդախ ապաշխարու-
թիւն . վասն Աստուծոյ՝ ինձի սորվեցընող մը զԼու-
նայի :

Այլ քրիստոնեայ եզրայր, մեղաւոր որդեակ սիրելի, որ ճշմարիտ ապաշխարութեան կը փափայրիս, և կուզես զանաւ զչամմն ծամկեալ յազարակի, զսկն պատուական, զանգին մարգարիտ՝ որ զին և արքայութեան, մի խարեր զիս որ չի խարես զքեզ: Կուզեմ կըսես կոր՝ սորվել, ինչ պես կըլլայ սրտանց ապաշխարելը. սորված գ՛ դարձքով ընելու կամք ունիս նե, եկուր քովս: Եսաուծոյ կուզեմե՛ և զամ գ սորվեցընեմ. չե՛ նե զուր տեղը մ՛ անխաախ, ու մ՛ աշխատեցընեք զիս: — Չե՛, հայր սուրբ. սրտովս ու կամքովս՝ Եսաուծոյ շնորհքովք կուզեմ պատու արժանի ապաշխարութեան ընել, անոր համար կուզեմ սորվել: — Եսանկ է նե, ևս ալ սիրով կը սորվեցընեմ քեզ՝ Եսաուծոյ առն տուածը:

Գ. Սրտանց ապաշխարելու իրեք բան պէտք է հաւատք կենդանի, յոյս հաստատուն, և սէր եւսանդագին:

Կենդանի հաստատուն իրեն աչք բացը պիտի տեսնաս Եսաուծոյ արգար զատաստանը մեղաւորաց վայ, որ մեկ հպարտութեան մեղաց համար պատժեր է ու կը պատժէ յախտեան ՚ի հարն անշեջ անհամար հրեշտակները՝ որ Սաղոյեկի հեռեկեցան ՚ի սկզբան աշխարհի. բղջտխոհութեան համար բոլոր աշխարհքը իրհեզեզով՝ Նոյոյ ամենը, և Սոգոմ Գամորը հրեղեղեղով՝ Առվայ ամենը. նաև նապէս ուրիշ շարագործները՝ ամմնըքը մէյմեկ կերպ մեղաց համար, ուրեմն պիտի բնես. ևս ալ անոնց պէս մեղաւոր մեամ՝ շաղաշխարեմ նե:

անանկ պիտի կորսուիմ. ըստ այնմ, “ Եթէ ոչ
ապաշխարիցեք, ամենեքին նոյնպէս կորնջիջիք¹ ”,
Աս ճշմարտութիւնս որ սրտիդ մէջ լոյս հա-
ւատքով վառուի նէ, երկիւզն Աստուծոյ՝ որ է
սկիզբն իմաստութեան, կը զորանայ ՚ի քեզ, և
կըլլայ հիմն ճշմարիտ ապաշխարութեան. ուստի
խնդրէ յԱստուծոյ՝ ըսելով. “ Բեկեւեմ ընդ եր-
կիւզ քո զմարմին իմ, զի ՚ի դատաստանայ քոյ
երկեայց յոյժ² ” :

Դ. Անկից ետև հաստատուած յարմարութիւն
նես դուն քեզ նայելով Աստուծոյ խոստանումքը,
դու թը և մարդասիրութիւնը առ զջնացեալ մ.
դու որս. որ շատ կերպով կ'ըսէ, “ Դարձարաք
առ իս, և ես դարձայց առ ձեզ : Ո՛չ կամիմ զնա՝
մեղաւորին, այլ զգառնալ նորա յապաշխարու-
թիւն, և կեալ : Ապաշխարեցեք, զի մերձեալ է
արքայութիւն երկնից ”, և այլն : Յիշէ անառակ
որդին, որ հայրը ինչպէս զինքը սիրով ընդունեց-
յիշէ Քրիստոսի ըսածը, թէ ես երկնաւոր բնից
եկայ հիւանդներուն, չէ թէ ողջերուն համար.
յիշէ թէ քեզի համար մեռաւ քու տերդ, որ
դուն ողջըննաս. քեզի համար թափեց բուրբ
բիւնը, որ քեզ իր արիւնովը դնէ ու խաչքսէ մեզ
քէն ու գժոխքէն : Ասանկ է նէ, դու քու կողմս
նէդ արեւդ եկածին շափ ճշմարիտ ապաշխարու-
թեան փոյթ ջուշքնեղէզ ետև, պիտի չի տարա-
կուտիս, հոգ չընես, թէ արդեօք Աստուած թո.

1 Ղ. 3. 3 :

2 Ս. 2. 84 և 120 :

զոյց մի իմ մեղքերս, աճապ ներքե՛ց մի ինձի. առ
աճապը վերցուր, աեղբ հիճապ ունեցիր խոնար.
հուժեճնով, և շնորհակալութեճնով՝ որ Ատուած
քեզ սղորմեցաւ՝ ապաշխարութեան ասեճն տուաւ.
և այնպէս հաւատքով և յուսով Ատուածոյ ապա-
ւինէ. ու նայէ որ ահիւ և գողութեամբ զանձին
փրկութիւն գործես. այսինքն խոսորիս 'ի չա-
րեն՝ ուսկից զըջացար. և ասես զբարին՝ որ ինչուկ
հիմա ծուլացար: Ասոնք ալ ինքերմէ կըլլան, թէ
որ Ատուածոյ սերը սրտիդ մէջ ըլլայ նէ. « Բայց
արդ մեան՝ հաւատք, յոյս, սէր, սոքա երեքեան.
և մեծ քան զսոսա սերն է ¹ »:

Ե. Սէր, սէր սէր. ո՛ւր ես, ո՛ւր գանամ ճշմա-
րիտ սերը. « Սէր անուն Յիսուս, սիրով քով
ձմէն, սիրտ իմ քարեղէն »: Սէր պէտք է կըսեմ
սրտանց ապաշխարելու. չէ ասնկ նանկ, թուլու-
մուլ, գայջմաջ, հասպ՝ սէր և անգագին. առ
ըլլայ նէ, ամենայն ինչ կատարեալ է. « Սէրն է
զոգ կատարման. գլուխ պատուիրանին սէր է.
Երումն որինացն սէր է »: Ի՞նչպէս հասկըցընեմ
աս սերս, որ կրակի պէս մարդուն սիրաը կը վա-
ռէ կը բորբոքէ, մեղքերը կերէ կը լափէ, չար սո-
վորութիւններուն արմատը կը չորցընէ, քեզայի
պէս կուտէ կը փրատեցընէ ամեն չարիքը, դառն
արցունք կը բխեցընէ աչքեն, և անուշ մխիթա-
րանքով սիրաը կը ձոխացընէ: 'Նայէ մէյմը Պետրոս
առաքելըն վրայ՝ զըջման ասեճնը. ի՞նչ սրտով կու-

լար ջերմ սիրելին Քրիստոսի : Անոր սերը ունեցիք ,
տեսն անոր պէս կուլան թէ չէ՝ բոլոր կենացդ մէջ
Օգոստինոսին խոստովանութեան գիրքը (իր բեր-
նէն) , և Նարեկացիին աղթագիրքը (ամենու
բերնէն) , սա սիրովս զանգուած են ծայրէ ՚ի
ծայր . անտէք ըլլան քեզի վարդապետ ճշմարիտ
ապաշխարութեան :

Այն եռանդացին սիրոյ կրակը սրտիդ մէջ սի-
տի արծարծես երկու մտածութեանով . մէյ՛ն՝ թէ
որպիսի սիրականիդ խաթրը աւերե՛ր եւ մեղանչե-
լով . մէյ՛մ՝ ալ՝ թէ սա որպիսի մարդասէր տէր է ,
որ ապաշխարողին մեղքը երեսը չի զարնէր , հա-
սրա գթամ չօր պէս զիս անառակ որդիս սիրով
կրնգունի , և առջի փառքը պատիւը կը հանէ :

Օրինակ մը տամ քեզի . մէկի մը հետ աւրուած
ըլլաս , ու իրիկուան մթուն ճամբան մէկը գէմք
ելլայ , աղէկ մը սեշմիշ ըրած՝ ասոր ապասկ մը
զարնես . ետքը ձայնէն հասկընաս որ քու սիրելի
բարեկամդ կամ եղբարդ է . որչափ կը ցախս ,
ձառքը ոտքը կը սրագնես , մեղայ կըսես , սխալե-
ցայ՝ չչխացայ թէ հրամանեդ եւ եզեր . չէ՛ նե՛
ձառքս չօրնար , ու քեզի չի գայեր , և այլն :

Ալ աւելի . անտառի մը մէջ կարծելով մէկ գա-
զան մը որսալ , կամ թշնամիդ զարնել , սխալմամբ
քու հայրդ զարնես սպաննես նէ , ի՛նչ սրտի ցառ ,
ի՛նչ կակի՛մ կըլլայ քեզի . ասի՛ եւ իս սպաննելի տե՛
սիրական հօրս չի գայէ՛ի կըսես , ասի ի՛նչ ըրի եւ ,
ի՛նչ ապուր կերայ , ի՛նչ ձուն տամ գլխուս . և ի-
րաւքնէ հայրդ ասանկ մեռուցած ըլլաս նէ , ի՛ն-

չուան 'ի մահ ցառը կեցայ մի սրտեզ, շէ . հասար
Աստուծոյ գեմը ըրած մահու շափ մեղքերդ՝ առ-
մէն մեկը մէյմէկ սոսկալի աստուած տաշտութիւն
է, որ քու խելքդ չի համեր . աղէկ մը մամտաս
նէ, ինչ կերպով պիտի չի ցախս ինչուան 'ի մահ :

Աս սրինակս աւելի զգալի ընելու համար, զը-
նենք թէ գուն զքու հայրդ չի գիանալով զարկեր
ես մահացու վերքով, բայց անիկա չէ մեռեր, վը-
րայ հասար՝ տեսար որ դեպինը փոփեր է՝ արուն-
լուայ կիսամեռ . այն օգուէ կրակ կոր, ինչ ըրիք
ինձի, աս ինչ հալ հասուցիր իս, ասանկ խոյմիչ
ընել կըլայ մի քու սիրական հորդ ըսէ նէ, գուն
ինչ կըլաս ան տեղը . քարասիրտս ըլլաս նէ,
սիրտդ կը ճաթի լալէն, սոքդ ձեռքդ կը գողայ,
ձեռքդ գլխագ կը զարնես, կը ծեծկուիս, կը
փեատուիս, սոքը կը փոթթըլիս, մեղայ գոչելով
որպիտի երած սրտանց . վախ հայր իմ սիրելի,
թողութիւն ըրէ, չի գիտեր, գլուխս տաքցած՝
աչուրներս գարձած՝ քեզ թշնամի կարծեցի ես
անորէնս, քեզ չիճանցայ, և այլն : Ասանկ ըսելց
ալ հերիք չես սեպեր, շուտով մը կը ճարտարու-
րիս, արունը կը սրբես, վերքը կը պատես . ճար
մը կը գանաս՝ որ հայրդ գեանէն վերջընես, ասն
ասնիս, հանդէջընես՝ գեզ ընես առողջացընես,
որ քու սիրտդ ալ հանգչի ու առողջանայ, չէ նէ՝
անբժշկելի վերք կըլայ քեզի ինչուան 'ի մահ . և
ամէն որ՝ ամէն սահաթ՝ մահ է քեզի անանկ վը-
րաւոր տեանալը քու հայրդ քու ձեռքովդ :

Ահա ասանկ և աւելի օրգիական սիրով պիտի

ցաւիս ու զցլաս ամենն մէկ մեղքիդ վրայ որ Աստուծոյ գեւ ըրեր ես : գիտնալով որ առաքելոյն ըսածին պէս , մեղքով կը լայս և Վերադառնալ ի խաչ հանել անձանց զորդին Աստուծոյ , և գարնեալ խայտառակել¹ :

Նոյն օրինակը բանեցուր մէկալ ըսածս ալ հասկընալու համար , թէ Աստուած ինչպէս մարգարտութեամբ կընդունի մեղաւորաց զարձը : Աստի գնենք թէ քու հայրդ որ քեզնէ վերաւորեցաւ ՚ի մահ , հասկընալէն ետե՛ թէ գուն ըրածիդ փիւշման ես , քեզ բոլորովն ներե , սրչափ սերդ կաւելնայ . մէյժ՝ ալ ձեռքդ զէնք շէս տաներ , չե թէ հօրդ , հայրս հիշ մէկին գոչելու համար . թէ որ մտնայ քու ըրածդ , ու առջինին պէս սիրով վարուի քեզի հետ , ոչ քու երեսիդ տայ , ոչ ուրիշի առջև խօսի , ինչ կըսես , կրնաս մտնալ հօրդ արեւու թիւնը . շէս գովեր ամենուն առջև , թէ չիկայ ասանկ հայր , իմ հօրս նմանը չիկայ . մէյժ՝ ալ անկից ետե հօրդ գեւ ապերախս կը լաս մի . մէյժ՝ ալ իրեն ձեռք կրնաս վերջընել՝ գիտնալով . անանկ ձեռքդ կը քաշես ուրիշի ալ գոչելէն՝ որ ամեն անգամ մտքդ կուգայ : ՃԸ լայ որ հօրդ գոչես տէյի :

Ասանք օրինակ են , բայց ճշմարտութենէն վեր չեն , վար են : զերե Աստուած՝ մեր հայրն է . և ինչպէս հայր . սոսկ մարմինը չէ ծներ , մարմինն ալ հոգին ալ ինքն է սակզներ , և ամենն որ՝ ամ .

Քն բողե մեզ նորանց կը ստեղծէ պահելով պահ. պանեղովը : մեր ամեն բարին իր ձառքովը կուտայ մեզի, և պատրաստեր է սալ իր յաւիտեանս. կան արքայութիւնն ալ . ո՛ր թողունք մարգեզութեան, և սուրբ խորհրդոց, և ամեն շնորհաց բարեբարութիւնները : Ասոնք որ մամտանէ, ինքիբմէ եռանդագին սէրը կը վառուի սրտիդ մը . որով միայն կըլլայ ճշմարիտ ու սրտանց ապաշխարութիւնը, որ է մէկ հատիկ դեղ կենաց մերոց՝ յետ հիւանդանալոյ ներգործական մեղք :

Ինչուան հիմա ըսածնիս՝ ընդհանրական դեղ էր մեր ընդհանրական հիւանդութեանը . ասկից ետև խօսինք մասնաւոր դեղոց վրայ մեր մասնաւոր և գլխաւոր ցաւերուն դէմ :

ԳԼՈՒԽ Գ

Հարկատրութիւն մասնաւոր դեղոց՝ ընդդէմ իրարանչիւր մեղաց ՚ի մասնաւորի :

Յ. « Երանի՛ ում թողութիւն եզև մեղաց, և ծածկեցան ամենայն յանցանք նորա¹ » : Երնէկ անոնց որ ճշմարիտ ու սրտանց ապաշխարութեան շնորհքը գտնալով՝ իրենց բովանդակ մեղացը թողութիւն առեր են, անանկ որբուրովին գոցուած ու թաղուած է իրենց շարիքը, բնաւ յանցանք մը չբաժնի պէս իրենց կենացը մէջ . և իրաւ որ՝ Աստուած ասանկ կը մտածայ՝ կը ջնջէ՝ անհետ կընէ

Ճշմարիտ ասպաշխարհաց մեզքը . սերը կը ճերմկեց
նե՛ր ձուռն կը գարձընե՛ . հինը կը նորցընե՛ , ընկածը
կը կանգնե՛ , հիւանդը կողջնցընե՛ , մեռածը կը կեն
գանացընե՛ , թաղուածը կը յարուցանե՛ , մէկ խա
քով նոր սիրտ կը ստեղծե՛ . վասն զի Ճշմարիտ աս
պաշխարհաց՝ իրեն Ճշմարիտ բարեկամ կընե՛ . իսկ
բարեկամը բարեկամի հետ նենդ ունենայ սիրտը
նե՛ , բարեկամ չի կրնար ըլլալ . շարահամ թշնա
մի կըլլայ :

Անանկ է նե՛ , վարպետութիւնը բարեկամ ըլ
լալը չե՛ , բարեկամ մեան է . հերիք չե՛ հաշտութ
լը . թէ որ բարեկամութիւնը չի հաստատութնե՛ .
հերիք չե՛ ողջ ըննալը , առողջ ըլլալու է . հերիք
չե՛ այսօր առողջութիւն ունենալը . բոլոր կեանքը
առողջ անցընելն է բանը : Կուզեմ ըսել . ինչ
չա՛հ աս օրս Ճշմարիտ ու սրտանց ասպաշխարհեց .
ու նորանց այսօր կամ վաղը մէյժ՛ալ մեզանչեց .
Ի՛նչ գիտես . մէյժ՛ալ Ճշմարիտ ասպաշխարհութեան
արժանի կըլլան մի . չըլլան նե՛ , կըլլաս որդի կորու
սեան : Հո՛սրս նայինք անանկ ասպաշխարհութիւն
ընելու , որ պտուղ ունենայ մեր ասպաշխարհութիւ
նը՝ մէյժալ չմեզանչելու , մեզաց տեղը առաքինու
թիւնը սրտաբերելու : Հոս է բովանդակ ասպա
տանքիս , և հոս բովանդակ վաստակիս :

Ի՛նչ ընելու է՛ , ըսես նե՛ , շատ բան կայ ընե
լու , գուն ալ գիտես , ալ ի՛նչ կը հարցընես . ա՛յ .
հոգութիւն մընե՛ր , հոգւոյդ փոյթ ունեցի՛ր .
ան ասեմ կը տեսնաս ընելեքդ ալ չընելեքդ ալ՝
Բայց ես քեզ օգնելու համար՝ երկու բան մտաք :

ձգեմ : Նախ և առաջ՝ ետև մնալու չէ , առաջ երթալու է : Երկրորդ առաջ երթալը ընդհանրապէս բարին ուղեւոր չըլլար . մասնաւորապէս առան բարին ուղեւոր և ընկերու է :

Ճ . Առջի ըսածս յայտնի է խնամոնոց ըսածին պէս . “ Ո՛չ կանխիք յառաջանալ՝ է կամիլ յետոյ անաչալ ” : Քրիստոսի տեսածն մերոյ վճիռն ալ գիտես . որ՝ « Արքայութիւնն երկնից բանագասի՝ և բռուճք յափշտակեն զնա՛ւ » : Արեւմտեան սիրելի , որե որ շար սովորութիւններդ մեկդի ձգել՝ որ արքայութեան ճանքունն արդեւք են . և բարի բարի բաներուն ետևէ ընկնալ՝ որ քեզ արքայութեան գուսը կը հասցընեն :

Մի վսիմար թէ չես կրնար մեզքերէդ վազ գալ . մի վսիմար թէ ես երբ առաքինութիւն պիտի սորվիմ , ու սուրբ ըլլամ , տեր հովուեացի ըլլաքեզ . և քեզ ինչ ոչ պակասեացի . Աստուած հետդ ըլլալէն ետև՝ ամեն բան կըլլայ . գուն աշխատե . Աստուած կը յաջողե . այն՝ որ զխաբայէլացիս Եգիպտոսացոց գերութիւնն խալըսեց , ծովը ցամաքեցուց . իր ժողովուրդը գիտացը անցուց , թշնամիքը կորսնցուց , և հազարաւոր հրաշքներով զերենք երկիր Աւետեաց հասուց . քեզ ալ կրնայ ու կուզէ սատանային ձառքն խալըսել ու արքայութիւն տանիլ . միայն դու մի ըլլար խոտապարանոց և ապերախ ժողովրդեան պէս . այլ եզիր հաւատարիմ ծառայ տեսան Աստուծոյ քո . ալ ուրիշ բան մի հոգար : Աս ջանքը՝ աս ետանգը Աստուծոյ ծառայութեան քու սրտիդ

Մէջ ըլլալէն ետե կարօտ չես ըլլար ուրիշ խրատ
լսելու . բայց որովհետե հիմակուց հիմա պակաս
է քու ջանքդ , մէկու ըսածս ալ քեզի հասկըջը
նեմ՝ որ խայրելիի դաս :

Դ . Երկրորդ ըսի , առաջ երթալը ընդ հանուբ
բանով չըլլար , մասնաւոր բանի մեռք զարնելու
է . զոր օրինակ . դուն որ զուկիդ , կամ աշկեր-
տիդ կըսես ընդ հանրապէս . ծօ խելէք կեցիր ,
խենթութիւն մըներ , խելք սորվէ , կարգալ
սորվէ , զէնահատ սորվէ . ասով ապան մարդ ըլլա-
լիք չունի . հապա պիտի ցուցընես կամ պիտի ը-
սես մէկիկ մէկիկ , աւ բանս ըրէ , ու ասանկ ըրէ . ան
բանը մըներ , կամ սանկ մըներ . աս խելացի խոսք
է . մէկուլը անխելք կամ անշնորհք խոսք է . կար-
գալը կարգով սորվէ , առաջ պնակիտ ու քերա-
կան , ետքը սաղմոս , աւետարան , ետքը քերա-
կանութիւն , թուարանութիւն և այլն . նմանա-
պէս արհեստի եկողը առաջ սա բանս պիտի սոր-
վի , ետքը նա բանը պիտոր ընէ . սանկ բանէ պի-
տոր ձեռքը , մատը , և այլն :

Ասոր նման հոգւոյն կրթութիւնը գրեր է Աս-
տուած . մեր դիւրութեանը համար սոսկ չէ ըսեր
ընդ հանրապէս , թէ սուրբ եզիր ինչպէս և սուրբ
եմ . խղճմամբդ մտքուր պահէ . իտապրեալի
չարէ , և արա զբարի . հապա հարցընողին թէ
ո՞րն է բարին , պատասխան տուաւ . զպատուի
բանս դիտես , որ տասն են թուով . մէկիկ մէկիկ
նայելու է , ընելիք կայ՝ ստորասական , չընելիք
կայ՝ բացասական . և այն պատուիրանքներն ալ

տեղւոյն կեօրէ երկան բացաարեր է Աստուած՝
մարգարէից և առաքելոց և վարդապետաց ձեռ-
քովք . որպէս զի ամենն բանին աղեկը գեչք հաս-
կըցուի , և անոր կեօրէ կարենան մարդիկ խո-
տորիլ 'ի շարեն , և առնել զբարին :

Դ . Աս բանս չի մամտաւով՝ կը դանդաբին շա-
տանք , թէ աս ինչ է որ առաջ չենք երթար , է-
ւսորանց կերթանք . մեղայ կըսենք , կը խոստո-
վանինք կապալխարենք , նորէն կինկնանք . նիւթ
կը գնենք , ու չենք կրնար կենալ նիւթնուս վրայ :
Պատճառը ան է՝ որ ըսի , ընդհանրապէս միայն
մեղայ կըսէք , ընդհանուր նիւթ մը կը գնէք , որ
խոշայ բան մը նէ . 'ի մասնաւորի ամեն մէկ մեղ-
քին գէտ գեղ չէք ընէր , որ քիչ աշխատանք չու-
զէր . անոր համար՝ ինչ որ էք նէ՝ ան կը մնաք ,
թէ որ պէթէր չըլլաք նէ :

Օրինակ մը բերեմ քեզի : Այսօր գնենք թէ
խոստովանանք եղար , առաջագրեցիր ընդհանրա-
պէս՝ թէպէտե սրտանց , որ մէյմ՝ ալ զԱստուած
չի բարկացընես , մեղք չի գործես . աղեկ է զի-
տաւորութիւնդ . քեզ տեսնամ , հաստատ կենաս
առաջագրութեանդ վրայ : Հապա ինչպէս կըլ-
լայ որ կամ այսօր կամ վաղը կենէ առջի ջուրը կը
բռնես , բան մը կը հանգիստի՝ մէկին հետ խիստ կը
խօսիս , մէկալը կը գտես , մէկ քանին ալ կը բամ-
բասես , ուրիշի մը խաթերը համար խղճմամբիդ
գէտ գործք մը կընես . զգայարանքդ մարուր չես
սրահեր . կամքդ չես կտարեր . Աստուծոյ սիրոյն
կը պակսիս . եզրայբութեան թեմէն էս կը կենաս , սէ

զմեջէ կը ծուլանաս, չափեն էւել զբռանքի ուր
խաթեան ետէ կիյնաս, նեղութեանց կը անգ
հաս, ուրիշի պակասութեան չես համբերեր, և այլ՝

Ս. Ո՛ր մէկը ըսեմ. համբար չունի մեղաց
ուխթը և պատճառանքը, և անոր կետրէ անհամ
բանք կըլլայ կոր մեղանչելիք. սա ելլալու ճամբոյ
չէ. ո՛ր մէկ մեղքին հախեն պիտի գաս, որ չի մ
ղանչես. Չիկայ ալ մէկ ընդ հանուր գեղ մը՝ ոչ է
զաճինեբուն խանութը, որ ամեն հիւանդացութի
նը գիտաւորէ, և ոչ բարոյականի մեջ պիտեմ
մեղքը չորցնէ մէկէն ՚ի մէկ. Հասցա ինչպէս որ
սը(մեայ)ին գեղը ուրիշ է, հիւսմային ուրիշ, զմի
ցաւին ուրիշ, խոտաակին ուրիշ, ասանկ ալ հո
գեւոր հիւանդութեան մէջ: Աւ ինչպէս որ ամեն
հիւանդութիւն մէկ մարդու վրայ չի գանուիր,
հասցա մէկ երկու գլխաւոր ցաւ կրնայ ըլլալ մ
կին վրայ, որ անկից բովանդակ մարմինը զան
զան ցաւ կը քաշէ, ասանկ ալ ամեն մեղք կամ
եթը մտութիւն մէկ մարդու վրայ չի գանուիր,
հասցա ամեն մարդ մէկ երկու մեղաց տէրն է,
ու իրեն բնութիւն է ըրեր՝ այսինքն խոյ կամ
մարազ, (որ մեծք մտութիւն կամ ախա կը կոչենք)
որով ուրիշ բաներուն մէջն ալ կիյնայ. զոր պի
նակ մէկը հարբեցող է, չոր սովորութիւն է ըրեր
զինովնալը. ան պատճառաւ շատ մեղաց տէր
կըլլայ, գողութեան, մարդասպանութեան, ըն
թեան, հայհոյութեան, յիշոցաստութեան,
ծուլութեան, գատարկապորտութեան, և այլն:
Մէկալը գող է, մէկալը քիւֆիւրպազ, մէկալը

հարար, մեկայը բլթաբարհ, մեկայը սաստա, ստեր, դամն, և այլն : Որոնց պատճառաւ ամեն մեկը սահա շատ մեզայ մեջ կէյնայ : Արդ՝ սասնկին զբլթաբար և առաջագրութիւնը պիտի չբլթայ ստակ 'ի վերացեալն ընդ հանրապէս, այլ և 'ի թանձրացեալն մասնաւորապէս, այսինքն մէյս'ալ զինի բերանը չցնելու. մէյս'ալ սեղաց մը բան չի վերջընելու. մէյս'ալ սա անձին հետ շտեմուելու՝ որ իրեն մեզք դործելու փորձութիւն կուտայ : մէյս'ալ բերնէն անարժան կամ սուտ խօսք չի հանելու, և այլն : Ասանկ է նէ, սկսինք ասկից ետև մէյսկէ առաջ բերել մեր հոգւոյն գլխաւոր հիւանդութիւնները, ու ամեն մեկին զեղն ալ զիմացը 'ի բժշկարանէն Աստուծոյ. որ սեղոյը առնէ ու բանեցընէ նէ, Աստուծով կողջըննայ ու կառողջանայ բոլորովին հոգւով :

ԳԼՈՒԽ Ե

Սխալ նպատարեան. և զեղ նորա՝ խոնարհարիւն :

Բ. Սկիզբն և արմատ ամենայն մեզաց հարարութիւն, որ և ամբարտաւանութիւն. և սկիզբն և առաջնորդ ամենայն մեղաւորաց՝ առջի հարարալ, որ է ամբարտաւանն սագայէլ՝ զիւաց զբլթաբար :

Տես, ինչպէս շար բան է եզեր հարարութիւնը, որ Աստուած այնչափ սրգոյցի անոր դէմ, որ իր էն պատուական սակղծուածը՝ արուսեակ Ը-

սածնին, ամենայն երկնային զորաց զլուխը, և ամենայն արարածոց աննմանը, մէկ հազարաթեան մը համար մէկէն 'ի մէկ երկնքէն վար ձգ երկրիս խոր անգունզը, 'ի միջակեա հողոյ' 'ի զԵփեսոս, որ և անդարամեա անգնզոց:

Ամենայն մեզք՝ Աստուծոյ զկեմ են, բայց ա՛մ մէկէն աւելի Աստուած հազարաթիւմը իրն զկեմ կը սեպէ, ու հազարաթի զկեմ կը գնէ, ըսայնմ. «Տէր անարարաւանից հակառակ կայ, և սայ շնորհս խնայհայ»¹ ։ Մարդիկ այլ չեն կը նար քաշել հազարաք՝ ծանր բեռ մը կը սեպեն՝ որ ամենուն վրայ կուզէ նստիլ. ու սաթ իրենց ունի կամ գլխէն կուզեն վար ձգել: Ըստ բան կայ իս սեչու հազարաթեան վրոյ, բայց մենք սոսկ սր բանս կուզենք հասկըցընել, թէ ի՞նչ մարտ է հազարաթիւմը, և ի՞նչ է անոր զեղը:

Ք. Հազարաթիւմն է «անկարգ բազմազ սեպհակամ զերազանցութեան» ։ այսինքն աւելորդ փոփոք մը՝ որ ի՞նքը վեր ըլլայ քան զուրիշ ները. իբր թէ բարձրանայ իր սոցէն՝ 'ի վեր կամ մենծնայ իր շափէն 'ի դուրս. երկու սաղկ մարդ է նէ, հազար քեան արժող կամ ունեցող երկնայ, երկու սաղկի խելք ունի նէ, ամենն խելացի երկնայ. մէկ մանչըրի աղէկութիւն ունի չունի նէ, ամեննն աղէկ, առայթի ի և սուրբ երկնայ. ձառքէն քիչ բան կուգայ, կամ հիչ բունի կարար չէ նէ, ամեննն ճարտար, վարպետ, ու զարմանալի երկնայ:

Ասանկ խելագարութենէն կուգայ 'Ասի' որ իր պզտիկ ըսածը իրեն մենծ կերևնայ, ու ինքիբ զինքը մարգու կարգէն վեր կը սեպէ, և ինքը զինքը միշտ կը մեծ շքեկ ու կը գովէ: Աս սոյ հարարութիւնը՝ կըսուի ծանծաղմատութիւն, անձնահաճութիւն, անձնացուցութիւն, սնասարժութիւն, պարձեկաչութիւն, անձնագոգութիւն, ամբարհաւածութիւն: Ասոր գեմ կըսէ սուրբ գիրքը. « Գովեսցէ զքեզ ընկերն, և մի քո բերան: » սարն, և մի քո չթուանք ¹ »:

Երկրորդ՝ լուսնեցածը ունեցածի պէս կը շուշքեկ, ունեցածն ալ իր խելքովը գասած՝ կամ հարկաւորութեան իրեն արժանաւորութեանը համար եկած կը սեպէ: Մեկէն կելայ ստութիւն, կեզմաւորութիւն, երեսպաշտութիւն, մարգահաճութիւն, մկաղէն՝ ասկերախտութիւն, ասպշորհութիւն, յանգզնութիւն, անմտութիւն: Ասոր գեմ կըսէ առաքեալն. « Զինչ ունիս՝ զոր ոչ իցէ առեալ. և եթէ առեր, զի՞ պարծիս իրրեկ զբռեալ ² »:

Երրորդ՝ կը ջանայ որ ուրիշ հրամանին ասկ չերևնայ. իր կամքը առաջ տանի, իր խոսքը քալեցնէ: Ասկից կելայ անհնազանդութիւն, կամապաշտութիւն, կամակորութիւն, խոսապարտանցութիւն, զիմազարձութիւն, հակառակախորութիւն, բանահաւատութիւն, կագ, կախ, հեր-

1 Ա. Բ. Ի. 2 :

2 Ս. Կ. Բ. 7. 7 :

ձուած, հերեփկոսութիւն, և ամենայն ազանգ,
մեկ խոսքով չար կամք ըսածնին, ինստ, նիսպէթ,
նախտութիւն, և այլն: Ասոր գէժ կըսէ երկնա-
ւոր բժիշկն մեր, և իջի և ս յերկնից, ոչ զի զկամե
իմ արարից. այլ զկամս այնորիկ՝ որ առաքեացն
զես¹, 77: Ամաչէ ով մարդ հպարտ և անհնազանգ,
Քրիստոս ով, գուն ով:

Չորրորդ՝ կունենայ ուռեմալ մը որտին մէջ,
անոր կեօրէ գրեմն ալ սիրամարդի պէս, զինք
կուսրի մը պէս պաշտել, պաշտելի ընել ամենմեծ,
որով զինքը գրեթէ բարձր ան զ մը նստած կը սեպէ,
ուրիշները իրեն որքին տակը կը կարծէ, ու կու
զէ առնել. զամենքը կուզէ խրատել չեխել, ին-
քը ուրիշմէն չուզեր խրատուիլ. խոք մը ըսածին
պէս ասկնուկայ կը լայ. ուրիշք չի սեպեր, կար-
համարհէ, կը նախատէ. ինքը հիշ մեկ նախատա-
նաց չի կրնար ասնիլ: Աւ ասոր համար ետեկ
կիցնայ մենծութեան, ազահութեան, փարթա-
մութեան, ազէկ հագուելու կապուելու, փու-
զէն ընելու, իւրզան ծախելու, որ զինքը բաժի
ան զ գնեն, իրմէն վախնան, սպասկառին, զար-
մանան, գովին, սիրեն, փայփայեն, և այլն: Ար-
կից կեցան անհամար մեղք. փրացումն, բար-
ձրամտութիւն, բարձրայօնութիւն, մեծամտա-
թիւն, ինքնահաւանութիւն, Աստուծոն որ է բուն
ամբարտաւանութիւնը. աշխարհօրէն՝ մենծ սիրո
ըլլալը, անոր կեօրէ՝ մենծ մենծ խոսիլը. մեծա.

բանութիւն, գոռազուծիւն, յիսորսալ, խորի-
սալ, արհամարհանք, թշնամանք, նախատինք,
գառազուծիւն յանգուզն, հարստահարութիւն
և կեղեքումն սպքստաց. ընչասիրութիւն, փա-
ռասիրութիւն, փառամուզութիւն, խենկշուծիւն,
պչանք. և այլն : Օրինակ ըլլան՝ 'Նարուզագոնա-
սոր, որ իր պատկերքը ոսկիէ շինել տուաւ, ու
հրամայ որ պաշտեն : Հռոմայու հին կայսերքը՝
որ քիբեներ կաստուածացնէին. Համան՝ որ կար-
ծէր թէ ինքն է միայն փառաց և պատուոյ արժա-
նի. Հերովցէս Ազրիւզպաս՝ որ ասեանք կը նշա-
տէր նէ, կազկեր որ աստուածանման բան մը երե-
նայ, ու Աստուծոյ պէս պատիւ ընեն իրեն՝ մարդ-
կան կարգէն վեր : Ասանց և այլ անհամար ամբար-
տաւաններուն գլխուն և կամ պատիժը յիշէ-
քեզի հերիք խրատ կըլլայ : Մի մտածար մեր օրերը
եղած բաներն ալ Սասնադուրն մէջ, որ էն երե-
ւելի կառավարները տասնէն եւել ինչպէս ջա-
րաչար մեռան մէկ երկու օրուան մէջ, որանց հետ
առաջ մարդ չէր կրնար խօսիլ, ետքը ինչ եղան-
խաղթի թղեմ, օրինակ և նշուակ աշխարհի. էն
ազնկ մեռնողը գլխասուեցաւ, մեկաշնոնք բղիկ
բղիկ եղան թրի տակ, թո՛ղ չստուած ու չտես-
նուած թուրումարը :

Ըսածնէրուզս կիմանաս և այլ ուրիշ ճու-
զերը հարարութեան արտին. և անոր կեօրե
գեղն ալ կը հասկընաս, որ բանիւք և օրինակք
սուրբ գրոց միտքդ ձգեցի : Բայց ամենէն եւել
երկու գլխաւոր գեղ կայ, որ միշտ վրանիս պի-

տի պահներ, ու անկէն որ անկէն իտիք տիտի բա-
նեցընենք :

7. Առջինն է նայել ի Յիսուսու տերն մեր, որ
է բուն զեղ կենաց և անմահութեան : և մկն հո-
տիկ հոգարարութեան զեւթ բանզկնիք, անանկ ինչ
պէս որ խաչանն լողի վրայ գտնուած պղնձի մկն
նայողը՝ կը բռնչուիք անբուն զկնիքեն, ասանկ ա-
ռաջի անկն աստանայի զկնիքեն կը խաղցոսի՝ ինչ
որ քու խաչելիս զրկելից խանարհութեան պիտի
կին նայիս նէ : Ինչպէս որ ինչքն ալ ըսաց, « ու
տարուք յինն, զի հեղ եմ և խանարհ արտի, և
գաղթիք հանգիստ անանկ մերոց »¹ :

Աստի երբոր հոգարարութիւնը քեզ կը դրն
որ մենծութեան, քառաց ու գովեստի ետեկ էլ
նաս, նայէ զեւթ ի Յիսուս ի մեր : Ինչ քո
տերոց, որ մեծատունն էր, և վասն քո աղքատ-
ցաւ² : Ի՞նչպէս մեծատուն, տեր և թագաւոր
երկրի և երկրի : Ետտեան և Ետտեանց որդի-
Ինչպէս աղքատ, որ տուն տեղ չունենայ՝ խոյր-
պութեամբ ծնանի ի թեթեւեմ զեղին կողմերը՝ ու
խոսի մը մէջ՝ ի ճտուր անբանից : պղտկուց հո-
լածում քաշէ, քաղքէ քաղոյք, տեղէ տեղ փոխ-
չի, իրեք թագաւորներուն բերած ընծան չա-
նէ, ու անանկ աղքատ կեանք անցընէ որ մըլ
քառասունքին որը տաճարը գառնուկ հը չի կարէ-
նայ տանիլ, չուխտ մը աղամի կամ աստորակ տա-
նի, աղքատ և խանարհ ասպրի Նազարեթ, ու սորը

1 Մատթ. ԺԵ. 23 :
2 Բ. Կ. ԺԶ. Ը. 9 :

Յովսէփայ խանութը ծառայէ . զինքը յայտնի չընէ աշխարհքի՝ ինչուան երսուն տարի . անկից ետե իրեք տարի որ քարոզութիւն ըրաւ , ոչ հանդիսառ ունենայ , և ոչ աղէկ ապրուստ , հասարցութեկը աշխատի , գիշերը շիհանդ շի՛ լեռները աղօթք ընէ . մենծ երկն հեռու կենայ , զինքը թաղաւոր պիտի ընէին նէ՛ փախչի , վարի մարդիկը սիրէ , անոնց աւելի հոգ տանի , աղքատաց դանձանակէն ապրի . մենծ երը զոռ ընեն կանչեն նէ , անոնք վաստակելու համար միայն աներինն երթայ , հիւանդները բժշկէ , ու ապրասպրէ՝ որ մարդու չըսեն . սքանչելի բաներ ցուցընէ աշկերաններուն , ու սաստիկ պատուեր դնէ՝ որ իր յարութենէն առաջ չա՛վ չընեն . իր փառքը ջինսուէ , իր հօրը պատիւը փնտուէ . « Ոչ ինդրեմ , կըսէ , զփառս իմ . ևս փառս ի մարդկանէ ոչ անուամ , այլ պատուեմ զհօր իմ » : Ետքը՝ ետքը՝ խաչի վրայ որ մերկ մարմնով հոգի տուաւ նէ , իր պատանքն ալ՝ գերեզմանն ալ՝ ողորմութենով ըլլայ ուրիշմէն : Ասոնք որ մարդ բերես նէ , ուր կը մնայ քու հպարտութիւնդ :

Երբոր հպարտութիւնը քեզ կը դրդէ՝ որ քեզի հաւնիս , ուրիշը վար զարնես , քու խելքովդ շարժիս , ուրիշին խօսքը չմտես , յիշէ քու տերդ՝ որ իմաստութիւն կը անհուն . և իբրև յեօին միամիտ մը՝ ամենը մարդու տեղ կը գնէր , իբնկ վարիմներուն խօսքը մտիկ կընէր . չէ թէ միայն մօրը՝ և հօրը տեղը եզամ սուրբ Յովսէփայ կը հնազանդէր , ըստ այնմ « և կը նոցա հնա .

զանդ ¹ 33 . հասցա ինչուան շարշարողներում ու
խաչ հանողներուն հնազանդ եղաւ . այս է ըսելով
իմ երկնաւոր հօրս կամէր . և լեալ հնազանդ մա-
հաւ չափ , և մահաւ խաչի ² 33 : Տգեա ու խոնարհ
մարդիկը ընտրեց իրեն աշկերտ . և զտեարս աշխար-
հիս ընտրեաց Աստուած , զի յամբ արասցէ չիջ
զորս . . . և զրջինչան՝ զի զէսն իմն խափանեաց ³ 33 :

Երբոր հպարտութիւնը քեզ կը գրգռէ՝ որ ք
համբերես իրատի , յանդիմանութեան , նախա-
տանայ , բամբասանայ , զգիւնայ , անիրաւու-
թեան , ապերախութեան , և այլն . յիշէ քու
տերդ . որ ամենեւնի բարիք ըրաւ . ինչպէս որ ի
րենք վկայեցին , և զամենայն ինչ բարւոք գոր-
ծեաց սա ⁴ 33 . և առաքեալք կը հասկըցընէին ան
ձեռուն . թէ “ չըջեցաւ բարի առնել ⁵ 33 . ու ան
ձեռնն ամենն չարիք քաշեց՝ մինչև ՚ի մահ խաչի
ըստ այնմ . “ հասուցին ինձ չար փոխանակ ընդ
բարւոյ . առելութիւն փոխանակ սիրոյ իմոյ ⁶ 33 :
Իսկն ըլլայիր Եփեսոսին տեղը նէ , արդեօք ինչ
կընէիր անորեն աշակերտին՝ Յուդայի մասնցին .
ինչ չէիր ընէր Մաղքոսին՝ որու կարուած անկա-
ճը ողջացուց . որ կամ ան էր կըսեն Եփեսոսի ապ-
տակ զարնողը քահանայապետին առջև , և կամ

1 Ղ 3 . Բ . 51 .

2 Փ 1 . Բ . 8 .

3 Ե . 4 . Գ 2 Բ . Ե . 27 , 28 .

4 Մ 2 Գ . Ե . 37 .

5 Գ 2 Ժ . Ժ . 38 .

6 Ս 2 . ԺԸ . 5 .

կրտսն ըստ թ աստի հիւանդութենէն խաղտածը :

Երբոր հպարտութիւնը քեզ կը դրդէ, որ քեզ արժանի սեպեա ազէկ օրեր տեսնալու ամեն կողմանէ, կամ սկսիս դանկակելու Աստուծոյ դէմ, թէ որ մեղքիս համար աս բաներս կը քաշեմ, ամեն տերաւ Աստուած ինծի՛ մի կուսայ, արգեաք ինչ անթողի մեղք եմ ըրեր՝ որ ասանկ պատիժներ կը քաշեմ կոր, (որ է սոսկալի հպարտութիւն, զերէ կուզես ըսել թէ դուն ազէկ ես, ու Աստուած քու ազէկութեանդ դէմ ասանկ բաներ կը բերէ կոր գլխուդ), յիշէ՛ քու տերդ, որ բոլորովն անմեղ էր և սրբութիւն սրբոց, և ինչնր քաշեց : Ա՛ս որ մտմտաս նէ, կը պատանծիս, որ եթէ Աստուած յիւր սրդին ոչ ինայեաց, ՚ի քեզ ինայիցէ : Ենոր պէս սուրբ չես կրնար ըլլալ, անոր պէս մենծ չես կրնար ըլլալ. հասցա ինչ մենծարտութիւն է աս որ գու մեղաւոր և խեղճ ուղղակի ըլլալդ գիտես, ու աղքատ հպարտ ես. այնչափ որ՝ քու տիրոջ և թագաւորիդ քաշածն ալ չես ուզեր քաշել :

Աս մեանարկութիւնս ալ ըրէ գունքեզի. կամ որդար ես գու, կամ մեղաւոր. մեղաւոր ես նէ, մեղացդ պատիժը հոս քաշէ՛ որ անգին չի քաշես, արդար ես նէ, երնէ կ քեզի որ համբերութենով գանձել Վաստըկիս : Թէ որ Քրիստոս ըսաց, “ ո՛չ զնոյնս պարս էր շարշարիլ Քրիստոսի, և մտանել ՚ի փառս իւր¹ ”, գուն սխախ ըսես, “ ո՛չ աւելի քան

զնայնս պարտ է ինձ շարժարիւլ, և նմանելով Քրիստոսի՝ մտանել ՚ի փառս Քրիստոսի 3, : Ասան զի
“ Եթէ շարժարանացն կցորդ լինիմք, և փառացն
հաղորդ լինելոց եմք 1, 3, :

Կ. Երկրորդն է՝ նայիլ քու վրաց, որ բովանդակ
նիւթ ես խոնարհութեան : Ուստի երբոք քեզ կը
գրդէ հպարտութիւնը ինչ կերպով որ ըլլայ,
գուն քեզն ըսէ . Չի հպարտանա հոյ և մտխիւր .
ով անզգամ ամբարտաւան՝ ինչ բանիդ ես
ապաւինած . որ հիչ բան մը չես, ու հիչ բան
մը չունիս քեզնէ . ունեցածդ Աստուծակէ, չու
նեցածդ քեզնէ . ազկութիւն մը ունիս նէ, Աստուած
է տուեր . պահսութիւն մը ունիս նէ, քեզ
նէ է . հոգի ունիս, մարմին ունիս, Աստուած է
ստեղծեր . հոգևոր և մարմնաւոր բարիք՝ ինչ որ
ունիս նէ շատէ քէ, կենէ Աստուած է տուեր :
Շատ է տուեր ըսենք . պիտի չի հպարտանաս,
հասցա պիտոր վտանաս, զի “ ամենայնի՝ որով
շատ տուաւ, շատ խնդրեսցի ՚ի նմանէ 2, 3, : Քիչ է
տուեր ըսենք . պիտի չի աժգոհաս, հասցա գոհանաս .
մէյմը որ՝ այնչափն ալ չտար նէ՝ քեզ պարտըկան
չեր . շատը կայ որ՝ անոնց տահա քիչ է տուեր,
անոնց նայէ, որ քեզնէ կըսած բարեբարութիւնը
մեծ ճանչնաս, չէ թէ՛ անոնց նայելով հպարտանաս .
կամ քեզնէ վերերուն նայելով խանձիս . որ մեկմեկէ
պէթէր խնթութիւն է

1 Հ-Վ. Ը. 17 :

2 Ղ. Ժ. 48 :

հարարութիւնն ալ, նախանձն ալ, մէյմ' ալ քիչ
անկնալովց' ճուղապզ ալ քիչ կըլլայ. « խառ-
նիճազանջն (կամ աամիկն) ներելի ողորմութեան
է. հզօրք հզօրապոյնս պահանջն ոյին ¹ 33 : Թէ որ
ազէկ հասկըցար ըսածներս, հարարութեան կա-
տարեալ գեղը սորված ես՝ որ է խոնարհութիւն.
բայց որովհետեւ բանեցընելը չես գիտեր, աւելի
ճամաւոր կերպով քեզ վարժեցընեմ, սասա-
նային՝ առջի հարարին հնարքները դուրս հանե-
լով, ու մէկիկ մէկիկ խայտառակելով Աստուծով :

Ե. Սասանան, հարարութեան վարպետը,
քու սովորական հարարութիւններուդ չի հա-
նիր ալ. կուզէ քեզի սորվեցընել իր բուն ան-
տանելի ամբարառանութիւնը : Աս յայտնի է՝
որ ինքը թէպէտ ազէկ գիտեր, թէ Աստուծմէ է
իր ունեցած ամեն կատարելութիւնը, ուստի
պարտեկան է անոր շնորհակալ ըլլալ խոնարհու-
թեանով, և ազաչէլ որ հաստատա պահէ զինքը նոյն
շնորհաց մէջ՝ որ արժանի ըլլայ փառաց արքայու-
թեան, բոլոր սրտանց զինքը Աստուծոյ ձեռքը
յանձնել, և անոր ամեն հրամանացը պատրաստ
ըլլալ հնազանդելու. բայց իրեն մենծ սրտութեա-
նը չի կրցաւ կերցընել՝ որ է վալլահ ընէ Աստու-
ծոյ. իրեն կաթընեցաւ, ինքն իրեն հաւնեցաւ,
Աստուծոյ գլուխ չի ծակց, գլուխ քաշեց, Աս-
տուծոյ գէմ մէկ նոր Աստուծոյ պէտ երենալ ու-
զէց, « եզէց (կըսէ) նմանող բարձրելոյն ² 33 : ա.

1 Ինտր. . 2 . 7 :

2 Եսայ . 44 . 14 :

նոր ասկը քլամ տե՛ Բնչ ըլամ նե ըլամ, Թնչ
դժոխքին ասկը ըլամ ըսոյ : Նոր պէս ալ քեզ
կը սորվեցընե՛ որ Բնչնադուխ ըլամ . Աստուծոյ
կարտ շերենաս : Վեկեց է որ հարարութիւնը
քեզ կը կուրցընե՛ . քու հին մեկ պահաութիւնդ
քեզ մենձ շերենար . սնոր համար սրածոյ ալ
Աստուծոյ դուսը շեւ շալեր աղքատ մտրոցկա
նի պէս . հասցա ու մարտ մը բան կուզես Ա.
տուծակ . Բնչու Բնձի սանկ շընեք . Բնչու նանկ կըն
կըսես . սնոր կամայք քեզ շեւ յանձներ , հար
ան կընայիս որ քու կամքդ կատարե՛ , շե նե՛ կը
դժարիս , կըտոճդահաս : Վեկեց է՛ որ ունեցած բա
րկքդ ալ՛ խեղքդ , գիտութիւնդ , ճարտարու
թիւնդ , շնորհքդ , Բնչ է իցե աղէկ գործքդ՝ շե
պահեր Աստուծոյ կամակերպ պէս , շնորհակալ
շեւ ըլար պէտք եղածին կեօրե՛ , հասցա քու մա
լիդ պէս կը պարծենաս . ստմե՛ն ըրածդ քեզի ո
ղէկ կերենայ , խենթի պէս պղտիկ բանդ մենձ
կը սեպես . մարդու մը խեղքի շեւ հանիր , Բնչու
որ՝ քեզի ես հաներ . մարդու խոսքը շեւ մանր ,
հին մեկին գլուխ ծուել շեւ ուզեր . որ է կատա
րեալ հարարութիւն է անսանկի անհարարու
նութիւն :

2. Նոր գեղը խոմարհութիւնը ան սանկեա
նես է աղէկ կը բանեցընես ու կողջընես , երբոյ
գիտես հարար ըլալդ . գինքը հիւանդ ճանցոցդ՝
Դ հարկե գեղ աննելու եանե՛ կիցիայ . գիտես
Թե հարարութեան հիւանդութիւն ունիս . գիտ
նաս Թե աս քու կերպերդ բոլոր ստամայի վոր

պետութեանս սարգեր եւ, որ քեզ իրեն աշկերտ
է ըրեր. գիանաս թէ հպարտութիւն է, որ հրեշ-
տակը սատանայ ըրաւ. քեզ ալ անոր գերի կուզե-
լինէ. Ասոր ներհակ խոնարհութիւնը կտտարեալ
խտառութիւն է, որ զմարդիկ հրեշտակ կընէ.
Ճանաւանդ թէ Աստուծոյ նման կընէ, զերեւ Աս-
տուած սրչափ հակառակ է նէ ամբարտաւաննե-
րուն, այնչափ ալ խոնարհները կը սիրէ ու կը
բարձրացընէ, ըստ այնմ. ⁴⁶ ցրուեաց զամբարտա-
ւանս մտք սրտից իւրեանց. քակեաց զճգորս յա-
թուոց, և բարձրացոյց զխոնարհս ^{1, 22} :

Ե. Արնայ մէկը ըսէ. Թէ ինչ ընեմ. խոնարհ
կուզեմ ըլլալ՝ ամեն երբեմն ինքիրմէ հպարտու-
թիւն կուգայ մտքս՝ իմ կամքիս գեմ, երբեմն ալ
ուրիշները իս կը գովեն, ու կը հպարտացընեն.
չեմ գիտեր ինչ ընեմ :

Իրաւ որ սա երկու կերպ հպարտութեան փոր-
ձութիւնը շատ մատաանջութիւն կը ըրեր բարե-
պաշտներուն. բայց բան մը չէ ստոր հախեն գա-
լը՝ երկու կերպով. մէյնը ծաղր ընելով ինքիր
զինքը. մէյն՝ ալ Աստուծոյ առջև հանելով մեր
թշնամքին հպարտութիւնը :

Ծաղր ըրէ, կամ զէֆրէնմիշ եզիր ինքիր զինքդ
սա կերպով. օ, ո՛վ ինչ կըսէ, ինծի պէս ազէկ
չեայ աշխարհքիս վրայ. հպարտանալ ինձ կը
վայել. հրեշտակ չեմ ամեն, մարդ ըսելը ինծի կը
վայել, զերե մարդարեններուն ու առաքեալներուն

պէս Աստուծոյ մօտիկ՝ հրաշալի սուրբ եմ. մարտիրոսաներու պէս Աստուծոյ համար արիւն կը թափեմ կոր. Սողոմոն խմաստունէն կուէլ խելացի եմ. անոր եղբորմէն Աբիսողոմէն կուէլ ազար եմ. Սամփառնէն կուէլ ուժով եմ. Գողթաթէն կուէլ հսկայ եմ, Դեմասթենէսէն ու Կիկերոնէն կուէլ ճարաստան եմ. Թագաւոր ըլլալու մարդ եմ. ամեն մարդկանէ կուէլ բանի եկող ճարասար, զարմանալի եմ: Ան է զարմանալին՝ որ մարդ երեսս շինայիր. ասանկ կը գիտնան մարդիկ մարգուտ խցմեթը. հօշոմասու ես, մարդիկ չեն գիտեր կոր իմ ինչ ըլլալս. հերբիք է որ Աստուած գիտնայ: Հիմա գուն եկուր առ գիմացիր աս հպարտ խոսքերուս. գուն քեզի չես գիմանար նէ, կը խոնարհիս կը խոփիս:

Իսկ մարդկան գովեստը ճանչցիր քեզի թշնամութիւն և ոչ բարեկամութիւն. ըստ այնմ, «ժողովուրդ իմ, որ երանենդ մեզ, խօրեն զմեզ, և զլաւիզս ոտից մերոց խոսվեցուցանեն¹», և թէ «և եզիցի որ երանիցեն ժողովըդեանս այսօրիկ, մուրեակալք և մուրեկուցանիցեն²»: Թող որ՝ գիտես մարդկան սովորութիւնը. այսօր կը գովեն, վաղը վար կը զարնեն. գրաւանց կամ երեսից ազնկ կը զուրցեն, հետուանց կամ ետեւեզ՝ չքսածնիմ չի մնար, սրտանց ալ սիրեն ու գովեն նէ քեզ, անոր համար է՝ զկրէ սիրող չեն գիտեր, քու պակասութիւններէդ խաղաղ չունին:

1 Եւոյ. Գ. 12.

2 Եւոյ. Թ. 16.

անանկ է նե, (գուն քեզի ըսե) ըլլայ թէ ՚ի
մարգկանն գովուիմ, ու ստեղծողէս անարգութիմ,
հերիք է ինձի իմ մեղքս. « զանորենութիւնս իմ
ես ինչնն գիտեմ 3, 1 :

Ը. Աստուծոյ առջին ալ հանե գուն քեզ՝ ու
քու հասիմց հպարտութիւնը, ասանկ ըսելով.
էփէնաիմ, աս ՚ի՞նչ հալ է իմ հալս. ալ քսաս եմ
մարով, իս մեծասունի տեղ եմ գրեթ ինչքովս.
մերկ եմ շնորհքեն, իս արժանի կը սեպեմ փառ-
քին. կուրցեր եմ հողաով, հերիք կարծեմ կոր
աչքարաց ըլլալ մարմնով. ամենն կողմանն ինզճ
ողորմելի եմ, տկար, տգեա է ոչինչ, ու կը հպար-
տանամ ալ. մէկ բանս գովեն նե մարգիկ, էս իս
ամենն կողմանն տգեկ կը կարծեմ, սուս տեղ ալ
գովեն՝ կենն կտխորժիմ, իս մարգու տեղ կը զը-
նեմ, ամենուն կուզեմ խրատ առլ՝ հրամեւ. զամ.
մէքը կը գասեմ, ուրիշի պահտութիւնը կը բըռ-
նեմ, իս մտոցեր եմ, ուրիշին մեղքը կը նայիմ,
ուրիշին մեռելը կուլամ. « Լոյս տուր տեր աչաց
իմոց, զի մի երբեք ննջեցից ՚ի մահ 3, 3 :

Տես ՚ի՞նչ պատասխան կուտայ Աստուած : Մու-
թը լուսի առջև ելամին պէս՝ զինքը կը կորսընջը-
նե. ասանկ ալ՝ քու հպարտութիւնդ իմ առջև
փռամիգ պէս՝ կը փճանայ, մի վտիմար հպար-
տութեան փորձութենեն. լուսով իմ ստեանս
հանե, հերիք է. նոյն տեղը կը գանաս խանարհու-
թիւնը, ու մեղքեն կը խայլսիս : Միայն գու ջա.

նախանարհութեան գործքեր ընել, որ հպարտութիւնը բնաւ սեղիք չգանէ քու սրտիդ մէջ :

Բ. Գործքխանարհութեան աստիք են որդեակ. նախ անմեղ և անվնաս բանին մէջ՝ նայել որ քու խօսքդ չի քաղեցընես, և ուրիշին ըսածը ըլլայ. քու կամքդ չի կատարուի, ուրիշին ուզածը ըլլայ : Արկրօրդ քու ազէկութիւնդ՝ աշխատանքդ՝ դուն մի սրտակեր, հասրա ծածկէ որ մարդ չիմա. նայ. ես գիտեմ, հերիք է, քեզ գովելու խօսք չելլայ բերնէդ. ոչ մենծ խախլ, ոչ պարծենալ. ոչ բան ծախել. ինչու որ՝ ինչպէս մեղքդ խտտովանիս նէ, մեղքդ կը կորսուի, ասանկ ալ տա. քինութիւնդ խոտտովանիս նէ, առաքինութիւնդ կը կորսուի : Ասոր ներհակ՝ զեղբայրդ գովէ, ազէկ խօսէ, ազէկութիւնը պատմէ, սրտակութիւնը պարտորկէ. անով դուն աւելի գովելի կըլլաս Աստուծոյ ու մարդկան առջև :

Գ. Ազէկ անզը, ուտելիքը, հագնելիքը, փառք ու սրտախելը՝ եղբորդ յարմար սեպէ. դուն ամ մէն բանին անպիտանը քեզի սրտաուական ճանչցիր. “ զի որ խանարհեցուցանէ զանձն, բարձրացի ”, ըսեր եմ ես՝ որ աւուղն եմ ամենայն բարձրութեան. ես ուզամ ատենս՝ գիտեմ քեզ բարձրացընել. ինչպէս Եովակիբը գուրկն հանեցի, ու Ադիսպատի Թադաւորութիւնը անոր ձեռքը տուի. Առաստորիչը խոր վերասպէն հանեցի, ու բուրբ հայաստանու հայր ըրի : Ասոր ներհակ, “ որ բարձրացուցանէ զանձն, խանարհեցի ”, գիտես ամբարտաւան սագայելին գլխուն է.

կամք, Համան հարարին դիտան եկամք, և այլն :
7. Դնենք թէ դուն պղտիկ ես, աղքատ ես,
տիրութիւն ընող չունիս, ազեա ես, տկար ես,
ճարասար չեա. անոր համար երեսոք չեն նայիր,
ամեն տեղ երեսոք վար կանեն, քաւ հախոգ կու-
տեն, քեզ կը նստաւան, կը դրարարան : Կարիճ
եղիր, տիրոգ մի կտարեր : Աստուած հետս է ը-
տե, ան ինձի հերիք է. ան իս կրնայ մեծցընել,
ան ինձի տիրութիւն կրնայ ընել, ու զիս փառա-
ւորցընել. ինչպէս Գաւթի ըրաւ, Գանիելի
ըրաւ, Էռչանոյ ըրաւ, Թեկզի ըրաւ, և այլն :
Չէ ուղեր, ըսենք, աս աշխարհքիս մէջ իս փա-
ռաւորել, անգին մնայ իմ փառքս իր շահովք. մե-
կին հարիւրասպասիկ ու հազարասպասիկ՝ բիւրա-
պասիկ ալ կուտայ ինձի. ինչպէս տուեր է աղ-
քատ Առաքին, և ամենայն սրբոյ : Քանի քանի
մեծասուններ, իշխաններ, Թագաւորներ, Թա-
գաւհիներ, փիլիսոփաներ, ամեն կերպ աշխարհ-
քիս մէջ մեծութիւն փառք ու պատիւ ունեցող-
ներ՝ որ մարդկանց անջն երես ունեկին, իրենց
հարարութեանը համար՝ Աստուծոյ երեսուն ըն-
կան, և ընկամ են յաւիտեան : և Չի որ առաջի
մարդկան բարձր է, պիղծ է առաջի Աստուծոյ՝ 77 :
Քանի քանի խեղճ մարդիկ՝ որ մարդ անոնց երե-
սը չէր նայեր, Աստուծոյ հետ հիմա կը Թագաւո-
րեն, և յաւիտեան պիտի Թագաւորեն : Հիմա ո՞րը
աղեկ է, տահա աղեկ չէ մի, որ հոս վար ըլլամ,

հոն վեր ըլլամ. վայ անոնց որ հոս վեր ըլլալ կու
զեն, ինչու որ հոն վար սխախ ըլլան :

Վ . Գնեկը թէ գուն մենծ մարդ ես . խելացի,
ձառքեզ բան կուգայ, ու բնաւ խոյսն թոյ գիտցող
չիկայ, երեսդ նայող չիկայ . ազիկու թիւն կընես,
չեն ճանչնար, անոր գէմ գէշութիւն ալ կընեն .
Ազէկ ես, սատլ եզեր ես ճշմարիտ աշակերտ
Քրիստոսի, շատակ անոր եակէն կերթաս կոր .
արքայութեան ճամբան գտեր ես . ալ ինչ կու
զես : Տրամիս նէ, խելք չունիս, ուրախանաս սխ
տոր՝ որ Քրիստոսի նման ըլլալով Աստուծոյ որ
դի կըլլամ, և ժառանգ արքայութեան : Աս ուր
խութիւնն է հասուն պտուղ կատարեալ խոնար
հութեան, անուշ անուշ կեր, ու փառք տու
Աստուծոյ, Աստուծոյ ալ ընծայ ընես նէ, շատ
մախպուլ կանցնի . խոյք կուգայ, քեզ անգին իր
սեղանը կը նստեցընէ : Ասնք երազ չեն, մասալ
չեն . յաւիտենական ճշմարտութիւն են . « Ես
նիր զճշմարտութիւնն, և ճշմարտութիւնն ազ
տեսցէ զքեզ » :

2 . Գիտեմ, գիտեմ, կըրես, ամեն գիւրդ
բան չէ ստանիկ խոնարհութիւն ընել, համբերել
ձան շհանել . մարգուս խելքին գէմ կուգայ
մարգուն արիւնը կը ցամբի . երբոր մարդը խեն
թի տեղ կը գնեն, զէքը կը հանեն, ոսկոյ տակ
կառնեն, մարգուն սիրաք կերեն, հողին ալ կը
հանեն . սա ըլլալու բան չէ :

Ասոր շատ պատասխան ունիմ, թէ որ պատաս
խան տալ արժան սեպէի նէ : Էն առաջ իմաստը

կուգայ կոր . զերէ ես քեզ խելացիի տեղ էի
զրեր , քեամիլ մարդ կը կարծէի . տեսնամ որ ար-
ցի պէս կը խօսիս կոր , ու խենթ շերճնամ տէրի՝
իրաւ շքնէ խենթ կըլլաս կոր : խենթ չէ մի այն
մարդն՝ որ ուրիշներուն բերանը նայելով , որ սչ
պուտ և սչ զէն կրնան տալ , իրեն մենծ շահը
թողու , մենծ մնասը ուզէ : խենթ չէ մի այն
մարդն՝ որ մէկ պզտի ծառայութիւն մը ընելով ,
մէկ նախատինքի մը համբերելով , կամ ինչ կերպ
խոնարհութիւն կուզեսնէ՞ ընելով , մէկէն հարիւր
քէսէ , կամ հարար քէսէ պիտի ափ ձգէ , ու իր
հագարութենովը ետ կենայ : Միթէ աշխարհքիս
համար չի՞ն մի քաշեր մարդիկ շատ կերպ բաներ ,
նախատինքներ , խոնարհութիւններ , և այլն . առ
մա ծայրը մէկ քանի վարայի վաստակ կայ տէրի՝
քաշածնին ահա թի լոխում կը սեպեն : Մէկը ի-
րենց ըսելու ըլլայ , խենթ ես , ինչ է աս քաշածդ .
աս ինչ խոնարհութիւն է , և այլն . պատասխան
կուտան . մենք մեր բանը գիտենք . աշխարհք ինչ
կուզէ նէ ըսէ , մենք մեր շահը պիտի նայինք . ա-
սանկ չընենք նէ , չըլլար : Ե՞ս , մարմնաւոր շահդ
գիտես և զեր , հոգեւոր շահդ ինչուն չես գիտեր .
չես գիտեր որ ս հոգի տաւել է քան զմարմին 33 :

Ե . Գանք հիմա՝ ըսածիդ շտկէ շխտակ կարուկ
ճուղապին : Երաւ է , գիւրին բան չէ խոնարհու-
թիւն ընելը . ես գիւրին բան է մի արքայութիւն
երթալը . քէֆդ նայէ . երթալ կուզես նէ , ճամ-
բան աս է . ս քանզի անձուկ է դուռնն , և նեղ

Ճանապարհն՝ որ ասնի ՚ի կեանս¹, : Չես ուզեր
կզեր, ճարով քեզ ասնող չիկայ, գուն քեզ ճ,
բովցընես պիտոր որ կարենաս երթալ, « Բանք
բանագաստողայն է արքայութիւնն Աստուծոյ, և
բառնք յափշտակեն զնա: Ար ունիցի ակամըս թ
սեւոյ, լուիցի » :

Քեզի կրսեմ, ս՛վ ընթերցող կենաց զեղիս, հի
ւանդ ես նէ հպարտութենով, աս շար սխալ
ժանաամահէն տէ՛մեր բան է, հէլ հէլպէ՛մ քեզ
կը մեռցընէ հոգւով, քեզ կրսէ կոր երկնասր
բժիշկը, թէ ուրիշ ճար չիկայ, խոնարհութեան
զեզ պիտի առնես՝ որ մեկէնիմեկ քեզ կը բժշկէ:
Ելնես լեզի է կզեր, աս ալ խօսք է մի, խմէ, սիրե
լի, խմէ, մի վախմար, բերնիդ մէջ լեղութիւնը
կտոր մը կիմանաս չես իմանար՝ ետքը անուշու
թիւնը կը վառես սրտիդ մէջ, կասողջանաս, ու
կորհնես զեղն ալ բժիշկն ալ: Մարմնասր
հիւանդութեանդ այնչափ լեզի՝ զէնի՛ր զբի՛ջմ
բաներ կը խմես, ՚նչ է թէ՛ շնանիս, որ բժիշկ
որ ճէռահ՛ ՚նչ զժար բան ասն, կամ շարքիկն
նէ քեզ, քեզի բարեբարութիւն կը սեպես, ու
չորհակալ ըլլալով փարայալ կուտաս ավու՛ճով,
զեղին զաս, բժշկին զաս, ճէռահ՛ին ալ զաս,
հասցա հոգևոր հիւանդութեան ինչո՛ւ նազ կընես
զեզ ասնելու, որ ոչ խարճ ունի և ոչ մարտի:
Անանկ է նէ, կենէ առջի խոսքս է, գուն խնձի
ես մէյեր, հիմա իմտալս զագրեցաւ, լալս կուգ-

որ խենթութեանդ վրայ, ինչպէս որ հրեշտակ-
ները լացին Բարեբոնին վրայ. « Բռնակեցար զՅա-
սելոն, և նա ոչ բռնակեցաւ¹ », և տերն մեր լացաւ
Երուսաղեմայ վրայ, և այլն :

Առջափս հերիք է խօսք հասկըցողին • առ հիւան-
դիս գեղը առ է, կուզէ առնէ՝ ողջ ըննայ, կուզէ
լառնէ՝ մեռնի, և առտեն չունիմ² խօսք չի հասկը-
ցող հիւանդին կտակքը ընելու • որիչ ծանար հի-
ւանդներ ալ շատ ունիմ, երթամ անոնք տեսնամ,
առ անօնց գեղն ալ տամ Աստուծով :

ԳԼՈՒԽ Զ

Միտ նախանձու • և զեղ նորա՝ նորայրսիրու
րիւն :

Յ. Նախանձ, անունն ալ վրան, որ նախ իր
նկերէ, և այլը նա կը խօսնէ ու խօսնէ իր եղբայ-
րը : Նախ իր անձը կերէ՝ ըսի, արամեւով ուրիշի ա-
զեկութեանը վրայ, և անոր ազեկ ըլլալուն համար
ինքիւր զինքը չարութենով մաշեւով, որ ջրայ թէ
անոր բարձրանալը՝ իրեն վար իյնալ ըլլայ • քան-
զի « Նախանձ է արամութիւն ընդ բարին եղբօրն,
ըստ որում կարծի նուազել զիւր պատին »³ :

Տեսնա՞ր որ նախանձը հպարտութեան առջինն է
զուակն է, չար ծնողքին չար զուակը • որ զին-
քը արժանի սեպեւով միշտ բարձր բանի քան զու-

¹ Երէմ. ԽԱ. 9.

բիշնկը, երբոր կը տեսնայ զուրիշը քան զինքը
վեր, քան զինքը հարուստ, ողջ, հանգիստ, և
նուսնի, գովելի, և այլն, կարծէ թէ ինք անով
վար կկանայ, իրեն ցածու թիւն կը սեպէ եղբորը
վեր ըլլալը, իրեն շար կը սեպէ եղբորը բարին, ի
րեն միաս կը սեպէ ուրիշին շահը, իրեն աշխի
փուշ կըլլայ ուրիշին Են անուշ բանը, իրեն ան
զուսնի կըլլայ ուրիշին հանգիստը, Չառքն ալ
որ չի գար զինքը վեր վերջընել, զուրիշը իրակ վեր
տեսնայ նէ, կը սկըտի գառնանալ, արամիլ, էրկ
մրկիլ, հալիլ մաշիլ, թէ ինչո՞ւ ուրիշը վեր էլլայ,
կամ ազնի ըլլայ:

Բ. Աս ալ հերիք չէ, կը սկըտի ձառքն եկածի
չափ եղբորը անուշը կտարել, կարելի է նէ՛ անոյ
առան ալ կտարէ կերէ, իրեն անկից շահ մը եղբ
է՛ չէ եղբոր, չինայիր, միայն կուզէ որ իրեն չկտ
նէ՛ ուրիշի ալ չըլլայ այն բարին: Ասով կիման
որ նախանձը առաջ իրեն կը միտակ անասրակոյն,
անկից էակ՝ ճար կը միտակ ուրիշի ալ միաս ու
լու, անոր համար ըսի՛ ուրիշն ալ նա կը խանձի
ու խանձնէ: Արկից կեցայ շարակնութիւն, և
տեղութիւն, սխաղաղութիւն, բամբասանք, թը
նանանք, զրկանք, անիրաւութիւն, խաղաղարար
թիւն, մարգասպանութիւն, և ամենայն մեղք ու
կըլլայ ՚ի միաս ընկերին, վասն զի ինչպէս հոգոյ
առութիւնը Առաւմտոյ գէտ կը կուտի անոց ան
թեամբ, ասանկ ալ նախանձը եղբորը գէտ կը կուտ
անիրաւութեամբ, թող իր աննին ըրածը և եղ
ծը, գառնութիւն, կատաղութիւն, արամութիւն

անհանգստութիւն , գանգաւ , արտունջ , յիշոց ,
հայհոյութիւն , շարութիւն , խառնարտութիւն և
յուսահանութիւն :

Նախանձը չէր որ զսասանան գրգեց ՚ի մահու-
նափ փնտս բովանդակ ազգի մարդկան՝ յեափն կու-
սազութենով , որ մարդիկ իր տեղը պիտի շեջընեն
երկնորդ : Նախանձը չէր որ Նայե՛նը ձգեց յեզբայ-
բաստանութիւն և ՚ի յուսահանութիւն , նախան-
ձը չէր որ Յովսէփայ եզբարբը անոր արունը մասն՝
փաճառելով յԱզիւտաւ , անառակն չուզեն՝ ետ-
քը եկան երկրորդութիւն ըրին իրեն : Նախանձը
չէր որ Հրեայք մասնեցին զՔրիստոս Պիղատոսին
ձեռքը , ու խաչ հանել տուին . ետքը յարութիւնն
ալ ծածկել ուզեցին . բայց ինչ ճամբով որ կու-
ղին անիկա վար զարնել ու խայտառակել նե , ի-
րենք աւելի խափք եղան , իսկ Յիսուս աւելի փա-
ռաւորեցաւ :

Գ . Արեմն առջի գեղը այսպիսի վասնգաւոր
ախափն՝ և յիշել այն շարիքն որ նախանձողին գլու-
խը կուգայ , թե ճանքուի և թե Ատուածոյ բար-
կութեանը հանգիպելով : Եւ ետքի գեղը՝ որ բո-
ւրովին կը բռնկե , եզբայրութիւնն և : Առա-
ջոց աս ըլլար նե , նախանձ չէր ըլլար . ետքն
պարե ըլլայ նե , նախանձին հասն ալ չիմար : ո-
րովհետեւ եզբայրութիւնը հեմ նախապահող ,
հեմ առաջաջընող գեղ և նախանձու գեմ :

Բայց ինչ ընեմ՝ որ այս հարկաւոր և անգին
գեղ եզբայրութիւնն՝ հիմակուան տակնը աշ-
խարհքիս մէկ գեղարանը չիգանուիր . ոչ քաղքին

խանութները կայ որ ծախուի ու գանուի, ոչ
գուրա տեղ մը բուսած կը գանուի: Ա՛ր պահճան,
նր պոսասանը, ո՛ր քաղաքը, ո՛ր լեռը քալես, ա՛յ
մէն կանանչ, ա՛մմէն պտուղ կրնայ գանուիլ՝ գոն
գեղի համար անկամ, եղբայրսիրութիւնը չի գրո
նուիր կոր: անոր տերեւն ալ չորցեր է, ծաղիկն
ալ, սրտաղն ալ: չըլլայ թէ բողբոջ ծառն ալ որ
մատուղը (որ է սերն Աստուծոյ) չորցած ըլլոյշու
տերուն սրտին պարտիզին մէջ, զերէ կերեւնայ թէ
Քրիստոսի տեսան մերոյ ըսած ասեմը հասե
կե՞ք: « ցամաքեացի սէր բազմաց ¹ »:

Գ. Հնապա այսչափ մարդիկ կը տեսնանք՝
մեկըմեկու հետ սիրով կը տեսնուին, իրարու հե
կապուած՝ մէյմեկէ չեն կրնար զատուիլ, թէ ալ
գականաց մէջ, թէ բարեկամաց: աս եղբայրս
րութիւն չէ՞ մի:

Չորցած կամ գեղնած տերեւ սիրոյ՝ գեղի
թափած շատ, ես ալ դիտեմ. իմ ուզածս ան ճ
կանանչը թաղէն պէտք է ինձի՝ իմ եզաս շինը
համար, որ Աստուծոյ սիրոյն ծառէն հատը կը
լայ, մշտականաչ է թէ ֆնէի պէս և անուշահո
գերբնական շնորհքով կը գոյանայ: ուստի չորու
լիք չունի:

Չէ՛ նէ, աս քու ըսած եղբայրսիրութիւնդ՝ որ
կը տեսնաս մեր սրերը, սուրը անձնասիրութիւն է
վասն զի տմանք կը սիրեն՝ որ սիրուին. իրենց ըն
լալու շահուն համար է այդ սերը, տմանք ալ կը

փրկեն, ինչու որ սէր կը տեսնան կոր կամ տեսնը
են. իրենց կցած շահուն համար է կենեկ այդ սէ-
րը. շամն ալ կը սիրեն բնական սիրով արեւնակցու-
թեան, բնութեանը յարմարութեան, առտարի
պահն համար, մարդավարութեան համար սոսկ
երեսանց. որսանց ալ ըլլայ նե, անհաստատ,
քիչ մը աստեն. ինչուան իրենց բանը լիննայ. քա-
նի որ իրենց քեֆին չի գոչիր գիմացինը, և այլն:

Ազգա թե ոչ, մէյնը մտակցիր սա թմբած օձե-
րուն, տես ինչպէս կը խածնեն. մէյնը գոչիր սա
հեզուկ հայլաններուն, տես ինչպէս թեքմէ կը
զարնեն. մէյնը մտակցիր սա հանգարտ կեցած
ընթացուն, տես ինչպէս գարշելի հոտ կը հանեն.
մէյնը մտակցիր սա անշարժ լեռներուն, տես ինչ
պէս ժաժ կը հանեն, կամ մութ կը հանեն. Նանա
լեռան պէս. ամերձեաց ՚ի լեռինս, և ծխեսցին¹ 77.
Նոցայր եղբորմէ խօսք մը լսե նե, չի կրնար կոր
մտնալ. երիկ կնիկ իրարու խելքին դէմ բան մը
տեսնան նե, կը առտարի, բարեկամ բարեկամեն
խրատ մը լսե նե, թշնամի կը դառնայ. սիրական
սիրականին երեսը չի կրնար նայիլ՝ մեկ շնչին խա-
թեքմիտայի համար. շուտով որ չի հաշտութն նե,
կրակը կառնե ներսն, երկու կողմն ալ երեկն
տակ՝ չորս գին ալ մոխիր կընե:

Ս. Ախ սէր, սէր ճշմարիտ, սէր բարեկամու-
թեան, սէր անտուածային, սէր հոգւոյն սրբոյ,
որ զթշնամիս բարեկամ կընե, գրածանեալս կը

միասնորէ, աւրածը կը շինէ, լեզին կանուշընէ,
զՎասուած յէրկիր կը խոնարհեցընէ, զմարդիկ
էրկինգը կը բարձրացընէ, զՎասուած մարգուհեա
կը հաշտեցընէ, զմարդիկ մեկմեկու սրտակից կը
նէ: Աս է իմ փնտաած գեղս, որ աւետարանին
պարտեզը կը գանուի, և ճշմարիտ քրիստոսնին
գրանը վրայ՝ ու ճակատին վրայ՝ յայտնի նշան գրած
է ՚ի Քրիստոսէ. « Պատուիրան նոր աստ մեզ
զի սիրելցէք զմիմեանս. այս է պատուեր իմ,
զի սիրեսցիք զմիմեանս, որպէս և ես զձեզ սի
րեցի. յայտմ գիտասցեն ամենեքեան եթէ իմ օ.
շակերտք էք, եթէ սիրելցէք զմիմեանս¹ »: Աս
գեղս որ առնես նէ, ո՛ր կը մնայ նախանձը. Պ.
զոս առաքելոցն խանութը վազէ, աղէկը կը գանա
աս սիրոյս, որ կըսէ. « Սէր ոչ նախանձի, ոչ ան
բարհաւածն, ոչ խնդրէ զիւրն² », և այլն:

2. Սէրը ինչ է, ըսես: Սէրն է յօժարութիւն
կամաց առ բազմալի բարիմը. շարը սիրել չըլար.
բարին ասել չըլար. ուր որ ասե՞նք զբարին,
յայտնի է որ խարուեր ենք, բարին շար՝ աղէկ
գեշ ենք կարծեր. շարն ալ սիրենք նէ, խարած
սկիտ ըլլանք. շարը բարի տեղ՝ գեշը աղէկ տեղ
ենք գրեր. ուստի վայ կուգայ գլխընդին. « Վոյ
այնոցիկ ոչք ասիցեն զարն բարի, և զբարին շար:
ոչք գնիցեն զոյսն խաւար, և զխաւարն լոյս. ոչ
գնիցեն զքառն քաղցը, և զքաղցըն գառն³ »:

1 Եւ. 13. 34. և 35:

2 Ե. 4. 7. 34:

3 Ե. 1. 9. 5. 20:

Է . Կրնաս ըսել թէ հասարակնչպէս հրամայեր է Աստուած , որ զամենքը սիրենք , երբոր մարդ . կանց մենծ մաղը չար է , մանաւանդ աւետարանը կը պատուիրէ թշնամին ալ սիրել , որ սիրելու բան չէ : Ասոր ներհակ՝ ինչն մեզք ըլլայ նախանձը , որ միշտ ազէկ բանի աչք կը անկէ . չէ թէ չարի :

Պատասխանը յայտնի է . սերն ալ նախանձն ալ ազէկի կտակ են , բայց սերը ազէկ բանը՝ ամենուն կուզէ , նախանձը հիշ մեկին չուզեր իրմէն՝ ի զատ . սերը ազէկ բանը ուրիշի վրայ կուզէ տեսնալ , նախանձը չուզեր տեսնալ . սերը զեզբայրը կը սիրէ՝ ազէկութեանը համար , նախանձը կտակ նոյն ազէկութեան համար . սերը մարդը կը սիրէ , մարդուն գեղութիւնը կտակ , նախանձը մարդուն գեղութիւնը չտակեր , ազէկութիւնը կտակ . անոր համար ազէկ մարդն ալ չի կրնար սիրել . կրնայ ըլլալ որ գեղ մարդը սիրէ :

Աւր գտնամ բարի նախանձը , որ նախանձաւորութիւն կրտուի , և սիրոյն սիրական եզբայրն է . մարդուն ազէկութիւնը այնչափ կը սիրէ՝ որ ան ազէկութեանը սիրահարածի պէս կըլլայ , և կը փափայրի որ մասնակից ըլլայ նոյն ազէկութեանը . անոր պէս բարի և առաքինի ըլլայ , անոր պէս ինչպի ու ճարտար ըլլայ . անոր համար ազէկներուն հետ կուզէ տեսնուիլ , որ անոնցմէ ազէկութիւն սորվի . ասոր նախանձ չենք ըսեր , խայրէթ կըսենք , ուրիշէն խորթ թաանել կրսենք , ասնէն ալ , ուրիշին պակաս մնայ չըսեր . ինչպէս ճրագէն ճրագ վառես նէ , առջինին բան չի պակսիր :

Ը. Առաքելաբը մեզի սերը սորվեցընելու հա-
մար՝ առ խոյրեթը, առ բարի նախանձը հիմ է
զնէ. « նախանձաւոր լերուք շնորհացն որ լա-
կն. այլ ես առտել ես ճանապարհ չուցանել
մեզ¹ »: Ազէկ մօփկ ըրէ. ետեկ ընկէք կրակ որ
ազէկ ազէկ շնորհքներ ափ ձգէք. չէ թէ այնչափ
դրսի շնորհներ ունենաք. զոր որինակ գիտաւ
ըլլաք. կարդացող ըլլաք, մեկնիչ գրոց ըլլաք,
մարգարէ ըլլաք. հասաւ աւելի ներսի շնորհքնի
ունենաք, այսինքն զանազան առաքինութիւններ,
համբերութիւն, խոնարհութիւն, սղորմածու-
թիւն, և այլն: Ամեա ըսէք թէ ասանց որ մէկ
մեկը պիտի ընենք, ի՞նչպէս և երբ պիտի սորվիչ.
Ճար մը չիկայ որ մէկ գլխաւոր բանի մը ետեկ ը-
կնանք, որ անով ուրիշներն ալ գլուխ կտրենանք
համեւ:

Ահա կրակ, ևս մեզի էն ազէկ, էն մեծ, և Թ
հարկաւոր շնորհքը սորվեցընելով, Որն է այն.
Սերն է կրակ, առ ըլլայ նէ, ամեն բան կըլլայ-
առանց ասոր ուրիշ բան չաս չունի. այնչափ որ
թէ որ հրեշտակային լեզու ունենամ, թէ որ Ա
տուծոյ համար արուծ թափեմ, կամ կրակը մտ-
նամ, թէ որ բոլոր ունեցածս ազգասաներու բաժ-
նեմ, ամեա սեր չունենամ նէ առ Աստուած և
առ ընկերն, բոլորը գարտակ է. հասաւ թէ սէ
ունենամ նէ, ասանք ամենքը տեղին կերթ պի-
տուական կըլլան. սիրով ամենն պատուիրածք

կը պահեմ, ամենն կատարելութեան կը հասնիմ.
Ինչպէս որ սուրիշ անգամ ըսի. « Երուսէն օրինացն
սեր է. սերն է զոչ կատարման » ։

Ասանկ մենծ բան է սերը . ալ Բնչ գովեստ
կուզես . Յովհաննէս աւետարանիչ, սիրոյ աշտ,
կերտը, բանը կը բաժնոցնէ . մէյմը որ՝ իր բոլոր կե-
նացը մէջ միշտ սիրոյ վրայ կը խօսեր նէ , աշկերտ-
ները գարձան ըսին . Սեր՝ սեր , ազկկ , ամենա՝
հայր սուրբ , սուրիշ խրատ մ՝ ալ խօսէ : Ան ալ
գարձաւ ըսաւ . Արգեակէք , ալ սուրիշ Բնչ բան խօ-
սիմ . սերը ըլլայ , հերիք է . անով ամենն բան կը ը-
լլայ . Մէյմ՝ ալ որ իր թղթերուն մէջ շատ ապացրե-
լն է ետև սերը՝ սա ծայրագոյն գովեստը վրայ կը
բերէ . « Աստուած սեր է » կըսէ , անանկ է նէ ,
ինչպէս Աստուած մէ մենծ բան չի կրնար ըլլալ .
ասանկ ալ սիրոյ պէս մենծ շորհք և առաքինու-
թիւն չի կրնար ըլլալ . որ զմեզ կընէ Աստուծոյ
նման՝ սա և ՚ի հանգերանն . հոս համարես ընես
նէ , անգին բոլոր անուշութիւնը կը վայլես :

Ք . Սիրոյն զբութիւնը կուզես հասկընալ նէ՝
մտքնաւոր բաներն շտիկ . սաղկի սերը չէ որ
մտքիկ գիշեր ցորեկ կաշխատին , արան կը քըբա-
նին , հազար փորձանքներու մէջ զերեկը կը խօ-
թեն , աշխարհքէ աշխարհք կը քալեն , ծովու
ցամաքի վտանգները յանձ կառնեն : Զաւակի սերը
չէ մի որ ծնողքը ոչ գիշերը քուն ունին , ոչ ցո-
րեկը հանգիստ ունին . պզտիկուց այնչափ խա-
հրելին կը քաշեն , մեծնան նէ՝ սահա մենծ բա-
ներնուն կը սանին . առողջ ըլլան՝ մէկ կերպ , հի-

ւանդ ըլլան՝ հազար կերպով հոգ - սարկէ ելալ
սրտացող քաշել, և այլն : Ալ շատ օրինակ կը
դանաս սիրոյ, որ բանի որ սեր ունիս՝ որ բանի որ
իզձ ունիս նէ, ամեն քաշածդ քեզի բան չերկ
նար, մայն թէ սիրած բանդ աք ձեզ և, կամ ա
փեզ չի հանես : Աս բաներուն որք կրնես կոր ա
տուածային սիրոյ համար, թէ Աստուծոյ սիրու
ըլլայ, թէ եզրորդ սիրուն :

Շատը կան որ կարծեն թէ զԱստուած կը սի
րեն. ինչու որ՝ ՚ի հարկէ զԱստուած սիրել պետք
է կրսեն. ս՛վ կայ որ զԱստուած չխորեր կրսեն.
ամեն իրենք ալ գիտեն որ եզրայրսիրութիւն չու
նին. անով պէտք չէր որ հասկընային թէ ա
տուածսիրութիւն ալ չունին : Մտիկ ըրէ ինչ
կրսէ Յովհաննէս աւետարանիչը. թէ որ զեզրորդ
որ կը տեսնաս՝ չես սիրեր. զԱստուած որ չես
տեսնար, ի՞նչպէս պիտի սիրես : Պատճառն է որ,
ինչպէս ըսինք, սերը ազէկ բանի բաղձանք է, մէկ
բանն որ չենք տեսնար՝ ազէկութիւնը ազէկ մը
չենք հասկընար, ուստի ազէկ մը չենք կրնար սի
րել, ասոր համար կրսեն իմաստունք, « Այնչէս է
սիրեցեալ, և թէ չիցէ ծանուցեալ » : Աւտի հի
մա որ զԱստուած չենք տեսնար յայնմապէս, հա
պա մութ ճանաչում մը ունինք, անոր կերպ ալ
մութ կըլլայ աստուածսիրութիւննիս. իսկ եզ
րայրնիս աչքով կը տեսնանք, անոր կերպ ալ՝ որ
չափ պէտք է նէ՝ կրնանք սիրել. ու պէտք է որ
սիրենք, նայելով իրեն ազէկութիւնը, զամ ք
որափ է նէ ազէկութիւնը, նորչափ ալ սիրեմ
է, ու պիտի սիրուի :

Ժ. Աս որչափ ճշմարիտ է նե, այնչափ ալ
մարդկանց խելաջը դեմ կուզայ. ուստի կըսեն սո-
վորաբար. Աշտե մեր ըսածն ալ առ է ես. ազնկ
մարդ գտնանք նե, կը սիրենք. գեշ մարդը ի՞նչ
պէս սիրենք. և որովհետեւ աշխարհքիս վրայ ազնկ
մարդը քիչ է, գեշը շատ է, անոր համար մենք
ալ շատը շենք սիրեր. քիչ կայ որ սիրենք:

Հոս է բոլոր գտարութիւնը, սոս մեկ մենք ընդ
գիտութիւն մըն է կամ անարկութիւն, զոր վրայ
կընեն մարդիկ՝ կամ բերնով, կամ աւելի սրտով,
ժամանանց եղբայրասեաց՝ ճարտանձում և կառուս
մարդիկ, սոս բանիս պատասխանը կարենանք սալ,
ու անմեղան մարդը խօթել նե, սիրոյն ծաղկին
ալ պատուըն ալ կը տեսնանք. ևս սիրով կաշխա-
տեմ, միայն թե աշխատանքիս պատուըն ալ կուզեմ
քաղել Աստուծով:

ԺԵ. Ազնկ մարդը կը սիրես եզեր, գեշը շես
սիրեր: Հախ ունիս ըսեմ, անմեղ անաջ սոս ըսե
ինծի. կը ճանչնան ազնկը գեշը. գիտես ի՞նչ ըսել
է՝ ազնկ մարդ, ի՞նչ ըսել է՝ գեշ մարդ: Միայն
Աստուած կրնայ գիտնալ մարդուն ներսի ազն-
կութիւնը գեշութիւնը. մենք գրտի կեզնը գիտենք՝
որն որ գիտենք նե: Քանի՛ անգամ եզամ է՝ որ ու
զնկ ըսածդ գեշ է ելեր. գեշ ըսածդ ազնկ է ե-
լեր. անբուկ ճանչնալուդ պէս, որ շատ անգամ
կարծեցիդ պէս շեջար: Սրտադեմ՝ Աստուած
միայն է, նա գիտե՛ գինչ կրի ի մարդն: Աեզմա-
ւորները միզ կը խարեն, զԱստուած շեն կրնար
խարել. շատ մարդ մեր աշքին անշնորհք կերե-

հայ, Աստուծոյ անջն սխառեական է. և զի մարդ
հայի յերեսս, և Աստուած հայի ՚ի սիրտս¹ 21.
Ամանկ է նե, հիշ մեկին վրայ վճիտ մի կարեր,
աս մարդս աղեկ է ըսելով, ան գեշ է. գուն գա
տաւոր չեա, քննիչ չեա. և մի է սրկնոցիբ գա
տաւոր² 22 : Հապա ինչպէս շմերդակ կը գնես նե,
քեզի աղեկ երեցածը կառնես, մեկամիմաց գեամն
չես զարմեր որ սիրտը փասս չըլլայ, և ուրիշներով
աշքեն չեցայ մնացածը, ասանկ ալ համած
մարդուն հետ սեւմուսե սիրով, բանդ սես. մեկոյ
նոնք վար մի զարմեր՝ որ անմիջ ալ ուրիշի սկտը
են. և ամենքը Աստուծոյ պարտեզը բուսած են.
Արեւիս անջի բանդ աս ըլլայ եզրայրսիրութեան
կանանին մեջ, որ մեկը չես սիրեր նե, գունկ մի ա
տեր. հետը բարեկամութիւն չունիս նե, նախանկ
կամ աստեղութիւն և թշնամութիւն ալ մնաննմար:

ԺԲ : Արկրորդ պատասխանս աս է. Ա՞մ մարդն
որ գուն կը սիրես նե, անոր չի սիրոյն ալ կը գրու
նուի, գիտես : ան մարդն որ՝ գուն չես սիրեր
նե, անոր սիրոյն ալ կայ, աս ալ կը սեւմաս :
հիմա ես որնդ հարստատ, գուն մի կը սխալիս,
թե ուրիշը. ինչն գա չի սխալիս ալ ուրիշը սխա
լի, հեմն երկուք ալ սխալական ըլլալով՝ երկուք
ալ սխալած էք, երկուք ալ խարտած էք, թե
սիրելուդ, թե չի սիրելուդ : Ինչն համար, զի
բե վերի ըսածիս պես՝ այդ անանմեական սերը սեր

1 Ե. Թ=4. ԺԶ. 7 :

2 Ե=1. 7. 12 :

չէ, անմեղաութիւնն է. ամեն մարդ իր շահուն համար մեկը մեկայլը կը սիրէ. ամեն մարդ իրեն բնութեան յարմարը, իրեն ինչպոյ՛ր տեղածը, իրեն կամայք կեօրէ շարժուցը կը սիրէ. ասանկ սեր մը կը կրնայ. սուս և խորերայ և այն սերը որ մեր շահուն համար կը կրնայ. ասութիւնն ալ յայտնի կը կրնայ. երբօր նոյն մարդը մեր կամքին կեօրէ շարժայ նէ. դերէ նոյն սահմանը սիրելին ասելի կերևայ. Գուն ալ քու վրայ փորձած ես, որ աս կերպով շատ բարեկամեց ես կեցեր ես, որ ի՛նչ անոր հետ բարեկամ է եղեր, գուն որ ի՛նչ քեզի բարեկամք ես ըրեր. նոր սոսուսուր մը. քու բարեկամք որ ի՛նչ ես ծախեր, որ ի՛նչ թշնամին գուն ես գներ. Արեւի երկրորդ կաման եզրայրսիրու. թեամ սո ըլլայ. քեզի ազկկութիւն ընողը միայն սիրելու չէ, որ ի՛նչերուն ազկկութիւն ընողն ալ սիրելու է. միայն քեզի ազկկ երեցածը սիրելու չէ՛ որ ի՛նչերուն ազկկ երեցածն ալ սիրելու է. աս սով եզրայրսիրութիւնդ չի կապուիր աս ան մարդու վրայ, հասցա կը տարածուի անհամար մարդկանց վրայ:

ձեռ. Արրորդ իմ պատասխանս այս է. Կամ շտմեմքը պիտի ստես, կամ զամեմքը պիտի սիրես. աս ջի՛նը չըլլար ընել, որ քեմն կայինը պէտք է ընես: Կ'նչպէս: Չամեմքը պիտի ստես քու խելքիդ կեօրէ. զերէ գեշ մարդը պիտի ստես եղեր. սուրբ գիրքն ալ կընդունին որ կըսէ, « ոչ որ է բարի՛ մինչև ՚ի մի. ոչ որ է խնամուն. ոչ որ է արգար 33. անանկ է նէ՛ ազկկ մարդ չիկայ: Ա-

բանի թէ աս բանն շիտակ հասկընայիր, ու քո
փրոզ ալ խնանայիր, ան ստեղծքեզ ալ չէիր տի
բեր. էն սառչ քու անձդ կատելիր, կոտորեալ
աշկերս կըլլայիր Վրիտաստի, և ան ստեղծ կը դա
նայիր՝ զամենքը կը սիրելիր:

Րսածս դրոց էր, սամկ-րեմ-բրոց ալ հասկը
նեմ քեզի: Վու խել քիզ կետի՝ քու հաճած
մարդդ միայն պիտի սիրես, ուրիշը պիտի չ
սիրես. էյ, դուն կը հաճին մի կոտորուածներուն,
անհաւասաններուն, հրեաններուն, մի հիւտիւն
բուն, ինքնագլուխներուն, չէ. ուրիմն աշխարհ
քիս մենմ մարդ դուրս ելաւ: Ար մեան քու չա
ւասակից քրիտոսնէ տեսարներդ. ասանց մի
տրուն կը հաճին. հարբեցողներուն, խուճող
պաղներուն, գէշ ճամբանց գացողներուն, քի
ֆիւրոյաղներուն, խարերաններուն, պոչպոչաղն
բուն, անիրաւներուն, գողերուն, և այլ անհա
մար կերպով անկարգութիւն ընողներուն. չէ. ու
նանկ է նէ, ասանցմէ ալ շատը գնաց՝ քիջ մայ
սիրուելու:

Այն քիչուտը ազեկներուն՝ ամենուձ կը հա
նին մի. կրնաս նէ՝ հրամարես ըսէ: Դուն չես փ
ան մարդը՝ որ ազեկներուն ազեկը պիլէ տեսնո
տըլաս, մալրացիան, հիւանդոտ, ցաւագոր,
խեղճ, երեսնալ չես կրնար նայիլ, չէ թէ սիրել
ընութեամբ անկեղէն՝ անբազարավար՝ անկիրթ է
րեցածին՝ երեսը թքնելն ալ հախ կը սեպես: Խե
լացի՝ մարդավար՝ ընդհալն սեռածներդ ալ եր
րեմն կը սիրես, երբեմն վար կը զարնես. պակաս

Թիւն մը ըրածնուն պէս՝ կամ սոսկ բամբասան-
քով քիչ մը պակասութիւն վրանին լսածիդ պէս,
աղէկութիւննին կը մտնաս, երեսնին վար կտա-
նես. ես քեզ մարդ կը կարծէի, անբան անասուն
ես եղեր մէյէր՝ կըսես. կըլլայ որ բուն աղէկն ալ
գեղի տեղ կը գնես. ջերմեռանդ ազգթասէր տես-
նաս մէկը նէ, ծոյլ կամ կեղծաւոր կը սեպես.
աշխատաւոր տեսնաս նէ, բարայի թամահին է
ընկեր կըսես, և այլն:

Գանձ գտնանք մէկ հասօխ հոգի մը՝ որ դուն
վայցես իրեն, ու ըսես. Իշտէ ես ասանկ մարդուն
կը հաւնիմ, ասոր խօսք չունիմ, մարդ ըսելու
մարդ է. կրնամ ըսել՝ հրեշտակ է, Հիմա աս
քու հաւնածդ յանկարծ քու մէկ բանիդ չիհա-
նի, կամ երեսիդ՝ կամ ետեւիդ բան մը զուրջէ-
յանկարծ քու սոսակդ կորսնցնէ, կամ մէկ կեր-
պով մը քեզի վրաս հասցընէ, թէ կամայ թէ ա-
կամայ, նոյն ստեն ամեն սասանայ վրայ կը ժող-
վի. առջի ասելիդ՝ գլխաւոր թշնամիդ կերկնայ-
անկից գէշ մարդ չըլլոր քեզի: Հիմա ի՞նչ ընենք
քեզի. հիշ մէկ մարդ մը չի կրցանք հաւնեցընել
քեզի պէս խելացիին. դուն քեզի հաւնիս նէ,
խօսք չունիմ. ինքնահաւան ես, անոր համար ալ
որիչի չես հաւնիր: Քեզ հաւնող կայ մը. ան ին-
չն չես մտըտար. գիտցիր որ հէմն չիկայ իրա-
ջընէ, երեսանց գուցէ թէ հաւնին՝ բոյց սրտանց
հաւնող չիկայ. ինձմէ գիտցիր. ինչու որ ամէկ
նուն չիհաւնողք՝ հիշ մէկին հաւնելի չըլլար. ամ-
մենուն թշնամին՝ ամենուն թշնամի կըլլայ:

“ Ժեռք նորա յամենեօնս , և ժեռք ամենեցուն 'ի նա ” , Իսմայելի պէս : Բանիգ ժեռք կուտայնէ , առ ճամբան բռնէ . չէ նէ՝ կենէ եկուր իմ ըսած ճամբան , որ է ճանապարհ՝ Քրիստոսի . զամենք սիրել , և ամենուն սիրելի ըլլալ :

ՃԴ . Զամենքը պիտի սիրես կրտսի , չէ թէ որ պէս զի դուն սիրուիս , հարգա որպէս զի զԱստուած սիրես . զամենքը պիտի սիրես՝ չէ թէ քու ազգկութիւնդ փնտռելով , հարգա անոնց Աստուծ . մէտուած ազգկութիւնը ընտրելով . բանը բոլոր հոս է : Ինքն սակզճողն ամենայնի՝ “ ոչ խորթ յամենքէ՝ յորոց արար ” , ըստ որում և եսն Աստուած զամենայն , զոր արար , և ահա բարի են յոյժ ” . “ զի ամենայն արարածք Աստուծոյ բարի են , և չիք 'ի նոսա խոտան ” : Միայն թէ բարի կայ , բարի ալ կայ որ լուսագոյն կամ բարեգոյն կրտսի . ամենարարի՝ միայն Աստուած է . և ա մտքովս գրած է . “ չիք ոք բարի (կատարեալ) , բայց մի Աստուած ” . իսկ արարածք Աստուծոյ բարի են՝ մեկմեկէ եւեւ պակաս . որչափ Աստուծոյ մաս են , այնչափ աւելի բարի են :

Արդ գերազանց սակզճուածով 'ի բնութեան՝ հոգեզնն գոյացութիւնք՝ այսինքն հրեշտակք աւելի մաս են Աստուծոյ քան զմարդիկ : Անկից ետք մարդիկ՝ հոգւով ու մարմնով գոյացեալք՝ գերա գոյն ըլլալով քան զայլ ամենայն արարածս , աւելի մաս են Աստուծոյ՝ քան թէ բովանդակ երկինք և երկիր իրենց զարդարանքովք : Անոնց մէջն ալ կենդանիք վեր են քան զանդգայ տունկս . տունկք

քան զսոյն նիւթեղենս : Միայն թէ ինչպէս մարդ-
կանց մէջ կայ շնորհք և փառք գերազանցեալ
քան զհրեշտակս , և մարդկանց մէջ մեկը մեկային՝
հետքնական հետ գերբնական կատարելութեամբ
զարգարեալ . սասանկ ալ կենդանեաց մէջ կայ
յազմանդամ և զքրաւոր զգայութեամբ ու եր-
կայնակեաց քան զմարդիկ , և անկոյ մէջ գիմաց-
կանը , վայելուչը , և ազուոր դամբով ու անուշ
հոտով քան զկենդանիքը : և ամենն ցեղին մէջ մեկ
մեկ աւելի կամ պակաս կատարելութիւն . այսինքն
մենծ կամ պզտի աղեկութիւն , և անոր ներհակ
մենծ կամ պզտիկ պակասութիւն : Աստիք որ հաս-
կըցար , գիւրաւ կը դանտա ճամբան՝ ամենուրեւ ա-
ղեկութիւնը ճանչնալու և ընտրելու . և ամեն
մեկին աղեկութեան կերօրե՝ զամենեքը ճամբով սի-
րելու : Ազգաց և անբան արարածները սիրել ու-
րիշ կերպ չըլլար , բայց եթէ անանց բարիքը ճանչ-
նալ ու աւելցոյն կերօրե բանեցնել , փառք սա-
լով Աստուծոյ որ քեզի համար այոջափ անհա-
մար բաներ և ստեղծեր՝ պէտպէս աղեկութենով
որ փիլիսոփաները քանի որ կը քննեն՝ կը զարմա-
նան , ճիշտը չեն դաներ : Գրան իսկ կեցաս , անանց
պակասութիւնները կը նայիս մահանայ կը դնես , սա-
բանս ինչու տղեղ է , նա բանը ինչու հոտած է .
մեկաք ինչու համ չաւի , ինչու թումաւոր և
կամ վրասակար , և այլն : դու քեզի պէտք է դած
աղեկութիւնը նայի , վայլե , մեկալ բաներն որ
խելքդ չհասնիր , ստեղծողն իմաստութեանը
և խորին մտաքը թող :

ՔՅ. Գանձ բանական կենդանեաց՝ այսինքն՝
մարդկանց, որ մեզի նման են, ու մեզի պէս կըր.
նանք զանոնք սիրել - ինչպէս որ Աստուած ալ ու
սանկ հրամար է՝ բնական և դրաւոր օրենքով.
“ սիրեսցես զընկերքս իբրեւ զանձնքս ”: Ասանց
մէջ հեմ ընդհանրական ազեկութիւններ կան.
հեմ մասնաւոր. որն որ նայիս, սիրելցի կու գոյ:

Ընդհանրական կըսեմ նե, նախ ամեն մար.
դը քեզի նման կը տեսնաս հոգւով և մարմնով.
արդ բնական է աս բանս՝ որ նման զնմա՞ր կը սի.
րել: Օրինակով հասկըցընեմ. գուն մինաւորիկս.
նասպատ տեղ մը ըլլայիր. կամ անտառներուն մէջ.
կամ ովկիանոս ծովին մէջը որ սոսկ տարեւոյց տես.
նայիր, շատ շատ՝ անբան կենդանիքը. մէկ օր՝ եր.
կու օր, մէկ երկու շաբաթ, մէկ երկու ամիս, ու
սանկ մինակութեանը կը գիտանայիր. հապա մէկ
քանի տարի անանկ մնալու ըլլայիր նե, ինչ կը
նեիր. սիրտդ կը սխմուէր, կեանքեդ կը ձանձրո.
նայիր: Ատրը յանկարծ մարդ մը գիտացդ ելլոր.
ինչ կըսես, սրչափ ուրախութիւն կըլար քեզի
մարդու երես տեսայ տեի. քիչ մը խտելիր նե,
սիրտս բացուեցաւ կըսելիր. մարդ ինչ ըսել է, ան
տանն կը հասկընայիր, խցմեթը կը գիտնայիր, ու
ան մարդը քեզի մէկ հասի՛կ սիրական կընկիր.
տգեղ անշնորհք մարդ մ՝ ալ ըլլար նե, քեզի հրէն
տակ կերեմար. ինչու. քու նմանդ է, քեզի այսօր.
տաշ կընայ ըլլալ. աս ընկերութիւնս է՝ որ Ազո.
մայ և Աւայի մէջ անչափ սեր ձգեց, այնչափ սի.
րեցին զիրար՝ որ մէկմէկու խաթրենն չի կըցան տե.

ցնիլ, Աստուծոյ խաթրէն վաղ եկան . դու՛ն ա-
նանկ մընէր, առաջ զԱստուած սիրէ քեզնէ վեր,
եղբը զքնկերոց իբրև զանձն քո :

Արկրորդ՝ ամեն մարդ մէկ մարդէն եկած են,
այսինքն ազամորդի են, ամենուս հայրը Ագամ
է, մնք ամենքս եղբարք ենք, ուստի պէտք է
որ եղբոր պէս մէկզմէկ սիրենք :

Արկրորդ՝ ամեն մարդ՝ մէկ ստեղծողի ստեղ-
ծուած են . իսկ ստեղծողը հօրէն մօրմէն շատ է .
էլ է . ուրեմն ամենքս Աստուծոյ սիրուն զաւակն
ենք, ամենուս սիրական հայրը Աստուած է . ըստ
այնմ, « Հայր մեր որ յերկինս ես », անանկ է
նէ՝ մէկմէկու սրտակից եղբայր ալ ենք, և անուշ
եղբոր պէս մէկզմէկ պիտի սիրենք : Աստիք ՚ի բնա-
կան կարգի :

Չորրորդ՝ ՚ի գերբնական կարգի՝ ամեն մարդ
գին է արեանն Քրիստոսի . քանզի Քրիստոս քո,
լոր մարդկանց համար մարդ եղաւ ու խաչուե-
ցաւ . միայն թէ կան որ գիտեն իրյմէթը, կան որ
չեն գիտեր . ուստի կըսուի Քրիստոս՝ « փրկիչ
ամենայն մարդկան, մանաւանդ՝ հաւատացե-
լոց¹ », ուրեմն ամենքս նոր կերպով ալ եղբայր
ենք, մանաւանդ քրիստոնեայք որ Քրիստոսի
աչկերս ենք եղեր մէկ դպրոցի մէջ . և ծննդեամբ
սուրբ աւազանին ամենքս որդի ենք եղեր եկե-
ղեցոյ . ըստ այնմ . « և ամենեքին դուք եղբարք
էք² » : Ասանկ է նէ, ամեն մարդը սիրելու

1 Ե . ՏԻՄ . 10 :

2 Մ . ԳՆ . 17 . 8 :

պարտական ըլլալէն ետե՛ աւելի սեր սուննա,
լաք քրտարէկան ենք մեր քրիստոնեայ եղբայրնե,
բուն . ինչպէս որ Վրիստոս ալ առ մամնա որ սե-
րը նշան առաւ քրիստոնեից՝ իր աշկերտ ըլլալով .
և յայտ գիտացեն ամենեքեան՝ եթէ իմ աշ-
կերոյք էք , եթէ սիրիցէք զՎիսնանս՝ ։

Հինգերորդ՝ ամեն մարդ գերբնական շնորհքով
կրնայ հասնիլ յաւիտենական փառքին , այսինքն
արքայութեան որդի ըլլալ . ուստի քանի որ կեն-
դանի է . յոյս կայ փրկութեան , ինչպէս աւագա-
կը ետքի սահաթը փրկուեցաւ . ուրեմն առ կոչ
մանե ալ իրարու ազնիւ եղբայրք ենք , մանաւանդ
հաւատացեալք , կոչեցեալք և ընտրեալք . առ
մեքս մէկ սեղանի մեծած ենք . ամենքս մէկմէկու
սիրտ պիտի տանք պատրաստ ըլլալու , որ յառ-
տեանական մէկ հարսնիք երթանք . ամենում ազնի
աչքով պիտի նայինք , որ չլլայ թէ կամ մեք
կամ անմեր զգուիմք Աստուծոյ ստովեթեն . չեն
հաս մէյմէկու ծուռ նայողները՝ անտեղը միասեղ
չեն կրնար ըլլալ :

ԺԶ . Իսկ մամնա որ ազնիւ թիւն՝ կայ մարմնա-
ւոր , կայ հոգեւոր : Առջինը բուն մը չէ , ամեն բո-
որում Աստուծոյ ստորք՝ սիրելի և գովելի կընէ
զմարդիկ , երբոր ճամբով բանեցնեն նե . ինչպէ-
է ուժով ըլլալը , կարիճ սրտոս ըլլալը , վայելուչ
կերպարանքով և ակորով ըլլալը . մեքին ստովեթեն
յաջողակ , աշխատասեր ըլլալը , քաղաքավար մար-

գաղարխօսքի տեր՝ խօսք հասկըցող, անուշ լեզու,
խելացի, խոհեմ, ծանրակոյց, մարդասեր, առա-
ասան, ողորմած սիրտ, և այլն:

Երկրորդը՝ որ Աստուծոյ մասնաւոր շնորհքն է,
բնական՝ եւ առաւել գերբնական առաքինու-
թիւն ունենալը՝ կընէ զմարդ ստուգապէս սիրե-
լի. զոր սրինակ խոնարհութիւն, հնազանդութիւն,
աստուած սիրութիւն, եղբայրսիրութիւն, խա-
ղազասիրութիւն, հաւատարմութիւն, խոհեմու-
թիւն, արդարութիւն, արիութիւն, բարեխառ-
նութիւն, և այլ ամենայն առաքինութիւնք, և
գործք ողորմութեան և սիրոյ:

Արդ երնէկ թէ ասանկ մարդիկ գանուկին, որ
այս ամենայն աղէկութիւնները ունենային. ա-
նանկները չէ թէ միայն մարդիկ կը սիրեն, այլ և
Աստուած կ'եւրք. բայց սրովհետեւ հասարակօրէն
ասոնք ամենքը մէկ մարդու վրայ չեն գանուիր,
մեզի սիրելու պիտի չի փնտաւեր չգանուած բա-
նը. անիկակ անդիի աշխարհքը կըլլայ. հոս տեղս
հերիք և որ ամեն մարդու վրայ մէկ քանի աղէկ
բան գանանք, ինչպէս որ կը գանուի. ուստի հիշ
չիկարժամ մարդուդ վրայ, որ կարծես թէ անկից
անպիտանը չըլլար, պակաս չէ մէկ երկու աղէկու-
թիւն կամ կատարելութիւն. փորձէ, կը տեսնաս:

Թո՛ղ որ չեմ գիտեր՝ թէ գու՞ն որ քեզ աղէկի մը
տեղ ես գրեր՝ նէ, իրաւ չընէ ունի՞ս մէկ քանի կա-
տարելութիւն. կը հաւատամ որ պիտի ունենաս
մէկ երկու աղէկ բան, չէ նէ գու՞ն քեզ չեիր կրնար
սիրել. ասանկ ալ ամեն մարդ որ զիմքը կը սիրե

նէ : 'ի հարկէ զինքը մէկ ազէկ բանի մը տեղ կը
 դնէ , կամ սուտ կամ իրաւ . ասկից է որ ուրիշնե-
 րէն ալ սիրուիլ կուզէ . ինչպէս որ դուն ալ կու-
 զէս . հախ ունիս թէ չէ՝ ան չեմ գիտեր , սա զի
 տեմ որ՝ ինչպէս դուն քեզ արժանի կը ճանչնաս
 սիրուելու ուրիշներէն , ամմէն մարդ ալ զինքը ս .
 նանկ կը ճանչնայ՝ թագաւորէն ինչուան չեփճի .
 Ուրեմն իրաւունքը սա է՝ որ ինչպէս մինք մեզ կը
 սիրենք , և կուզենք որ սիրուինք , տասնկ ալ ուրիշ
 ներք սիրենք մեզի տէս , և ուզենանք որ ուրիշնե-
 րէն ալ սիրուին :

ՅՆ . Աս իրաւունքը որ բնական և գրական է ,
 բերքը միարան կը հաստատեն , աւետարանական
 օրինաց մէջ Քրիստոս տերն մեր նորոգեց գերա-
 դոյն օրինակաւ իւրով , և ամմէն կերպով աղքա-
 պրեց մեզի . այնչափ որ՝ ավ որ շիտիբեր չէ թէ
 միայն եզրայքը և բարեկամը , հապա թշնամին ալ .
 Քրիստոսի աչկերս չէ , ու Քրիստոսի հետ մամ
 ու բաժին չունի : Անանկ ըլլալէն ետե՝ ինչ պիտի
 ըսենք եզրայքատեաց և նախանձամ՝ չարատիրս և
 սխակալ սուտ քրիստանեկից համար . յայտ է թէ
 անոնց բաժինը գտնիքն է , ան ալ էն խորունկ տե-
 զը սագայելին քովը , որ է մարդատեաց և մար-
 դաստան 'ի սկզբանէ հետէ : Ախակալութեան վը-
 բայ վարը պիտի խախտ՝ բարկութեան ճառք
 մէջ :

Հիմա նախանձով հիւանդացած հոգիներով
 ետքի բարես կուտամ սա խօսքերով : Ա՛վ նախան-
 ձամ՝ քու հիւանդութիւնդ վերեմ է . որ կանոց

կամոց քու գլուխդ պիտի ուտե՛ հաշկելով մաշե-
լով քեզ հոգւով և մարմնով, եկուք խօսք մտիկ
ըրէ, վսիգ եկուք աս մարտղէզ՝ քանի որ վրաց չէ
հնչեր: Ի՞նչ բնեմ ըսես նէ, մէկ հասիկ գեղք
եղբայրսիրութիւնն է, որ պիրապիր քեզ կը բժշ-
կէ. աս գեղք բանեցուք, մէյմ՝ ալ նախանձին շո-
ւորդն ալ չի մնար. անկից ետև սչ կը խանձիս,
սչ կը խանձես:

Ներսի կրակին վրայ՝ որով նախանձողը կը խան-
ծի, հերիք խօսեցանք. գրսի կրակին համար՝ ո-
րով ուրիշները կը խանձէ, մէկ հարկուս որ բան մը
կայ ըսելու: Արշափ որ կը տեսնաս (թէ մէկ անձին
ըրած գործքը աղէկ բան է, կամ գոնէ աղէկ
կողմն ալ կրնայ հասկըցուիլ, բայց մարդիկ անոր
գէմ կը խօսին տաքութեանով, վար կը զարնեն, ա-
ղէկութիւնը կը գոցեն, պակասութիւնը կը մեծցը-
նեն, (ինչպէս որ շատ անգամ կընեն, մանուանդ
հարուստ մարդու, առաջ եկող մարդու, գրական
մարդու, հոգևոր մարդու), գիտցիր որ նա-
խանձն է՝ որ զիրենք կը շարժէ զայն անձը խան-
նելու խանձել. և սակայն անոր բան մը չեն կը-
նար ընել, իրենք իրենց կընեն. զիրենք կը խան-
ծեն, զիրենք կերեն նախանձով: Աս ըսի՝ որ գուն
ասոնց կարգը չի մանաս, որ է մենձ անկարգու-
թիւն:

Բայց թէ ըսես, ճառքս չէ, բնութեամբ նա-
խանձոս եմ, պէտք է որ բանի մը նախանձ ունե-
նամ, ինձի բան մը գտիր որ անոր նախանձիք
բարի ըլլայ:

Քեզի մէկի տեղ երկու կերպ բան ցուցնենք որ անոնց նախանձիւք հեմ աղէկ է, հեմ հարկաւոր : Առջինը աշխարհքիս վրայ եղած առաքինի գովելի մարդկանց՝ ջանալով անոնց նմանիւ երկրորդը՝ երկինքը եղած սուրբերուն, ջանալով անոնց շնորհքը ունենալ, և անոնց փառքը ստանալ :

Ասոնք որ ընես նէ, աշխարհքիս անցաւոր բաներու շնո կրնար նախանձիւ, տեսնալով անոնց ունայնութիւնը, թէ փառք ըլլայ թէ պատիւ, թէ մենծութիւն թէ հարստութիւն, և այլն. հապա գուն կը ըստ նախանձելի ամենեցուն, որ նշան կատարեալ աղէկութեան :

ԳԼՈՒԽ Է

Այստ բարկութեան, և դեղ նորա հեղուրիս :

Ե . Բարկութիւնն է բռնի շուշ, այսինքն քեզին՝ նման բարկ քացախի, որ մարդուն սիրաք է կարբակ. առաջ իր սիրաք, ետքը ուրիշներ. ուստի բարկանալը սրտասիւ կըսուի կամ որդոզի այսինքն սրտադողի :

Պատուական և անոյշ գինին՝ սիրոյ օրինակ է քացիածը՝ ասեղութեան. բոլորովին քացախ է զածը՝ բարկութեան : Եւ ինչպէս որ քացախը տեղւոյն կեօրէ բանեցուի՝ ուրիշ բաներու հետ բարկ խառնելով, սխտուական կը ըլլայ, բայց միմաւր խմուի նէ անկից գէշ բան չըլլար, ասանկ որ բարկութիւն կայ օրինաւոր և հարկաւոր. կայ անօրին և անհարկի :

Առջինն է կիրք բնական և բանական, զոր Աստուած տուեր է մարդուս իրրե զէնք մը՝ որ ուրիշմէ զէն չիբաշէ. հասար գէմ գնէ գիմացը ելլող թշնամբին. ուստի օրինաւոր պատերազմի պէս օրինաւոր է բարկանայք սատանայի գէմ (որ է ամենուս հոգւոյն թշնամբն), սատանութիւն ընող մարդու գէմ, մեղքի գէմ, անշնորհք կամ ճամբէ գուրս բանի գէմ. որ ձեռուընիս է ճամբայ բերել, վախոյրնելով ու փախոյրնելով շարագործները և վնասակարները: Այնչափ որ՝ տեղ կայ որ չիբանեջրնեկնք նէ արդար բարկութեան թուրը կամ վահանը, մեկք Աստուծոյ արդար բարկութեանը կը հանգիստինք. ինչպէս և զաւ հեղի քահանայապետին, որ կակուղ խրատելով մը իր անդգամ ազաքը, և չուզէնաչով կարուկ կերպով զանոնք չէխել՝ վախոյրնել ու պատժել. Աստուծոյ բարկութեանը հանգիստացուց ազաքը հոգւով և մարմնով, ու զինքն ալ մարմնով:

Բ. Միայն զգուշանալ պէտք է որ օրինաւոր բարկութեան կանոնէն գուրս չելանք, չէ նէ՝ անորէն բարկութիւնը կէյնանք. սս է մարդարեին ըսածը. « բարկանայք, և մի մեղանչէք¹ »:

Ասոր կանոնն է, նախ՝ բարկութեանդ պատճառը ըլլայ վրէժխնդրութիւն օրինացն Աստուծոյ, պաշտպանութիւն կենաց, և կենաց հարկաւոր բաներու, թէ քու անձիդ ըլլայ, թէ անմեղ անձանց:

Արկրորդ՝ բարկութեանդ պատճառը թե որ
ըլլայ սոսկ պաշտպանութիւն ընչից կամ անուան,
և այլ ուրիշ մարմնաւոր բարիք մը, նայել որ բար-
կութիւնդ ըլլայ սոսկ և պարզ բարկացողութիւն,
և ոչ բարկասրտութիւն. այսինքն սաստիկ խօս-
լեզուով, բայց ոչ սրտով. զերեւ սիրազ փոխու-
ծին պէս՝ ասկնուզրայ ըլլալով մարմնաւոր բանի
համար, բարկութիւնդ ալ կը փոխուի յորինաւ
րէն յանօրէն: Ասանկ կըլլայ շատ անգամ անխ-
հեմութեամբ՝ և անկարգ նախանձայուղութեամբ
սաստուածային օրինաց վրէժխնդրութեան մէջ պի-
լէ. կը սկսինք սրդողիլ վասն Աստուծոյ, և կը
ըմբռնենք մեզանչելով ընդդէմ Աստուծոյ,
և սկսեալ հոգւով՝ և արդ մարմնով վախճանիք՝ ո՛ր
ուրիշք ճամբայ բերենք ակի՝ մենք ճամբէ կեցածք.
ուրիշք ազեկ ընելու համար՝ զմեզ գեշ ընելը խն-
թութիւն չէ մի. և իրաւ որ բուն չոր բարկու-
թիւնն ալ է ախար յխմարութեան հոգւոյ. որս
վրայ սկսինք խօսիլ, ու գեղը փնտռել: Ուստի

Գ. Արկրորդն. այսինքն անօրէն և անհարկ
բարկութիւնն է կիրք անբանական, և անկարգ
բորբոքումն սրտի ի վրէժխնդրութիւն՝ կամ ան-
պիտան բանի, կամ պիտուաւոր բանի՝ բայց կ՛-
րուսմամբ բանի, այսինքն բանականութեան: Չոր
օրինակ, չափաւոր գինի խմելը՝ ստամոքսի ուժ ը-
լալու համար՝ գեշ չէ. բայց այնչափ խմել՝ որ
գինուլնայ, հարբած խենթ մը դառնայ, ու բանա-

կանութիւնը կորսուի՝ ինքիւր զինքը չի ճանչնայ
 նէ, մահուչափ մեղք կըլայ . սասնկ ալ անօրէն
 բարկութիւնը հարբեցութիւն մըն է հոգւոյ՝ որ
 բանականութենէ դուրս կը հանէ զմարդ . անոր
 համար անբան գաղանի պէս կը կատարի . ըրածը
 թողածը չի ճանչնար, ոչ մարդու խաթրը կը նայի .
 և ոչ Աստուծոյ վախը կը յիշէ . բերնին եկածը
 վար չի գնէր, մարդկութենէ ելած է : Գաղանու-
 թիւնը հիշ մէկ ճանապարհի չըլմանի՝ Ասկերերա-
 նին ըսածին պէս, հապա կարգէ դուրս աճալ ա-
 ճայիւզ ցուցանիք մը կըլայ . զերէ ամեն գաղան՝
 անբան անասուն ըլլալով՝ մէյմէկ կերպ գիտար
 կատարութիւն մը ունի, անկից դուրս բան ընել
 չիտէ . իսկ մարդը բանական իքէն՝ բանականու-
 թիւնը մէկզի գրածին պէս՝ ամեն գաղաններուն
 գէշութիւնը միատեղ կը ժողվէ և անոնց չըրածը
 կընէ . առիւծի պէս պատասաող կըլայ, արջու
 պէս փարատող, գայլու պէս յափշտակող, շան
 պէս հաշտ ու խածնող, կատարի պէս ճանկող
 բղբկատ ու մրմաւջող . ըզտու պէս սխալալ, և
 այլն : Ասոր համար բարկութենէ ծնած մեղքերն
 ալ բոլոր գաղանական և ցուցանիքաւոր բաներ
 են . այսինքն կատարութիւն, մարդասպանու-
 թիւն, մարդ զարնել, բաները կտարել, մենծ մենծ
 փրասներ ընել, հայհոյութիւն, յիշոցք, անէծք,
 ազազակ, մեծարանութիւն, չարախօսութիւն,
 նախախնիք, անարդանք, թշնամանք, թշնամու-
 թիւն, սակելութիւն, սխալալութիւն, քինախօրն-
 գրութիւն, խստասրտութիւն, յանգզնութիւն :

անզջումթիւն , յուսահատութիւն , անձնատար
նութիւն , և այլն :

Դ . Կրակ մըն է բարկութիւնը , որ սովորական
առակին պէս՝ ներսէն զինքը կերէ , գրսէն զուրի-
շք կերէ : Ըստուած կրակը ստեղծեք է՝ ձեռք
տարքնալու համար , ստեղծին կերակուր եփելու ,
չստ բանը հալելու , կակըզջնելու , պէտք չկած
բանն ալ այրելու . խենթ է ան մարդն՝ որ կրակ
բանեցնէ իր սուսը այրելու , և անով ուրիշն
բուն աունն ալ բռնկցնելու :

Թուր մըն է բարկութիւնը , կամ սուր գանձ
մը , որ չինած է՝ պէտք է դած բանը կարելու , շտ
բանի բանեցնելու . պէտք ըլլայ նէ՝ թագաւորի
հրամանովք մահապարտին գլուխն ալ կարելու , և
ուրիշներուն սիրտը վախ ձգելու : խենթ է ան
մարդն՝ որ գանձակը իր սիրտը կը խօթէ , կամ իր
քիւր գլխուն մարդ կը զարնէ , մանաւանդ անմեջ
ու իր բարեկամը . կամ մեկ երկու սարկի համար
ուրիշին կենացը խցովիչ կընէ . թող որ իջածու-
թիւն չունի ոչ իր կենացը և ոչ ուրիշն վրայ :

Իշակ ստ ըսած խենթը՝ բարկացող մարդն է .
այնչափ որ՝ ինչպէս խենթին հետ իյնալ ջրայր ,
որ ջրայր թէ կատակ սէ՝ շարիք մը համէ , առակ
ալ մարդիկ կը դժուշանան բարկացողէն : Թող էր
թայ ինքիրմէն ինտայ խենթ բարկացողը՝ թէ մար-
դիկ ինձ մէ վախցան կամ կը վախձան սէի . կը վտի-
նան քեզնէ , զերէ իրենց խելք ունին , ու քո
խենթ ըլլալէ պէկ հասկըցիւր են : խենթութեանդ
մեկ մեծ նշանն ալ ստ է՝ որ կը խնդաս կոր ու

իշնեքուն քեզմէ վախ ունենալուն վրայ . վախ ունին նէ, չեն կրնար քեզ սիրել . անանկ է նէ՝ հիշակ բարեկամ մը չունիս, ամենիքը քեզ թշնամի են . անցը կուգայ որ՝ հախէզ կուգան . անոնք յիգան նէ, դուն քու ոտքովց կիյնաս . վասն զի ինչպէս որ՝ « ամենեքեան որ սուր աւնուցուն, որով անկանիցին »¹ . ասանկ ալ բարկացողները բարկութեան կը հանդիպին՝ կամ երկրաւոր, կամ երկնաւոր գասաւորի :

Ե . Անոր աղէկը ան է, որ դուն քու հախէզ գաս, դուն քեզի գէմ սրգողիս, որ Աստուծոյ բարկութեանը չի հանդիպիս . դուն քեզ ասես, քեզի թշնամի ըլլաս, որ ամենիքը քեզ սիրեն, քեզ բարեկամ ըլլան . դուն քեզնէ գանիս, որ Աստուած քեզ էւելոք սիրէ : Ինչո՞ւ չար գազաններու նմանիս բարկութեամբ, ու անմեղ կենդանեաց ջնմանիս անմեղութեամբ և անուշութեամբ . գանուկ եղիր հեզիկ, աղաւնի եղիր անմեղ . որ նմանելով Եփուսի՝ հեզ գասինն Աստուծոյ, և սուրբ Աստուածածնայ՝ ամբիծ աղաւնոյ, անոնց քովը երթաս, ըստ այնմ . « երանի հեզոց՝ զի նոքա ժառանգեացեն զերկիր », կենդանեաց . այս ինքն զերկինս . չէ նէ գիտցիր որ « բարկացողք շարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն » :

Ուրեմն բարկութեան ախտին մէկ հատիկ դեղն է առաքինութիւն հեզութեան (մաղղըմութիւն), որ է նմանութիւն Քրիստոսի, և առջի համարը՝

որ կուտայ Յիսուս իրեն աշկերտ գրուողներով,
 և ուսարուք, կրակ, յինեկն, զի հեզ եմ, և խոսար
 սրտիւ : և գաջիք հանգիստ անձանց ձերոց¹ :

2. Ի՞նչ է ըսես հեզութիւնը, և ի՞նչպէս կը
 լայ ստանալ զանի : Հեզութիւն է կակզութիւն ի
 սրտի՝ որով մեզի դեմ եզամ նախատինքներու,
 կամ դժարը գալու բաներու՝ անուշութեամբ ու
 սիրով կը տանինք. զերեկ ինչպէս բարկութիւնը
 բանի մը դժարը գալեն կը լայ, ասանկ ալ հեզու
 թիւնը ան դժար գալու բանը՝ հեշտ ու զիւրի
 կերպով կընդունի. բարկը ու խիտար կակուզի պէ
 կընդունի, որով զիմացինին սիրան ալ կակըցնէ :

Բարկութիւնը կրակ է նէ, հեզութիւնը լույ
 մըն է՝ որ զայն կը մարէ. անանկ ջուր մը՝ որ հեծ
 քու սրտիդ կրակը վառած չի վառած կը մարէ,
 հեմ քու զիմացինիդ վառած ու բորբոքած բոջ
 կը մարէ. որով երկու դիպց ալ բարկութիւնը է
 բարձուի, և կը թագաւորէ խաղաղութիւն :

Հեզ մարդը կակուզ մամ մըն է՝ որ վրամ ուզմ
 կնիքդ կրնաս կոխել : Կակուզ ոսկի մըն է, որ ու
 զամիդ պէս կրնաս բանիլ շէքիճով, խաշեմով
 հետակէ քաշելով, ու եալարը ընելով : Կակուզ
 բամբակեն ալ կակուզ է. որ քար ալ ձգես վր
 նէ, ձան չի հաներ. քարը իր մեջը կը թաղուի՝ և
 կորսուի : Իսկ բարկասիրալը քարասիրտ է, պի՞դ
 խիտա զոր հիշ մեկ բանի մը չես կրնար բերել. է
 նէ կը կտորի, կամ չընկոց կը հանէ : Հեզութիւնը

եղ մըն է՝ որ զամեն բանը կը կակըզցնէ , կը դիւ-
րացնէ . առ եղիս պահտութենէն է՝ որ բարկասիր-
որ անգագար Ճոճոց կը հանէ՝ դրան ուղեկի
պէս , առապայի լիստան պէս , պատան տալա-
պիներու պէս :

Բարկութիւնն որ առաջ կուգայ ներքառութե-
նէ , կարճատեւութենէ , լիստ մը քաշելէն , լիստա-
կար երկնյաժ բան մը տեսնելէն , և ինչ և իցէ քու
կամքիդ գէժ կը զած բաներէն , հեղութեան գեղն
որ վրագ ունենաս ու բանեցընես նէ , ան կուտոյ
քեզի լայնսիրտ ըլլալ , երկայնամիտ , հանգարտ ,
լաւկաց , գէժ խոսողին՝ գէժ պատասխան չիտալ ,
պոչ բանէ մը չառնուիլ , փուճ բանի մը սիրտ չեւ
լալ : Ասով կը սորվիս համբերել մենձ բաներու
ալ՝ հանգարտ սրտով . լիստ մը քաշես նէ , լիս-
տողին չես նայիր , Աստուծոյ կամացը քեզ կը թո-
ղուս՝ որ առանց անոր տերեւ մը չի շարժիր . լիս-
տակոր բան մը տեսնաս նէ , զգուշաւոր կըլլաս՝
նչ այնչափ դրսի լիստսէն , հապա մեղքէն . և այն
բանէն որ քեզի զեն պիտի հասնէր , սգուտ մը կը
լանաս հանել՝ ու կը հանես , ձան չի հանելով և
համբերելով :

Է . Ամէն գիւրին չէ , ըսէ մեկը , ամեն բանի
համբերել , բարկութեան ասենը մարդուն միայրը
հեղութիւն մի կուգայ :

Գոգոտիան . Ե . Իրան է , մէյմը արունդ տաք-
նալէն ետն՝ գուն ալ զըլանայէն կելլաս . ու զած գ-
լու զած գ բերնէդ կը հանես . բայց ետքը՝ ըսածիդ
գուն ալ փիւշման կըլլաս , թէ չէ : Ասանկ է նէ ,

առաջուց պատրաստ կեցիր . քարուվար ու ծանր
տեղ մի կայծիր , որ վար շինուս . հասցա գունդ որ
քնքիր կամեցդ . քեզ վերեն վար ձգես ինչուան որ
տեղս համեմտ տեի , 'ի հարկե շուգած տեղս ոչ
կիցնաս : Առաջեմ ըսել . բարկութեան պատճառ
ներեն հեռու կեցիր . ըսենք թե յանկարծ եզու
որ մեջը գանուեցար , մեկենիմեկ մի նեաուիր , լի
զուգ մի երկնցքներ . տեսար որ սիրտդ ելիր և
քեզնե գուրս պիտի ելլաս : ան միջոցը մի խափ
սիրտդ իջնայ , ետքը հանգարս սրտով խափ
սեղիքդ , որ հարկս անաջ երթայ . չե՞նե՞ հոգի տե
լի ունենաս , բարկութեանով հախեղ կիցնաս . զե
րե նեհախ բաներ ոչ կը խախտ կամ կընեն , զուն
քու խոսքովդ պարտաւոր կը մնաս . " զի 'ի բանից
քոց արգարացիս , և 'ի բանից քոց պարտա
ւորեացիս " : Ատքը եկուր տե , կըսե ուսմիջ
փոստը ջրեն հանե , քաղը հարեն հանե , կը ըս
մուսին հանե : Բարկութեան հերարեթով մեկ
խաթրը կուրեն , մեկալին ասունը կերեն . առ
ջուց պեսար չեր մտնուալ . թե արեւը խաչայ և
տնես շինելը գծար . երեւը գիւրին , մարեւը դե
մուարին :

Ես չեմ ըսեր , թե մեկ որուան մեջ բարկափր
մարդը հեղ կընայ ըլլալ . Հիրտկրասեւ վարդի
բժշկին ասանը մարս և . " որ 'ի բազում ժամե
նակի հիւժեալ են մարմինք , մեղմով վերագարնու
ցանել պարս և . և որ 'ի սուղ մտնանակի՝ ոչ .

կիս) : Հասցա՛ կամաց կամաց քեզ կըթեա նե ,
ամեն բան կըլայ : Երեկ բարկութիւն ելար : Ե-
տեկն փիւշման եզար . այսօր նիկթ գիր . քեզ
բանկ : յանկարծ բարկանալու ըլլաս նե , երե-
կարնն պակաս կըլայ . անոր ալ փիւշման եզիր .
նիկթ ամբոյն . ապաշխարանք մըն ալ գիր գուն
քեզի . թե որ մէյմըն ալ սրգպիմ նե՛ ապարտի այս
լով ոգորմութիւն տամ , կամ կես օրը բերանս
բան չի դնեմ , կամ իրիկունը աս ազնոյն աւելի
ընեմ . ասով բարկութիւնդ վաղը պակաս կամ
քիչ կըլայ . մեկուն օր աւելի կը պակսի . և ա-
սանկ որե որ սովորութիւն կըլայ քեզի՛ բար-
կութեանդ յազմել . ու հեզութիւն բանեցնել .
կայր գուն ալ կը զարմանաս , թե ի՞նչ խենթ բան
էր ասի՛ բարկասրտութիւնդ . և ուրիշ բարկա-
յազմերն ալ տեսնաս նե կը գամիս :

Բան մ՛ ալ սորվեցընեմ քեզի , որ մեկնմիմկ
գամիս գուն բարկութեան տեսեզ : Հայրի մը
ասին անցիր . գուն քու թախիզդ ըրե՛ գըտը
սաստիկ բարկանալուդ կերպով . կը տեսնաս որ՝
գուն ան մարդը չես , գուն քեզ չես նմանիր . ա-
յուրներդ զարձամ , ընթախներդ ջջուամ , մա-
շկըդ անկամ , բերանդ ծուամ , լեզուդ գուրս
ընկամ , պակասերդ կախուամ , մեարդ սարդ գող
ելամ . բովանդակ մարմնդ գիւտնարի պէս լկամ :
Թախիզը սասանկ է նե , իրաւը ի՞նչ կըլայ . կա-
սառի գազան մը , մարմնացեալ գե մը : Աս ի՞նչ
գաղչիլի բան է եզիր բարկութիւնը՛ կրեսս , ու
քեզ կը սկսիս ժողիլ ու զսպիլ :

Ը. Պատմութեան . Բ. Դիւրին բան չէ եղեր մէկը
համբերելը . բարկութեան աստեղը հեղութիւն
միայն չի գար եղեր : Հապա քու տերը և ըստ
ճողոջ քեզի համար ի՞նչպէս համբերեց այնչափ
նախաստիճաններուն , շարժարանքին , ու մահու խա
չի : մէյնըն ալ քու ըրածիդ և ամեն մարդկանց
ամենն որ ըրած մեղքերուն ի՞նչպէս կը համբերե
կոր . ի՞նչպէս զամենքը խեղոյն չի սրամտեր՝ երբ
քէն կայծակով , երկիրը սրամտելով , և ամեն
կերպ սրամտիմներով . դուն ո՞վ ես որ քու տեր
ճողոջ առաջ ուրիշին հախէն կուզես դալ :

Արնան մի քաշել , որ դուն ինչպէս ուրիշի կը
արդոյնս կոր , Ատուած ալ քեզի նոյնչափ արդ
ղի , չէ թէ աւելի . դիտե՛ս ի՞նչ կըլլաս՝ մէյնը քո
բարկութիւնդ քու վրայ թափելու ըլլայ նէ : Ա
սոր խայիլ չես նէ , ուրեմն խայիլ եղեր համբերե
լու , հեղութիւն ցուցնելու : Եւ ինչպէս որ դուն
Ատուածոյ կաղաչես , “ տեր , մի սրամտութեան
քով յանդիմաներ զիս , և մի բարկութեամբ քով
խրատեր զիս ” , դուն ալ նմանապէս մի սրամտ
ութեամբ քով յանդիմաներ զքեզկերդ , և մի բար
կութեամբ քով խրատեր զուրիշը : Եւ ինչպէ
որ Ատուածոյ կըսես , “ ի բարկութեամբ քով
զողորմութիւն յիշեցես ” , դուն ալ անմեկ չի
եղբորդ . չէ նէ՝ ըրածդ կը գանաս . ինչ սրտով կը
նայիս նէ ուրիշի , Ատուած ալ քեզի ան սրտով
կը նայի . սղորմիս նէ , սղորմութիւն կը գանաս .
խառանաս նէ՝ Ատուածոյ խառնութեամբ կը հանգի
սիս : Ետքը փիւշման կըլլաս ասեմս , ի՞նչ շահ :

բանք բանեն անցնելին կտակ, դուռն ալ ասկից ան,
զին գնալին կտակ, կարքի փխշմանութիւնը բանի
փգար. զեզջ անագան՝ է անագուա: Յիշէ այն
բանք ու սոսկա. « ահ մեծ է անկանիւ ՚ի ձեռս
Աստուծոյ կենդանւոյ ¹ 27 »:

Ք. Բարկութիւնը կրակի նման է ըսինք. մինակ
բոցի նման ըլլար ինչ, կանցներ կերթար. ան կրա-
կը գեշէ՝ որ ալէֆ յիցուցըներ. կամաց կամաց կը
բանի, կարը մեծ կանդըն կը հանէ: Ասանկ ալ
պառի մարդկան բարկութիւնը բոցի մը պէս յան-
կարձ կը բռննկի կանցնի. պապիներունը ոչ անցնե-
լիք ունի, ոչ մարելիք. մարդ չիմանար, ի՞նչ չպէս
մարեն. ինքը պիլի ինքեար կընէ, ես չեմ սրգո-
զած կըսէ. իմ սրտիս մէջ ոչ քէն կայ, ոչ բան
կայ կըսէ. ան իսէ՛ կատարեալ ասեղութիւն և ո-
խակալութիւն կայ, յորակ Աստուած պահէ. զե-
րէ այս է արտ անբժշկելի. Ենիք կարայ կը ըմանի.
զինքն ալ կուտէ, զուրիշն ալ կուտէ. երկուքն ալ
մահը միայն կը մարբէ: Ամէն անգին կայ նոր մահ
անմահ. ան տեղը Աստուծոյ անտիակալութիւնը
չի կայ, յախակնական սի կայ. 77-78-79-80, որ
է ըսել 77-78-79:

Քեզ կըսեմ, ո՛վ սխակալ եղբայր, ո՛վ անօրէն
եղբայր, « զի որ սխակալ է՝ անօրէն է » կըսէ
Սողոմոն. զարեցիր, ու գարձիր ներէ և հաշ-
տակ եղբորդ հեռ՝ այսօր սա սահաթս. չէ նե
կարգ գեշ է, գեշին գեշը՝ որ խելքեզ չէ անցեր:

Ազրբէջ հետ քեն ունեցողը, սասանային հետ
խաբը մէկ ըրած է, կըսէ սուրբն Նեղոս. « որ
սխա ունի ընդ ընկերին, գաշտաւոր է ընդ սասա-
նայի »:

Սասանան որ հիմա քեզ կը խրատէ սխա սխահելու
ուրիշի հետ՝ քեզի հախ առլով, քու հախդ քեզի
պէր թամամ պիտի յձարէ գժոխքին մէջ շարքի
լով, ու հոս երեսից խնայլով, սխ սխ, քեզ
խով ու քենով խաբեցի, ու հոս քերի հետ, ու
մէկ մեզ քո ինծի հերիք եր, ուրիշ անկէն քայի,
գործութիւնդ իմ հոգս պիլէ չիւ: Ան սակնինչ
սխեր պիտի մամայ սիրտդ, հիմա կու ընէ մամայ,
հոս որ սխ սխահելով կը քորդ սիրտը սխերով կու
չիւր միւրաւորել, գժոխքին մէջ կրակէ սխեր սիրտդ
սափլամմիչ պիտար ըլլան, որ յախանան կլամի
լանին, անբժչիկի մեր պիտի ըլլայ սիրտդ ան
կրակէ նեան ըլլով, որ սրտից կրակը յախանան
մարեչու պէս չի. « զի նեաք նորա սցրեցի ընդ քեզ
գործեալ »:

Աշխարհիս վայ ալ համը կառնես կոր, գիտե-
աս ինչ կրակ է սրտից մէջ՝ որ յիտարիւր կոր. քու
նի որ թշնամից կը տեւմաս՝ որու հետ որ սրտի
մէջ սխ կայ, ետի կըլլաս կոր, մեռնիլ կու զեւ՝ քո
թիւ անոր երեսը տեւմալ, քանի որ անոր անու-
նը ու բարեկամ ըրողութիւնը լսես, այնչափ կը ըս-
րանաս որ՝ ձեռքեց գարնէ, կամ զամի՝ կամ քեզ
կը խզգիւր, աս ինչ գժոխային խաբեղ է. չի
հասկընար, իրաւջընէ գժոխք է սիրտդ: Ասոր
դիմ աքքայալ թեան զեզ պէտք է քեզի, քոն է՝ ը

սես նէ, իշակ քեզի ռիչէթման կը դրեմ ապ խաւ
քերով:

Անտիտակալ և անյիշաչար տիրոջ զ նմանէ: Հախը
բուկզ է նէ, Աստուծոյ հախին մենծ լէ եւս.
Մարդիկ Աստուծոյ հախը կերեր էին, Աստուած
երկնքէն ինչաւ մարգուն ոտքը, հաշակցուց իրեն
հետ՝ ներկելով ողորմելով, փոխանակ չարի՝ բարի
հասուցանելով, և ասով իր սիրան ալ հանդասա-
ցաւ, մեր սիրան ալ հանդասացուց: Դուք ալ որ
ասանկ ընես եզրորդ, ոտքը երթաս հաշակաւ,
ներես, ու սիրով կապուիս նէ, գիտես ինչ հան-
գըտութիւն կիմանաս, ինչպէս Ֆեռաս կը լլայ
սիրաց, պատճառի պէս սիրոս բացուեցաւ կըսես,
փառք կուտաս Աստուծոյ, և իրաւքնէ արքայու-
թեան լէշնին կառնես, փէյն ալ կառնես, զերէ
ով որ եզրորդ կը ներէ, մանաւանդ մենծ յան-
ցանքը, մենծ վնասը, ինքն ալ Աստուծակ ներս,
զութիւն կառնէ լիակատար: Քրիստոսի տեսն
մերոյ խոսքն է՝ « Զի եթէ թողուցուք մարդկան իւ-
րաբանչիւր ՚ի սրտից մերոյ զյանցանս նոցա,
թողէ և մեզ հայրն մեր երկնաւոր զյանցանս
մեր: ապա թէ՛ ոչ թողուցուք, և ոչ հայրն մեր
թողէ մեզ զյանցանս մեր: Ահա հուր, և ահա
լուր, յոր և կամիս՝ միտն զմեանքս »: Ահա կե-
նաց զեզ, ահա մահադեզ, մեռիլ կուզես նէ յա-
փանական մահաւոր, առ մահադեզին վաղ մի
գար, ապրիլ կուզես նէ յափանական կենօր,
Աստուծոյ տուած կենաց զեզ սիրով առ:

Է. Ղերի ռիչէթման գրեթէն ետև՝ յանկարծ

միտքս գիւրին զեղ մ'ալ ընկաւ, հազար տունդ
գանուած բան, միտքդ ձգեմ. հեմն առ սահան
առ թաքիբէ առ, մեկեմիմեկ կը խաղտիս առ ա.
տեւութեան և սխալալութեան տերանն: Հազար
միտք հերարեթ կայ ատեւութեան, հին մտքալ
կայ սխալալութեան, որ չեմ կընար հանել սր.
տեմ կըտես: Թե որ չիգայթակղխանէ ըսածիս, մի
հաներ սրտեդ, հասցա՛ թշնամիդ փոխէ: « մի
միայն է մեր հասարակաց թշնամին, կըտէ լամ.
բրնային. ընդ այն մարտիցուք 77 կըլլայ մի. կըլ
լայ: Ի՞նչպէս:

Դնենք թէ գուն Վիրակոս եղբորդ հետ տե.
լութիւն ունիս, զերե քու հազար խառուչ կամ
տասը հազար՝ ստակդ է կերեր, կամ քու անունդ է
աւրեր, կամ քեզ կուզէ եղեր սպաննել: Ես հին
քեզ հեղաշէի թուղթ մը տանել ասմ Աստուծմ
որ առ տանելքդ անցնի սողայելի վրայ, որ Ա.
տուծոյ գեմ անչափ պարտք ունի. մեզի ալ շա.
պարտք ունի՝ մեզ շատ զէն հասցընելով, կուզե.
նէ՛ առ թահալիք կամ թեմեմիկը հազար վկաներով
ալ հաստատեմ կըցել ասմ, որ իրաւքնէ քեզն
սողայելի շատ քսակ բան անցեր է, հարիւր քեւ
չէ, հազարներով տապրակներ, հեմ նոյն անիրա.
սողայելին է՝ որ քու անունդ աւրեր է ու մը.
կարէ Աստուծոյ ու մարդկան առջև, անուծ ու
էմբարշտ՝ բան խառնող է, և ամեն որ ետեկ
ընկած է քեզ սպաննելու, ամեն կերպով մը.
քու բարւոյց հակառակ է: անունն ալ վրան՝ ու
գանայ, չէթման: Ատանկ . . . անորէն թշն

քան չէ թէ կիրակոս աղբարդ՝ պիտի ճանչնաս
անկից էան քու հասխմէ, ասեցիք, և սխերիմ
թշմամբդ : Ե՛նչ զէ՛նիր որ ունիս սրտիդ մէջ պատ-
րաստ, անոր վրայ թափէ . յախտեան անոր հեւ
քի հաշտուիր . ամենն ասեղ անի վա՛ր զարկ . նախա-
տէ երեսնն ու եաննն . զիշեր ու ջորեկ հնարք
մտնան, որ անոր հախն գաս . Աստուծոյ ալ ա-
զատէ որ անոր հախն գայ : Ասկից աղէկ ասելու
թիւն քաւար . որ է կատարեալ աստուած սիրու-
թիւն . որով կըլայ և կատարեալ եզրայրսի-
րութիւն :

ԺԵ . Մնաց ալէ՛քի բարկութիւնն՝ որ շուտով
կանցնի . ըսինք . անցանք . անոր ալ մէկ դեղ մը
ճարելու է . չէ՛ նէ՛ դժոխային բոցի պէս անհամար
հայիներ կը լափէ : Բարեւոյնի հնոցին բոցը երեք
մանկանքը չերեց : զերե հրեշտակ Աստուծոյ ջո-
ղալին շնչմամբ զովայուց զիրենք . բայց Բաղդէա-
ցիքը երեց՝ որ նոյն հնոցը վառեր էին . ասոր նման
քու ալէ՛քի բարկութիւնդ ալ կրնայ ըլլալ որ Ա-
ստուծոյ շնորհքովը չեղալի հեղ և խոնարհ համբե-
րոզաց : բայց քեզ կերե կը լափէ անասրակոյս՝ որ
կուգէիր ուրիշներուն սիրտը կրել :

Գիտես քու ալէ՛քիդ դեղը ո՞րն է . Աստուծոյ
բարկութիւնն է՝ որ երկնային հրով, այսինքն կայ-
ծակ իջեցընելով քու գլուխդ, կամ տամբայի հան-
գիտցընելով, և կամ հազար կերպ փորձանք բերե-
լով կրնայ հախեզ դալ աս աշխարհքիս մէջ . իսկ
անդիկ աշխարհքը բոց սրամտութեանն Աստուծոյ
է՝ որ յախտեանկան անշէջ կրակին մէջ քեզ պի-

սի բոցակիղէ 'ի լիճ հրոյ և ծծմբոյ, այսինքն է
զժոխս : Ասանք մամաալն է քու դեղք, ինչու որ
այդ զժոխային բոցն որ քու բերնէդ կեղէ ստակ
լի հայհոյանքներով, յիշոցներով, ազակեցի խա
քերով, սիրտ աազող նախաամինքներով, ոչ լքով
կը մարի, և ոչ աբիշ գեղով : Ասաուծոյ բարկու
թիւնը յիշես նէ, դուն կը մարիս, թող թէ քեզ
նէ ելած ալէֆը :

Աս դեղը սա տեղս հիմակուրնէ բանեցընելու
է, չէ նէ ետքը շահ չունի : զժոխք երթալէդ է,
տե սրտիդ կրակը մեկին տեղը հազար խաթ կեւել
նայ : հոս որ մարդիկը կը հայհոյէիր նէ, ան տե,
զը զԱսաուած կը հայհոյես : Ասաուծոյ բան չես
կրնար ընել : ինչ կրնես նէ՝ քեզի կրնես, ինչպէս
սպաղի շարագործները՝ գլուխնին կտրուելու տե
նը՝ թաղաւորին կը քիֆեն յուսահատութենով,
իրը թէ սրտերնին սխաի սպաղի խենթերուն : անի,
սէ աւելի շարշարանքով կը սասակին : Գժոխք
մեռնիլ չկայ՝ որ խալըսի մարդը, ետքեն ալ ծ
կրնար առնել, կը բորբոքի անմարելիք կրակով
իր սրտին, անչէջ հրով զժոխքին, և անմիթա,
կան բոցով սրամտութեանն Ասաուծոյ յախտած,
այն մարդն՝ որ չուղեց իր կենացը մէջ իր բարկու
թիւնը մարել :

ԺԲ . Ար հիանամ, կը սոսկամ, կը վշտաբաղիմ տ
անօրէն սովորութեան որդւոց մարդկան, որ ամեն
աշխարհք, ամեն քաղաք, ամեն դեղ, ամեն ս,
խախ, աւելի մեր օրերը խիստ շատցելու քիւֆիւր
սպաղութիւնը զժոխային բերաններուն : իրեք չորս

սարկեան չօճուխէն սկսած տեսայ ինչուան խըռ-
ֆած ծերերը . ի նչպէս անճոռնի հայհոյանքներ
կը բանեցընեն , ընտար չկըտուած . քիւ ֆիւրներ ,
որ ոչ բերան կրնայ առնուիլ , և ոչ անկաճը կրնայ
լսել . մէկմէկէ դարչելի , մէյմէկէ անտանելի . բո-
լոր բովանդակ գոտիք է եզեր աշխարհքս :

Մասնկներուն աներն ալ պակաս չէ անէծք ,
պետաուկայ , որ նոյնպէս գոտիքէն ելած կրակ մըն
է . ըսողք չխմամար կոր , ըսողք խելք թոյցընելու
կըլայ . աչքը անկաճը՝ քիթը բերանը՝ ձառքը ու-
քը՝ ֆճայցընէլէն ետև անէծքով թէ ուրիշներուն
վրայ , թէ իրենց անմին վրայ , շարաշար մահը
ուզել , ճէհէնեմ ընել բոլոր մարդը , թող թէ
հոգով մարմնով գոտիք խաւրել շատին բերանը
սովորական խոսք է եզեր :

Նիւ ուրիշ մեղք չըլար աշխարհքս , առ քիւ ֆիւ-
րը և անէծքը՝ որ երկուքն ալ բարկութեան առ-
ջնեկ է քիզ զուակներն են . հերիք էր Աստուծոյ
բարկութիւնը շարժելու : Աս աղէկ գիտնան հա-
րեր ու մարեր՝ որ պշարկուց իրենց ազաբը չեն չե-
խեր , ու սաստիկ պատիժներով իրենց զուկընե-
րուն ըզուռն չեն կարեր առ քիւ ֆիւրներէն ու ա-
նէծքներէն , հասպա ոմանք երեսն ՚ի վեր ալ կը
խմտան , ոմանք ալ թոսֆ բանի մը պէս կը սորվե-
լանն պիլէ , գնա կորիբ ըսել . գետինն մանաս
ըսել , շուն ըսել , և աւելի յայանի ցնդի ֆնդի
ու գարչելի խոսքեր բանեցընել , աղէկ պիտոր գիտ-
նան կըսեմ , որ իրենք ալ իրենց զուակներն ալ
պիտի լսեն երկնաւոր թողաւորին բերնէն այն

ահապին վճիռը. « երթայք յինն անիծեալք ի
հոգին յախտեալիսն » : Աւրեմն առ վճիռս ըստ
քեզի սասուածային սխեմա մը : Ս՛վ հայնջիւն
անիծանող, որ հիմակաւնէ կարգաս, և ստով
եւս կենսոս քու չար սովորութենէդ : չէ՛ նէ քու
չար լեզուդ քեզ յախտան սխաի երէ շարաշար

Ք՛ն : Եթէ որ սոսկ բարկութիւնը ասանկ կրակ
ներ կը թափէ հոս ուրիշի գլխուն, և անդին ի
րեն գլխուն, հասցա թէ որ նախանձն ալ հոգար
ստութիւնն ալ հեար մէկ ըլլան նէ, ինչնք չն՛ ը
ներ : աշխարհքը կերեն կը լափեն, և աշխարհի
մեզքը գործելով ու գործել սալով, նոր գժոգի
մը արժանի կըլլան : Կուզե՛մ ըսել թէ ուրիշէ
րուն մարմնուոր ինաս սայլն ետե, և շատ անը
քանդէլն ետե, մէկ համաշխարհական զե՛
մ՛ ալ կուտան՝ որ հոգիի և մարմնոյ միասկս կրո
է : Ա՛րն է ըսես : բամբասանք է՝ ցուցանաւոր
ճանաչարէ ծնած, ՚ի հոգարտութենէ, ՚ի նա
խանձէ և ՚ի բարկութենէ : զերէ ասոնք մեկուշ
գալով կը գոյանայ բամբասանքը, որ է կրակ
խուճասփա մը՝ բոլոր աշխարհքը երող : կամ բան
ւոր մը : բոլոր աշխարհքը թրէ անցնող : Բամբա
սոյին ետեկն շատ բան չեմ ուզեր խոսիլ, որ ե
ալ իրեն պէս բամբասող չերեմամ : հասցա երէ
սին յայտնի կըսեմ իր հիւանդութիւնը : Թող ի
ճարը տեսնայ :

Ա՛վ բամբասող եղբայր, դուն որ քեզ առողջ
կարծես, և ուրիշներուն ցար ու մեռելը կու
զիտցիր որ քեզնէ գէշ ու դժար հիւանդ չի կը :

նոր ընտել . բուն գալուսի , այսինքն սարքընի . կայ
կայ ընտել նե , սուտ չե . որ աչքդ ալ գեղընցեր
է որով ճերմակ բաները գեղին կը դատես . դա-
ւանին բամբասանք կելլայ : Բայց և ուրիշ շատ
մարտնչեր մկ ևն եղեր բոլոր անձիդ մէջ , որ էն
մարտնչաւ բռնիները կը շուարին : չեն գիտեր
քու ո՞ր ցաւիդ գեղ ասն՝ որ մեկալ ցաւդ ոտք չի
հանեն :

Հարարութեան ախար հիմ մը ձգեր է , սիրե-
լի , սրտիդ մէջ , որով էն առաջ քեզ ուրիշներէն
ազնի ու արդար սեպելով ուրիշի պակասութեան
կանկ կիցնաս . նոյն Հարարութեամբ յանդուդն
գտաստան կը կարես ամենուսն վրայ , վասն զի
թէ որ առաջուց մարտից չի դատելիք զեղբայրդ ,
լեզուովդ ալ անոր գլուխը չէիր կարեր . որ է բուն
բամբասանքը . որ շատը խառնելով աս երկուքս՝
խոսամբանանքին մէջ սոսկ կըսեն , թէ դատեցի .
ամիսէ բամբասեր են ալ . կամ սոսկ դատեր են
մարով նե , մեղքի տեղ չեն գներ , ու զատ չեն
խոսամբանիք : Նոյն Հարարութեամբ՝ Աստուծոյ
գտաստանը կը յափշտակես քեզի , իրմէ առաջ
աջտարհքիս առանձնական և ընդհանրական գա-
տաստանը մկ կընես . ու զամ գ մարով կամ խոս-
քով արքայութիւն կը ասնիս , շուրամ գ դը-
միք կը խաւրես , որ է նոր սուտ Քրիստոս մը
ընտել , կամ Աստուծոյ քեահեայութիւն բանեցը-
նել : Նոյն Հարարութեամբ բամբասանքը կը բա-
նաս՝ իբր թէ բան գիտցող մըն էս , կամ ուրիշն որ
դառն բերէ պոխձան , ու կտոր մը բան ցուցնի .

լու ըլլայ նէ , գու մէկէն բոլոր պոխճան կը բանաս ,
բաները կը խառնեն , որ քեզ ցուցընեն աշնայ աթ
մալին , և ազէկ ճանչցող առուարի բամբասանքին :

Նախանձն ալ շատ սգնութիւն կընէ քու հոգար
տութեանդ . առ բամբասանի առուարի մէջ . մ.
կին որ մենձութիւնը , յառաջանայք , ազէկ անձ
ունենայք և ինչ և իցէ ազէկութիւնն որ շէս կըր
ցեր քաշէլ , անոր վրայ խօսք մը բացուածին պէս ,
կը մամաաս կատուի պէս , կընաս նէ՝ ճանկ ալ կը
ձգես . գէշ խօսին նէ ան մարդուն վրայ , գո՛ւ
աւելի կը հաստատեն . ազէկ խօսին նէ , « մնա մը
վրայ կը բերես . ազէկը կը գէշցընես կը լինջընես .
Հապա բարկութիւն մըն ալ ունենաս առելութե
նով , գէտնէ գէտին կը զարնես . սաքութենով
խեղճին տունն ալ կերես՝ զինքն ալ կերես : լսող
ներուն ձեռքն ալ մէյմէկ մաշտուց կուտաս որ՝ բ.
լորովին էրեն մոխիր գարձընեն . անունը մէկ սաք
կի կըլլայ . ինձիպարեն կիցնայ , ինչ զեն ըսե՛
կընայ ըլլալ :

ԾԳ . Բայց ես իրար կը զուրցեմ կըսես , նիկթո
բամբասանք ընէլ չէ . անոր համար՝ գիտեմ որ
շատ անգամ խոստովանանքի մէջ ալ չես յիշեր .
ինչու որ միտքդ գրեր ես՝ թէ աւելի բան մը չես
խոսած՝ եղածը պատմերես . ան ալ գիտցողներուն
առջեր ըսի՝ նոր բամբասանք չբի ես , կըսես :

Աստուած շորհք սայ քեզի , Աստուած ինչ
ու միտք սայ որ հասկընաս ըսելիքս : Ո՛վ ին
լայի , թէ որ քու ըսած խօսքդ ուրիշի պակ
սութեան վրայ՝ իրաւ չըլլար , սուս ըլլար , կամ

եղած են ևս եւ ըստ ըստ իր նէ, աստիկոյ բանբանանց
չէ, ալ արիւ ծանր մեղք է. այսինքն զըստարան
թիւն կամ ի ֆախրոյ. որու մեջը կայ նախ ստու
թեան մեղք. ու ասի ստաստաններուն աւ ֆախրին
զլուիւր պիտի գրուիս, և անոնց էն ծանր պատի
ժը պիտի քաշես. Արիւրոյ՝ սուս վկայութեան
մեղքը կայ, ասոր պատիւն ալ գիտես թէ ինչ է
այնոր հին վկայ. բայց գիտիլին մէջ շատ ծանր
խաղկոյ կայ՝ որ խաղար չես. Արիւրոյ՝ աստու
թեան և շարութեան մեղք կայ՝ բուն եղբայրութե
ան գէտ. որու պատիւնը ամենեն վեր է. Ա
լորոյ՝ բանբանանցը իր կասարեալ աստիւն
նէ կը բովանդակի զըստարանութեան մէջ. բայց
իմ խորս հին սոսկ բանբանանցի վկայ է.

Սոսկ բանբանանց ըստն՝ այն անաւեր մեջքն
է, որ մեկին իրաւ շնէ ունեցած պակասութիւնը
կը խախտ իրու, բայց իրան լուրջ անիրաւութիւն
կը լայ, անիրաւութիւն չըստը նէ՝ այսինքն զըստար
նը հոգւոյ կամ մարմնոյ, մեղք չէր ըստը.

Չոր պիտակ, քու ստղկուց հայ ուտես նէ,
մեղք չէ հախ է. արիւն հախը քեզի անշնեւ լու
անոր ստղկին հայը ուտես նէ, հարամ է. ասանկ
ալ՝ քու մարդու կամ քեզի ընկած անձին պակ
սութիւնը խախտ, ու ճանբայ կարեւորս բերել
կամ գուն, կամ լսողը. աստիկա բանբանանց չէ,
պարտք է, եղբայրութեան թիւն է. Հաստ թէ ան
մարդուն պակասութեան վկայ խախտ որ քեզ ջնկ
նար, անոն ալ սուս մէ ընե լիւ չունիս. կամ ո
նանկ մարդու կը պատմես որ անոր ալ չի նար.

հեմ ափէն բան մը չի գար, ան ասեմն բամբասանք
է անուգասպէս. ինչու որ՝ զուր ակզը ուրիշի պակ
սութիւնը խափէ կզու. ուրիշի անունն որ գրակ
նակէ կը նէ աւրեցաւ կտարեցաւ. սիրելին ասե
լի կզու. մենձ զըկանք և անիրաւութիւն կզու,
պուտ մը չեզու. քեզնէ լսողն ալ կը թժայ ուրի
շի կը խափ. և ասանկ պզտիկ կայձ մը քանի կը
թժայ՝ անասաները կերէ. թնձ որ մեջը կը ժանայ
ամէն բամբասանքի ասեմն՝ պզտիկ պակասութիւն
մենձցնէ. շիտակը ծուռ գասեւ, ասարակուս
կան բանը ստուգի ակզ խափէ, և այլն. մէկ խա
քով բամբասանքով կը սկսիս, զբարբաութեանով
կը ընկնցնէս :

Հաս անգամ ալ մէկի մը պակասութիւնը սփ
աննէլով կակէն ձեռք կերկնցնէս, կամ սրտ
ճառ կըլլաս որ՝ ուրիշները լեզուովն երկընցունեն
նոյն անձին կթրափին վայ. որով կըլլայ անաս
նելի բամբասանք և սուտ զբարբաութիւն ի վե
րայ բոլոր ասն, հասարակութեան, միարան
թեան, եղբայրութեան, կարգի քահանայ
թեան, ազգաց և թագաւորաց միանգամայն. ո
րիշի վայ փորձը գիտես. քու վրայ չի անաս
Մասնաւոր բամբասանք ալ կայ՝ որ ընդ հանրակ
չարիքներ կը ծնանի շատ կերպով. սրինակ ըն
մասնաւոր բամբասանք նշանած մանչու կամ ա
ջկան վայ, որ աւելի շար է. բայց գրեթէ սփ
րական : Նշանուէլէն առաջ հարցնէս նէ, ար
կը խափն մենձ մտք կամ ամէնքը. նշան սուտ
որէն կը սկսին լեզուովն փոխել՝ գտնողի լեւ

քի կը հնարեն . որով շինածը կուրեն , և պատ-
ճատ կըլլան որ շատ անգամ առանց բարական
գրաստութի կը քակուի կէս պսակ սեպուած բա-
նը , այսինքն յշանը . հետն ալ եղբայրսիրութեան
կապը կարճըհուի . երկու գիտց անհաշտ թշնա-
մութիւն ալ կը մանայ . աներ ալ կարուին . թնդ
որ երկու անձին տուծը աւրեցաւ դնաց . Աստու-
ծոյ տուած իրամեթը փոխուեցաւ , որ ոչ լինի
հասարակարեն լուսագոյն , այլ շարագոյն . և այսմ
աննայի պարտական է Աստուծոյ առջև շարա-
վելու բամբասողը : Այսչափեն կը հասկըցուի և
այլ աննայն շարիք բամբասանքին :

Ասոր գեղը բնական և դրական օրէնքին ուիշե-
թան է . դուն չես ուզեր բամբասուիլ ուրիշէն ,
ուրիշն ալ դուն պիտի չուզես բամբասել . “ Զա-
մնայն՝ որ միանգամ կամիջիք՝ թէ արասցեն ձեզ
մարդիկ , այնպէս և դուք արարէք նոցա . (և ան-
գրագարմեալ) . զի այն իսկ են օրէնքն և մար-
դարեք¹ ,

ԳԼՈՒԽ Ը

Այս ծուրարեան . և ղեղ նորս փոյր . կամ
կասկեկն հոգոյ :

Ն . ՄՅՆԸ (որ է թեմայէլ) , յՅՆԸ (որ է ծանար
արժողը) . և ԶՅՆԸ (որ է կեղէնկը) , իրեքն ալ
անգամալուծութեան . յոգուածացաւի . և ի-

ջուածքի , այսինքն քեօթրիւմի , վէճայի , ու էն .
մէյի նման բաներ են . իրեքն ալ մեկմեկէ ցաւոյ
ցաւադարութիւն . իրեքին մէկն ալ ունենաս՝ գէշ .
երկուքը ունեցողը տասնա գէշ . իրեքն ալ ունեց
ող՝ գէշին գէշ : Աս ցաւս ունեցողները հոգեոր
պէս՝ իրենք ալ մերտալը կըլլան , իրենց ծառայոյ
ներն ալ մերտալը կընեն . գեղ մը տալու ըլլաս , չն
ուզեր առնել՝ իւչենմիշ ըլլալով յուսահատ կեր
պով . մեր բանը բուսեր է կըսեն , սման փուճակ
ող գեղով մեզ մի շարչըրկէք . Թոյ տուէք , տասնկ
ասլրինք՝ ասանկ մեանինք կըսեն : Քիչ մը իրենց
դպչիլ ուղենաս՝ որ շարժին , ու անդամին կարե
նայ ուժ առնել , անկողնի մջ չի փասին տէյի .
սման սման կը կանչեն . մեր ցաւը մեզի հերթէ է
կըսեն , քանի որ մեզ շարժելու ըլլաք նէ՝ սըք
նիզ թէփենիս կելլայ :

Աս ասանկ թող տանք երթանք մի . չէ . հիւան
դը իրեն աղէկը գէշը չիճանչնար . Թոյ ճաճայ
Թոյ մամաայ . Ինչ կուզէ նէ ըսէ . մնք մեր պարտ
քը պիտի ընենք . Եստուծով Եստուծոյ տուած
դեղը տանք նէ՝ յորդորելով սիրտ աւլով չիտ
լով վախցընելով , կողջըննայ . ետքը մեզնէ ալ
չնորհակալ կըլլայ : Եսանկ է նէ , առաջ ծուլու
թեան մարտողը հասկըցընենք , ետքը գեղը ճարկէք

Բ . Ծուլութիւնը՝ հոգեոր անդամալուծու
թիւն մըն է , որ կը պատճառի թուլութեան կամ
թուլամորթութեան իջուածքեն , և յուլութեան
վէճայեն . և անանկ քեօթրիւմ կընէ զմարդը՝ որ
բողբոզին կը թուլնայ սիրտը , իւչենմիշ կըլլայ :

Անբը ոտքը շարժելու բանի մը, և անհոգ կը կե-
նայ կատարելու իրեն տեղք եղած ու պարտք ե-
ղած գործքը՝ մանուսանդ հոգեօրին կողմանէ։ Եւ
որովհետեւ սատանան բան գործ չունի՝ մարդը
մեզք Զեկէն 'ի զսա, սասանկ անգործ և պարտապ
մարդ կը փնտռէ՝ որ հետը խաղայ, ու անոր բան
գործ բանայ 'ի կորուստ հոգւոյն։ Առտաի ծոյլը
կըլլայ խաղկը լիք մը սատանայի, որ խաղցընէ զն-
քը ամեն կերպով, ու մեզքէ 'ի մեզք գլորարկէ .
ասոր համար ծոյլը կըսուի նաև փեարալից բարձ
սատանայի, որու վրայ եան կուգայ, ու սանքի
կը հանգ չի անգցամ գեը, որ չի հանգ չեցընէ զծոյլ
մարդը . չի թողուր բարի գործ մը ընել, կը գրդէ
ամեն շար գործքը կատարել։

Գլխաւոր գործ ծուլութեան է արամութիւն՝
առնել եղած աշխատանքի մը վրայ, և ուրախու-
թիւն ան աշխատանքը չըրած խաղցսելուն վրայ .
գատարկութիւն, որ պոչ պարտապ նստի կամ ժուռ
գայ . ժամաւաճառութիւն, այսինքն աւարայու-
թիւն . գատարկապորտութիւն, այսինքն հովար-
տայութիւն, գատարկարանութիւն, այսինքն փը-
ճախութիւն . հեան ալ բամբասանք, գատո-
չութիւն . պաղութիւն 'ի հոգևորս, և 'ի մարմնա-
ւոր պիտանի գործս, զզուումն յառաքինութենէ,
ասելութիւն սատուածային իրաց, յուսահատու-
թիւն, մարմնապաշտութիւն, քնասիրութիւն,
զեղխութիւն, արբեցութիւն, սրկրամուլութիւն,
խեղիատակութիւն, ցոփարանութիւն, անմտա-
ծութիւն, շարահնարութիւն, գոյութիւն (որ

հազար բանով ապրի առանց աշխատելու), անհնազանդութիւն (որ չըլլայ թէ զինքը աշխատանքի գնեն), անհամբերութիւն, և աժդոհութիւն (թէ ինչո՞ւ իրեն խղձեթ մը կը գնեն), և այլ աննայն շարիք՝ որ սասնցմէ կելան :

Գ. Օրինակով, ծոյլը՝ անշարժ և հոտած ու մեռած ջուր կը ընանի, որ մէջը ամմէն ճճի և ճանաչար կը գոյանայ, բանի եկող բան մը՝ ուտելու կանանջ մըն ալ՝ չէ թէ կենդանի, չի գտնուիր, միայն խառնես նէ, հոս հանել գիտէ :

Պաղ կենդանիներուն մէջ՝ կրիայի (այսինքն խաբուենպաղիի կամ թօսպաղիի) նման է. որ զըլուխը քաշած՝ ձեռքը ոտքը կ՛մկրտած կը կենայի տնակին մէջ. քաշելու ըլլայ նէ, տեղաց շարժի տեսնաս՝ մարդուն սիրտը կը նեղանայ, այնպէ՛ ծանար կը շարժի որ վրան չես կրնար նայիլ. կաս, նես կը քաշես : Թէմպէլ մարդը խղձեթի մը խորելու ըլլաս նէ, կրիային քաշուածքը յանձգ պիտի տանես : Արիան կանըկի վրայ պառկի նէ, վայնի վրան կուգայ ինքիւր զինքը շակելու. շատն ալ ս. նանկ կը մնայ, ինչուան մէկը գայ խեր ընէ ու զինքը դարձնէ. թէմպէլն ալ ասանկ չէ փպառկի նէ, ելլալիք չունի. դուն գլխուն վայ կայնիս պիտոր՝ որ հէմ ձայն տաս, հէմ ոտք հոնես : Ո՛չ պառկած ատենը աղօթք գիտէ, ո՛չ երանատեն. ինչուան որ երեսը խաչ մը հանել տաս քեզ խաչ կը հանէ : Ծանր է քար, և գժուտը, բառնալի՛ աւաղ, կըսէ խնաստունը. բայց կարծե՛ թէ թէմպէլներուն ծանրութիւնը անոնցմէ ու.

կաս չէ . որ ոչ իրենք զիրենք կրնան տանիլ, և ոչ
արիւր զիրենք կրնայ քաշել: Եւս առաւել Աս-
տուած բնաւ չի կրնար համբերել. որովհետեւ ան-
գործութիւնը ծայրէ 'ի ծայր դէմ է իր ամենա-
բարի բնութեանը, որ աստուածաբանից ըսածին
պէս՝ գերամարտը ներգործութիւն ըլլալով միշտ
է գործունեայ անձառելի գործողութեամբ առ-
'ի ներքս, և սքանչելի գործողութեամբ նախա-
խմամբեան առ արտաքս. ուստի շարաթն որ
սահմանեց՝ մարդու հանգստեան համար՝ որպէս
ցի յիշենք իր հանգչիւք վեց օրուան աշխարհքիս
սակզմագործութենէ, չիկարծեն մարդիկ՝ թէ
անկից ետե կամ առաջ անգործ կեցած է ինքը,
ասոր համար ըսաց որդին Աստուծոյ. « հայր իմ
մինչև ցայժմ գործէ, և ես գործեմ », նաև 'ի շա-
բաթու: Դրախտեն էւել հանգիստ տեղ ու հանգ-
չելու տեղ չէր կրնար ըլլալ մեզի աշխարհքիս վը-
րայ. հոն ալ հրամայէր էր Աստուած Ագամայ՝ որ
գատարկ չի կենայ, հասպա՝ գործէ և պահէ զցը-
րախորդ. այսինքն պարտիզպանութիւն ընէ, ու
չէն պահէ Աստուծոյ անկամ պախճան ու պօս-
տանը: Ետքն որ մարդը անարժան եղաւ հոն կե-
նալու, ու գուրս վաբնակցաւ նէ, պէտք եղաւ
որ իր բրտինքովը աշխատի, ու հացը ձորէ. « քըր-
տանք երեսաց քոց կերիցես զհաց քո ¹ »: Աւտի
առաքեալը կրտէ. « որ ոչն կամիցի գործել, և կե-
րիցի մի ² »:

1 Ծնն . 4 . 19 .

2 Բ . Թէ . . 4 . 10 .

Դ. Աւրեմն դուն, ով ծոյլ, որ անգործ կենալ
 կուզես, աշխատիլ չես ուզեր, անարժան ես,
 պիտու, ու ապրելիք դանալու: Երկինք և եր-
 կիր քեզի համար կաշխատին կոր գիշեր ցրեկ,
 որ անոնք գողրեին նե, դուն մեկ բուպե մը ապրե-
 լիք շունեիր. արեգակը՝ լուսինը և այլ սասեղ
 քեզ աշխատելու և հանգչելու ստեն կը ցուչ-
 նեն ըստ հրամանին Աստուծոյ. և որ արարեր ըլ-
 ախ գործոյ, և գիշեր՝ ի հանգիստ քնոյ: Բոլոր
 աշխարհքիս բարեքը կը հասցընեն ամեն եղանա-
 կին, ամենայն կենդանիք և բոյսք քեզ կերակուր
 կը պատրաստեն զիրենք: Քեզի նման մարդիկ, և
 քեզնե՛ կուլ քիպարներ՝ թագաւորեն սկսած՝
 անգագար կաշխատին կը մտնան, աշխարհքի
 բարեքը կը հոգան կը ճարեն կը գիղեն, որ դուն
 ալ մեկ տեղ աշխատիս մեկ բանի մը՝ ու իրենց հետ
 վայլես ամեն բարեքը: Այսչափ վաճառակա՞ք,
 արհեստաւորք, գործաւորք, այգեգործք, հող-
 գործք, ձկնորսք, մէյմեկ բանի ետեկ են՝ որ հե՛մ
 իրենք վաստղկին, հե՛մ մարդիկ իրենց պիտոյը
 դանան. իրարու պէտք եղած բանը չիճարեն նե,
 իրենք ալ իրենց պէտք եղած բանը չեն դանար:
 ուրիշ հոգալով զիրենք կը հոգան. որով աշ-
 խարհքս ալ չեն կը մոայ: Դու ի՛նչ բանի ետոր
 ես ով ծոյլ, երբոր ոչ քեզի և ոչ ուրիշի ետորի
 կըլաս. ետրամաղ ես նե, քեզ բանտը գնեն՝ իս-
 լըսին. հոն ալ հոց կուզես. չի տան նե, հոս
 է. անտի ծարաւ մեռնիս, մուստահախ և:

Այսչափ մենձ մենձ օրինակներէն ու վհածե.

բէն չես առներ նէ, գոնէ պզտիկ կենդանիներն
մեծ օրինակ առ. մի ծուլանար. զնա կարգաւ
Սողոմոնին խրատը. « երթ առ մրջիւնն ո՞վ վաս
(կրտէ). երթ առ մեղուն, և ուսիր զգործս նս-
րա », և այլն :

Ե. Ըսածներէս կը հասկընաս որ ամօթ բան է
ծուլութիւնը. անունը պիլէ չիքաշուիր, հիչ մէկը
չուղեր վրան առնել. մէկին թէմպէլ ըսուի նէ,
հերիք վաստանունութիւն է. անոր խոյին է հովար-
տան, գտարկաչըջիկը, իրմէն ձանձրացած ցա-
ծը. գրոց լեզուաւ ալ շոք կրտե՛ք թէմպէլին, որ
գէշ անուն է : Եթէ որ պզտիկ բանի մէջ վաս ըլ-
լալը գէշ է, հասպա մեծ բանի մէջ սրչափ վաս-
թար է : Եւ քանզի հոգի առաւել է քան զմար-
մն, և հոգեւորն քան զմարմնաւորն, հոգեւոր
թէմպէլութենէն վասթար բան չի կրնար ըլլալ.
ասե՛լի և գարշելի է յաչս Աստուծոյ՝ թո՛ղ թէ
մարգկան. ուստի անիծից տակը կը ձգէ Երեմիա
մարգարէն զհոգեւոր ծոյլը. « Անիծեալ լիցի որ
գործիցէ զգործ տեսան հեղգութեամբ ¹ », : Հա-
պա հիչ չի գործօղը :

Չես վախնար որ աս անեծքին տակը չիյնաս՝
գուն որ հոգւոյդ հոգ չունիս, հոգեւորիդ պաղ
ես. աբթք ընելը քեզ բեռ կը համարիս, ազօթ-
քէն խալլսի՛լ՝ մեծ բեռ մը վրայէդ ձգած կը սե-
պես. ժամ երթալու իւշէնմիշ կըլլաս, պատարագ
մը ամբողջ տեսնաս նէ կիրակի օրը՝ պարտքէս խա-

լրանցայ կրսես . ուրիշ որ պատարագ տեսնալու պարագ չունիմ կրսես . առարկինու թիւն վասարկելու փոյթ չես սամիր . հոգևոր կերակրէն անսթիկ մնաս՝ այսինքն՝ ի սուրբ հաղորդութենէ . կենդանի ջուրը խմելէն ետ կը կենաս՝ այսինքն՝ ի լսելոյ զբանն Աստուծոյ կամ զքարոզ . էտքը կելլաս կը դա՛ գըտիս , թէ արքայութեան ճամբան դժար է . քիչ մը հոգ՝ որ բաներով ուժ կառնէիր , առաջ կերթայիր . շնորհքները բանեցընելով աւելի ք . նորհք կառնէիր . և այնչափ կը զօրանայիր՝ որ լեւները աշմիշ կըլլայիր . խաւէները հիտարծելը կանցնէիր . « աստուծով խնով անցից ընդ պ . բիսպս ¹ » :

2 . Չես նայիր՝ Աստուծոյ կորիճ՝ ծառայք ինչ աշխատանք քաշեցին արքայութեան համար . ընտօր կրցան ընելու՝ քեզի անկարելի երեցած բաները . « յամենայնի կարող եմ՝ այնու , որ ջրացոյցն զիս ² » : Առաքեալները նայէ , մարտիրոսները նայէ , հայրապետները , վարդապետները , ճգնաւորները , կուսանքը , հին և նոր օրէնքն ամենայն սուրբերը . ինչուան մանար ազգս՝ մանչ ըլլայ ազգ իկ ըլլայ՝ ինչէր չըլին Աստուծոյ ծառայութեանը համար :

Մէյմ՝ ալ քու տերդ նայէ . պատէ անոր ծոյ կրսեմ , որ բոլոր կեանքը աշխատանքով ու ըտքաշու թեկնով անցուց քեզի համար , քրտինք թ

1 Ս=Վ . ԺԵ . 30 :

2 Փիչ . Դ . 13 :

ինչ քեզի համար, և խաչին վրայ բոլոր արիւնը
Թափեց՝ կենե քեզի համար. դուն անոր սիրուն
Բնչ ըրած ունիս. ամօթ է, ամօթ: Բնէ որ աս օ.
բնակներես ալ չես խաչնիր նէ, ուրեմն ամօթ կը
սեպես Քրիստոսի աշկերտ ըլլալ. վախցիր որ ինչն
ալ քեզ ամօթ չընէ բոլոր աշխարհքիս առջև.
Ազի որ ամօթ համարեսցի զիս և զբանս իմ, զնա
և որդի մարդոյ յամօթ արասցէ, յորժամ գայցէ
ժառօք իւրովք և հօր և հրեշտակաց սրբոց՝ 33 :
Հիմա խոյնէ ըրածէք ալ, չըրածէք ալ, որ ետքը
քխազնիս :

Ե. Ի՞նչ ընեմ՝ կըսես: Աս ալ ըսելու խօսք
է. մարդ չես մի, մարդկային գովելի գործք ըրէ.
Մարդու ընկած՝ բանականի վայելուչ բան ըրէ.
Քրիստոսնայ չես մի, Քրիստոսի ետեւն զնա, քա-
նէ, մի կայնիր. Քրիստոս ցորեկը կաշխատէր, գի-
չերն ՚ի բուն աղօթք կընէր, քեզի համար. քե-
զի իջն, ցորեկը մարմնայդ համար աշխատէ, առ-
տու իրկուն՝ հոգիդ մի մտնար, գիչերն ալ հան-
զիսս պառկէ: Քահանայ ես նէ, և զպաշտօն քո
կատարեալ կալ. լեր մշակ առանց ամօթոյ 33,
ամենայն սրբութեամբ և առաքինի խնամու-
թեամբ: Աշխարհական ես նէ, աշխրքիս բան կայ
ընելու, սուն տեղ հոգալու՝ ինչպէս որ պարտքը
ճիշտ առեր ես. Աստուծով ձեռք զարկ քու
բանիդ, Աստուծով առաջ տար. ազայ ես նէ,
աշայի գործք ըրէ. իղձկեթեար ես նէ, իղձկեթէդ

ես մի կենար . պապիրկեան ես , քու մազահա
թիգ խելք տուր . լա՛խ ընելու՝ խաղալու ես
մի ինկնար . խանութպան ես , բանոր ես , բո
նիդ գործիդ մախայեթ եղիր . փճախաութեան
յնգի փնգի խասակցութեան , ուրիշի ըրածին չըր
ծին քննողութեան , աէվէթին ու մուրնեբում , աշ
խարհքիս կառավարութեան , քեզի պէտք չեզան
բաներուն ասեն մ'անցըներ , որ օրէ օր աւելի վար
պետ ըլլաս քու բանիդ մէջ . աշկերտ ես նէ , որ
վելու բանիդ տուր խելքդ միտքդ . հիմա է ասե
նը մարդկութիւն սորվելու , կարդալ գրել զի
տութիւն սորվելու , ղէնահամ ժարիֆէթ սորվ
լու . մենճնաս նէ՝ կարողութիւնդ կը պզտիկաց
չի սորվածդ չես կրնար ան ասեն ասի բերել . կ
բիս կուլաս՝ փիւշման կըլլաս , ետղբիս կ'ըսես , ճ
հիլութեանս ասեն աս բաներուն խղճեթը ջի
ցայ . բայց ի՛նչ օգուտ , եղաւ ըլլաւք . մի ը
բաւ , գուն քեզի ըրիր . քէնախ ախշեն աղամալ
կըսեն , բայց ես վախեմ որ գուն շատ պիտի լա
ւ . Տնեցւոց ի՛նչ ըսեմ , թէ որ թէմպէզ գանու
մէջերնին նէ , չէն մի աեանար կամ չէն լսեր , թի
ի՛նչ կը քաշեն չարչին դայտղները առտուանց թ
չուկ իրիկուն . աշխատանք , քրտինք , հոգ , որ մ
քանի բարս վաստղկին , տունը Ատուածոյ տուն
բարին բերեն աեյի . հապա որ իրենք ետրտը
չնեն տունը հոգալու , ափերնեն եկածը ընելու
փուճ բաներու հետ ըլլան՝ ասոր անոր տունը ք
լելու , բամբասանք ընելու , մկղմկ գլխ հան
լու՝ նոր իճաաներով՝ նոր մասլաֆներով , իրար

Հետ խորք խորաթայ փեյտաս ընեն՝ իրենց գլուխ
ներուն գլխացաւ հասցընելով . հիչ խաարէի չի
նային , հիչ սգուտ մը չընելէն ետե՝ միշտ աժգոհ
ու խախրու ըլլան իրենց էրիկներուն , լեզունին
երկընցընեն , զանոնք մեզք խօթեն , մենձ մենձ
բաներ ումիշ ընեն իրենց կարողութենէն ու շա-
փեն ՚ի վեր , աւելորդ բաներու համար զանոնք
ծանար խարձի տակ ձգեն , որ անոնք ալ տակէն
չի կրնալով ելլալ՝ արդար վաստակը չինային , անխ-
րաւ վաստակի ետե ինկնան , ստոնք ծանր մեզք
լին մի , կերած հացերնին հարամ չէ մի :

Ասոր ներհակ , (ինչպէս որ աս ալ շատ կը
գանուի) , կնիկը իշկիւզար , գիշեր ցորեկ գաախ՝
աչքի լոյս թափելով , ձեռքը սորը յոգնեցընելով
հեւոք ըլլայ՝ որ տունը պահէ . իսկ թեմայէլ էրի-
կը միտանաները ու խահվէները որն ՚ի բուն սօր-
տի , կամ տանը մեկ քեօշէն միտակը չիւրիւթմիշ
ընէ , ուտե խրմե շնթուկի , կնկանը ձառքը նայի ,
ուզածն որ չըլլայ նէ՝ ձառք ալ վերցընէ , քիւ-
թիւր , շամթայ , կուի . ասոր ինչպէս չի
որդոցի Աստուած : Ասոնք աչքով կը տեսնանք
կոր . անեա ինչ գեղ սլիտի ընենք . շատին շատ
ճամբայ բանեցինք , շեղաւ . Հիրսկրատեօին կա-
նոններն ալ բանեցուցինք . որ կըսէ . « ՚ի յետին
հիւանդութիւնս՝ յետին գարմանք զգուշութեան
քօջալաւք » . և թէ « տալի ինչ և սովորութեան ,
և ժամանակի , և երկրի և հասակի » . բայց շահ
մը չիտեսանք . զերե անրժշկելի անգամալուծու-
թիւն է աս սոյ թեմայէլութիւնը , գժրիպի քիւ-

Թիւկ պէտք է, ասանկները անանկ բանի կու-
գան, ուրիշ բանի չեն գար :

Ասանցմէ վար չեն մնար մէկ քանի ազգաս կու-
լու մարդիկ, որ կենճ կարիճ են, աչուրնին՝ ձառ-
վընին՝ սովընին ակզը, ամմա ծուլութիւնը զիրենք
ձերացուցեր է, կուրցեր են հոգւով, թուլցած են
հոգւով և մարմնով, ճար ճարակ չունինք կրան
անձրկամները, կը նստին կը մտարան : Աճապ ինչ
պատասխան պիտի տան Աստուծոյ՝ խեղճ ազգա-
ներուն հախը ուտելուն համար : գառաստանին
օրը ելլայ խեղճ կոյրը, կազը, կամ ուրիշ կերպ
ստիտար ու հիւանդը՝ ըսէ, թէ եֆենտիմ իմ
հախս կերան աս առողջ մարդիկը, որ ինծի գա-
լու ողորմութիւնը ստոնք կը յափշտակէին ծու-
լութենով ու կեղծարարութենով :

Ան ատեն ինչ կրնայ ըսել անիրաւ մարացիա-
նը, կը պատանծի, ու ձառքը ստքը կապուած ՚ի
խաւարն արտաքին կը խրկուի : Թե որ շուզեր ս-
բանիս հանգիստիլ նէ, թող հիմակուրնէ ձեռք
ստքը արձըկէ, բանի գործի ետէ ըլլայ՝ որ եր
քրտինքովը հաց ուտէ : խզմէթ չիկայ՝ չտուիք,
ուզողը կը գանայ, միայն թէ քիչ մը աշխատոյ
յանձն առնէ, քիչ մը գծուարութիւն նեղութիւն
քաշել ուզենայ : իր քէֆը՝ իր կամքը՝ իր խաչ
մէկդի գնէ : ասանկ որ ընէ նէ, Աստուած անոր
խզմէթը ու խամէթը միատեղ կուտայ, սր մարդը
տեսեր էս՝ որ մէկին քովը սրտանց աշխատի, ու
անթի մայ : ևս առաւել Աստուած իր ծառայը
անթի չի թողուր :

Ար ըսածներս որ հախ կը ճանչնան ամենքը ,
Թող ամենքն ալ իրենց վրայ դարձընեն հոգևոր
ճարտ. ու իրենց հոգևոր թեմագլուխներն իրա-
շին . թէ որ մարմնասոր ծուլութիւնը այսչափ
դարձելի և անտանելի է նէ , քանի՜ աւելի հոգևո-
րը : Ամենուն աչքին առջևը դնեմ ամենուն ըրա-
ծը , (էն առաջ իմ ըրածս) , որ ամեն մարդ իր
վրայ դատաստան կարէ :

Բ . Քեզ ատեմ ո՞վ պատուական քահանայ Ար-
տաւոյ , որ Աստուծով բարի անուն ունիս , և
չստարգիւնք ալ ունիս Ժողովրդեան մէջ . Ծու-
լութիւն ի՞նչ ըսել է՝ չես դիտեր . ատեն ալ չու-
նիս ծուլանալու . խոստովանանքի , հիւանդի , և
ամեն կերպ հոգևոր ծառայութեան ետեկ ես
խայրեմով , բայց չեմ դիտեր՝ քու հոգւոյդ խայ-
րեմն ալ կըքշեն թէ չէ : Չըլլայ թէ առաքելոյն
յանդիմանութիւնը քեզի ալ յարմար գայ . “ Ար
ուսուցանես զընկերն , զանձն քո ոչ ուսուցանես .
որ իրատես զայլն՝ (պահել զդատուիրանս) ,
զանձն քո ոչ իրատես , որ դարչիս ՚ի մհհնեաց ,
զեզանս կողոսպես ” , և այլն : Դուն կարգացող
ես , աչտփով շատ բան կը հասկընաս , սա ալ
չստ է քեզի . հերկք է որ յիշես միշտ Քրիստոսի
տեսան քո ըսածը . “ Չի՞նչ օգտիցի մարդ , թէ
զախարհս ամենայն շահեցի , և զանձն իւր առ-
ժեպցէ ¹ ” : Կրթութիւն մը մանաս , աղէկ կընես ,
որ սա բանս աղէկ հասկընաս : Հասցա թէ անանկ

1 Մատթ . ԺԶ . 26 :

քահանայ ալ գանուի, որ իր գրտի պաշտամբն ալ
անհոգ ըլլայ՝ որ և փրկութիւն հոգւոց, անոր ինչ
ընեմ. առաջնորդին ասեանը անիկակ ճամբան կը
բերէ. փուճակէ ևս անոր ևսակէ շինկնամ, 'գոյք
ալ մի ինկնար ժողովուրդք. թէ որ առաջնորդը չի
կարենայ շակել նէ, գոյք ծուկն անգին բան չի
կրնար ընել. անոր ազնկը գոյք մէջ շակելը նոյն
ցեք, ուրիշի մի նայիք, ևս առաւել քահանայից մի
խառնուիք. Քրիստոսի հրամանն ալ աս չի մի.
« Եւթուան Մովսէսի նստան գոյիբն և փարիսե,
ցեք. զամենայն ինչ՝ զոր ասիցեն մէջ՝ արարէք և
պահեցեք. բայց ըստ գործոց նոցա մի ասեցի՝¹»
Ուրեմն մեզի գանք, ասեանք թէ գոյք ինչ պի
տի ընէք:

Ժ. Քեզի կրտեմ սի ազնուական իշխան կամ
անուանի պագիրկեան, և ամենայն վերի թախտ
(Էլա հիտապը), որ այսչափ մատչահաթի ակր ևս
մենծերու հեա կր ասեանուիս, մենծ մեծ բաներ
կր ասեանաս, գիտար բաներու մէջ կր ժանաս կի
լաս, շատ վաստակ կրնէս, շատ ալ զնէ կր շտեւ-
աշխատանքդ մենծ, ուսուրդ մենծ. Աստուած կա-
րողութիւն սայ քեզի. ինչպէս որ տուր և ալ
որ կրնաս կոր աստաթիլ. Բայ ինչ ընեմ որ
կեանքդ կը փճաշնէս կոր պարտոք բաներու, ակ-
ցաւոր բաներու, ասորանցի ու ասորուստի խո-
թեր համար՝ շատ շէս աստիք, կամրդ կը հասց-
նէս. Ի՞նչ մ'ալ քեզի եկուր. քանի մեկ մարմնդ

հարստ, հողւոյց անհող ըլլաս . քանի մէկ ետեկ
բնկնաս այն բանին՝ որ հոս պիտի թողուս, ու
չփնտռես զայն բանը՝ որ հեազ անգին պիտի տա-
նիս, կամ ազեկ կամ գեշ . Տիճալի հեա անանուի .
քիչի փառք կը սեպես . Աստուծոյ հեա անս-
նախ ազգեքի պատարագի մէջ անկից աւելի չէ
քի . ետես անկից շատ աւելի շահով չէ մի . Եթ-
քեար կը փնտռես՝ ճնշահիւր, մարգրիտ, և ու-
րիշ ըստեկ . ինչն է շեա նախանձիւր այն իմաստուն
վաճառականին՝ որ ինչ որ ունեւր շունեւր ծախեց,
և անանկով մէկ պատուական անգին մարգրիտ
մը գնեց, որ և արքայութեան . Ինչն է շեա նախ-
նիւր այն խելացի մարդուն, որ գանձ մը գտա-
նէ մէկ չիճալիկի մէջ . չիճալիկը ծախու ա-
նաս՝ որ խաղնային տերը ըլլայ . այրինքն ինչն
տարր եկեղեցնոյ խորհուրդները քեզ շեա մտե-
լքներ, որ անանկով կըլլաս տեր արքայութեան .
Ինչն ստակ աւելցնելու հազար ճամբան կը միա-
ժողաս . աւելորդ ստակդ ալ պոչ շեա թողուր, ու-
րիշ բանեցընել կուտաս . ու Աստուծոյ անուամ
խելքը և շնորհքը ոչ գուն կը բանեցընես՝ որ ա-
ւելնայ, և ոչ ուրիշներուն կը մասնակցես, որ ա-
նոց ալ քեզ ալ շահ ըլլայ . հասաք քանքարա-
թաքոյց ծառայի պէս կը թաղես Աստուծոյ անուամ
քանքարը, որ ծուլութեամբ անհող կեանք անցը-
նես . խապար շեա որ որ կուգայ՝ մալին տերը Ա-
ստուամ քեզ առջեւ կը կանչէ . ինչ շահեցար՝ ինչ
չիտահեցար, կը հարցընէ . անպատասխան մնաս
նէ, դժոխքին բանալ աչքդ առ .

Ինչո՞ւ հիմակուրնեքեզ բեզ բարեկամ ու ճանչալոյ շեռ վաստակիր արքայութեան մէջ, որ ստաշխարհ քեռ քեզ զարնակն նեք յնունելուդ որք, արքայութեան մէջ քեզ սուն տեզ սունոզ ըլլոյ : այսինքն ինչո՞ւ սուրբերք քեզ բարեխոս շեռ ընեք, ինչո՞ւ քասաներք շեռ մեծարեր, և անտեղ ձառքով արքայութիւնք ձառք շեռ ձգեք : Ինչո՞ւ աշխարհս բեզ վրագ առեր՝ սակը կը ճգնուխ : ինչո՞ւ աշխարհ քիս փշերուն մէջ կը խզգուխ, ու կը խեղցես Նք. սունոյ ջանամ բարի խրատներք : սահա աղկ թ որ քիշ բեռով հանգիստ քաղես, սահանց փոք բարիք քաղես : Հասցա դուն ալ միշտ յիշ Քրիստոսի ըսածք . “ Զքիշ պատե և մարդոյ, եթ զաշխարհ ամենայն շահեացի, և զանձն իւր ստ. թեացի . կամ զքիշ սացե մարդ փրկանս ընդ ան ձին իւրոյ ” :

ԳԵ . Քեզի կըսեմ խանութպան և բանոր, և ամենայն միջակ թախրմ (Էվաստ հիստալք), որ արե շի ցածամ շարշին կերթաս, արեւ մարք մը սամ՝ սունոզ կը գտանաս : բոլոր որք կաշխատի ձառքով ստքով լեղուով, աշքի լուս կը թափե բան բանելու . գլուխ կը ճաթեցընես ստառի համար, որ սուն տեզ պահես . պատաս մը հոյ ուտես՝ ու կերցընես : հասցա Աստուած որ քեզ հարցընե, թե աշխարհքի համար որ սաշափ նե, զութիւն քաշեցիր, ինձի համար ինչ ըրիր : Ինչ պիտի ըսես, մարմնաւոր կենաց համար սաշափ յոյ նեցար : հոգւոյդ համար հոգ մը ունեցար : ըն նե, կրնաս մի ըսել, տեր հոգիս հոգալու սան

չունէի . ինչպէս հովարտա աղայք որ աստիք բուր
դը խազան վարպետ շերթան , կրճան մի ըսել թե
ասն շունէինք կարգաչու կամ բանելու . անանց
խաղաղն պէթելի և աշխարհին ամեն բանը գոր-
ծը՝ Աստուծոյ ծառայութեան առջը , առաջ ա-
սոր մախայէթ ըլլաս նե , մեկալն ալ Աստուած
կը յաջպէ . քիչ աշխատանքով մենձ պէրեքէթ
կուենաս . “ Ինդրեցեք նախ զարքայութիւնն
Աստուծոյ և զարգարութիւն նորա . և այդ ամե-
նայն յաւելցի մեզ ¹ 33 :

Քիչ մըն ալ Աստուծոյ հետ առուտուր ընել
վրան , տես ինչ կը վաստակին . քիչ մըն ալ Աս-
տուծոյ բանը բանե , տես ինչ վարձք կ'առնես ,
Արան շես , սալթ աս աշխարհքին համար սակզ
ծուած շես . բանական ևս , քիչ մ'ալ խելք բանե-
ցուր . քրիստոնեայ ևս . քիչ մ'ալ քրիստոնեա-
թեան գործք ցրցուր , շե նե , ետքը դեշին դեշն
և . աչքդ բաց , և ազեկ հասկըցիք գուն ալ Քրիս-
տոսի ըսածը . “ Զինչ սգուս և մարդոյ 33 . և այլն :

ԺԲ . Քեզի կրսեմ՝ մշակ , ծառայ , խայքիճի ,
պաղքիճի , ըսենջպէր , աղքատ , անանկ , մուրաց-
կան , և ամենայն վարի թախրտ (և թնա հիսապը) .
գան որ հոգի վրայ . ջրի վրայ , ուրիշի գուռը ,
ուրիշի խզմէթին , ինքիւր գլխուդ կամ քու շահուդ ,
քունդ կը կարես , հանգիստ շունին , գիշեր ցո-
րեկ կը շարջըրկուին մեկ ապրուստի համար , ան ալ
կը գանաս՝ շես գանար , նաչար կ'ապրիս , կեանքս

կեանք չէ կրեսս . կը խղճամ քու վրայ . ձագքն
գար նէ , քեզ աս նեղութենէն կը խալըսէի . բայց
ասիկա ափըս չէ . ափըս ուրիշ բան կայ՝ առաքե-
լական և աստուածային գանձ : « արծաթ և ոսկի
ոչ ունիմ , բայց զոր ունիմս՝ զայս ասց քեզ¹ » :
Ո՞ր բանը ըսես նէ , գիտցիր որ ոչ հացիւ փայն
կեցցէ մարդ , այլ ամենայն բանիւ , որ ելածէ՛ր
բերանոյ Աստուծոյ² , : Եկու՛ր Աստուծոյ խա-
քը մօտիկ ըրէ . քիչ մը մարմնաւոր աշխատանք
պահսեցուր . անոր տեղը քիչ մը հոգևոր աշխա-
տութիւն աւելցուր . աշխատանքը փոխելն ալ
մէկ միտքարանք մըն է . և իրաւ որ կը միտնա-
բուխ հոգւով և մարմնով :

Օրը՝ տաս տասուերկու սահաթ կ'աշխատես և
մարմնով , մէկ սահաթ մ'ալ Աստուծոյ բաժին
հանէ . ասոր կէս սահաթը՝ ժամը ազտօքի անցուր ,
ազէկ մը հանգիստ առ . աշխարհքիս ամեն տեղ-
աք մտոցիր , Աստուծոյ առջև բաց սիրտդ՝ որ ամ
մէն տերտիգ տերման ըլլայ . մեկալ կէս սահաթն
ալ՝ մէկ չէյրեկը առտուանց , մէկ չէյրեկը իր-
կուան՝ ասունը հանգչէ հոգևորապէս . ազտօքով
ու բարի խորհուրդներով (որ զատ տեսարանով
քեզի փեշկէշ ըրի) , ամենդ անցուր : Ես որ ը-
նես նէ , նախ սիրտդ և խղճմանդ հանգիստ կը
լայ , որ անկից մենձ հանգստութիւն չի կրնար
ըլլայ աշխարհքիս վրայ . երկրորդ Աստուած ալ

1 Գ. 7 . 4 . 6 :

2 Մ. 7 . 7 . 4 :

չեազ կըլլայ, ամեն բանիդ յաջողութիւն կու-
այ. երբորդ՝ ամեն գործքդ ՚ի փառս Աստու-
ծոյ կըլլայ, և այնչափ վարձուց արժանի:

Չե՛ նե, ի՛նչ շահ՝ շատ աշխատիլ, ու քիչ վա-
ռկիլ, մարմնաւոր կեանքդ ճորով գանալ, հոգ-
ոյդ կեանքը կորսնցընել: Հիչ չե՛ս մըտնար,
մարմնաւոր տիրոջդ ծառայութեանը համար ա-
չափ կաշխատիս նե, Աստուած ալ հիչ ծառայու-
թիւն չի՛ զեր քեզնե՛ք՝ որ է տէր հոգւոյդ և մարմ-
նոյդ: Կանակդ կը մաշի բե՛ս ասնեղն, ձառքդ
աշխատանքին, սոքդ ասդին անդին վազեղն, շա-
լիք ի՛նչ. մեկ քանի փարայ: Ես Աստուծոյ սրա-
տիրանաց թեթի՛ բեռը բառնաս, ամեն զգա-
յարանքդ ըստ Աստուծոյ բանեցընես, ինչքդ
Քոքդ քու հոգևոր շահուդ ետեկըլլայ նե, ի՛նչ կը
խառըկիս՝ գիտես, երկնաւոր Թագաւորութիւն,
անանց և անվախճան մեծութիւն, փառք և պա-
տիւ և հանգիստ անմեան, մանաւանդ թէ աստուա-
ծանման: Ասոնք ամենն որ շատե՛ք չէ մամտաս նե,
ուրիշ կեանք կունենաս, այսինքն կրկին կեանք,
աստ երջանիկ, անդ երանելի: Հոստա, քեզի ալ
հարկաւոր է յիշել ամենն ի՛ժիր Քրիստոսի ըստ-
ծը.՝ Զինչ սգուս է մարդոյ ՚՚ և այլն:

ՅԳ. Աս ըստաներէս թող իրենց հիսակ հանեն
ասն նստողներն ալ, որ աւելի ասեն ունին և
չիտութիւն հոգևորի, միայն ազօթքի չե՛մ ըսեր՝
որ սակից պակտիլը իրենց մենծ պակասութիւն է,
հոգս ամեն բարեգործութեան, խոնարհու-
թեան, համբերութեան, սիրոյ, և այլն: Չըսնն

Թէ ասն խղձեթն ալ շատ է . աղէկ է շատ բլբլ
որ սգարաց աստէն չգանան ծուլութիւն ընելու .
բարեբասանք ընելու . իրարու հետ իյնալու . ա
ւելորդ տխրէնի և վնասակար դատարկութեան
զիրենք տալու . հասցա հարկաւոր խղձեթներով ու
բան բանելով օրը անցընեն 'ի փառս Աստուծոյ . և
աս բաներուս միջոցը միջամէջ հանգիստ ասն հո
գւոյ և մարմնոյ : Ազած բաներմուն ասն կը
գանան . եւս մէկ քանի վայրկեան ինչպէս չն
գանար որ մտուրնին վեր վերցընեն , սրահքին
Աստուծոյ ասն , իրենց նիւթը նորոգեն , բանք
նին գործերնին 'ի փառս Աստուծոյ ընծայն
կարճ աղթքով մը . անկից ուժ խնդրեն , մոխթա
բանք խնդրեն , որ կարենան ասնիչ աշխարհի
ամեն նեղութեանց և դժուարութեանց ու թշ
չուսուութեանց :

Աս չեն ընէր , ու կը դառնան կը գանգաթն
կը աժգոհան . շատ անգամ մեռնելնին ալ կուզն .
ինչու . վասն զի անբանօրեն կաշխատին , միկթ
սիզ կը բանին . շունչ մը չեն առնէր 'ի հոգւոյ
սրբոյ . ուստի կը յոգնին հոգւով և մարմնով , ո
կը սկսին իյնալ 'ի հիւանդութիւն կամ 'ի ծու
լութիւն հոգևոր և մարմնաւոր , այն աստիճան որ
կըլայ սխտ մը անբժշկելի ըստ հոգւոյ և ըստ մար
մնոյ . ասոր համար մէկը մտաշտա կըլայ . մկտ
կամապաշտ , մէկը բարկասիրտ , մէկալը խոզ թ
հատկըցող , մէկը յոյսը կարամ , մէկալը բան
գործէ կարուամ : Աստուած չի ցուցընէ որ գուն
աս աստիճանը գաս . հասցա եղիք ժիր և կարիճ

սգւով ու հոգւով, որով կը զօրանաս նաև մար,
Ծով: Զօրացիր և քաջ լեր:

ԺԻ. Հանգստանալիս և ետքի գեղը ծուլութեան՝
փոխան է և ետանդը. ԺԻԻ, այսինքն խայրեթ,
լանք, կորձութիւն մը սրախ՝ որ կըսուի արխու-
թիւն. աշխարհօրէն՝ որդ մը սրախն մեջ, որ կու-
ակ զմարդը՝ չի թողուր թոյլ ու պարտապ կենալ. և
ԺԻԲ՝ այսինքն ներսի ետալ մը, ներսէն ապառ-
թիւն մը, ներսի ճրագ մը և կրակ մը, որ 'ի հո-
գևորս կըսուի ջերմեանդութիւն, այսինքն յօժա-
բութիւն մը 'ի ծառայութիւնն Աստուծոյ. ըսա-
սինք, “ 'ի փոխմ մի վե հերոսք. հոգւով ետացէք,
սեանն ծառայեցէք ¹ 33 :

Ըստ անդամ գուն ալ քու վրագ փորձած կը-
լաս. մեկ բանի մը որ սիրտ շունենաս՝ իւշէնմիջ
կըլլաս թէ մօրմեաւոր թէ հոգևոր խզմէթի. այն-
չափ որ կարծես թէ խուսչինի պէս ծանար ես,
կէկեներդ կարած. սեղանդ չես կրնար շարժիլ.
ան միջոցին մեկ կրակ մը ըլլայ գրսէն, կամ մենծ
վախ մը կամ մենծ բարի խապար մը, ներսդ ալ
կրակ և վառուեր, գուն քեզի ես եկեր՝ ոտք ես ե-
լեր, Ինչպէս թէ թեցեր՝ ուժովցեր՝ այն բանը ա-
ռաջ ասրեր ես. ամեն բանին մեջ ասանկ ընես
նէ՛ Աստուծոյ վախովը կամ սիրովը, մենծ մենծ
բաներ կը տեսնաս. և սովորութիւն կըլլայ քեզի
խայրեթը, իսկ ծուլութիւնը կը ջնջուի:

Աս խայրեթով, աս ետանդով, աս կրակով ալ

խարհքիս մէջ մարմնաւորապէս այնչափ մեծամեծ
դորձքեր ըրին երևելի թագաւորներ, զբապեա
ներ, զբրականներ, իշխաններ, վաճառականներ,
վարպեաներ, ծառաներ, մենծ ու սղտիկ. և հա
զևորապէս սքանչելի դորձքեր ըրին Աստուծոյ
ճառայութեան մէջ իրենց բնութենէն ու կորս
ղութենէն վեր՝ առաքեալներ, մարգարէներ,
մարտիրոսներ, ճգնաւորներ, կուսածք, վարդա
պեաներ, և այլ ամենայն սուրբք յեկեղեցական
և յաշխարհական կարգէ: Դուք ինչո՞ւ ես մտա
դուն ինչո՞ւ աս փառքէն զկուխս. աշխատէ աշ
խատէ սիրելի, հոգիդ սիրես, քիչ մը ասեն, որ
յախտեան վայլես հանգիստը ու աշխատանաց
վարձքը. ուստի առաքեալն այն վերի խաղիմ ետ
ւէն կրտէ. « յուսով խնդայցէք¹ »:

ԺՆ. Եւ այս ըլլայ ետքի ոխելթա ծուլութեան
մարազին դէմ. այսինքն միտք առնես դրարտ
Հ-Գ-Ի՞ն՝ աշխարհարտա Հ-Գ-Ի՞Ն. որ է ըսել աշ
խատանքին շահը կամ վարձքը, հոգևոր և մար
մնաւոր. « Քանզի ակնկալութիւն վարձուցն հո
տուցման՝ ընդարձակէ զսոգիան ՚ի դործս բարու
թեան », կրտէ սուրբ Ախրեղ Նրուսազեմազի:
Դիտես թէ Աստուած քեզի Ի՞նչ վարձք պիտի տայ
սրբայութեան մէջ աս ակզբ քաշած կտոր մը աշ
խատանքիդ փոխարէն. չէ թէ մեկ տարուան իրջ
մեթիդ՝ հարիւր, երկու հարիւր զուգուջ՝ աս աշ
խարհքիս ազաներուն ճառայողներուն պէս. չէ

թէ Ակ քանի բեւե սասկ' մենձ խզմէթ տեանող
ներուն պէս . չէ թէ Ակ չէլէնկ մը , կամ խաֆ
սան մը՝ ճէնկի Ակ կարճութիւն ընողներուն
պէս . հասցա ամեն Ակ շունչ տանելուդ 'ի փասս
Ասուծոյ , ամեն Ակ օտքի քալումքին՝ Աս
ուծոյ ծառայութեան Ակ , մեծամեծ վարձք և
յարիտեան փասք . իսկ եթէ երեկելի առա
քինութիւն մ'ալ ընես , զոր օրինակ կամբդ կո
տրես , թշնամիդ ներես , հիւանդի ծառայես , հո
ղինքուն համար յոգնես , որքերուն ու աղքատ
ներուն հայր ըլլաս , մենձ խաչի մը սիրով համբե
րես , վասն Ասուծոյ նախատինք քաշես , ևս ա
ռաւել սուրբ հաւատքի համար հալածանք ու
սանջանք կրես , փասաւոր փասաւոր պատկներ
կան քեզի պատրաստած . բում արժանի ընէ իս
ալ քեզ ալ վարձատրողն բոլորից ամենարարի
տերն և ամենառատ թագաւորն մեր երկնաւոր :

Այս ամենայն ըսածներովս չի շարժի ծոյք նէ .
իրեն գրտի մարտիւն որ բժիշկ պէտք է կանչել՝ որ
քիչ մը գեղ ընէ , ու արեան թանձրութիւնը մա
քրէ . չէ նէ ոտանկ թուլութիւնը գեշ նշան է .
հիւանդութեան արձակման ամառն քր ար
եկի թեմակնէրուն գեմ գրուած է . ինչպէս ան
որ կրէ . “ Թուլութիւնք ինքնամիտք՝ գուշակեն
ճիւանդութիւնս ” : Ասեկն տահա զօւլու կը
դրէ . “ Արոյ ցաւագնի մասն ինչ մարտիոյ , և բազ
մօք ոչ զքան ցաւոցն , այնպիսեացն միտք հիւան
դացեալ են ” : Ասանկ չէն մի թեմակնէրը : Գար
մեալ իրենց կը յարմարի սս առածը . “ Ար 'ի հի-

ւանդութեան բարեօրուակ, և ոչինչ աճումն առ
նու մարմնայն, շնորհ է 33. Թէմայէլ մարգն ալ՝ որ իր
ըրամ հոգեօր գործքէն խեր չի տեսնար, գեշնշան
է: Մեկալ ըսածն ալ՝ բուն թէմայէլնի բուն վրայ ա.
ւելի ստոյգ է. « Գէլքր յոյժ ըստ բնութեան ա.
բողոման լինին առաւել քան զվախա 33: Զոր.
մանայն է առ խօսքն ալ. « Երբում հիւան.
դութեան քունն աշխատ անէ, մահաօրթ է
(հիւանդութիւնն այն), ապա եթէ քունն օգտ,
նշ (է) մահաօրթ 33: Հասկըցոր սլ ծոյլ. բն
նեղութիւն քաշեսնէ, մեռնելու նշան է կրակ կոր
դրոյի բծիչը. օգուտ գանաս նէ՝ աղէկ նշան է կը
սէ: Ես ալ քեզի կը հարցնեմ, առ քու հոգև.
բապէս քուն ըլլալէդ՝ այսինքն թէմայէլութենէ՝
հոգիիդ նեղութիւն կիմանաս, թէ օգուտ. իջլ
մտամբիդ հանդատութիւն կը զգաս, թէ առ
ջանք. գիտես եա. անոր կեօրէ գլխուդ ճարտե.
Նկուր քեզի աղէկ բան մը սորվեցրնեմ՝ երկնայ.
բժշկէն առած. բարի գործք ընելու անհոգ միջ.
լար, արթուն կեցիր, որ ուզած էդ էւել հանգիս.
դանաս, ու անմահ մնաս. շար գործքին երեսնալ
մի նայիր, մի հասկընար՝ մի գիտնար, սանջի քան
եղած ես՝ չես իմանար. շարին արթուն եղածի
պէս՝ չէ թէ մեռնելու նշան է, հապա հոգև
մահը հասեր է. յորմէ պահեսչէ տեր զերկ.
զածս իւր:

ԳԼՈՒԽ Թ

Աստ ազատութեան . և զեղ նորա շախաւարու-
րիւն և աղքատութիւն նոցայ :

Յ. Ազատութիւնը՝ որ և կըսուի արժամատիւ-
թիւն , աամբօրէն թամաճ , հիւանդութիւն մըն է
անթուփեան սրտի , որ չգիտէր կշտանալ . “ որ
ոչ կրրէք սակ շատ ” : Արնանք ըսել չսեռու-
թիւն , աշքածակութիւն , աճ կեօզլիք՝ սօրկի
կողմանէ , ազատութիւն և անգոհութիւն . բայց
աւարեալը ազէկ անուն մը կուտայ՝ կաւապաշտու-
թիւն , այսինքն փութակերէզութիւն . վասն զի ինչ
զէս որ կաւապաշտները ճշմարիտ Աստուածը թողեր
էին , ու Աստուծոյ տեղ արարածները կը պաշտէին ,
ժամաւանդ փայտէ , քարէ , պղնձէ , արծըթէ , ու
կիէ շնած արձանները . սասանկ ալ արժամատիւն
ազա՛նը զԱստուած միտքը չի բերէր՝ թէ անի-
կոյ է զինքը սակզժող ու պահող , հապա բոլոր
յոյր կը գնէ սօրկի վրայ . ու զայն կը պաշտէ սըր-
տանց , զայն սիրելով ու սիրով ետակ իյնալով
ամեն բանէն ՚ի վեր , կարծէ թէ ստակն է զինքը
պահող ու կերակրող . գիշեր ցորեկ ուրիշ բան չի
ժամտար , բայց միայն ստակ շտայքնելու ճամբա-
նէրը՝ հախնէ հախ . ուրիշ հոգ չունի , բայց միայն
սա որ ջըլայ թէ ստակը պակտի կամ կորուսի . ջը

խըն չբիւճնի մէջ կը գնէ . բայեք բայեքի վայ
կըզտար կըզտարի վայ՝ ստակը սնարկի մէջ կը գնէ .
սիրան ալ նոյն սնարկին մէջ կը կըզուէ կը պահէ .
« զի ուր գանձն ձեր է , անդ և սիրտք ձեր էք .
ցին » : Բայց որովհետև գողերէն վախ ունի , կր-
կէ վախ ունի , կարելի ըլլայ նէ՝ գետինն ալ կը
թաղէ իր սիրահանը ողջ ողջ . սրխ սրխ ետխափ-
կընէ ան տեղը , չըլլայ թէ մարդ իմանայ ու վեր-
ցընէ . հանգիստ քուն չի կրնար ըլլալ . հիասոս ու
մամտութիւն ունի սարկի . ունեցածին չի խնդար , չու-
նեցածին կը ցուի . հանգիստ հաց չուտեր . շատ
իր վայ գլուխն ալ չիհոգար . չըլլայ թէ ստ-
կը պակտի տէր . նոյն պատճառով սրտին է
ընտանիքն ալ աղէկ չինայիր . ինչ՞ ողորմելի կ-
արի ինքն ալ իրեննեղն ալ . իսկ ազքըաներու ողոր-
մութիւն տալու՝ սիրան ալ ձեռքն ալ կը գողցըլայ .
մէկն որ իր սարկին գողնելու ըլլայ նէ՝ ոչ բարեկ-
փ խաթըր կը նայի , ոչ սիրահանը կը սեպէ . զեր-
տասկն է իրեն մէկ հասակ սիրահանը . ան է իրն
տէրը , ան է իրեն աստուածը . ինքը անոր ծառ-
է , քեզին է , եւսիրն է . արծաթագին ծառ-
յաւիտեան : Ասանկ ըլլալով , կապաշտաներու
հետ մէկ տեղ կըլլայ ազահին գառաստանն ալ
գառաստարտութիւնն ալ՝ 'ի գոստ , վասն զի ու-
րարածը պաշտեց , և ոչ զարարին , որ է որհնայ
յաւիտեանս :

Բ . Ասոր գեղը ինչ է . ին՞ծի հարցընես նէ . գեղ
չիկայ . ինչու որ՝ մէկ հիւանդութիւն մը մարդուն
սիրտը փակչեղն ետէ՝ 'ի հարկէ զմարդը կը մե-

քննել : որովհետեւ սիրան սկիզբն կենդանութեան .
անիկակ խանգարումն պէս՝ կեանքն ալ կուտի
կերթայ : Արմատ ագահին սիրտը հանեւ անգայը ,
ու նոր սիրտ մը անգը գնել նէ , խոտը շունիմ՝ չն
նէ , քանի որ ան սիրան անոր փորը կայ նէ , մե-
ւած է հագում : Ասոր համար ագահը շուզեր որ
ընաւ ագահութեան գեմ քարոզ տրուի , իրաս
խոտի . նմանապէս ողորմութեան վրայ , ազքաս .
սիրութեան կամ ազքասութեան վրայ . վասն զի
իրեն սրտին կը գողչի , այսինքն սարկին :

Մեկ հասակ գեղ կրնայ ըլլալ , որ բոլոր ստակը
գողցուի , կամ փորձանքով մը կորսուի , որ մեյ-
ածը կուտի չի մնայ իրեն պաշտելու : Այս սակայն
աս ալ վախնալու բան է , որ ստակը կորսումն
պէս՝ իրեն կեանքն ալ կորսուի . զերէ իր սիրտը
սարկին հետ կապում ըլլալով սարկին հետ ալ
սիրտը կը փրկի կը վերնայ , նոյն աստե՛ն ան ցաւն
պէտք է որ ստակի . ասանկ շոտ ընած ենք , ան-
ած ալ ենք , որ ստակ կորանցնելով ագահները՝
իրենք զիրենք կախեր են , ջուրը նետեր զիրենք՝
խզուեր են , բարձր անգայ վար ձգեր մեներ են ,
կաթումն հանգիպեր գայեր են :

Գ. Մեկ նոր ու ազնի գեղ մը մամաայի ես ,
բայց բանը ընելն է . զերէ եզան խոտ սուղ կը նըս-
տի մեղի : Ագահին ստակ տայինք եւեւը՝ իր ունե-
ցածն աստը խաթ աւելի , պէլքիմ սիրտը լինար
հանգարակեր , հերիք է ըսեր : Ամեն գիտեմ որ
ստար խաթը կուլ կուտայ , ու ընհ ըսեր , երկու
հարիւր խաթ աւելի տանք , ան ալ չըլլոր՝ քիչ է

պիտի ըսէ . հազար խաթ աւելի տանք . ան ալ պիտի չկրաւէ . անյատակ ծով մըն է սիրաջը՝ լինալիք կշտանալիք շունի . բոլոր թագաւորական խաղան տանք իրեն՝ անով ալ չըլլար , ամեն աշխարհի ստակը կուզէ . գո՛րծիքին օրինակը՝ որ բոլոր աշխարհքս կուլ տալ կուզէ : Կարելի ըլլար ակ' ասանան ասոր բոլոր աշխարհքիս ակզկեթը ասոր . (ինչպէս Վրխասոսի խօսք տուաւ շարը՝ իրեն երկրպագութիւն ընէ տելի) . ինչ կըսես , աճաղ կը կշտանար մի . քաւ լիցի . առած շառած՝ սասունային ալ սարկին երկրպագութիւնը կընէր . ամ մա հերիք է չէր կրնար ըսել , տահա աւելին ո՛ր է կըսեր . « զի ըստ յորդել ստացուածոց՝ յաճախէ ազահութիւն » . Եակոբ Մծբնայ հայրապետին վճիռն է :

Արեւմտեան արժամատեւր ազահը անցուց գնաց անսթուգութեան հիւանդութիւնը , որ մեկը որչափ բան ուակ՝ նորէն կուզէ ուտել , ու կրնայ ուտել ինչու որ՝ (հասարակ խօսքին կեօրէ) սիրաջ որդկութունաւոր , որ ամեն կերածը ջուր կը կարէ , նորանց կուզէ . իսկ ազահը կերած սարկին հակ շառած՝ կտակէն ուրիշ սարկի անսթուգութիւն կը գոչէ . մեկ տապրակ մըն է պողպաղը՝ որ երկու գին ու ծակ . գուն վերեն լեցուր , անխիակ վարեն պողպէ . յաւիտեան լինալիք շունի :

Աս անգահ ազահութիւնը խիստ ազնկ կը հասկըցուի իրեն անուշովը , երբոր հեմ գրարառ հեմ աշխարհարառ մեկնես նէ , « գահ , սանքի՛ մահ , այսինքն հեմ անսթի , հեմ ախ ընող . թամամ ան

գահ առաջին պէս, որ կերամբ շնայիր, իր անսթաբիլները իրեն տերտ է կզեր, կուտե՛ ու անսթի կմ կրակ, կը վիրի անհանգիստ կըլլայ, ու կենեկ ան կընէ ուտելու: Աստուած պահէ ասանկ հիւանդութիւնէ: Թէ որ մարտիստ որ անյայտութիւնը որ անգահութիւն կըսուի, ասանկ գէշ բան է նէ, հապտ ինչ պիտի ըսենք հոգեոր անյայտութեանը՝ որ է անգահութիւն:

4. Դուք բարի է առաջինի ընթերցող՝ կրնաս թմբի ըսել. փնտր Աստուծոյ, ոչ շատ ստակ ու յիմ, և ոչ անգահութիւն: Աս ալ կըսեմ քեզի. Աստուած տայ որ ետքիներ չունենաս, առջինը ու նեցեր կա՛ շես ունեցեր՝ մէկ սեպէ: Կուզեմ ըսել թէ անքան կայ՝ որ անգահութիւն ունի, մեծատուն կայ՝ որ անգահութիւն չունի: Այնչափ երեւելի հարուստ մարդիկ եկամ կան աշխարհքը՝ որ աշուրնին սարկի վրայ շէր, յոյսերնին Աստուած էր. անանկ ունեին ստակը, որպէս թէ չունեին. ինչպէս Արրահամ, Իսահակ, Յակոբ, Յովսէփ, Եսր, և ուրիշ շատ սուրբ թագաւորներ ու իշխաններ. ուստի մի գտակր ամեն հարուստը՝ թէ անգահ է, կամ անգահութեանով ստակ է գիշեր. կըրնայ ըստ որ իր արգար վաստակն է, Աստուծոյ յաջողութիւն է. ասոր նշանը ան է, որ երբեմն ձախարհութիւն ալ քաշէ նէ, շատ չի արամիր. ձախքը բայ է անքանայ. ամենուն իր անկհոսթիւնը կը գտչի. հեմ կը վայել, հեմ կը վայելչընէ. Աստուած որհներ է զինքը, և որհնէ. ասանկ ներն ալ պէտք են՝ անքաններուն մարտիստ որ ա.

պարուսախն համար . ինչպէս որ աղքատներն ալ
պէտք են՝ մեծատանց հոգի որ ապրուսախն համար .
Ասորն երհակ՝ միջակ կամ աղքատ մարդիկ կը զըս-
նուին . աշուրնին ծակ է . ամեն բանի վրայ կը
դողդղզան . այնչափ հոգ ու մտքառաք կընեն մէկ
երկու փարայի . մէկ երկու զուռուշի , մէկ երկու
քեակի վրայ . որչափ որ կընէ ազահ մեծատանը՝
հարիւր քեակի կամ հազար քեակի վրայ . և այսպէս
հաւատար եղաւ երկուքին ազահութիւնն ալ .
վասն զի շատ ունենալու՝ քիչ ունենալու վրայ չէ
ազահութիւնը , հասար ազահ սիրտ ունենալու
վրայ . ինչպէս որ սղորմութիւն ասին ալ՝ շատքի
վրայ չէ , հասար ամեն մարդու իր հալին կեդրի :

Ասանկ է նէ . զուն որ փառք կուտաս Աստու-
ծոյ շատ ստակ շունիմակի , հախ ունիս աս կող-
մանէ որ՝ սարկի շատութիւնը ազահութիւնն ալ
կը շապցնէ . և շատ անկարգութեանց ու մեղոյ
սեպէպ կընայ ըլլալ : Միայն նայէ որ աղքատ ե-
նէ մարմնով , աղքատ ալ ըլլաս հոգեով . այսինքն
սիրտդ մէկ սարկի ալ չի փակչի . և մեծատունն որ
արքայութիւն դժուար կը մանայ նէ , աս է պատ-
ճառը որ սիրտը սարկի փակած կըլլայ . աս սիրտը
չըլլալէն էտե՝ ան ալ զխրաւ կը մանայ արքայու-
թիւն : Այն ուր գտնամ ըսես՝ հէ՛մ մեծատուն ,
հէ՛մ աղքատ հոգեով . իրաւ որ քիչ կայ . բայց
կայ . թող ամեն մեծատուն իր գլխուն ճարը տես-
նայ՝ որ ասանկ քիչ գանուելու հարուստներով
կարգէն ըլլայ . այսինքն ըլլայ մեծատուն նաև հո-
ւատով . ըլլայ աղքատ հոգեով . ինք ստակը ունէ .

նայ, ստակը զինքը չունենայ. ստակը իրեն ծառայե-
լովէ, ինքը ստակին ծառայ չըլլայ :

Ե. Արեւիկն առջի գեղը ադահունութեան՝ է աղ-
բատութիւն հոգւոյ. այսինքն թէ շատ ստակ ու-
նենա՞ն թէ գիշ, նայէ որ սրտովը զայն չի պաշ-
տես, հասցա ան քեզ պաշտէ, բու պիտոյքդ հո-
րոյ : Եւ որովհետեւ մարդուս պիտոյքը քիչ բա-
նով կը հոգացուի, ուստի երկրորդ գեղն է՝ շա-
փաւորութիւն, որ է խանահաթ. այսինքն քիչ
բանով շատանալ, գոհ ըլլալ, շատ բանի աչք չի
անկել. աչքը լեցուն ըլլալ, աչքածակ չըլլալ : Ար-
շափաւորութիւնն անանկ հարկաւ որ բան մըն է,
որ ասոր ներհակը՝ շափը անցնելը՝ աշխարհքս աս
հարց հասուց, ինչ որ մեր սրերը տեսանք. թէ որ
աշխարհքս թիւն արեւ աշխարհքսն եւ, աշխարհ-
քիս առջի խաղաղութիւնը և հանգստութիւնը տե-
ղեկուցայ. նմանապէս ամեն տուն աս աշխար-
հքս թիւնով կըլլայ խաղաղ և հանգստա. ապա թէ
ո՛ր գոտիք կըլլայ, որ « ոչ երբէք ասէ շատ » :

Երրորդ գեղ ադահունութեան գէտ՝ է մամաւալ
անոր պատիժը՝ որ աս աշխարհքսն մէջն ալ շատին
դուտը կուգայ. թո՛ղ անդին ըլլալիքը : Սողումն
խառատը զադահուն կը նմանցընէ ազուակի. որ փա-
կած տեղը ինչ արիւն գանայ նէ՛ կը ծծէ, աղէկ
դէլ, մանաւանդ գէշ արուներ, ու կշատացայ չքսեր.
այնչափ որ չի փրցընես նէ՛ փակած տեղաց ելլալ
չուզեր : Բայց ետքը ի՞նչ կըլլայ, այն բոլոր ծծա-
ծը կամ ինքիբանէ կը փոխէ, կամ կը փոխեցընեն.
Ենէ՛ մտաւալամիշ կընեն կը ստակեցընեն զինքը՝ որ

փոխելը ու սասկիլը մեկ կըլայ : Ասոր նման չէ ք
ազատն ալ , որ ուրիշներուն արիւնը կը ծծէ նախ
նէհախ , մանաւանդ նէհախը . ձառքն գայնէ մի
սասկ մը փաստակ չի թողուր ուրիշի . ուրիշներուն
միշտակրին կը կարէ , որ բոլորը երեն գայ . բայց ետք
կամ նիւանդ կըլայ , ու ինքիբնէն կը փոխէ երջ
տակը գեղի ու բժշկի համար , կամ փորձաքի՜ն
կուգայ՝ զինքը կը փոխեցընեն . չէ՛նէ՛ յայտնի է
լավքը մահուան որն՝ որ զինքը մեջքն կը կարն .
այսինքն՝ ինչպէս կը մեկնէ սուրբ Առասարկը .
հոգին մարմնէն կը բաժնեն , և զման նորա զի
զին ընդ անհաստա կը գնեն ՚ի գոտիս , մարմն
ալ հոգին սակը . իսկ սասկը կը մնայ որուն որ կ
մնայ :

Տահա շատ պէթ ու պէթէր բաներու կրնայ
քեզ նմանցընել սիւտազան . բայց գուն աղկկ կրնէ
որ քեզ չնմանին սակից էան . քեզ բոլորովն ք
խես . հանէ երեսեզ՝ մանաւանդ թէ սրակգ՝ ո
անշնորհք քիտվէթը ազատութեան , որ բոլոր ու
խարհքին մասխարան ևս եղեր , սա ազան մարդ
կրսնն նէ քու ետեկգ , գուն որ իմ բարեկամե
ևս քու տեղգ կը խոյնիմ կոր . սակից մենձ նախ
սինք յըսոր քեղի , թէ որ հասկընաս նէ :

2 . Բայց գուն չէս իմանար , չէս ալ ուղերին
նալ . գիտեմ , պէտպէս պատճառներ ալ կը յը
նաս՝ համարձակ քու թամահիգ կուսքը պատ
լու : Ա՛նչ ընեմ կրսես մարդկան ըսածը , ևս ՚
բանս նայիմ . սասկ շատցընելը՝ պոչ խարձ չքնէ
մեզք չէ , իչկիւզարութիւն է , աչքարացութի

է. Ակ: Մեյտ' ալ զաւելըներս խեղճ շեմ ազեր
նդեւ, անոնց համար կաշխատիմ: Մեյտըն ալ՝ աչ
խարհք է, եփսոսուլութիւն կրնայ ըլլալ. քեան,
տաթիւն, հիւանդութիւն, և հազար կերպ փոր-
նայք: հիւսքանի որ ֆրասմար ձառքս է նե, վաս
աղկիմ՝ պահեմ ստակս, որ ճամ պիտ ըլլայ:
Չորրորդ՝ հոգիին ալ բաժին էւելնայ, որ մեռնե-
լիս եան ժառանգներս հոգիս հոգան:

Է. Առջինին պատասխանը. Ստակ շատցընեալ
ստակը պահելու համար ըլլայ նե, կամ իտպնա-
տարութիւն է, կամ պեքճիութիւն, կամ համա-
լութիւն. ստակը շատցընել պիտի ըլլայ՝ շատ բան
տեսնալու համար, իրեն անձին պիտայքը հոգալ,
տուր տեղը հոգալ. աշխարհքին մէջ պատուա-
կան և բարի յիշատակ բան մը թողուլ, ասոր ա-
նոր խեր ընել. մանաւանդ այքաաներու, և իր
հոգւոյն. երբոր ասոնք չի կան նե, թամահ է,
կասարչաութիւն է. քանզի ստակը բանի մը չի
ճառայե նե, անոր պօշ կենալը՝ չե թե միայն պօշ
է, հապա անգործ կեցած կուռք մը կըլլայ՝ որ
քու որտից երկրպագութիւնը կուզե. չե նե պօշ
կենալու տեղը տահա աղեկ է թագաւորին իտպ-
նան մանայ, կամ գեանին տակ միայ մատեններու
որան՝ որ ասեմով աշխարհքին պետք կըլլայ:
Թնչկէս մեկը իր տունը հացով պեքսիմեանով լիցը-
նե նե՝ զահրէի նիկեմով, իզթլի տակն պիտանի
կըլլայ. ինքն ալ խելայի կըսուի. անմա անանկ
թողու որ՝ լիցուն տեսնայ տուր, ու իր աչքը լի-
ցուն ըլլայ տեի, հիչ բանի չի բերե, սչ ինքը ու-

ան, ոչ ուրիշի կերպով, խենթութիւն է, ու այս
քաաներուն հասիւր կարել է: Աս շեմ ըսեր թէ որ
խարճ ընեն, կամ սանդ հայր սփառիին շնորհ
նշեն, հասցա պէտք է զամ տեղը բանեցուր, եւ
լորդ պահէլու ետեւ մի իշնար, ոչ մտնող՝ ոչ նե,
քեւ եղիւր, շափով վայել, ու առատամեան կօր
որ քու կանչկէզ ալ մեկ քանի մարդ աղէկութիւն
տեսնայ, ան ասեն զուն ալ Աստուծակ աղէկ
թիւն կը տեսնաս, չէ նե՛ Աստուած զարած ըս
րաւ կորուսանէ:

Ը. Արկարդիին պատասխանը. — Չարկներդ
խեղճ նշել չես ուղեր նե՛ հիմակու ընէ ալ զիւրեկ
չի խնայցընեն. հիմա որ քու մեղքովք անոնց ա
ղէկութիւն չես ըներ նե, ետքը մտքեզ ելած
ստակը անոնց խեր չըներ, հիմա որ սրտերիմ է
լած է քու թամահէզ, մեռնելէ կտես անթի
ծարաւ մարդու պէս սարկիզ վրայ կը թափի
կուտեն կը խմեն՝ կը մտնեն կը փսփսեն. մեկ քով
որուան մէջ ան անիծած ստակը կը լքնըջնեն, ո
տէֆիլ մեաշնուն պէտքեզ կամիծեն, որ զիւրեկ
աւջուց մարդ չըրիւր, ետքը քու սարկովք երեջտ
ու պիտի երին: Սուտ չէ ան խոսքը՝ որ Սասնոր
լու մէջ կը բանի խելացի մարդկանց բերանը: Գ
ւակդ աղէկ ըլլայ նե, անոր ստակ պէտքը չէ. չե
ւակդ գէշ ըլլայ նե անոր ստակ պէտքը չէ: Հո
պա քեզի ինչ ըսեմ, որ՝ զուն որ թամահով խեղ
կեանք կանչընեն կոր՝ խղճայի հոգւով խղճով
մարտնով, ինչպէս հաւատամ թէ զարկներդ քեզ
նե կուլ կը սիրեն, ով որ իրեն անձին չորսով:

արիւնքի ողորմելու պէս չէ : Ահաբարձի՛նք զու՛նք քեզ
ողորմէ , առ թամաճեց վազ եկուր . զուկընեբուդ
ալ ողորմել կուզես նէ , կենէ առ թամաճեց վազ
եկուր . չէ՛նէ , առ կուսքն որ կը պաշտես՝ զուսկդ
ալ կը սորվի պաշտել . որովհետեւ հայրենի կրօնքը
ճարգուս սիրաբ խիստ կը սպաւորուի . անկից վազ
չուզեր գալ , ետքը դուն ալ զուսկդ ալ դժօրբին
ձկ ձկզմէկ կանխի՞ճէք . դուն անոր կըսես , ինձի
կորստեան պատճառ դուն եզար տէի , ան ալ քե-
զի պիտի ըսէ : Հասցա հիմակուրնէ բարի օրինակ
եղբր զուկից առատաձեռնութեամբ և ազքատու-
թեամբ հոգւոյ ու խանահաթով . որ դուն ալ ար-
ժամի ըլլաս արքայութեան՝ ան ալ . և երանի ազ-
քատոց հոգւով , զի նոցա և արքայութիւն երկ-
նից . երանի ողորմածաց , զի նոցա ողորմութիւն
դոցեն . վայ ձեզ մեծասանց , , և այլն :

Բ . Արրորդին պատասխանը . Թերեհ հաւատու-
թիւն է առ , անհաւատութիւն ալ կրնամ ըսել .
որ աւետարանին խօսքին չես հաւատար . թէ « մի
հոգոյք վանն վազուին , շատ է աւուրն շար իւր .
հայեցարուք յազուսս . ՚ի շուշանն » , և այլն :
Այն Աստուածն որ քեզ ինչուան առ օրս պահեց
ձե՛ անկից ետքն ալ կը պահէ , ան որ քեզ յո՛չնչէ
տակզեց նէ , զինքը քեզի պարտական ըլլաւ պա-
հելու պահպանելու , միայն թէ յոյսդ անոր դը-
նես , անկից ինզրես քու սպրուսադ . ան քեզ
ճաճոյ կը ցուցընէ , բան դորձ կը բանայ որ վաս-
տղին , քեզ ալ պահես՝ տունդ ալ :

Աջտակ , պոչ մի կենար , զի և որ սչն աջտա-

տի, և կերպից քիչ քրտամբք երեսաց քոյ կերթ
ցես զհաց քո 33. Ճուշերուն զեմ ինչ որ խտեցոյ
նէ, լսեցիր. ամեա քեզի պէս ազահնեբուն ալ լ
սեղիքս շատ: Հիւանդ ըլլաս նէ, ստակ պէտք է կ
սես. Աստուծոյ եկած հիւանդութիւնը քիչ
մշտար, անոր ճարը Աստուած կը հոգայ՝ թէ ո
հաւատք ունիս նէ, բայց քեզի մի է ըսեր՝ որ թ
մահէդ հիւանդ ըլլաս, ինչպէս որ կըլլաս. Թշ
որ հիշ հանգիստդ չես նայիր, կը քրտմիս, կը դ
զիս, քուն չունիս. Ինչ է՝ թէ մեկ քանի փորոյ
էսելի պահես. խենթ է ան մարդը՝ որ ստակ ժոյ
վելու համար կը հիւանդանայ՝ որ բռնկին ա
ժողոված ստակը. խելք ունեցողը կերթոյ սեղ
սեփայ կընէ պարկեշտութեն, հաւայ կը փոխէ. ս
կը իր ողջութեանը առողջութեանը կը խորձէ. ո
նով հիւանդութենէ ալ կը խալըփ, իր ստակ ո
հէքիմի տալու սեղը՝ ինքը կուտէ: Տեսնո՞ր որ
գահութիւնը՝ հեմ հոգւոյ հեմ մարմնոյ զեն կ
տայ, հեմ Աստուծոյ՝ հեմ մարդու ճամբէն գոր
է: Ճամբէ գորս չելլաս նէ, ճամբով ստակ գ
հեղ ալ կայ. ան ալ կը սորվիս, հարկաւոր եղ
կը պահես, մոխողութիւն ու սեփիութիւն չե
ներ, ամեն բանին ետքը կը մտածես, պոյիդ կ
րէ լսթ կը ձեւես, երդանիդ կեօրէ օտրդ կերթ
նես. խոհեմութիւնը ամեն բան կը սորվէ՞
խկ ազահութիւնը խոհեմութենէ գորս է
քալէ:

Ժ. Ետի բանին պատասխան տալ պէտք է
ատոր որ գուն չես հաւտար, իս ինչպէս պ

հաւատացնեն . հոգիդ կուզես հոգալ , հիմակուք
նէ հոգա , մահուանդ որը մի ձգեր , ես առաւել
մահուանդ կտրը մի ձգեր . հիմա մեկ խուռուչ մը
ասա հոգւոյդ համար . կտրը հարիւր խուռուչ
ձգես նէ , առջինը աւելի ընդունելի է Աստուծոյ
քան թէ կտրինը . առակաց առակը դիտես , այս
գրուան հաւը զուգրուան խաղէն աղէկ է , կըսեն .
հապա որչափ աւելի աղէկ է այսօրուան խաղը զա-
ղուան հաւեն . ուրեմն գու՛ն հիմա հարիւրը տուր
ձեռքովդ ակ , կտրը մեկ խուռուչ մըն ալ քեզի
համար սուտը կըլլայ . ան իսկ՝ գու՛ն մեկ բարայ
մը տալու ըլլաս նէ աղքատի , սրտեդ ան կանցնի .
ժամաց մը տալու ըլլաս , սիրտդ տեղացը կը փեր-
թի . ու սոլ սոլ խօսք կուտաս՝ թէ կտրը հոգւոյս
չտա բան պիտի ձգեմ : Աղէկ կըսես՝ պիտի ձգեմ .
ձգած բանը ի՛նչ բանի կարար է . ան ասեն գու՛ն
ստակ չես թողուր հոգւոյդ . հոպա ուզես չուզես՝
ստակը աշխարհիս մէջ կը թողուս կերթաս . չէ թէ
կամք կը թողուս , հոպա չես կրնար հեռոց սա-
նիլ , անոր համար՝ պէտք է որ թողուս . ու կը պար-
ծենաս՝ թէ այսչափ ստակ թողուցի . զով կըխա-
րես կոր . “ մի խարիք , Աստուած ոչ արհամար-
հի ” : Ան ասեն կը հաւատամ որ հոգւոյդ համար
ստակ պիտի թողուս , թէ որ հիմակուքնէ թողուս
նէ . նախ քու ձեռքովդ բաժնես խել մը՝ ողջու-
թեանդ ասեն , երկրորդ՝ քու ձեռքովդ կտակ գը-
րես կամ գրել տաս , ու ձեռք գնես՝ Քօհիւր կօ-
խես , ու ֆիլան տեղաց սաղ ստակը կամ սնտղկիդ
մէջ կըած այսչափ ստակը հոգւոյդ համար ըլլա՛յ .

անանկ որ կտակէիք մէջ մերաստօրնեքուդ որ բոյ
բաժին կընես ամէն բանդ նէ , մէկ մերաստօր մը
ալ հոգիս է տէյի՛ գրել տաս , և պարտաւորես որ
քու հոգւոյդ բաժինը ամմէնէն առաջ կ'ըսոյ : Եւ
սոնցմէ ամմննէն վեր իտպատ հոգիդ հոգալու ան
ընայ որ՝ ազահու (թեան ախտն և ամէն մեղքերէդ
վազ դաս ողջութեանդ տակն . կուսքերդ դուն
քու ձեռքովդ կտարես փճացընես , ու զաւելն
բուդ կապալաշտութեան տեղիք չիժողուս :

ԺԵ . Թէ որ աս ըսածներս քեզի հերիք չեն նէ
ազահու (թեան վազ դալու , և այլի դեղը քեզի հա
կըցընեմ՝ որ սուրբ դիւքը կը սորվեցընէ , երբեմ
քէսկին շերտէթի պէս խմելու բան սալթա սալթ
երբեմն հասի նման կուլ տալու բան՝ որ լեզու
թիւնը շմանաս , ֆայտան տեսնաս : Եւ ջի այն է
այն ահաւոր խոսքերը՝ որով կը վախեցընէ ազահու
ծատունները , թէ՛ աւելի գիւրբին է հալածի կամ
տէվէյի տեղին ծակէն անցնիլ , բան թէ ձեզի ար
քայութեան դունէն մանալ . քեզի կըսեմ կըսե
նով անմիտ , որ մալիդ մէլալիդ ևս յոյսդ գրբի , աս
գիշեր հոգիդ առնող հընշատակը դոյնէ , աս ժող
ված բաներդ որոն պիտի ընայ : Խորակաճաշ մեծ
տունը յիշէ կըսէ , որ ազքաս Ղազարին փշած
մը շէր տար , և այլ ինքն ալ մէկ կաթիլ ջուր չ
գտաւ գժոխքին կրակին մէջ , ու լսեց Երբան
մէն , թէ դուն քու միտթարանքդ աշխարհքի փոյ
գտար , Ղազարու աշխարհքին մէջ նեղութեանով
ապրեցաւ . հիմա տակնն է՝ որ Ղազարու միտթա
րուի , դուն պապակիս յախտեան : Եւ որ նման

չառ զայլեր կուտայ սուրբ գիրքը մեծատուննե-
րուն, այսինքն ազահներուն :

Մեկ այ մ'ալ խրատ կայ՝ որ սուրբ գիրքը մեր
քաղը կը խածէ խորունկ խօսքերով, թէ աշխարհ-
քիս ամեն բանը անցաւոր է . մերկ էնք եկեր սա
աշխարհքս, ու մերկ պիտոր ելլանք սակից . երա-
նի անոր՝ որ քանի ողջ է նէ՝ ասկից անդին խաղնէ
կը խարէ . սա տեղը եղած մայր կամ կը փառի .
կամ կը կորսուի, կամ կը գողցուի . ձեր խաղնան
երկինքը գիշեցեք կրտէ, ուր ոչ ցեցը կուտէ, ոչ
գողք կը վերցընէ :

Քր . Գիտես՞, ինչ է որ զմարդիկ կը խարէ . սա
տեղի բաները աչքով կերննան, ուստի մարդուն
աչքը կը քաշեն . անտեղաց բաները տեսնալու՝
հոգւոյն աչքը պետք է . ասոր համար՝ որուն որ
հոգւոյն աչքը կայր է նէ, սա աշխարհքիս բանին
ձեռք կը զարնէ . իսկ որուն որ հոգւոյն աչքը բաց
է նէ, անդի աշխարհքին բանին ձեռք կը զարնէ .
եղբ յայտնի կըլլայ թէ ո՞վ խաբուեր է, ո՞վ
է խաբուեր :

Եկուր մի խաբուիր ո՞վ ազահ՝ եղբայր . եկուր
քեզի հասկըցընեմ սրտիդ մէջ ինչ մարազ կայ,
որ դուն չես հասկընար կոր . անոր համար սաղկի
ետէ կիյնաս : Աստուած քու սիրտդ մենծ է
տեղծեր՝ որ հիշ մեկ անցաւոր ու չափաւոր բա-
նով մը չի լեցուի, ինչուան որ չգանայ անանց և
անչափ բարին . ուստի ամեն մարդուն սիրտը մեկ
անյազ փափաք մը կայ էն աղէկ և էն մենծ բանը
ձեռք ձգելու, այսինքն զԱստուած դանաչու : Եւ

սրբովհետեւ Աստուած մարմնաւոր աշխով յիւս-
նուիք, անխելք մարդիկ կարծեն թէ աշխարհքիս
մէջ ինչ որ աշխին աղէկ կերենայ նէ, անկից ազկ
բան չըլլար: ուստի ան բանը անբանօրէն ասի ձգել
կուզեն. ու դանան նէ, բոլոր սրտանց կը պաշտեն
որ կըլլայ կուսպաշտութիւն: Կան որ ստակը կը
պաշտեն, ուստի արծաթսիրութիւնը կուսպա-
տութիւն է ըսինք առաքելըն խօսքովը: Կան որ
ուսել խմելը կը պաշտեն. և որոց աստուած սր-
վայնն է, կըսէ նոյն առաքելայր: Կան որ զնոր
մինը կը պաշտեն, ուստի կըսուին մարմնապաշտ:
Շատն ալ իրենց կամքը կը պաշտեն, ուստի կը
սուին կամապաշտք, և առ հասարակ են կու-
պաշտք:

Եկուր կըսեմ կոր քեզի՝ առ բանը ինչքեզ հո-
նէ, թէ աշխարհքիս մէջ սրտիդ ուզածը սխալ
գանաս. առ ըլլալու բան չէ. սէվաայ է, խոր-
սէվաայ: Մարդս սոսկ մարմինն չէ որ մարմնա-
բաներով կըտանայ անբան հայվաններու սխ-
որ ըստ պատկերի Աստուծոյ ստեղծած է, իր
խաւիսը՝ այսինքն զԱստուած կը փնտռէ, ան-
հասնել կը փափայի՝ կըսէ Եսայիս Իմաստակ:
ամեն փիլիսոփաներուն ու աստուած արաններ-
վճույն կեօրէ. անոր որ հասնի՝ անիկակ որ զը-
նայ նէ, ան ասեն կը հանդ չի, ան ասեն կը կը-
նայ, կը վայլէ ու կը զմայլի յաւիտեան: առ
Գաւթի մարգարէին ըսածն ալ. « յազեցայ յի-
րեւել փառաց քոյ՝ »:

ԵՎ . Ի՞նչ բանով կրնանք հասնիլ այն փառաց՝
բուսնէ , հոգևոր ազատութենով ու անդա՛հու .
թեկով , ըստ այնմ . և Արամի որ քաղցեալ և ծա-
փիցին արգարութեան , զի նորա յաղեսցին ¹ ,
Աստի ազատութիւնդ դարձնուր հոգևորին . զի-
չէր ցորեկ փափաքէ արգարութեան և արքայու-
թեան Աստուծոյ . հերիք մըսեր հոգևոր շահուդ .
Քչտ ջանաւ լաստակդ աւելցընել , հոգևոր խաղիւսդ
չապուր ու շապուր ամենայն տեսակոք առաքի-
նութեանց և բարեգործութեանց , որոնց ամեն
ձկը մէյմէկ տեսակ ճշգրտիւր են , մարգրիտ , ոս-
կի և արծաթ . մէկ խոսքով արգար և ճշմարիտ
գանձ . “ Այսպիկ են գանձք արգարութեան , ,
Եսայի մարգարէին ըսածին պէս . առաքեալն ալ
կրտ . “ Ըահապաճառ մեծ՝ աստուածապաշտու-
թիւնն է՝ բուսականութեամբ հանդերձ , , և այլն :
Աս խրատներս ծոցդ պահէ իրրէ նուսիս մը որ
չէ թէ միայն ազատութեան ախտին դեղ կըլլան .
հապա նաև մնացած կրկու ախտից , որոնց վնայ
չիմա պիտի խօսինք :

ԳԼՈՒԽ Ժ

Այստ որկրամուտութեան և բոզախոնութեան, և մեկ հաստիկ դեղ ետցա՝ բարեխառնութիւն կա՛մ ժամկայութիւն :

Ա. Աս երկու մարտը մեկտեղ բերինք, երկու ցեղ հիւանդներն ալ մեկ հիւանդանոցի մէջ գրկեցինչու որ՝ հե՛մ երկուքին զեզն ալ մեկ բան է, այսինքն բարեխառնութիւն. հե՛մ երկուքն ալ մեկուսիք կը պաշտեն, այսինքն մարմինը. ուստի բաց առաքեալք. « Բոց աստուած որովայնն է, և փառք անթմն իւրեանց » :

Հասարակորէն որկրամուտութիւնը խըլուսուլ կը լայ բոզախոնութեան, ինչպէս որ պաշտը պէլէմիշ կընէ զխորը. փսան զի գիրացընելով զմարմինը կը գրգռէ զանի ապաստմբիլ ՚ի հոգւոյն. և քիչը ասնալով շատակերութեամբ և արբեցութեան կը յարզորէ խոցի պէս աղփի մէջ ասպարկիլ նոյն պզտուս կերակուրը ուսել : « Այս է անբնութիւն Սոգոմայ քեռ քո՝ ամբարտաւանութիւն, ՚ի յգփութեան հացի և յգփութեան զիւոյ՝ փափկանայր¹ » : Ա՛վ կուրութեան որդոյ մարդկան, ո՛վ անբանութեան բանականոց, որ խոտարելով Աստուծոյ գրած ճամբէն՝ կի՛նան :

խորհրդաւ կորստեամ' իբրև անբան անասուն' ա-
նամակամ մեզոք ցանկութեան . և մարդ ՚ի պա-
ստի կր, և ոչ իմացաւ . հաւասարեաց անասնոց
անբանից, և նմանեաց նոցա² . 11 . Արկրամ' զուժի-
նը շեղան պատճառ . որ պատուզ մը ուսեչու պատ-
ճառաւ' ընկաւ . սոջի մարդը իր առաջին պա-
ստայն, և նոյն ասեկն իմացաւ զմեզ ցանկու-
թեան . մերկացաւ զնորհն, մերկ մեաց ՚ի հոգ-
ւոյն . և բոլորովին մարմին կարեցաւ բովանդակ
մարդկային բնութիւնս . որով անկաւ ՚ի յեօփն
ապահանութիւն մեզաց և մահաւ :

Բ . Աստուած որ ըրաւ զմարդը ՚ի մարմնոյ .
պանշէի կարգ կանոն աչ գրաւ' անասակամ պա-
հելու և պահպանելու իր հոգին ու մարմինը : Հո-
գին անով կը պահուի ու կը պահպանուի' որով
որ կը գոյանայ . այսինքն անմիջապէս Աստուծով
որ և բոլորովին հոգի . և աստուածային բանե-
րով, որ են հոգեզէն . այսինքն շնորհք և առաքի-
նութիւն : Մարմինն աչ կը պահուի և կը պահպա-
նուի որով որ կը գոյանայ . այսինքն հոգեզէն բա-
ներով զոր ասեղծեր և Աստուած ՚ի ծնունդ և ՚ի
անունք մարդոյն և ամենայն կենդանեաց . միայն
թե շափը գիտեան, ու ճամբէն շեղան' ինչ որ բը-
նութեան պիտոյ գրեթէ և Աստուած :

Ծնունդ գրեթէ և Աստուած, որ կենդանայն
անասնը պահուի . անունք գրեթէ և, որ նոյն կեն-
դանայն անհատը պահուի : Աս երկուքն աչ ճամ-

բով գործածելու համար Աստուած որ նկնջ զվարդիկ այն բանովք . . . և աննչեք և բարեւոյցարար և լջեք զերկիր . . . և ամենայն խոտ կամ բանջար, և պտուղ . . . և ամենայն զեռան՝ որ է կենդանի, մեզ լիցի ՚ի կերակուր ^{1, 25} : Աս որովհետեւ մնունքն ալ մենձ ու ծանր աշխատանք կուզէր . . . մնունքն ալ, Աստուած ամեն ճամբան զիւրացընելն է, տե զգոյշական օխորժ մը կամ համ մըն ալ գրտ, որ պէտք է զամէն էտ չի քաշուի բնութիւնը, հաստ յոժար սրտով կատարէ . ինչպէս գժար խնլու գեղի մէջ կտոր մը անուշ կը խառնեն վարպետի շինեցը՝ որ ազար սիրով առնեն այն գեղը : Չէ նե, ս՛վ յանձ կառնէր այնչափ աշխատիչ ոյցի ու կերակրի համար, երբոր անկից համ մը լաս ներ նե . ս՛վ յանձ կառնէր ծամել ու կուլ ալ կերակուրը գեղի պէս՝ իրեն մնունք ըլլայ տեքի թէ որ հետն ալ բերանը ու կտորգը շամունքն նե : Մ՛ւս առտուէ՛ ս՛վ յանձ կառնէր այնչափ ալ խատանք քաշել, փարայ մասրա՛ք ընել, ու հար նիք ընել, անկից ետե կնկան կամ երկան խա՛ղը քաշել, զաւկին ուզբին այնչափ տերտաքաշել, թէ մննդեան թէ մննդեան պատճառով, ինչուած որ հարը բերեն ու մարդ ընեն իրենց զուտեղ, եթ որ աս բանիս մէջն ալ զգոյշական օխորժ մը լար նե :

Գ . Այս օխորժ զգոյշութեան՝ որ ըստ թիքեան անտարրեր անունով հեշտութիւն կըսուի, որ .

Թո՛ղ խաչայութիւն մը՝ կամ գիւրութիւն մը մարմ-
նոյ, վասն պակասութեան անպականեալ ըր-
նութեանս շատ անգամ կը լսոյ կոր հեշտախառ-
նութիւն . այսինքն մարտզ մը՝ սալթ ախորժը ուղե-
լու, սոսկ իր քեֆին խաչայութիւնը փնտաւելու .
քոյն իր մարմինը պաշտակելու . խաչանմիշ ըլլալով
չափէ գուրս այն բանին վրայ՝ որ միշտ շտափաւոր
ու բարեխառն պիտի ըլլայ . ապա թէ ոչ՝ չափը
անցնելուն պէս, կամ ճամբին ելածին պէս՝ կը լ-
այրարեխառնութեան տեղը շտափառնութիւն .
որով Աստուծոյ գրամ կանոնն ալ կաւրի, շիտակ
փոք և ողջ խորհուրդն ալ որ բանականի կը վայ .
էր՝ կուրուի, և կը լսոյ ողջախոհութեան տեղը՝
ողջախոհութիւն, աս է ըսելը բղջախոհութիւն .
Թնչպէս ուտել խմելն ալ երբոր չըլլայ այնչափ՝
որչափ պէտք է մարմնոյն աննդեան, հասար չափը
անցնէ՝ կը սուի որկրամուտութիւն կամ որկորածե-
ութիւն, և արբեցութիւն կամ գինովութիւն .
Աստճ ասանկ ըլլալուն պէս՝ վախճանն ալ կը խան-
դարի ծննդեան, և աննդեան . անանկ որ որկրա-
մուտութիւնը կանցնի՝ ի կարգ անձնասպանութեան,
և բղջախոհութիւնը՝ ի կարգ մարգասպանութեան .
Ձերե թնչպէս շտապկերութիւնը և շատ խուճը՝
փոխանակ պահպանելու կը պակասեցնէ անհո-
տին կեանքը, (ու ստի որկրամուտք և արբեցողք շատ
չեն ապրի) . անձնասպէս բղջախոհութիւնը շատ
կերպով կը փճացնէ տեսակին կեանքը, ևս և ան-
հասին . որուն չգիտնալը աւելի ազեկ է՝ քան թէ
գիտնալը : Բայց այն է սոսկալին, որ աս մեղքս

ընդդէմ չի կրնար չգիտնալ մեզք ընդդէմ. բայց
Թանձր ագիտութեամբ (որ կըսուի յագթեթի,
ուստի և պատժոյ արժանի) շատը կան որ ծանայ
մեզքը թեթեւ բան մը կը սեպեն. ասոր համար
մեզի ալ հարկ է՝ այնչափ հասկըցընել, որ շափով
կարենան հասկընալ մեզքին ծանրութիւնը, և ի.
մանալ իրենց մահարեր հիւանդութիւնը, և անոր
կեօրէ մարագնին բանան վարպետ բժշկի մը, ու
կարգաւորած գեղը առնեն սիրով. չէ՛նէ՛ վերջէ
նին սղորմելի է, որ մարմնապաշտութեամբ պիտի
ըլլան կերակուր որդանց անմահից դժոխոց :

Կ. Արկրամուշութեան վրայ կարճ կը խափ.
ինչու որ յաւանի է անոր ներքին պահսութիւն
ալ, մահու շափն ալ : Ներքին կըլլայ որկրամ.
լութիւնը, երբոր քիչ մը աւելորդ ծախք կըլլայ ու
ակելու խմելու. երբոր խիստ հակառակ և աչքածու
կութեամբ մը սեղան կը նստուի. երբոր կուշ
ըլլալէն ետէ՛ միտէն աւելի կը ծանրանայ, պէ.
հիւղիւր կըլլայ, քիչ մըն ալ սիրաք կաւրուի. որ
ինքն ալ կերածին փիւշման կըլլայ :

Իսկ մահու շափ կըլլայ որկրամուշութիւնը, եր.
բոր շատ աւելորդ ծախք ու մոխրութիւն կըլլայ
կերակրի համար. երբոր խիստ աչքածակութիւն
կըլլայ ուտելու՝ սանքի բոլոր սեղանը լափել
կուզէ անդահ և չիկշամնալու կերպով. երբոր
այնչափ կը ծանրանայ միտէն՝ որ հարկ կըլլայ վա.
խել, կամ բնութիւնը կը խանդարի՝ ու հիւանդ
կըլլայ ակուշկ կիյնայ. կամ մոխրաւա կը փոփ
որ նորանց կարենայ ուտել : Ասանք են բուն որ

կրամուլութիւն, որ և գործ անբանի, ուսկից կը
ծնանի բժամաուութիւն, անասնաբարոյութիւն,
ծուլութիւն, զսասարկութիւն, խնեշութիւն,
պղծութիւն, ևս և գողութիւն, յափշտակու-
թիւն, և այլն :

Ասկից կուգայ ուրիշ պատուիրանքներն ալ ո-
ւրից ասկ առնել. զոր օրինակ պահք օրը աւրել
առանց հարկի, ու եկեղեցնայ հրամանը բանի
ակզ չի գնել, ծաղր ընել պահք և ծով բռնողնե-
լը. ուրիշներուն ալ զու ընել, որ պահքերնին
աւրեն, կամ աւելորդ ուտեն ու խմեն, գինովնան,
որ անոնց զէջրը հանեն. և այլ շատ անկարգու-
թիւններ :

Ե. Մահու շափ որկրամուլութեան եզրայրն և
արբեցութիւնը, որու ներքին քիչ կըլլայ, շատ
անգամ մահու շափ է : Ա՛յ չի գիտեր որ այնչափ
գինի խմել՝ որ քիչ մը լեզուն բացուի, սիրաը բա-
ցուի, կամ քիչ մը խամը խասէֆէթը մտնայ, ա-
ռանց մեղաց ալ կրնայ ըլլալ. և սա մտքովս կըսե-
սուրբ գիրքը. « ասիք արբեցութիւն արամեցելոց,
և գինի ըմպել ցաւազնոտաց ¹ 33 : Բիւլ՝ ալ էւել
փոխընէ նէ՝ որ սկսի լեզուն քիչ մը ծանարնալ,
կամ ոտքին ուժը կարաիլ, (բայց միշտ խելքը գլու-
խը, ու սիրաը չի խառնուած), կըլլայ ներքին
մեղք. ասոնք չեն ըսուիր արբեցութիւն, հասպո-
ղուարթմանալ ՚ի գինւոյ :

Իսկ յասուկ արբեցութիւն՝ որ մահու շափ մեղք

է, ուստի կըսէ առաքեալը . « մի արբենայք զին-
ւով, յորում զեղխութիւն է՝, այն աստիճան
իսկն է՝ որ մարդը կը սկսի իրմէն գուրս ելլալ,
զինքը կորսնչընէլ, բանականութիւնը խածգա-
րուիլ, լեզուին եկամքը խօսիլ, ամեղցփեղ գուրս
ասլ, կռուիլ, քֆրել, պոռալ, պոռչալ, կամ
չփանալ՝ խեղեփնալ՝ իննթումկնալ առասպել
խաղերով ու շտիաններով . չկարենալ ոտք ելլալ,
ոտքի վրայ գողցողջալ, գլխորակիլ, ըրածը չըրածը
չցիտնալ, սիրաը խառնուիլ, փոփել, և այլն . Եւ
ետքը շնթակիլ, ու թանձր քնէ կու ծանար մա՛հ
մուրութիւն քաշել :

Չարաչար արբեցութիւն կըլայ, երբ որ սօ՛ւ-
րութիւն կըլայ զինսիլալը . անանկ որ ջի կըսոր
վազ գալ . որ է հիւանդութիւն անբժշկելի, և
տիտ գժտիային . ասանկ մարդը իրաւջընէ իր առ-
նը գժտիք կընէ . զինքն ալ կերէ, զուրիշներն ալ
կերէ, կը լափէ : Ասանկ հարբեցողները հայվանն
պէթեր են . զերէ բնութեամբ անբան չեն, որ
մէկ տեսակ գործք ընեն՝ կարգաւարեալ կամ
անկարգ . հասլա բանական կենդանի ըլլա-
լով, իրենց բանականութիւնը խանգարելն է .
ուն՝ ամեն անբան անասնոյ վարքը կուանն,
այսինքն ամեն անկարգութիւնը կընեն, (Թէ
պէս բարկացողներուն համար ըսինք) . և ին-
նասանդ հոգւոր և մարտիաւոր ծուլութիւն, և
նասնամուտութիւն, զիւական բարկութիւն, հոյ-

չոյութիւն , յանդգնութիւն , մարդասպանութիւն , բղջախոհութիւն , և այլն . և ՚ի վախճանի յուսահատութիւն :

2. Հասրա ՚նչ ըսենք բղջախոհներուն , որ չեն գիտիի հարբեցութիւն ունին , հասրա խենթութեան , որ խելութիւն ամեն իմիր հարբած է անկարգ սիրով և հեշտութեան օխտով . “ վայ որ արբեալք էք և ոչ ՚ի գինւոյ ” : Այս է այս պիղծ ըսածը , ոգի պոռնկութեան , գե պղծութեան , գիրտ ամենայն գարշութեան մեղաց . անունն ալ գարշելի , ինքն ալ գարշելի . սակից մենծ վատաւունութիւն չըլար՝ որ մեկին անունը բղջախոհ ըլլայ . ուստի փերտեով պիլէ խօսին նէ մարդիկ , գէշ անուն կուտան . գէշ մարդ է , գէշ կնիկ է՝ կսեն , կը ընչընեն :

Աս անիծեալ արժատէն շատ ճիւղեր կեցան՝ միմեկէ գարշելի , որ ոչ բերան առնել կը վայրէ . և ոչ անկաճ գնել . ոչ գրչի բերան գնել , և ոչ մայրն մէջ տեղիք տալ : Առչափ պէտք է գիտնալ , թէ խոստովանանքին մէջ ՚նչ կայ հարկաւոր յիշելու : Նախ՝ մարին անմարբութիւնը , թէ որ մեկը կամաւորապէս էյլենմիշ է եղեր նէ՝ սրտին յաժարութենովը . զերէ թէ որ սիրաը մաքուր է՝ ու խապուլ չընէր նէ , ՚նչ որ անցնի սոսկ մայրն , պէտք չէ խղճահարութենով վախնալ . հասրա փառք ուրիշ բանի տա՛իլ . ան տտեն հիշ մեղք ը չկայ , վարձ կայ :

Նրկորդ՝ բերնի անմարբութիւնը , թէ որ աւասպէլ խաբեր զուրցեր է նէ . մանաւանդ ինքը

բացեր է նէ անանկ պիզժ խաղերը . լսողն ալ ճա-
հիլ է եզեր , ու շղիացած բանը սորվեր է նէ ,
Երրորդ՝ անկըճի անմտքութիւնը , թէ որ անանկ
խաղեր մտիկ ըրեր է իր կամբովը . մանաւանդ
մտաուս ետեւէ է ընկեր անկաճաղբութիւն ըն-
լու հետաքրքրութենով : Զորրորդ՝ աչքի անմտ-
քութիւնը , որ կըսուի՝ յայրատ հայեցում , թէ
որ համարձակ նայեր է պետք չեղած բանի , կամ
ուրիշ ցեղ անձին՝ շար մտքով ու ցանկանալով-
զի ու ամենայն որ հայի ՚ի կին մտրդ առ ՚ի ցանկա-
նալոյ նմա , անգէն շնացաւ ընդ նմա ՚ի սրտի ի-
րում ³ , 3 : Հինգերորդ՝ շշտփեղեաց անմտքու-
թիւնը , թէ որ ձառք գալուցեր է շար մտքով ու
րիչի կամ իր անձին . թէ որ ելլախառի ըրեր է
անպարկեշտ կերպով , կամ ընողէն չէ զցուշացեր ,
է ինչ աստիճան անկից իրեն կամ ուրիշին մեղք
սեպեպ է եզեր :

Ըստ հինգերորդին մեջն է գործքով կատարելը
որ է իցե պիզժ գործք մը . ուստի խոստովանած
քին մեջ պիտի ըսուի տեսակը պզժութեան , ու
քանի անգամ որ եզեր է նէ : Տեսակները կըսուի
այն սոյ մեղքերը՝ որ մեկմեկէ մասնաւոր կերպով
տարբերութիւն ունին աւելի ծանրութեան մ.
զոց . զոր սրինակ են՝ անասնաղխաութիւն , ս-
րուաղխաութիւն (որ սողմտական կըսուի) , սը-
բասղժութիւն , կուսասղժութիւն , շնութիւն ,
սրտնըկութիւն , գիջութիւն . և այլն :

Ե . Գիտենն և տեստինք իրենց սրտաքը հաս-
տարութեան և պարկեշտութեան ու հնազան-

ութեան . թէ որ ասոնցմէ դուրս բան մը ըրեր
ննէ , պարտական են խոստովանել : Գիտեն ե
հօհիւները ու կորիճները իրենց պարտը . որ
բնական պիտի զգուշանան հետի ըլլան հեմ ուրի
նն սեպեպ մը շտանելու , հեմ ուրիչի սեպեպ չի
ապու , սերպեսա շարժմանքով , աչքիսնչքեպ հե
րկիւթներով , ե սասանայական ճարքներով : Մեկ
խարով , [նչ որ բնութիւնը կիմանայ՝ ու սիրապ
ը վիայէ , թէ սա ըրածս անկարգ է , խայնելու
բան է , իղճմտանքի գեմ է , պէտք է որ խոստ
վանքին մէջ ըսուի . թնդ մեղքին խայնի՝ որ խոս
տվանքը ըլլալու չխայնի . չէ՛նէ՛ հոն տեղը իրա
պը , պիտի խայնի բոլոր աշխարհքիս առջև՝ դա
սասանին որ :

Ըս անորեն մեղքին ծանրութիւնը յայտնի է
սեպի պատիժներէն՝ որ Աստուած տուեր է
արմատապաշտներուն . ասոր համար չեղան ջրհե
րքը . ասոր համար կրակէ անձրե չի թափե
լան Սոգոտ Գանդի վրայ . ասոր համար չպատ
ժուցան անհամար մարդիկ ամեն տակն , որ ի
զրոյ ե ՚ի պատմութեանց ըսուած է , շատն ալ
աչքով տեսուած :

Եւ , իրա ող Աստուծոյ առջև հպարտութիւնը
ասն մենծ մեղք է . մարգասագանութիւնը՝ Ըս
տածոյ ու մարգական առջև ծանր մեղք է . ասե
լութիւն ե սխալալութիւն ե այլ շատ մենծ մեղ
քեր կան . բայց Աստուած տուելի յայտնի կը պատ
մէ զրոյսխոհութիւնը : Մեյնը որ սա մեղքիս
մէ կը մտնայ հպարտութիւն ալ արհամարհելով

Աստուծոյ հրամանը և շնորհքը . կը մանայ մարդս . սպանութիւն, խանդարումն բնութեան և Աստուծոյ դրամ կանոնին , և այլն . թող որ շատ անգամ հողի զայ կըլլայ՝ թէ կամաւոր և թէ ակամայ . կը մանայ , կամ ետեւէն կուգայ սէսպէս անիրաւութիւն ընդդէմ ընկերոջը կամ զակերներու . իր տունն ալ աւրել , ուրիշինն ալ . ստակը մեզի համար մտխել , մեզքով ստակ ժողլել , գողութիւն , արբեցութիւն , խելածէտութիւն , և այլն . և վախճանական անզղջութիւն , և խաղա յոսասասութիւն :

Մէյմ ալ որ որովհետեւ անբան անասուն կըլլայ մարդը առ մեզքով , ինչպէս հայրանը խոսք ջ հասկընար՝ ծեծ չուտէ նէ , ասանկ ալ բռնաբանջ՝ Աստուծոյ տայտխին արժանի կըլլայ . երեկ որ անով ալ ճամբայ գալու ըլլար :

Մէկ ուրիշ խորունկ պատճառ մ'ալ կայ . Աստուած բողորովին հողի ըլլալով գերազոյժ և գերամարբոր , անկից ծայրագոյն վարը՝ ծայրէ ՚ի ծայր՝ ստակ մարմինն է անհողի . և որովհետեւ Աստուած պատիւ է ըրեր մարդուս՝ ազլրանական հողի ՚ի պատկեր իւր . երբոր մարդ տակց տակ կաննէ իր հողին , ու բողորովին մարմին կը կարնի . մարմինը կը պաշտէ նէ , այս բան Աստուծոյ խիտա գժարը կուգայ . հարկու է պատժէ զմարմնապաշար , որ իրեն գայ խելարբի . չէ նէ , անդին մնայ պատիժը նէ , անպատժի է յախտեան անչէջ կրակը :

Թ . Աջափ հասկընալէն ետեւ առ մարտնը

գանձ չիմա գեղը նայինք : Մեկ հասիկ գեղ որ-
կրամոլութեան և արբեցութեան, միանգամայն և
բըջտօնութեան՝ բարեխառնութիւն է . որ է ը-
սել շափաւորութիւն, բարեկարգութիւն, և կա-
նանաւոր գործածութիւն զգայական բազմանայ :
Չափէն հարկաւոր բան չիկայ ամեն բանին մէջ .
չափէն էւել բեռ վերցընողը կը ստիտի . չափէն
էւել վազողը կը յոգնի . չափէ 'ի դուրս աշխատո-
ք կը չիւանդանայ . չափէ 'ի դուրս սարկի ետեւ
ընկնողը ունեցածէն ալ կը զգուի . չափէն էւել
խրաֆ մասրաֆ ընողը՝ թօփը կը նեակ . ոչ ամը-
ռուան տաքը կը քաշուի, ոչ ձմեան ցուրտը . բա-
րեխառն հավայէն աղէկը չըլլար . ինչպէս է դա-
բունը ու աշունը . ասոր նման իմացիք ամեն բա-
նին վրայ՝ որ իրեն չափը և խարերը ունի . ուրեմն
ուսել խմելն ալ իր չափէն դուրս պիտի չելլայ .
չէ նէ՝ մարմնայ և հոգւոյ միանգամայն զէնը կը
չալի . նմանապէս զգայական հեշտութեան ալ
կարգը կանոնը կայ, ասենը կայ, չափը կայ, օրի-
նաւոր ձամբան կայ . որ անկից դուրս եղածին
պէս՝ մեղք է հոգւոյն, մեղք է մարմնոյն ալ :

Ժ . Աս զգայական ակորժակը՝ որ ընդհանրա-
պէս ամեն բանի մէջ կը մանայ չինգ զգայարա-
նայ խզմէթին կեօրէ, երկու կերպով կը խարէ
զժարդիկ . մէկը կըսուի չ-շէշ բնութեան, մէկալը
: Կարիքն է հարկաւոր երեցածը . ցան-
կութիւնն է աւելորդ քէֆին քաղածը՝ մանաւանդ
արգելած բանը . զոր օրինակ՝ կարիք է կարասու-
թիւն հացի և ջրոյ, պիտանաւորութիւն մէկ խաթ

մը հագուստի՝ մեզ պարտադրելու ու սարքընելու : յնգնամ մարդու քիչ մը հանգչիլ քնով, աչք. սուս մարդու քիչ մը միսթարանք լսել կամ անամալ, և այլն : Աս կարգիս մէջն են նաև բնական անասորբեր գործողութիւնք մարդկան, որ առանց մամտաւու բնութեամբ կը գործեն նը ման հայլանի . զարօրինակ հազալ, փոնդըսալ, քերուիլ, քրտնիլ, թքնել, և այլն :

Իսկ ցանկութիւն և ետեկ ի յնալ պէտպէս ու, տելէաց և ըմպելէաց, խաթ խաթ մեծագին ու փառաւոր հագուստներու, թէմպելութեամբ շաքնանալու, զէֆք սէֆայ ճիւնպիւշ ընելու . բաշ նիքով և այլ ուրիշ հնարքներով աւելի գահամթութիւն մը փնտաւել, բանական գործքերը անբան պէս ընել, և անբանական գործողութիւնը՝ բնական և հարկաւոր բանի պէս բանեցընել : Ասոնց մով հասկըցիր թէ մարդուս տալականեալ բնութիւնը՝ իրարու հետ կը խառնէ կարիքը և ցանկութիւնը . և երկուքն ալ միակերպ հարկաւոր կը սեպէ իր քէֆին համար . որով կըլլայ ամենայն անկարգութիւն :

Ասոր ներհակ՝ առաքինութիւնը կը սորվեցնի հեռու կենալ յամենայն ցանկութեանց, որք հակառակ կըլլան բանականութեան . կարիքն ալ ունանկ բանեցընել՝ որ ցանկութիւնը անոր մէջ մտցի խառնէ . ինչու որ՝ երես տանք նէ կարիքն ցանկութեան հետ օրթախ կըլլայ : Անոր համար երբոր կը տեսնայ առաքինի անձը՝ որ կարիքը սեպի բան ալ կուզէ կոր ցանկութենով, ան ստե

կարիքը պիլի կը կարծեցընէ, և կարելու թեան կե-
րէ կը կարէ : Այս էր վարպետութիւն բնական
առաքինեաց հին փիլիսոփաներուն մէջ, որ բա-
րեխաւու թեան առաքինութենով կը կրթեին զե-
րեմբ, անանկ որ հիշ մէկ կարիքի մը գերի չըլլան,
որ ցանկութեան ալ ծառայ չըլլան, հայր ջուրը
չափով կը բանեցընէին, որ աւելորդ կերակրոյ ա-
խորտակ չիգայ : հինուփն խապա բանով մը վա-
նին կը պարտըկէին, որ փափուկ հագուստներ
չուէն. զգայական հեշտութիւնը պիլի շատ ան-
գամ չէին բանեցընէր, որ անկարգ սովորութիւն
չըլլայ, և անկարգ կերպով ալ չուզենայ : բոլո-
րովն կարուն ալ կը գանուէր :

Բայց այս առաքինութիւնները շատ կերպով
անկատար էր փիլիսոփայից մէջ, որովհետեւ մէջը
կը խառնէին կեղծաւորութիւն, մարգահաճու-
թիւն, երեւարաշտութիւն, փառասիրութիւն,
արծաթսիրութիւն, անձնասիրութիւն, անհաս-
տատութիւն, փոփոխամտութիւն, և այլն : ուս-
տի տեղը դար նէ՛ բոլորովն չուանը կը կարէին :
և զամենայն շար ցանկութիւն կը կատարէին գաղ-
տուկ մաղտուկ : գրեւն մաքրասէր ու սփռ կե-
րեմային, ներսէն լի էին ամենայն անմաքրու-
թեամբ և գարշութեամբ՝ նման գերեզմանաց
բակոյ :

Ճն. Իսկ քրիստոնեական սրէնքը կատարեալ
կերպով կատարեց ու կը կատարէ սա սրանչէլի
առաքինութիւնը բարեխաւու թեան՝ սը մշա-
տով և սուրբ գիտաւորութեամբ ու հաստատուն

դիմացկունութեամբ. անոր համար էլ կոչենք զայս
առաքինութիւնս՝ սոցախոհ հոգեթիւն և ժողովապա-
թիւն և զչաստութիւն. և այս է բնիլը Պօղոս ա-
ռաքելոյն. « Իսկ որք քրիստոսեանքն են, զնոր
մինս իւրեանց 'ի խաչ հանին՝ կարեօքն և ցանկա-
թեամբք հանգերս՝ 33: Եւ Հոփոփոսեանց համար
կրակ շարականը. « Մերտէջին զկարխ մարտե-
կան կենցաղոյս. զի ծանեան՝ եթէ երազ է և
սուս պաճուճանք. ոչ հեշտացան 'ի գրգանս փոփ-
կութեան, խնցան՝ եթէ անտփէ անցաւ որ մեծա-
թիւնս. . . . ժողովապաթիւնս և պէս
պէս լիկանայ. . . Նախանձելի յարինեջին զառ-
գաստ կուսութեան. . . ՄՎ ըզչաստութեան 'ի
մաստուն կուսանայն. որոց ոչ յաղթեաց ձեզ
դութիւն և քուն 33, և այլն:

Եւ սրանչելի առաքինութեանով այնչափ որով
չելի կուսակրան հարբ և վարդապետք և ճգնաւոր
և կուսանք սպանին զանգամս երկրաւորս, մեռ-
ցին իրենց զգայական փորձակը. կերակրով կը
սանալը կարեցին, գինի խմելը բնաւ չխեցին.
բազմիք հիշ չխե սան, և մարտնական հեշտութեան
բնաւին ոչ համբ և ոչ հասը աւին. հասա 'ի մարմն
անմարմին հրեշտակի պէս ապրեցան. և այն առ-
ւել ծածուկ առաքինութեամբ՝ որ կեղծաբոս
թեան շոշորգ չունենայ: Ենանկ սուրբեր ալ է
զան աշխարհականներուն մեջ՝ որ գրակն ըստ դի-
նաց աշխարհի և հրամանաւն Աստուծոյ կարգուով

կին, բայց ընկեր ընկերոջը հետ խառը մէկ ընե-
լով քուր սպար կին իրարու, որ և ծայրագոյնն
ի կարգի ողջախոհութեան, և հրաշայի նշան՝ որ
իբեր մանկուշիքին կրակի մէջ ողջ մնալէն պակաս
է. յարգը կրակին հետ մէկ տեղ կենայ՝ ու չկրի-
աջ ջրին հետ մէկ տեղ ըլլայ, ու չի հալի. մենծ
կառք է: Աս հրաշքիս առջի նշանագործ վկայն
կգու ամենամոռարն Մարիամ սուրբ կոյս Աս-
տուածամէն՝ մշտակոյս, մորենին վառեալ՝ որ ոչ
սլիւր, և անոր հետեղ սուրբ Յովսէփ աստուա,
ճահայր՝ կոյս խանայր կուսին:

ԺԲ. Ասանկ գերազանց օրինակներ որ կզան նե,
մենծ բան է որ ասոնցմէ ՚ի վար պատկեր պատկեր
բարեխառնութիւն ալ ըլլայ՝ բովանդակ քրիստոս,
նկի մէջ: Առջի պատկերը կուսանքն են, այսինքն
համբնմար ողջախոհութիւն պահողները, որ
կեղք աստուածահաճոյ ըլլալու մտքով ուխտեր
են Աստուծոյ իրենց կուսութիւնը, և բոլորովին
հրատարեր են իրենց ազատ կամօրը ոչ միայն յա-
րրինար, այլ և յարինար հեշտութեանց,
գահեղով աւետարանական խրատը զոր տուա-
րիստոս տէրն մեր. “ Ան ներքինիք՝ որ զանձինս
իրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան
իրկից. որ կարողն է ամենէ, տարցի ”: Ինչպէս
որ քիչ մը առաջ ալ ըսեր էր. “ Աչ ամենե-
քեան բաւական են այդմ բանի, այլ որոց տուեալ
է ”:

Երկրորդ պատկերներն են այսինքն որք վարկները, որ կը ժուժկալեն յերկրորդ պատկեր մասնաւոր դիտաւորութեամբ մաքուր պահել զիրենք ինչուան 'ի մահ :

Երրորդ պատկերներն են ամուսնացեալ սղախոյնները, որ բրիտանոնեական պարկեշտութենով կարգով կանսնով կը վարեն իրենց պարտքը իրեն հնարանգութիւն, որդեմնութեան վախճանով որ Եստուած գրեր է յաճումն եկեղեցոյ :

Չորրորդն է պարկեշտութիւն և զգաստութիւն երիտասարդաց և օրիորդաց, այսինքն կարիճներուն ու ճահիլներուն, որ երկիւղած և աստուծաւախ քեամիլութենով անարատ կը պահեն իրենց հոգին ու մարմինը, զգուշաւոր և սինդ պահելով իրենց ամբողջութիւնը՝ անցին մարգարտու ճեղահիւրի պէս, որ մէյտանը չեն ձգեր, հոպա խղճեթի կը պահեն խութիով սնարկի մէան ալ բալիք բալիքի վրայ կղպած, որ ջրութե գողցուի 'ի դժոխային աւաղակէն :

ԺԿ. Ասոնց ամենուն հէմ ընդհանուր կանկայ դեղոյ նախապահողական, հէմ մասնաւոր ընդհանուրն է 'Նախ' երկիւղն Եստուծոյ, որ սկիզբն զգոնութեան, և պատճառ ամենայն զգաստութեան. երկիւղ կրտսմ՝ չէ թէ սոսկ վախճառայական, որ կը սոսկայ Եստուծակ իրեն գասաւորէ, մանաւանդ թէ դժոխային պատիժ (թէպէտ ան ալ աղէկ է առջի բերանը՝ մեղք հեռացընելու համար ասպատակ մարմինը), և պա աւելի որդիական աստուածաւախութիւն :

կը ստակայ մեղքէն՝ Աստուծոյ սիրուն համար, ու
կը զգուշանայ իր սիրական հօրը խաթրին դաշխե-
աւ որ ըլլայ նե՛ կանէն կուգայ բուն աստուածսի
բութիւն՝ ճշմարիտ սէր Աստուծոյ, որով չէ թէ
Քրիստոս մեղքէն կը փախչինք, հասցաւ առաքինու-
թեանց կանէ ալ կիցնանք՝ որ Աստուծոյ հաճոյս-
կան բանմը ընենք. մանաւանդ մտքբութեան հոգ-
այ և մարմնոյ, որ իփստ հաճոյական բան է Աս-
տուծոյ առջև՝ իբրև նմանութիւն հրեշտակաց, ու
բոնց նման սլափ ըլլանք երկինքը :

Երկրորդ՝ մտածութիւն ներկայութեանն Աս-
տուծոյ, որ հէմ երկխոյզածութիւն կը բերէ, հէմ
պատկառանք և յարգութիւն աստուածալայել-
առափ երբոր կը Գրգուէ զքեզ մարմինը առ ան-
պարկեշտութիւն և առ անվայելուչ խորհուրդ
մը՝ խոսք մը կամ գործք մը, դուն քեզի եկուր, ու
ըսէ. Ո՛վ անձն իմ՝ խելքդ գլուխդ ժողովէ, նայէ
թէ որո՞ւ առջև ևս կեցեր, ո՞վ կայ քովդ. Աս-
տուած՝ որ ամեն տեղ է, իմ քովս ալ է իր անբաւ-
մեծութեամբ և մեծ վախճանութեամբ, իս իր բու-
սին (աւուճին) մէջն է բաներ Աստուած ամենա-
կալ, և իր փառօք իմ որախ մէջն ալ նստած է
ժիշտ թագաւորն փառաց՝ տէր երկնի և երկրի .
ինձմէ հեռանար՝ կամ իս ձառքէ թողուր նէ,
նոյն ատեն ոչինչ կըլլայի. « նովաւ կեամք, շար-
ժիտք, և ետք » :

Ասանկ է նէ, ինչպէս կրնամ ևս անոր ամենա-
տես աչքին առջևը անձորհք բան մը ընել. թէ որ
երկրաւոր թագաւորի՝ կամ իշխանի՝ և կամ հա-

սարակ մարդ ու առջև ալ կը խայնիմ ու կը վախճամ
էակապիզում թիւն մը ընել, հասցա ինչպէս ընեմ
պիտոր Աստուծոյ առջև : Ասով կը քաշուի բնու
թիւնդ, և ասպատակ մարմինը կը հնազանդի հոյ
ւոյդ, ու խելօք կը կենայ :

Երրորդ՝ կարճաւաս աղօթք մը սրտանց (Թե
մաքով ըլլայ, թե բերնով), որ սլաքակամ կը
սուի, և նեախ պէս ամպերը կը սրտուէ, ու եր
կինքը կելայ, թող որ արդէն Աստուծոյ ներկայ
ու թիւնը զիանալով՝ սիրտդ ալ երկինք է, ու բնու
տեք է Աստուած. « արքայութիւն Աստուծոյ ՚ի
նեքս ՚ի ձեզ է » : Աւստի մեկեկեկեկ սրտովք Աս
տուծոյ ստքը ընկիր փորձութեան ստեւն, ու ըսե՛
« Տէր փրկեա՛ զիս, զի կորնչի՛ աւասիկ » : կամ,
« Մի՛ տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն, այլ փրկե՛
զմեզ ՚ի շարէ » : կամ, « Մի՛ թողուր զիս տե՛
թողուլ զքեզ » : կամ սոսկ, « Յիսուս, Մա
րիամ » : Աս ըսելէն ՚ի զաս՝ միտքդ ալ հոգևոր բան
մը բեր, զոր օրինակ Քրիստոսի շարշարանաց ոյ
մասն որ կուզես. Գեթակմանի պարտիզին սեղե
թը՝ արուն քրանիլը, Աննայի ու Կայիափայ ու
տեանը ելլալը. ապտակ ուտելը. Հերովցեակ
Ճերմակ հագուստ հագնիլը, ու իրրև խենթ ճ
մասխարայ ըլլալը. Պիղատոսէն խամչի ուտելը, զի
նուորնեքէն փշով պսակուիլը. խաչը կանակը Գող
գոթա երթալը. խաչին վրայ գամուիլը. ցաւա
գին սրտով սուրբ Աստուածածնայ վրայ նայիլ
խաչին վրայէն, և այլն. ու ըսե՛ գուն քեզի. ՚ի
տեքս և սակզճոզս ասանկ բաներ քաշէ տե՛,

Բնակես հեշտութիւն փնտռեմ. ան իմ գլուխս
է, եւ անոր անդամն եմ. հիչ փշով պսակած գըլ
խան՝ փափկասեր անգամ կը վայլէ. Յխուսին
ձաքն եմ նէ, ուղքն եմ նէ, կողն եմ կամ սիրան
եմ նէ, որ մասը կուզեմ ըլլայ նէ, խաչի վայ պի
տի ըլլամ, ու շորչարանք քաշեմ պիտոր. չէ թէ
ձգանչական ու մեղաստեր մարմինս պաշտեմ: Ա
որ նման՝ մահը, գասաստանը, գժոխը, արքայ
ութիւնը, և մանաւանդ ասոնց յախտե՛նականու
թիւնը, և այլ ուրիշ բարի խորհուրդներ քեզ մեզ
քէ կը պահեն: Իսկ արքայութեան մտածութիւնը
է թէ մայն մեզք գործելէն կը հեռացընէ, հա
րաբարեգործութիւն ընելու ալ յորդոր կը ըստ
քեզի: Ուստի՝

Չորրորդն՝ և աւելի յորդորողն զմեզ ՚ի բարին
ամեն բանին մէջ, մանաւանդ ՚ի յաղթել փոր
ձութեան, վարձքը մամտալն է: Ախ թէ գիտնային
մարդիկ Աստուծոյ առաստաձեռնութեան իցմե
թը. գիտե՛ս թէ Աստուած քեզի ի՞նչ վարձք պա
տաստեր է՝ մարմնաւոր փորձութիւնը յաղթե
լուք համար. ի՞նչ մեծամեծ փառք պիտոր տայ
քեզ՝ պզտիկ մեկ համբերութեանդ համար. աչքդ
որ պահեցիր մեզքէն, արեգակնէն եւ ել լուսա
ւոր պիտի ընէ. անկաճդ որ պահեցիր՝ հրեշտա
կային անուշ երգեր լսել պիտի տայ քեզի, լեզուդ
որ պահեցիր՝ հրեշտակային լեզուով խօսիլ պիտի
տայ քեզի, և հայ հրեշտակաց՝ անճառելի զմայ
լումն պիտի տայ բերնիդ. ձաքդ որ պահեցիր՝
Թագաւորական դաւազան պիտի տայ, և գլուխդ

լուսեղէն թագ պիտար գնէ . սիրտդ և մտքդ որ
մտքսուր պահեցիր նէ , իր սրախն վրայ քեզ պիտի
հանդ չեցնէ : Ամեն անգամ որ շար բնութիւնդ
կը զսպեւ՝ մեղքէն կը փախչիս կը դանխս , մէկ պղտ
ափկ ապաշխարանք մը կընես , Աստուծոյ առջեւ
մենձ կարճութիւն ըրածի պէս՝ պատկներ կը վա-
տրկիս : Ինչու որ՝ եթէ ընդ ամենայն դասարկ բա-
նի Աստուած համար կը սրահանջէ նէ արգարտ
թեամբ , հասպա ընդ ամենայն բարի բանի՝ ըստ
բարութենէ զկեանս քո , և պատկէ զքեզ սպր-
մութեամբ և զթութեամբ : քանզի ըստ ինքեան
պարմիցը կը սիրէ , ամենուն բարեբարել կուգ
ամենաբարին բնութեամբ . ևս առաւել որ մեզի
մէկ իշարելթ մը տեսնայ՝ իր սիրուն համար համ-
բերելու , ճէնկ ընելու ընդ գէտ մարմնոյ՝ աջար
հի և սասանայի , սրայիսի վարձք , սրայիսի պատ
կարծես պիտար տայ իր քաջ զօրականներուն : Ա-
սոր համար շատ անգամ ինքը կամուս ալ թող կու-
տայ որ սրտակրազմ մը ունենանք , փորձութիւն
մը քաշենք , ու համբերենք , որ առատ առատ
մեզ վարձաարէ : Աւստի մեր անխելքութիւնն է
որ ամեն անգամ կըսենք թէ մեր մեղացը համար
աս բանը՝ նա բանը կը քաշենք . հիշ չենք ըսեր՝ թի
վարձքի համար քաշենք : Ան իսկ՝ սուրբերը որ այ-
չափ վարձքի պատկի արժանի եղան նէ , անոնք ալ
մեզի պէս տկար ու մեղանշական մարմին ունեն-
չառն ալ մեզի պէս՝ ու մեզնէ աւելի մեղաւոր կի-
րայց մեղքերնէն ևս կեցան , զգջացան , ու ի փառ
Աստուծոյ սիրով համբերեցին ամենայն նեղ-

Թեանց, և սիրողն Աստուծոյ վառեալ պատերազմացան սո յազթեջին փորձութեանց, և այնպէս անպատմելի վարձուց հասան, մեծք ինչն անանկ ջըտօք:

Հինգերորդն և սրի սրի մտենալ 'ի խորհուրդ խառտվանութեան և հազորդութեան, խառտվանաբէ կը մտքը զմեզ յանմտքութեանց, սրբութիւնը կուտայ մեզ սրբութիւն սրաի, միանգամայն ալ կը զտրացընէ զմեզ անարտա մարմինն և ափան տեառն՝ յազթեւ արատաւոր փորձութեանց արմնոյ և արեան, և անարտա սրահել զհողի մեր և զարմին: Ասանկ զտրաւոր գեղ ունենալէն ետե՛ր թաւ ամենեին չի վախմանք 'ի փորձութեանէ, փայն թէ բանեջընենք աս մեկ հատիկ կենաց գեջ, չէ նէ՛ սրի սրի կը հիւանդանանք, ու կրնանք զմեռնիլ մահու շափ մեզքով մը: Ասոր վրայ զստ ալ պիտի խափն:

Վեցերորդն և ճնշումն մարմնոյ, որ և նեղել ու շարքիկել զար մարմինը, որ կուզէ մեր հողին շարշարել ու սպաննել մեզքով: Աս ճնշումն՝ (որ կրտսի մեռելութիւն կամ մահացաւցումն, սպանանել զանդամն մարմնոյ, 'ի խաչ ելանել ընդ Քրիստոսի), շտա կերպով կրնայ ըլլալ՝ զոր սրի մակ սրահ և ծոմ բանելով խոհեմ խառտվանայ իր իրատուքը, խարար հազնեւելով տակէն՝ մարմինը ձաղկելով խամփով, քնհատ մնալով, և այլ ամ մեռ բանով որ մեր ապստամբ մարմինը կրնայ ճնշել: Վըլայ որ հարափճէ մանար մաճար բաներ ալ ճնշեն զմարմինը, զոր սրինակ բազկատարած

կենալ, ծուռնկ չորիւ, միտը կրամթել, լիզուն խան
նել, գլխէն մէկ քանի մաղ փետտակ՝ շաւղընելով
և այլն: Մէկ խօսքով, մարմնից որ ասնչէս՝ հո-
գից կը հանգստանայ:

Եթե մեքերորդն՝ որ վերջինն է, ու ամեննն ասով
պէտք է, զգուշութիւն յառթից փորձութեանց,
այսինքն չի տալ սէպէպ մարմնու որ փորձութեան
մը մեր կամօք, հապա միշտ հեռու փախչիլ ամեն
սէպէպներէն. զերե աս փորձութիւնս կրակ էր
է, որ անկից փախչիլը՝ անօր յաղթել է, և յաղ-
թելը՝ փախչիլն է. կրակ տեսար, փախիր որ լի-
րիս, ու շխտքնաս պիլէ. աս կրակը՝ աս ջուր
կուզէ՝ որ մարի, այսինքն փախչիլ պէտք է աս
ջուր: Եւ աս ամեն մարդու փախչիլիցը ինն
հանգիստած սէպէպներէն՝ է մասնաւոր գեղ ան-
մէն սրապէթ ողջախոհներուն համար, որ հին
կարգով հասկըցընեմ պիտար:

ԺԴ. Քեզի կրտեմ ով կուսակրան կրծուոյ
կամ կուսան հաւատաւոր (որ մարտակա ալ կը
սուի). կուզէս անարատ պահել ողջախոհ
թիւնց, փախիր աս սէպէպներէս:

(ւն .) Ի կամապաշտութենէ. վասն զի կամի
որ կտարած ըլլայ, և հնազանդ թէ մեծաօրի
կամ հոգեօր հօրգ՝ որ Աստուծոյ տեղն է, և ին-
ուրիշներու՝ մեծի ու պզտըկի, մարմնից ալ իր-
պըստամբ ուժէն կտրած կը մնայ, ու կըլլայ ճա-
ղանդ հոգւոյդ. շէնէ, անկարելի բան է՝ որ ճա-
ղանդ ըլլայ. այնչափ որ՝ Աստուած երբեմն անճա-
ղանդ և հարաւ անձինքներէն երես գարձընելով

Թող կուտայ որ գարշելի մեղաց մէջ իյնան, որ ի թնց չափը գիտնան, ու գտնան խոնարհ հնազանդ ըլլան: Ետեն ասեն ըրէ այն աղօթքը շաբաթանին. «Տուր զօրութիւն հոգւոյս կանաց՝ Զազանդել զկանս մարմնոյս »:

(Թ .) Ի համարձակութենէ . այսինքն մի բացար բնաւ մէկ կերպով մը . բացուած վարդը առնուչ հոսն ալ տեսնն ալ մէկ տեղ կը կորսնցընէ . միտ խոնջա մնացիր վարդի պէս . և մարուր ու պայծառ զամեղափի պէս . սերպէսս մի խորութեբ՝ որս հեա որ ըլլայ . բարձր ձայն մի հաներ . քահ քահ մի խնտար աշխարհականի պէս . Թէքըլիֆսիզ ք ըլլար շախայ շախայ ընելու . ել շախասի չէ . զպիլ պիլէ ջըլլայ՝ մէկի մը . կուզէ նէ ազբարդ ըլլայ՝ քուրդ ըլլայ . մա մի նասիր . մի քըսվեմիր . շա մի տեսնուիր ուրիշ մարդու հեա՝ որ քեզի իրարմ ախրասայ չէ . կուզէ նէ սուրբ ու սրբազան ան ըլլայ . հեաը ընտանութիւն մանենար . մի նասրիկ նասիլ ելլալ ջըլլայ . սեր մը յիկապէս հեաը . չէ նէ՝ « սկսեալ հոգւով յետոյ մարմնով խոնանիր »:

(Կ .) Ի շատխոտութենէ . զերէ շատխոտ ըլլալը՝ համարձակութենէ կուգայ . կամ համարձակութիւն կը բերէ . երկան խոսակցութիւն մի սիրեր . մանաւանդ ուրիշ սոյ անձին հեա խոսք կարճ ըրէ . ու կարէ . Եւս անին հեա կարճ խոսք նէ . կամ հիշ չխոսեր նէ . չէր խարուեր . Երկան խորութեբ՝ իրարու մորաքը համբիլ կուտայ . կարը խոսքէն խոսք կը ծնանի . անկից ալ

չազած քորժքդ կը ծնանի . կամ երկաթը քորն
ես գործիք , կամ քորը երկրթին , ելլալիքը կրակ
է . 44 . Բնախօսութենէ ոչ զերծցիս առանց մե
զայ 77 , կրակ իմաստունը 1 . Տիչ որ չըլլայ նե՛ խե
լացի խօսքերդ կը հասնի , անխելք բան մ'ալ կը
խօսիս . անշնորհք և անվայել խօսք մ'ալ բերնեդ
կը փակցընես . աս ալ զխոյնի՛ր որ՛ աշխարհակամի
բերան լաթի՛քէ ըսուածը՛ քու բերանդ քիֆիքի
նման է : Հագուտի վրայ խօսիլ հարկ չիկայ . զե
րե յայանի բան է՛ որ աշխարհքէ հեռացողը՛ ալ
խօսրհքի հագուտս պիտի չունենայ . միայն թե
ինչ որ հայնի նէ , վրան աղէկ պարտեղիւմ ու
պարկեղա ըլլայ :

(7 .) Ի նայուածքէ . այն բանն որ քեզի չի
նար , կամ քեզի հարկաւոր չէ , մի նայիր , մի տես
նար . Ես առաւել՛ արդիւլամբ բանը . թէ որ եւս
չի նայեր արդիւլամբ ծառին վրայ , անոր պտուղ
սիրան ալ չէր ուզեր ու չէր ուտեր . ու մեր գլու
խը այսչափ շարիք չէր կուտեր : Աս խրատս մեկտ
պապկեթներուն ալ պէտք է . անեա անոնց ուրիշ
ըսելիք ալ կայ :

ԺԵ . Քեզի կրակեմ ո՞վ այրի կամ որբեվարի մա
ցածդ , որ կամուսրապէս հրածարեր ես ասկից
եսե աշխարհքի անուն չես ուզեր սալ : Թէ որ
ստոյգ սրտանց այրի չես , սիրտդ աշխարհքի
հետ կապած է նէ , առաքելոյն խրատը գիտես ,
ասհա աղէկ է (կրակ) նորանց կարգուխ , բա՛

Թե այրիս՝ այսինքն երիս հոգւով և մարմնով . ա-
զա եթէ ստոյգ այրի ես , նիկեթզ Աստուծով հաս-
աս գրեթէ ես նէ , ասկից ետն քեզ կրօնաւոր
խառնքի սըրան գիտցիր , ու անոր կեօրե պահե՛
(Թ .) Ա իրի գրած չորս կանոնը : (Ի .) Ա ըսող
ըլուխդ պարկեշտութիւն փայլի , հոգուստիգ մի-
նիկ եզու գունտովը՝ ձեռովը , որ ետա իւրջան չի
բանուի . մանաւանդ գլխու զարդարանք չըլլայ :
Երեքու մարմնաւոր գլուխդ չիկայ . հոգւոր դը-
լուխդ աչ Գրիստոս անանկ գրսի զարդ չուզէր .
հագա քու սրտիգ առարկինութեան զարդերը կը
փրէ : (Կ .) Ըստ մարգու հեա տեսնուիլ չըլլայ ,
անէ՛ի տուն քաշել չըլլայ . բամբասանք՝ խօսք խօ-
թայ բնաւ չըլլայ . քու վրաց հիշ խօսիլ մի տար՝
նչ աղէկ , ոչ գէշ : (Կ .) Մինաւորիկ հիշ մեկ է-
թի մարգու հեա մի տեսնուիր , ըսիւրտը մընեթ-
մնաւորիկ աչ մի նստիր . զուկընեթ ունիս նէ , ա-
նոց հեա նստէ ելիր , անոնք աղէկ կառավարե-
անկից մենծ բարեգործութիւն քեզի չըլլար . հա-
տան զուակ չունիս նէ , քեամիլ կնիկ մը կամ
հարապեա մը քովիկդ առ . և քու խըսընեթեկդ մե-
կը ճարե որ քու առնեկըքդ տալիքդ հոգայ . գուն
փախը մի իյնար . սեյրի տեղուանք , հարանիք
հարանիք երթալու հովեա մընեթ . քեզ աւելի հո-
գնովի տուր , որ հոգւոր հարանիքին արժանի ըլ-
լաս . և արքայութեան մեջ կրկին պսակ տանես՝
խառնաց և ամուսնացելոց հեա :

Ժ2 . Քեզի կրսեմ ո՛վ աշխարհական՝ կարգը-
ած , ԹԷ կրիկ , Թէ կնիկ , կարգիգ կանոնը և

պարտաքը ճանչցիր, ու անոր կեօրէ շարժէ : Կնկանը պարտք է , որ իր գլխաւորին հնազանդ ըլլայ՝ խոնարհ սրտով և պարկեշտ սիրով : Կրկանն ալ պարտքն է որ իր ընկերոջը հետ սիրով ըլլայ, առանց երես տալու՝ անուշ ըլլայ, անոր սիրուց կօտրէ : « Իբրև տկար անօթոյ » պատիւ ընէ :

Երկուքիդ միասեղ պարտքն է , (Թ .) Սրտանց սիրել մեկզմեկ՝ աւելի քան զեղբար և զքուր , մէկ մեկու վայ մեռնիլ , մեկմեկու կանակ կենալ պաշտպանել , պակասութիւն մը խոնարհութիւն քննել : Եւրիշի առջև մեկզմեկ այլուլամիշ քննել՝ իրար պակասութեանը շնայիլ , իրարու համբերել , մէկ զմեկ առանձին խրատել և յորդորել սիրով : Եւ ռերնիդ դուրս չի տալ : Գլուխ գլխու տալ՝ աշխատիլ՝ աներնիդ ազէկ հողալ , և մեյմեկու համոզամմեն իժիր աղօթք ընել , որ միասեղ ապրիք սիրով՝ ի սերն Վասուծոյ , և միասեղ արքայութեան մեջ ալ յաւիտեան կենդանի ըլլաք :

(Բ .) Ինչպէս մեկ սիրտ մեկ հողի էք նէ , սանկ ալ մեկ մարմին ըլլալնիդ ազէկ գիանոք : « Եղիցին երկուքն ի մարմին մի , և այնուհետև ոչ են երկու , այլ մարմին մի » : Գլխերնիդ իրարու ծախուած է , գունն անորն էս , ան քուկդ է : Ինչ մարմնոյն սեր ըէք : « Չի կին մարմնոյ իւրում ոչ իշխե , այլ այրն , նոյնպէս և այրն իւրում մարմնոյ ոչ իշխե , այլ կինն » : Եւ պարտքս անուծանիլ

1 Մ . 71 . Ժ . 8 :

2 Ե . 4 . Ե . 4 :

պիտի պահուի . առ հնազանդութիւնը երկու կողմն ալ կատարեալ պիտի շարուի . զիւրին կրօնք է չէ՛ աշխարհքիս կարգը մտնալը . զժար կրօնք է . թող առաջուց մտմտան , որ էտքը ընկըն . էանկըն չընեն :

(Գ .) Մէկ մարմին պիտի ըլլաք . ամեն բոլորմին մարմին պիտի չըլլաք . հոգւով Աստուծոյ պիտի վարուիք ու կառավարուիք որ որդիք Աստուծոյ կարենաք ըլլալ . դուք ալ՝ ձեր զաւկըններն ալ . թէ որ Աստուած կամեցեր է տալ նէ . երկուք ալ զգուշ կեցեք՝ բարեխառնութեան և գորկեշտութեան կանոնէն դուրս չելլաք , բնութեան որկնքը յիանգարէք , մաքուր սիրտ և ուղիղ իրաւորութիւն ունենաք , անբնական և անբնական ճամբաներ չի բռնէք . չէ նէ՛ Աստուած կը որոցի , զաւկի տեղ ցուցանքներ կըլլան ձեզի՛ մարմնով խոս , ստիաստ , և հոգւով զայլմ , անկարգ . որ հախերնէն չէք կրնար դալ , անոնք ձեր հոխէն կուգան :

(Գ .) Զաւկի սեր , դուծ , աղէկ կառավարութիւն , սայլթ մարմիննին շնորալ , հապա աւելի հոգւոյն հոգ տանիլ , և իսպրկթ տալ , որ երկիւրած , սաստուածասպաշտ , բարի զաւակ ըլլան թերողիկի , խայրկթի , կարգալու ու բանի գործի կար . անանկ որ ա՛ն սնողներն ալ փառք տան Աստուծոյ , ու կարենան ըսել ձեզի համար և ձեր զաւկըներուն համար , “ սոքա են զաւակ որ հնեալ յ՛րաստուծոյ ” :

(Ե.) Աշխարհական ենք ըսելով քրիստոնէս, թիւնը պիտի շնորհաք, ամեն բանը մեզի ճշդի մի տեսնաք, լայն ու արձակ ճամբան մեզի մնա, սիւս մի սեպէք. հասցա « ամենայն ինչ մեր պար, կեչաութեամբ և ըստ կարգի լինիցի¹ »: Քրիստոնէական օրինացմէ դուրս չեցաք. յիշեցէք որ դուք ալ մկրտութեան աստե՛նը հրամարեր էք 'ի սասնայէ և յաշխարհէ և յամենայն խաբէութեանց նոցա. սուս աշխարհք կըսէք, տեսէք որ մէջ յաբէ իր ստութեամբը. « որպէս ան խաբեայ զԱւս խորամանկութեամբ իւրով »: Մեկ խաբով, « եթէ ըմպիցէք, եթէ ուտիցէք, եթէ ցնի և անիցէք, զամենայն 'ի փառս Աստուծոյ արաս ջիք² » կըսէ աստե՛նալն: Աւրեմն նայեցէք որ մէջ ամենայն ըրածը՝ խոսածը՝ մտածածը՝ անանկ ըլլայ, որ միշտ կարենաք ըսել, թէ աս բանս կընէ՛մ կը խօսի՛մ և կը խորհի՛մ 'ի փառս Աստուծոյ. ան աստե՛ն ան ալ մեզ կորճէ և օրճէ, ամենայն և՛ զեօր և մարմնաւոր օրճութեամբ:

ԺԷ. Չեզի կըսեմ ազատներ, նոր ֆիտան - զապներ՝ կարիճներ, ճահիլներ. վոյլեցէք մի ազատութիւնը ըստ Աստուծոյ. քանի որ ամեն ունիք՝ զիտցիք մեր ազատութեան իրջմէթը. « տեն կուգայ որ զվճընիդ կը կասուի. աս ստութեանը ըստ պիտար յիշէք: Բայց չըսոյ թէ պատրուակ չարութեան ըլլայ մեզի աս մեր ստ

1 Ս. Կ. Գ. ԺԳ. 40:

2 Ս. Կ. Գ. Ժ. 31:

ութիւնը . ջրաց թէ բացուին մեր աչքը ստե-
նն առաջ . ջրաց թէ ծառ կենացը մեկզի թո-
ղաք , ու երթաք ուսուց արդիլամ ծառէն գիտու-
թեան բարւոյ և շարի . ինչպէս ըրին մեր նախա-
նորք և նախամայրը իրենց ճահիլու թեան ստե-
նը՝ շարաշար բանեցընելով իրենց ազատութիւնը՝
խորամանկ և սմարտոյ սաստանային խրատովը .
որով ընկան իրենց թագաւորական ազատութե-
նն ի ծառայութիւն մարմնոյ մեզաց , և ողորմելի
եպիտութիւն հոգւով և մարմնով :

Առաջ եկուր պարկեշտ պատանեակ և կարիճ
կրօնասարգ , նայե ինչ պիտոր ըսեմ քեզի : Կու-
քն Աստուծոյ և մարդկան հաճոյ ըլլալ նէ , սո-
խաններս աղէկ պահէ :

(Ծ .) Մենձ երուն խոսքը մսել , որով ծնողքի
դնեմք կառնես , և Աստուծոյ օրհնութեանը ար-
ժանի կըլլաս . « Պատուեալ զհայր քո և զմայր
քո . . . զի բարի լինիցի քեզ , և երկայնակեաց լինի-
ցի ի վերայ երկրին , զոր տէր Աստուած քո սա-
նէ քեզ » : Այնմա դնեմք թէ դուն խելացի ես
իրմեր . մենձ երեն աւելի է եղեր խելքդ . Աս-
տուած խնամութիւնդ աւելցընէ . գիտեմ որ աը-
լոյ լես , ազայութիւնը անցուցիր՝ հիմա աղէկը
կը ճանչնաս՝ գեշը կը հասկընաս : Անանկ է նէ՝
ուրիշ խրատուն կարտա լես մի ըսեմք : Սողոմոն
խնամունէն շատ լէ խելքդ ես . ինքը հմուտն-
չութիւն պահեց միշտ , ու ամենուն հմուտն .

դու թիւն քարոզից . ա որդի եղեալ եմ և ես . կը
սէ . հպատակ հօր իմոյ . և սիրեցեալ յաշտ մօր ի
մոյ : Առբ . որդեակ . խրատու հօր քո և մի մեր .
ժեր զօրէնս մօր քոյ . զի պատկ շնորհաց ընկալիս
'ի գլուխ քո , և այլն ¹ : Վրիտաոսի շափ շեւ կրնար
ըլլալ ես . անոր աշկերան ես . գոնէ անոր պիտի
նմանիս . իրեն պէս հնազանդ պիտի ըլլաս . և և եր
նոցա հնազանդ , կըսէ աւետարանը : Հայր մայր
չունիս նէ՛ քեզնէ մենծ եղբար ունիս , քեզնէ վեր
մարդ ունիս . անոնց խոսքովը քալէ . քու խելքովդ
մի շարժիր . չէ նէ՛ սանձարձակ ձիու պէս լեռնն
վար կը գլորիս , արեւմեանիդ նաւու պէս ծովը կը
կորսուիս :

(Թ .) Վեամիլու թիւն սիրել , քեամիլներու
հեա սեանուիլ . ճահիլներէն հովարտաներէն հե
աու կայնիլ : Նայե ինչ բարի անուն և ինթիպար
ունին քեամիլները՝ ինչ գեշ անուն ունին ճահիլ
ները . գուն որ վար կը զարնես արարչները՝ բարւ
ները , կերուխում սիրողները , խումարողները .
ինչ բան ունիս անոնց հեա . թեմիդ հագուստով
ինչո՞ քեամիւրիւք մանաս . թեմիդ քեար եղիր հօ
գաով և մարմնով , որ երեսդ ալ ճերմակ ըլլայ Ար
տուծոյ ու մարդկան առջև :

(Կ .) Բերանդ մոքուր պահել . ոչ քիւֆիւր
ոչ առասպել խոսք , և ոչ անշնորհք շախայ : Ինչ
պէս մոքուր հայլին մեկ ընչով մը տունուխլանմի
կըլլայ . որ մեջը բան չերկնար , եւ երեսդ ալ

աստ կը ցուցընէ, ասանկ ալ մէկ անմաքուր խոս-
քով մը՝ որտի սրբութիւնը կարուի՝ խոսողին ալ
լռողին ալ, Նոյն սրինակով ջանա մաքուր պահել
այքդ ալ. պէտք չեղած բանը չի տեսնաս. չէ նե՛-
կը չէ հերոտիս կը մեռնիս. « Եւ մահ ընդ պատու-
հանս մեր, և եմուտ յերկիր մեր ¹ »: Յոր երա-
նկին իր կարճութենէ պէրի աս կանոնս նիւթով
կը պահէր. ուստի կըսէ. « Ախտ եզի ընդ աչս
ի՛, և ոչ հայեցաւ ՚ի կոյս ² »: Ես առաւել ան-
գորկեշտ անձանց վրայ մի նայիր:

(7 .) Դատարկ չի կենալ. սատանան որ քեզ
գորսոյ գանայ նէ, առջի գործքը կըլլայ քեզ
էկել ՚ի փորձութիւն մարմնոյ: Բանիդ գործիդ,
ընծահամիդ՝ քեարիդ, կարգալուդ՝ աղտթիդ,
խղճթիդ ետէն ըլլաս նէ, ո՛չ զուն ատեն կունե-
նաս մեզք մը միտքդ բերելու, և ո՛չ սատանան կըր-
նայ քովդ մտանալու: Ինչպէս մէկ մարդ մը զբաղ
մտքի մը ըլլայ՝ ուրիշներուն հետ մատահամ
ճի տեսնալով, զուն ան ատեն անոր քովը չես ու-
ղեր ու չես ալ կրնար մտանալ, բան ունի տէի,
հասա պարսոյ ատեն կը փնտաես՝ որ ուղածիդ
զես հետը կետրի շիշ ըլլաս. սատանան ալ քեզի
ստանկ կընէ. պարսոյ ատենդ՝ քովդ կուգայ.
Երազմունքիդ ատենը մէկդի կը կենայ:

ՅԷ. Մնաց որ ճահիլ ու քեամիլ խելահաս աղ-
յիներուն ալ մէկ քանի կանոն պէտք է՝ վերի Ը-

¹ Նւրի. Թ. 21:

² Յ. Բ. ԼԵ. 1:

ասաներէս ի զաս - բայց աղէկ կըլլայ որ անոց ըսելիքս՝ իրենց մօրը զարցեմ՝ Թող աչու ընկն բանան մարերը՝ որ իրենց զուկրներուն աչքը չբացուի . չէ նէ՝ ետքը շատ փոշման կըլլան . ու շատ մենծ համար պիտի ասն Աստուծոյ : Աչոյ գէշ մօրը , որ իր զուակը իրեն կը նմանցընէ . վայ կուգայ աղէկ մօրը գլուխն ալ՝ որ իրեն զուակը իրեն շինմանցընէր , երբոր կրնար նմանցընէլ . առջիկ կը գատապարտուի իրեն կրկին շարուծենովք՝ որ ուրիշի ալ պատճառ եղաւ շար ըլլալու . երկրորդն ալ կը գատափեսաուի իրեն անհոգութեամբը . չէ մա մեր խօսքը ասանկ աղէկ մօր վրայ է՝ թէ քիչ պէս հոգ պիտի տանի իր աղջիկ զուակը մեծցընելու ասեն :

Պղտիկուց պարկեշտ պահելու է . կամբը կտարելու է . աղօթքի , կարգալու , բան բանելու , թեր պիէով շարժելու , խղձեթ ընելու սովորցընելու է . պէտք չէ թողուլ՝ որ ոչ իր առջիկ և ոչ ուրիշի առջև համարձակ կերպով խօրածէ , կամ շատ խօսութիւն ընէ , անպարկեշտ կամ անվայել կերպ մը չունենայ՝ նստելու ելլալու պահելու ասն վրան գլուխը կոկ ըլլայ , ոչ փաշտասած և ոչ խեղեփցած . երեսէն ալ անօթիամ ու թիւն կամէ . հեքապը ու խայնիք սիրէ պարկեշտ աղջիկներով պէս : Ինչպէս Արիստոտելին խնայուած աղջիկ երբոր ըսեց խեղացի հօրմէն աս վարպետ հարցմունքս , թէ ասչափ գուններուն մէջ որ ըսէնկ կը սիրես , աս խեղացի ու վարպետ պատասխա՞ր տուաւ . ան ըսէնկը կը սիրեմ , կըսէ , որ խայնիք աղջկան երեսը կը տեսնուի :

Դարձեալ պիտի նայի մարը՝ որ զաւկին խելքը բացուելն կտէ՝ օյունճախ բաներու ետեւ չիյնայ, նոր իճաանէր չիճարարէ, հայլի առջև շատ չի լինայ, մանչիկներու հետ չի խաղայ, մինաւորիկ չի կենայ մէկ տեղ մը ոչ մանչու հետ, և ոչ ազգական մը հետ. չէ նէ՝ սասանան անոնց մէջ կը մշտնայ՝ միանձի կըլլայ՝ մանար մանար առուտուր ընելու։ Քիչ մը մենձնալէն ետէ՝ օտար մարդու չի լինայ, շտեանայ, գուռը չկայնի, գանձն դուրս հիչ չելլայ առանց մորը, սպասուհանը շատ ճախ, խաշաղաղիս տեղը հիչ չնտօի, չէ նէ՝ ամենէն մէյմէկ հիտէ կառնէ շարութեան. ինչու որ՝ ազգիկներու բնութիւնը հեմ հետաքրքիր է, հեմ զափա ընող ամեն տեսած ու ըսած բանը։

Հապա ինչ ըտեմ ան մարերուն, որ իրենց անմեղ զաւկներուն արիւնը կը մտնան. անոնց առին ամեն բանը բաց կը խորակեն, պէտք չեղած բաները կելին անոնց կը հարցընեն՝ որ աչուընին բացուի, կը սորվեցընեն ու կը ցուցընեն չգիտցած բաներին. աչբխ սէյրներու տեղուանք կը տանին. առասպել խաղեր կանչել կուտան, կամ թող կուտան, և այլն. գէշ մայր չէն մի ըտուիբ ստոք՝ վայի ու անէճքի արժանի։ Նրանի այն ձնողայ՝ որ սաստուած սաշառութեամբ և երկիւզածութեամբ կը մեծցընեն իրենց զաւկները, որով հեմ Ղատուճոյ՝ հեմ մարդկանց առջև գովելի կըլան իրենք ալ իրենց զաւակներն ալ։

Հապա թէ ձնողքը աշխատին իրենց զաւկնէ, բուն աղէկ ըլլալուն՝ հոգևոր և մարմնաւոր կող-

Ճանկ, ու զաւկընէրը աղէկ շեղան նէ, ծնողք ի-
րենց վարձքը շին կորսնցներ, և ևէլք կառնն,
զաւկընէրն ալ իրենց պատիժը շին անցուներ,
չէ թէ միայն անդին (որ է սոսկալի), հասա սո
աշխարհքիս մէջն ալ (որ վախճալու բան է), ինչ
պէս որ շատը աշքով տեսանք, ու կը տեսնուք
կոր: Իսկէք ունին նէ ուրիշ զաւակները, ստանկ
ներուն օրինակն՝ աւելի խելք կրնան սորվիլ, ա-
նանկ որ՝ ինչպէս աղէկներէն աղէկ օրինակ կայ
տանելու, գէշերէն ալ ստիւրնմիշ ըլլալով հեռա-
նան պիտոր, և ուրիշին պակաս թեւով ու պատի-
ժով իրենք խրատուին պիտոր. շէ նէ՛ ևտքը ի-
րենք ալ Աստուծոյ բարկութեանը կը հանգիստն-
և ան ատեն Աստուծոյ ճառքէն շին կրնար զիրենց
խաղտել իրենց սուրբ ծնողքն ալ. ամեն ճարգ
իր գլխուն ճարը պիտի տեսնայ. որ չըլլայ թէ իր
ծնողքը վեր ինքը վար ըլլայ. կամ իր զաւակը վեր՝
ինքը վար իյնայ. ինչպէս որ շատին կը հանգիստ
երկու կերպն ալ:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Հասարակաց կամ բազմութեան ներգործու-
թեան ցարձ որք անյի գեղոյ կարօտին: Եւրհանգի
Սուտարծոյ :

Ձարեանք մը եկաւ ինձի ինքերմէս՝ սա բաներս
գրելու ասեմն . սա ինչ ե ըսի , ես գեղ կենաց
կողմի շարագրել Վատուծով ընդգեմ ամենայն
հոգեոր ցարոց ե մահարեր հիւանդութեանց՝ իր-
ի հոգեոր բռնկարան մը . հիմա ինչ եզաւ . սի-
սը մահու շար ցարերը ձառք աւեր կերթամ կոր-
ուրիչ ցաւ յիկոյ մի՛ գեղի կարօտ . (կարծեմ
իկ կարգացողներուն մարկն ալ պիտի անցնի սա
բանս) : Մէյտ՝ ալ նայիմ որ՝ իբար ե անհամար
սխտեր կան , որ ոչ սխտերի խանութ ե ոչ եզա-
մի՛ կրնայ ասանց գեղ հասցընել : Հեղե սկսիմ
ըսի՛ մեկ քանիին եզան գրել . տեսնամ որ՝ նոյն
գեղերը պետք կըլան կոր ամեն ցարու , ինչ գեղ
որ կոյ արուամ Վատուծմէ սխտը մահու շարին
գեմ . մէյեր (աղեկ մը նայիմ որ) ցարերն ալ ան
սխտն գարս չեն . այսինքն ինչպէս ամենայն մեղք
մուսնոյ են ետմնագլուխ վիշապին , այսպէս ալ
անոց հակառակ եզամ առաքինութիւնները՝ ամ
մն կերպ մեղքին հատեն կուգան :

Սուտի ամենեկն աւելորդ երեցաւ ինձի՛ ալ ու .

բիշ մեղքեր մէջ բերել, և մեկիկ մեկիկ գեղաբերել.
Է նև՝ կրկնաբանութիւն կըլլար. ինծի ալ կար.
Գացողին ալ գլխացաւութիւն կը բերեր. Միայն
Թէ որովհետև փորձը կը ցուցնէ որ պաղի պաղ
անխմանայի ցաւեր կան բազմութեան մէջ, որ ա.
մնջը ֆարդին շին երթար՝ Թէ ծանար բանը
են, ևս առաւել՝ Թէ սր մեղքին ծնողքն են կամ
ձագերն են, և կամ սոսկ մարդկային պակասութիւն
մը կը սեպեն՝ իբրև տկարութիւն ներքի,
ամեն իրենց վրայ ներքի, որ իշի վրայ աններքի,
ասանկ ցաւերուն մէկ քանին հարկաւոր կերևոյ
հաս յիշել. որ անոնցմով անոնց նմաններն ալ
հասկըցուին :

Ս. Առաջին՝ երևելի և աներևոյթ ցաւ մըն է
հասարակաց՝ Անգամսիւն, կամ Անգամսիւն
իմաց հոգի : Չեմ գիտեր՝ ինչպէս կըլլայ որ
մարմնաւոր կենաց կողմանէ ամեն բանի իկը
կը Թափենք. իսկ հոգւորին ապուշ կը մտնք,
կամ հայտնի պէս Թէ վէքելի կեանք մը կանց
նենք, կամ բոլոր բանակամութիւննիս միշտ ալ
խորհի բաներուն կը ծափենք, որ ասեն պիտի
չմտար՝ Թող Թէ գլուխ՝ շարն ու բարին հոգւոյ
մտածելու : Հեան ալ անհոգութիւն մը տիրած,
որ ամեն մարդ անխոյթ կերևնայ կոր իր կաստ.
բանին վրայ. կեանքերնին անցնել կը ճախի
սանկ նանկ. բայց կեանքը անցնելն էսև կեանք
մը կուգայ, Թէ մահ, անի հոգալ չիկայ՝ զերկ
մամաւ չիկայ : Արդ յայտ է՝ Թէ այս տխուր է
բուն իսկ ծուլութիւն ըստմնիս. ուստի անոր գե.

իբր նայե . ետքը զանցառու թեան մեղքի վրայ ը-
նկիրս ալ կը սեւեմաս :

Հիմակուց հիմա ես ասոր կը ցախտ որ՝ անմաս-
նութիւնը , որ է կամ անբանութիւն կամ խելա-
բարութիւն և կամ քնածութիւն , անանկ թա-
րաորեր և շատին գլխուն վրայ , որ մտածողը խենթ
իջ սեպեն . հոգւոյն հոգ ընողը խղճահար կը հա-
նարին . հոգևոր խրատս խօսողը՝ ազի խելքեն վեր-
լին գներ . հոգևոր բանը՝ պօշ տակն ունեցողի
գարտք կը կարծեն . կամ բան չունեցող մարդու
բորձ է կրտեն : Ան իսէ՝ ս'ս է ասրլ մար-
դու բան ու գործքը , և առջի և վերջի հարկաւոր
բործքը . “ վախճան բանիս՝ զամենայն ինչ լուր .
Ղատուծոյ երկիր և զպատուիրամս նորա պա-
նեա . վասն զի այս է ամենայն մարդ . (կամ , զի
այս է մարդն ամենեկին) : Զի զամենայն արարածս
ածցե Եստուած 'ի գառաւտան . յամենայնի ան-
սեա արարելոցն՝ եթէ բարի և եթէ չար¹ , , Ա-
րեմի իրենց՝ այսինքն աշխարհասիրաց ըրածը բո-
լը գարտակ և անպիտան բան է : Վրասն ալ մենձ .
որ աշխարհքի մեջ բոլորովն ընկզմելով աւելորդ
հոգք աշխարհականք ու գիշեր ցարեկ մամլաու-
թով , հոգւով և մարմնով կրնան կորսուիլ . ինչպէս
որ շտան ալ կը կորսուի : Մի այսպէս սիրելիք՝ մի .
հայտն է զվերինն խորհեցարուք . մի զայս՝ որ յեր-
կի ստա է² , ,

1 Ժող. 13 .

2 Կող. 4 . 2 .

Աստուծոյ խնամքը ալ կան մեջերսն . Էն ա.
նաջ լեզուին պէտք է կարգել . որ անհոգութիւն
նին առաջ աստուծոյ համար կամ խոսքով կամ
գործքով կրտսն . մենք հիմակուց հիմա մեր ա
աշխարհքը նայինք . քեֆերնիս զեֆերնիս նոյ.
ինք . ետքը ինչ կուզէ նե՛ ըլլայ . ինչ պէտք
է ըլլալը մտտաւ , ինչ որ պետի ըլլայ՝ պետ
ըլլայ : Ատանկ է մի . ես ո՛վ անխելք՝ առ խելք
ուսկից սորվեցար որ մարմնաւորին ետքը մը
առաջուց կը մտնաս . ինչո՞ւ անգուրնէ ան
առան զահրէ կը տեսնաս . ինչո՞ւ իրիկուան
ուսելքդ՝ առաւանջ կամ կէս որ կը պատրաս
տես . ինչո՞ւ այսօր կը վաստակես նաև վա
ղուան համար . բան մի գներ՝ բան մի եփեր , ո
չունեցածդ կեր . սա ջրար նէ , գոնէ ասորուան
վաստակդ հասցուր , վաղք ինչ կուզէ նե՛ ըլլայ :
Աս անհոգութիւնս ընկիր նէ , գուցէ կրնայի
վաղուան ապրուստն ալ վաղք վաստակել ու ապրի
րոյց սա կենացս մէջն որ հոգւոյդ վաստակը ջ
նեսնէ , անգիտի կեանքը վաստակ չիկայ . մեռք լե
ցուն մեռնիս նէ բարի գործքով , յախտեան հա
րուստ կը լլաս . մեռք պարսպ երթաս նէ , յա
խտեան զիյլարտ կը լլաս , ասոր ճարը հիմակու
նէ տեսնելու չէ մի . ասանկ մենձ բանի անհոգ
ութիւնն որ տեղ կը սղմի . գուն որ քեզ չի հոգա
նէ , ուրիշ մը քու տեղդ հոգացող կոյ մի . չիկայ :
հասկա ինչ խնամութիւն է ինչ թմրածութիւն
է , որ սա անցաւոր աշխարհքիս համար անձ
հոգ ու մտնուր կընես եւելք . խկ անանջ է յա

խանական աշխարհքին համար՝ կամ բնաւ չես
չագար, կամ խիտա քիչ կը հոգաս :

Բ. Երկրորդ ցուր՝ որ առջինին հետ ցաւելու
բան է, Մասնաւ զմէն, շէննէն— զէն աղբիւն Աս.
կից է մարդկանց ամենն կերպ անկարգութիւնը.
Եւ այս է սասանային հնարքը՝ որ ինչպէս Աւայի
առջև զԱսատուած սուտ հանել ուզեց, ու անոր
արտոնալքը՝ այսինքն մահը յիշելը հեռացուց.
որ Ասատու մէ հեռացրնէ զանի, և ոչ եթէ մա-
հա մեռանիցիք, ըսելով, ասանկ ալ մեզ կը խա-
րէ ճարտար կերպով. մեռնիլ կայ ամեա կըսէ :
ոչ թէ այսօր կամ վայր մեռանիցիս, աս մտա սա-
րինքս մահը քեզնէ հեռու է. տարիքդ շատնայ,
սակնդ լըմըննայ, բանդ գործդ կատարուի. ետքը
ետքը՝ մեռեր ես չես մեռեր հոգ մընէր. հիմա
հանդիսագ նայէ, մարմնոյ կեանքը ներկայ է՝ ա-
սոր նայէ. հոգաւոյդ ալ սակն կուգայ որ կը նայ-
իս : Ասանկ խարուեր են ի սասանայէ շատ մար-
դիկ. ետքը անդին աչու ընին բացուեր է՝ ճանա-
շիլ զբարի և զչար՝ խելքէ դուրս, ուրեմն դուն
հիմա բարին ճանչցիր՝ մահդ մտնաւով, որ եա-
րի շարը շտեմնաս : Չերկնցրնէմ, այլ միայն մեկ
նոր բան մը կարգացողներուն միտքը մղեմ, որ
կարծեմ թէ քիչ մը արթնցրնէ զիրենք, որով և
ամենն որ պատրաստ ըլլան մեռնելու, չէ նէ՝ ան-
գատրաստ գացողին բանը գեշ է :

Ըսելիքս է՝ կարծութիւն մարդկային կենաց՝
մարդկանց սովորական կարծիքն շատ կարճ : Ա-
սոր փորձը ամենն մարդ չի կրնար հասկընալ, եր-

բոր անդեկուծիւն շունի աշխարհքէս՝ թէ որ քա-
ղաք, որ գեղ, որը քանի՞ մարդ կը մեռնի, և մեռ-
նողները քանի՞ տարուան են իրարու վայ, կենչ
չատ կը մեռնի՝ թէ ծեր, կենճին մեջ աւելի կենչ,
թէ աւելի տարեց, Ստոյգը այս է՝ անհամար փոք,
ձերով հաստատուած, որ միշտ՝ սղտիկ հասակով
մեռնողը շատ է ու խիստ շատ՝ քան զմեծահասակ
կը: Անանկ որ հետաքրքիր հեղինակին մեկը տասն
անխաւեր մը կուտայ ընդհանրապէս:

Աշխրբիս մէջ եզամբ բոլոր մարդկանց շորորդ
փայլը, այսինքն չէյրեկը, մեկ տարուան չեզամ կը
մեռնի կոր, անանց մէջն ալ տասը ամսական մեռ-
նողն շատ է հինգ ամսուան մեռնողը, ասկից
չատ է երկու իրեք ամսուան, կամ նորածին է
զամբ:

Բոլոր մարդկանց՝ իրեք փային մեկը կը մեռնի
կոր քան կամ քանուիրեք տարին հասած չի հա-
սած:

Բոլոր մարդկանց կետը ազակուց կը մեռնի կոր
ուժը տարի ու մեկ ամիս եզամբ չեզամ:

Բոլոր մարդկանց կեսն շատ էսկը՝ այսինքն
երկու անգամ երրորդ փայլը (ինչպէս վեջը՝ ընկն
քովը), կը մեռնի կոր երեսունինը տարին զԵ՛՛՛
ցուցամ:

Բոլոր մարդկանց՝ իրեք անգամ շորորդ փոք
(ինչպէս վեջը՝ ուժին քովը), կը մեռնի կոր Ժ.
տունու մեկ տարին չի հասած: Ետմանասուն տա-
րուան մարդ քանի՞ կայ աշխարհքս նէ, ասկից
խմայիր որ՝ տասը ազոց մեջն որ մեկ որը ծնեք է)

բանազան տեղ՝ մէկ հասար միայն ստ տարիքը հաս-
կինէ . շատ բան է : Ութսուն տարեկան եղողը՝
կրան մարդկան մէջ մէկ հասար ջրար . իննսուն
տարին հասնող՝ իրեք հարիւր մարդկան մէջ մէկ
նոր մը կը կըլայ ջրար . իսկ հարիւր տարեկան ա-
ղող (կրակ՝ ասանք գրողը) . աստուերիու հա-
զար մարդու մէջ մէկը միայն կը գանուի : Բայց ես
ստար չեմ զամանար . հասկա շաշմիշ ըլլալու բան
է՛ որ մնք զմեզ սա մէկ հաստիկ սպրտղեն կեւէ
կը բռնենք . ու ասանկ կը խարուինք շարաշար :

Ան մէկ հիասաղ մըն է ըսել ու անցնիլ ջրայ-
րան ալ գիտցածիդ կետրե հիասաղի նսակ . կը
սկսաս որ՝ կենե իսկըքեդ վեր է եղեր մահուան
ակփաւրը . բայց այ աւելի աղեկ կըլայ որ աւե-
տարանական հիասաղը բռնես քու վրագ . « ար-
թեւ կայէք , զի յորում ժամու աչ կարծիցէք՝
չոյ որդի մարդոյ » : Ան բանս ընտելտաւէն է՛ որ
նորդիկ անմահարար եւ աստուածարար կուզեն
կորուիլ . ամենէն վեր ըլլալ . ամենէն հարուստ .
համարակ կը գործեն զարը . հոգ չեն ասնիր
բարեգործութեան , եւ աղեկ պատրաստութեան
ու ախրքեւ անգին երթալու :

Չրսես թէ մահը չի՛ շեղ մեղք չէ . մէկ անհո-
րութիւն մըն է . սա ալ ինչուն հոգւոյն ցուե-
բան մէջ գրիլ :

Սանկ ցաւ մըն է՛ որ ես ալ չեմ գիտեր . թէ
նրան զուարթեմ . դու մտքիդ մէջ տեղաւորե . ես
խոջիւ եմ : Մեղք չէ կրսես . հասկա ինչուն չես բ-
նիլ թէ կամ՝ ոչան է . եւ կամ պատճառ է մեզոյ .

ինչպէս սոք չեցաք՝ գիշեր ցորեկ նստիք կամ պառկիք անշարժ, հիւանդութիւն չենէ, սախ, սուժեան նշան է՝ անդամալուծութեան կամ ետքի ծերութեան, որ մահուան դուռը մակցեր է: Իշտահ շունենալ կերակրոյ, կամ մեակ չունենալ ուտելու, միտէի աւերութենէ կուգոյ, հիշ չուտես նէ, մահը քեզ կուտէ:

Գ. Երբորդ ցաւը՝ անուճով մտա առջի ցաւն, գործքով այլանդակ է ԳՆԴԱՂ--ԻՒՆ (այսինքն է հմալութիւն կամ ետք ձգելը անձողարար) այն բանը՝ որ մեզ սրտաական ըրեր ենք կատարելու, որ ստակ ծուլութիւն չէ, հապա անիրաւութիւն, Շատ միւզ ունի սա քեզքը չորնալու ծառը, որ շատին սիրտը անկուած է. եք մեկ քանի սոք ձառքով շոշափել տամ քեզի: Փորձով կը տեսնա գրեթէ ամէն որ ասոր անոր վրայ, (երանի թէ քու վրայ ալ չտեսնայիր), որ շատը իրենց ծաւաններուն, մշակներուն, բան սրներուն, արդ նրա որ առիք ստակը՝ որ արդար առնելիքն է, որչափ կուշայրենն, ինչուան անտնց՝ հոգին ճտնեննէ, չեն տար: Շատն ալ կոյ՝ որ ստրկի պարզ ընելու չեն վախնար. փոխ կտանեն (սուող ըլլայ նէ), շահով ալ ստակ առնելու խոյիլ կըլնան, բանի մը մէջ կը խօթաին՝ որ ուրիշի ստրկով փոխ կրնան գլուխ հանել. ասանկ բանին որչափ որ սրտանց ետեկ կիյնան ու ազաշանքով սրտաւանքով, մանուսանդ թէ հմարքով մը ստակը փոխի կանցընեն, այնչափ ալ ետքը անփոյթ կըլնան պարտքերնին տալու, վճարելու պէս չեն. ստան

է կէկեր . վաստէն է հասեր , առայն ո՛ւլ աւելի կա-
րաւ սարկի քան թէ առնողը . բայց ոչ ստակ կայ .
է ոչ անշահ շահը : Գնենք թէ սարկի շահ՝ ուզո-
քն մուստահախ է սա պատիժը . ես խոսք առն-
քն ու շխարտիկն ինչ պատիժ պէտք է . երբոր
նկզ կէյնայ նէ՛ , առած շահը գլխուն հետ մէկ
կռակ գլխին կը կտակ . շահ առնելու խղճման-
քը՝ որ գիտցնին կէյնար , ինք կը սկստի յիշել
անխղճմանքը . որ առաջուց յիշէր նէ , բանը ա-
սանկ չէր ըլլար : Ասով խեղճ՝ որբեվարիներ ,
սիւլիւն մեծապաններ , ազքասներ , սանկցած-
քն չունեցածներն կորանցնելով ու բիշի վրայ , ա-
խալախով հազար անէծքով ու բանբասանքով ի-
րենց հոգւոյն ու մարմնոյն որբեակը կուտան նէ .
ինչ կարծեա՛ ինչ պատիժ պահած կայ բուն մեզ-
քն սիրտը , որ է հասարցմանք չընողը : Հասար-
ք իրենք ալ ըրածներն կը գանան կոր , իրենք ալ
աբիշն չեն կրնար կոր ստակներն փրցընել . չեն
ըսեր՝ թէ մեզի ալ մուստահախ է քաշածներս . հա-
րա հախ կը սեպեն շտաղը իրենց ապիքն ալ՝ որ-
շտի որ կրնային սալ շտակ քշէ . անխղճմանք
կուտեն կը խմեն , կը հագուին կը սրգուին . սեյի-
թի՛ սեյիթի՛ իւրվանի ետե կըլլան . ու չեն ըսեր
թէ մէյմէկ կտոր մեզնէ կարենք , ու հալիին հա-
խաւմք : Աս չեմ ըսեր , գուն քեզնէ տես թէ մէկ
մեզքն քանի՛ մեզք կելայ . հսկայ ծնողքն հսկայ
բուսկներ կըլլան՝ ահա ելի ե գարշէլի :

Ա՛յր թողունք սիրոյ դեմ եղած գանգաղու-
թիւնը (վերինն զսա՛ որ սիրոյ սեղը ստե .

լուծիւնը կը սնկէ) . քիչ մօտոյ կայ որ կարենա
խզմէթ մը յանձնել, ազաչել որ սա բանս ընկ
կամ ըսէ՝ առանց ստրկէ ելլալու (զերէ անոր
դպիւ ջըսար) . առանց մնաս մը քաշելու . մայն
բերնով կամ ոտքով պիտոր աշխատի եզրորը սի.
բուն համար . հարիւրին մէկը շեռ տեսներ գոր.
ծունեայ եզրայրասէր : Երաւ խել մը կան՝ որ
խօսքով պօլ պօլ կը խոստանան , գլխուս վրայ կը
սեն . գործքով ընկելք շունին . « երթամ տեր , և
ոչ չոքաւ » : Ըստ ազէկ էր որ խօսք շխային .
մէյմը որ խօսք տալը՝ պարտականութիւն մէջ կը
բերէ , ուստի խոստանոնքը շխտարելը՝ անիրա.
ւութեան տէֆակըր գրամ է . մէյմ՝ ալ որ՝ գիւն .
յինը խօսք շխար նէ , ազաչողը կամ յանձնող
անկից յոյսը կը կարէր , ուրիշի կերթար , կամ ան
ձամբ իր գլխուն ճարը կը տեսնար . շեզաւ նէ . ի
բնն զգիւնք եզաւ :

Հապա հոգևոր գանդագութիւն ըլլայնէ . հոր
կաւ որ ասեն հոգի խաղակելու զանին մէջ . ինչպէս
քահանայ մը որ խոստովանանքի և այլ խորհուրդ
ները մատակարարելու շտանելով գանդագա.
նք՝ ուրիշի հոգին ալ կը դատաստարակ . իրեն
ալ . ամեն պատճառ ունի եզեր . ևս ալ կը հա.
կընամ պատճառը ինչ է , պատճառանքը ինչ է .
Աշխարհականն ալ որ տեղին կեօրէ կրնար մի
ողնութիւն մը ճար մը ընել եզրորը հոգւոյն , մ.
նաւանդ իր ընտանեացը , ու անհոգութեանով
զանց կտանէ . Արտուծոյ պատասխան պիտոր
տայ :

Գ. Չորրորդ ցաւն է Անիւսիւն իւրաքանչիւր
նաւ. զորն ուր կուզէի անդամազննութեամբ ա-
լիկ մը սրբապետ, ամեա վարպետորդիքը շարքին
ճամբան փոխել չին, Գաները դարձուցին՝ որ քահա-
նայ մարդ չիմանայ շտեմանայ ներքը ինչ կըլայ ինչ
ջջար. կուզէի ամենն էմնա՛ֆին ամենն զենահա-
թեն էն վարպետը գանալ. առաջ գովելն վարպե-
տութիւննին հասկընալ՝ որ խելքի մարի՛ֆէթի բան
է. որ անոր կերտէ աշխարհքի պէտք կզած գիրք
մը հանեմ՝ ուրիշ տեղաց ալ վրան աղէկ բաներ
տեղընելով. ետքը երեւց անիրաւ վարպետու-
թիւնն ալ հասկընալ՝ որ սասանային խելքեն փոխ
աւած է, ու անոր կերտէ աշխարհքիս աւելի պէտք
կզած բարոյական մը գրել՝ որ հիշ մէկ բարոյական
մը անքեռնելը չէ քալեր : Նրոր որ առ չեզաւ նէ.
ես կազաչեմ որ իրեւց շարքիք մէկ բարոյական
մը չինեն՝ որ մենք ալ բան սորովիք. ինչպէս որ
դոցին կէս իրաւ կէս սուտ՝ կըսէ թէ թո՛ղ վար-
պպեաները մեզի աշխարհ ըլլան առուտուրի կող-
մանէ : Աստուած պահէ որ եկեղեցականը աշխար-
հականութիւն չի սորովի. բայց Աստուած ապ որ
աշխարհականը եկեղեցեանայ ու Աստուծոյ պա-
տիւրանքը չիմոռնայ. ինչպէս որ շատը մոռցածի
գէս կը վարուի կոր. բայց ասանկ խարդախու-
թիւն ընելով առաջ իր հոգւոյն անիրաւութիւն
կընէ, ետքը ուրիշին մարտնոյն կամ սարկին :
Չերկնջընեմ յայտնի բանը. երկու խոսքին մէջ
խելացին ամենն ուզածը կը գանայ : Անիրաւու-
թիւն անպակաս կըլայ կոր աշխարհքիս վրայ ամ.

ձև կողմը ամեն կողմանէ . ուստի իրաւամբք ալ
Աստուած ծանր ծանր պատիժները պակաս չը
նէր . բայց բուն իրաւունքը պիտի ցուցնէ բոլր
աշխարհքիս աս ջեր գաստատանին սրը . (ըր
վերջիցը քիչ մը քաղէ ձեզ նէ՝ ազեկ կընէ) .

Մնաց որ սովորական անիրաւութիւն կամ
քրկանք կամ նէհախ բանը՝ հէմ գիտնալով հէմ
չգիտնալով կընեն կոր մարդիկ : Վիտնալով կը
նեն կոր մարդիկ : Վիտնալով կընեն կոր շատ
չարչը բազարին մէջ . ջափէն էւել գին գնելով
սոււա չափով ու սոււա կշտաքով աչք խարելով . գե
չք ազեկի տեղ խարարովչ ընելով . ուրիշն ազե
քանը վար գարնելով . կամ անոր ասուտաբը կը
արելով . և այլ անհամար կերպով խարդախելով
խամին ընելով . գողնալով . հարամ հելլալ ցիմոյ
լով . սոււա խօսելով . սոււա երգ ու ըննալով . ալ
քրաներուն սիրաք երելով . մենծի պզտիկի տուն
քանդելով մենծ կամ պզտիկ բանով մը . և ըր
ամենայն հախ սեպելով . զերե ուրիշ կերպ թ
գանձար՝ կըսեն ըսողները՝ հիմակուան ասուտա
բը . ասանկ չընենք նէ՝ շինք ապրիր . ուրիշ ըն
դուն չընես նէ . բայց կը մնաս :

Եւ հէյ անիրաւներ . ասանկ անիրաւ ճանրով
ուրիշը գժտիք երթայ նէ՝ դուք ալ խոյն կը կը
թալու . սա թողունք հիմա . (հէմն ամենքը
գժտիք պիտի երթան կըսեն . ասով կը կարծեն
թէ իրենք կը փրկուին) : Ասանկ անիրաւ ճանրով
արդեպ ազեկ կապրիր կոր . ազեկ ճանրայ գտեր
կը ձեր բանը գարձընելու նէ . ինչո՞ւ ասով չէք

կրթար, ինչո՞ւ կը դանդաղիք՝ թէ ամեն բան
փոխ կերթայ կոր աւելի . ինչո՞ւ առջի ասեմննե-
րան կը նախանձիք՝ ախ կընէք . Աւրեմի իրաւունք
բանի կար նէ , առուստերն ալ ազէկ է եզեր . ա-
յրաւութիւն քանի մասն նէ՝ գէշ է զաւ . սակից
է որ (ինչպէս դուք ալ բերնով կը վկայէք) պէթ
զերէք թէ չիմաց առուստի և ամեն բանի . նեղը
նացեր էն ամենքն ալ՝ առաջաներով ախարակ
ներով կը կարծեն թէ աս ծակս գոցեն պիտար .
ած իսկ աւելի մենծ ծակեր կը բացուի որ կարկը
ամբ չիբաներ : Աւրեմի աս ճամբան չեցար .
Քյժ՝ ալ արգարութեան ճամբան մամապէք ,
“ Սիրա ան խորհեցի զիրաւունս , զի յՆասու-
նց ուզգեսցին գնացք նորա ¹ ” :

Չգիտնալով անիրաւութիւն կընեն կոր ամեն
ճորդ , որ իրենց տերաը կը նային , իրենց մերամը
առաջ ամսիլ կուզեն . ուրիշն տերաը նայիլ չի-
կայ , ուրիշն հալին հասկընալ չիկայ . զերէ եզ-
բայրութեան առուստեր չիկայ , “ Սիրեսցես
քնկեր քո իրիս զանձն քո ” . բոլոր աշխարհքս
անձնասիրութիւն կարեր է . ուստի առանց խզմը-
ամբի իրենց սգուաը կը նային՝ ուրիշի վնասով
ալ . ուրիշնեղութիւն կուսան՝ իրենց հանգստեան
համար . հասկսկիծ ըլլալ չեն գիտեր , ես կը քա-
լի՞մ կոր՝ թնդ ան ալ քաշէ ըսելով առաջ կը քա-
լին իրենց բանը , ուրիշնը ես կը ձգեն , կուզեն որ
իրենց ամեն բանը լքան ըլլայ , պակաս բան մը

չբայ . ամեա ասանկ ըլլալու պատճառով ուրիշ
ինչ կըլլայ ինչ չբայ որ՝ հոգեբնին սխիւ չէ : Ասանկ
ինչ ըսելու է . եղբայրսիրութիւն կըսեն՝ մէկ բան
մը կայ . մէյնը համտես ըրեք . այդ ամենայն ան
համ ցաւերը կը փարատին :

Ս . Հինգերորդ ցան է ՏՃԳ-իւն . չիւն .
ամեն մարդու իր վիճակէն , իր քաշածէն . զոր
փորձիւ կը տեսնաս քու վրագ ալ . հիւանդ ես նէ՝
մէկ թիւ ալիւ , առողջ ես նէ՝ հազար թիւ ալիւ .
ազատ կամ ծառայ ես նէ՝ թարգ մը , հարուստ
կամ աղայ ես նէ՝ ուրիշ կերպ . սուներ ասանկ .
գուրը անանկ : Զարմանալին սու է՝ որ ամեն
մարդ կը կարծէ թէ իր տերաք ամեննէն էել է .
սանքի մարտիրոսներուն մտակցեր է , ճգնաւորն
ըր լնցուցեր է . իրատ սալ ու զենաս համբերութեան
նէ , անտք քեզ կը իրատեն . եկուր մէյն
քաշէ քաշածնիս տէ , ան ասեն տեսնամ ինչ կը
զուրցես . չես գիտեր չես հասկընար , ընտոր հա
կըցընեմ : Ասանկ չէ , կը սխալիս սիրելի . զերկ
գուն քու տերագ միայն գիտես , ես շատն տեր
որ գիտնալու ու մտիթարելու պարտական եմ .
որովհետե հոգեոր բտիչ զրեր է իս տերը : Ըսած
ներուգ ստութիւնը մէյնը անկից հասկըցիր որ քե
զիպէաները միտերան քեզի պէս կը խտին , թէ
մեր քաշածին նմանը չիկայ . անանկ է նէ ամենք
սուտ կը խտիք , որովհետե ամենքն ալ զիրենց
միայն խեղճ կը կարծեն . ան իսէ ամենքն ալ ու
նանկ են՝ մէկ մէկէ էել պակաս : Մէկ խաղթ
մըն ալ կայ որ՝ հասկըցողը կը հասկընայ հոգեոր

խառնարուծեան մեջ . այսինքն անոնք որ ճշմար
թիւ խեղճ են աշխարհօրէն , ու ծանր խաչ ունին
նե , մանաւանդ անպարտական խաչ՝ այսինքն ա .
անց իրենց խապահալմի . և ծամուկ խաչ՝ որ
Աստուծոյ յայանի է անոր ծանրութիւնը , ասանկ
ները շատ չեն ճշգոհար . Աստուծոյ կամքը աս է
կրտն : Եւ իրաւքնե անանկ է . “ զի զոր սիրե
ակր՝ իրաակ , տանջե զամենայն որդի՝ զոր ընդու
նի ” . ասոր վրայ համբերութեան ճառին մեջ ա .
եւ ըսելիքնէր ունիմ :

Հիմա այն պատմեմ որ , պապի մարդկանց՝ որ
գծար խոսք կը հասկընան՝ փորձելու համար ըսած
ւնիմ . առգոհանքեզ շահ մը տեսած ունին . նե
զմուտով գեշ խոսք հանելով բերնեզ , տերտիգ
տերտան եզեր է . ապառտութիւնդ անցեր է
զնկինցեր ես . հիւանդութիւնդ անցեր է , ա
ռաջացեր ես . բանից գործից ձախորդութիւնը
յոշուութեան գարնէր է : Հիշ մեկեն չեմ լսեր՝
թէ այն . հապա ամմնեն ալ ներհակը լսեր եմ .
է չե կրտն , տահա պեթէր է եզեր : Աճանկ է
նե , համբերենք որ՝ համ մը բերենք լեզի խաչին .
է նե՝ աս անհամբերութիւնը աւելի կը գառնա
քնե . աջակողմեան ու ձախակողմեան աւազակին
գինակը մի մտնար :

Հապա հիշ խոսք շհասկըցողին ինչ կը մնայ ը
տել , աե գնա աւելի առգոհա , աւելի գանգաւտ
րե , որ եւելոք ծանարմայ կամ շատմայ խաչդ :
Երջը որչափ աւելի վեր կը նե աե առազախին թօխ
տարնե (կրտնե) , այնչափ աւելի ուժով կինջ

նայ թփմանս իր գլխուն . ինչուան որ սերսկնն
միշ կըլայ . կիչնայ կը փռուի ու կը բանուի . ու
նանկ է տասնկներուն ըլայկերն ալ :

Աղքատներուն բանը իրաւ որ գժար է . մանա
ւանդ տիւշկինն աղքատ է նէ . կամ աղքատ ու
հիւանդ . և այլ շատ կերպ տալը սուտախը խա
չեր ալ հետը : Ար ցուտիմ ու կը ցուակչիմ իրենց
մարմնաւոր խեղճութեան վրայ . բայց աւելի կը
ցուտիմ որ իրենց իրջմեթը չեն գիտեր . որ Աստու
ծոյ մտիկ են . արբայութեան ժառանգ են . և
բանեցի են . թէ որ սիրով տանին նէ . երանքի աղ
քատաց կրակ աւետարանը (ամեն հոգւով) . և
բանքի մեծ տասնեց չքեր . ինչպէս որ տեղոհ աղ
քանեկը կը զուրջեն . հասլա վայ կուտայ . սրկն
աւելի խեղճպի են հարուսանելը՝ քան աղքատե
լը . և երանեցի են ամենայն նեղութիւն քաշպե
լը՝ քան փախչողները :

2 . Ահեցերորդ ցուան է՝ Աստուծոյ իշտու զո
թիճը իշտիւն լաւնել . գիտցածնէս վաղ չի գալ . ու
ւելի վատթարանալ : Ար մարդը աւետեր ենք որ
իր գլխուն եկամ պատիժը հասկընայ ու զգա
տանայ . բերնով ամենքս որթայեն կը զուրջեն
հիտակուան ասկնին համար . մեղքերնիս է . պ
տիմնիս կը գանաւք կոր . կան որ իրենց անձին կը
բայ ալ կը խոտովանին՝ կենէ բերնով . աս բա
լիմ մեղքիս համար է . բայց հասարակորեն խ
քին մեջը կամ հոգարտութիւն մը կայ . որ իր և
բայ խոտեղով գիտացինին վրայ կիմանայ . ուր
վրան ալ կուզէ խնայունէ . զինքը մէջ խոթել :

բան գիտացող կուզէ երեցընել, և կամ կեցծաւս-
թաթիւն մը կոյ, կուզէ որ գիտացինք ըսել թէ ա-
սանկ չէ, գամն ինչ մեղք ունիս աս բանից մէջ,
բարտեմը ան է՝ որ ստանկնեքուն կրնաս նէ ըսել,
իբն հրամանքդ ալ յանցաւոր ես, մեղքից հա-
նար աս բանը գլխուդ եկաւ, աս բանս Աստուած
քեզ իբրտառ ու գեղ սեյի տուաւ: Ասոր ներհակ՝
անկնքս ուրիշի իյնալը կամ ձախարդութիւնը ք-
անք նէ, մեկնն ՚ի մեկ վճիռ կը կարենք նախ մեր
հասցը մէջ, ետքը բերնէ ալ պազի հեղ կը թուցը-
նէք, թէ պատիւը գտաւ, Աստուած ար-
չար է: «Արդիք մարդկան մինչև յերբ կք խառա-
միրք: Ընդեր սերէք զնանրութիւն, և խնդրէք
չասութիւն» և խառաքտութիւնը չէ մի՛ որ քանի
պատիւ շատցաւ աշխարհքիս վրայ նէ, ապաշխա-
րէլու սեղք՝ անմէն մարդ ՚ի շարէ ՚ի շարացոյն
կրթմայ կոր, նանրասիրութիւնը չէ մի՛ որ Աս-
տուծոյ իբրտառ պոչք կանչընեն, ընդունայն և
հարկուս որ բաներու, ետէն իյնալով լեցուն բանը
չն հոգար, այսինքն զհոգին, և ստախնդրութիւն
չէ որ իրենց վրայ չեն աններ Աստուծոյ իբրտառ,
ուրիշի վրայ կը ձգեն: «Ես ասացի ՚ի զարեմանալ
իմա՛, թէ անկնայն մարդ սուտ է» և զերէ ամ-
մէքս մեղուս որ ենք, ու անմէն մարդ զինքը ան-
մեղադիր կընէ՝ գոնէ ինքնիրեն:

Ն. Եթեմերորդ ցուն է՝ Մարտի 12 Իւրտե 12,
Պի 12Ն, շուշեւ ալ ըսել իբրտառ եզրորմն, իսկ
կարողական յանգիտանութիւնը կամ ազգարա-
թութիւնը՝ թնամութիւն սեպել, Աստուծոյ իբրտ.

ար մտիկ քննողը մարդու խրատին անկաճ պիտոյ
գնէ : (ան իսկ վախնար պիտոյ՝ որ եղբայր խրա
տը մերժելով Աստուծակ չի մերժուի) : Վահա
նային խրատը շիտակ չհասկըցողը , կամ խաղը
չբռնողը հազար վէտիլէ գանալով , եղբայր խրատը
Բնչակէս ընդունի : Ամէնքս Սողոմոն խնաստան
ենք եղեր , ամէնքս վարդապետա՝ այսինքն վար
պետ , աշկերտ չիկայ , ամէնքս արդար , մեղաւոր
չիկայ , մեղք կայ , մեղաւոր ո՞վ կայ : Ուստի եւ
ալ ըսեր եմ շատ անգամ՝ բան հասկըցողներուն ,
եւ մեղաւոր կը փնտաւեմ՝ չեմ գանար , որ տեսն
խնայ խօսքը կատարեմ . « Ոչ եկի կռչել զարդարս ,
այլ զմեղաւորս , զի ոչ է պիտոյ բժիշկ կարողաց ,
այլ հիւանդաց » : հիւանդ չիկայ նէ՝ գեղը Բնչ
բանի պէտք է . զինքը մեղաւոր ճանչցող չիկայ նէ ,
եւ Բնչ երեսով վարդապետ ապաշխարութեան
ըլլամ . ուրեմն Եովհանէս Մկրտչին ալ չեմ կրնար
հեռակիլ՝ որ մեղաւորներուն կը քարոզէր . նոր մը
կրբախէ մը ըլլամ արդարներու քարոզիչ : Ա՛յ
արդար . ոչ ոք է արդար . այլ ամենայն որ արգա
բացուցիչ անձին . ամեն մարդ զինքը անմեղաղիլ
կրնէ կոր՝ Բնչ խրատ որ տաս . անոր համար խոս
տովանանք ու ապաշխարանք ընելու ատեն ալ
Ճշմարիտ զգլու՛մը կը պակսի , Ճշմարիտ ցաւ մեզոյ
վրայ չերկնար , որով Ճշմարիտ գա՛րձ ալ չըլլայ
Ինքն Աստուած ողորմի իր աշխարհքին , ու ամեն
նուս Ճշմարիտ գարձ տայ :

Ը . Աւեթերորդ ցաւն է , Աշխարհի գեղեցիկ է ներս
եւսիլ Բ՛ոց Ե՛րե - շնի՛ շէնու . շարեն բարի համեղ

անքր՝ որ Աստուծոյ նմանութիւն է . բարիքն ալ
լար հանել՝ որ է սասանայի նմանութիւն : Իսկ
լայն ու անխելքը , քեամիլը ու ճահիլը , ծերն
ու ազան , աշխարհքս աւրեր է կրսնն . չեն ըսեր՝
թէ մեկք ենք աւրեր , կամ նայինք որ մեկք չաւ-
րենք ու շուրուինք : Ա՛՛վ խելացի , նոր հասկըցար
թէ աշխարհքս գեշ է եղեր . հազար ութ հարիւր
արի առաջ առաքեալը ըսած էր . “ Աշխարհ ՚ի
լարի կայ ” . անկից հազար արի առաջ ալ անանկ
կը խտեր Սողոմոն խմաստուն : Է՛յ ինչ ընենք .
աշխարհս գորս փախչինք . հապա ինչ փախեր ենք
աշխարհքիս փեշը : Նորանց մը ստեղծէ Աստուած
սա աշխարհքս . Աստուծոյ շինած աշխարհքը չէ
արուած , ու շուրուիր . պատուական էր ու
պատուական է ամենայն բարիքովը . մարդուս չի-
նած աշխարհքը՝ աւրելու աշխարհք է , ինչպէս
որ աւրուեր է՝ ու տահա աւրուի պիտոր , ինչուան
որ Աստուած նորոգէ ետքի օրը . աղէկները վեր
աւնու երկինքը , անպիտանները աւլէ երկրիս ծո-
ք գնէ ու գոցէ : Ասանկ է նե՛ր բարոյական աշ-
խարհքն է գեշ եղեր . զէրէ բարոյականը աղէկ
էրթար կոր : Ասոր աղէկութիւնը գեշութիւնն
ալ հազան չէ կեցեր , ինծմէն քեզմէն և այլ ամե-
նայն անհաս մարդիկներէն կը կախուի . ևս աղէկ
ըլլամ նե , ասկից աղէկ աշխարհք չըլլոր ինծի հա-
կար . գուն աղէկ ըլլաս , ևս գեշ ըլլամ նե , աշ-
խարհք քեզի աղէկ է , ինծի կըլայ ինչ որ կըլայ
նե : Կարճ խօսքով . բոլոր բան մը իրեն մասերովը
է բոլոր . մասունքը աղէկ են նե՛ր աղէկ բոլոր է .

դէշ են նէ, գէշ բոլոր է. խակ քու աշխարհք
ըսածդ անանկ բոլոր մըն է՝ որ աղէկ մաս ալ ունի,
գէշ ալ. գուն աղէկին աղէկը եղիւ :

Չըսես թէ՛ աղէկ մարդ ալ կայ աշխարհքս. կայ
ու կայ. չըլլար նէ՛ աշխարհքս կը կործանէր. ինչ
պէս կործանեց Աստուած Սոգոմ՝ Գոմորը՝ երբոր
սասը արդար չի գանուեցաւ հոն նէ : Ամէս քիչ
կայ եղեր արդար կամ աղէկ քրիստոսնէ մարդ.
չնո-դիտեր՝ որ “ բազումք են կոչեցեալք, և սա
կաւք են ընտրեալք ” : Գիտես որ աղէկ բանը քիչ
կը գանուի. սոխախը ու լեռները քարեր ըստ.
որ ուրբի տակ տեղ ունին. ամէս պատուական
քար կամ ձէլահիւր խիտա քիչ, որ գլխու վայու
ձեռքի վայ տեղ ունի. գուն նայէ որ սա բլիկն
բուն մէկը ըլլաս, ու տինս պատուականը ըլլաս.
Աս ալ կայ որ աղէկ ձէլահիւրձիւ ալ քիչ է աշխարհ
վայ, այսինքն վարպետ քար ճանչցող. շատը զե
չին աղէկ է տեյի կը խարտին, պապին ալ այ քս
ըը չեն ճանչնար, տեսածնուն պէս վար կը զոր
նեն. կուղեմ ըսել թէ աշխարհքիս մէջն ալ այ այ
Դարգիկ կան, որ աղէկ ճանչցողը աղէկն ալ է
հասկընայ, ան ալ մարդկորեն. են աղէկը Աստուած
դիտէ. գուն քեզի բարի օրինակ տուող կայ նէ.
ան նայէ, ինչպէս որ կայ. շար օրինակին մի նայ
իր, հասկա նայէ որ բարի օրինակ տաս՝ ինչպէ
որ պարտական ես : “ Այնպէս լուսաւորեցի
լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տեսն
զգործս ձեր բարիս. և փառաւորեացեն զ՛ոք
ձեր՝ որ յերկինս ” :

Ձ. Իններորդ ցաւն է՝ ... Կառուցելու և ...
բարեկէն գործել: Աս բանս շատ ջուր կը վերցընե՛
րակու անդն կկառ. այսինքն շատ արցունք թա-
փելու, որ աս ցաւին դեղ ըլլայ: Աստուած իր
անհուն ողորմութեամբը զիս սուրբ հաւատք կո-
չեր է, ուղղափառ հաւատք, ճշմարիտ և ուղիղ
հաւատք՝ զոր ինքն Աստուած յայաներ է հին և
նոր կառկարանօք մի միայն սուրբ կամ թողիկէ և ա-
ւաքելական եկեղեցւոյ. ալ ի՛նչ կը մնայ, արքայ-
ութեան սրգի եւ, ժառանգ Աստուծոյ և ժա-
ւանգակից քրիստոսի, վասն զի քրիստոսն կըսուիս
ա եւ ճշմարտապէս: Վեցեր հէլէ, կամայ ե-
կուր: Ճշմարիտ քրիստոսն էս նէ, կառարեալ
քրիստոսն էութեան շնորհք ալ կայ վրագ՝ թէ չէ-
սա մամաւուր բան է. «Ո՛չ ամենայն որ անէ զիս
ակր ակր, մայէ յարքայութիւն երկնից, այլ որ
արայէ զկամս հօր իմոյ. եթէ կամիս մտանել ՚ի
իւնս, պահեալ զպատուիրանս. հաւատք առանց
բո՛րոց մեռեալ են. դու հաւատս ունիս, և դեք
հաւատան և սարսիւն », : Անհաւատն ալ իր խել-
քովք հաւատք մը գտեր է, անոր կեօրէ յոյս մըն
ալ կուտայ իրեն. բայց դիտենք որ հաւատքը
փուճ ըլլալէն ետե՛ յոյսն ալ փճացած է. իմ հա-
ւատքս որ փուճ չէ, հապա ես փճացընեմ նէ
բորձքով, յոյսս մէր կը մնայ: Մէսէլա շաթալ
լծաղ. քրիստոսն էս եւ կըսես կոր, հասկըցանք
տփկակ քրիստոսնէական վարդապետութեան առ-
ի՛ համարն է. չգիտնա իր նէ՛ աղոց առջև ամեթ
եւայիբ. հիմա նայինք որ Աստուծոյ առջև ամա.

չեն պիտոր : Գրիտաննե եմ կրեսն ճշմարտապէս .
խնայող մի նայիմ, գործքդ մի նայիմ, հաւատքդ
կենդանի ըլլար նե, բարի գործքով կը շարժկեր .
սա որ ջեկայ նե՝ կամ պակաս է նե, հաւատքդ
ալ՝ հոգիդ ալ՝ կամ մեռած է կամ հիւանդ : Սա
տանան քեզնե շատ ազեկ գիտե ամենն հաւատքի
մասունքը . բայց ինքն է գլուխ ամենայն անհաւա
տից և հերեւիկոսաց . զի գիտե և ոչ անե . ջե
տակը կը տեսնայ պայծառ . գեպ ՚ի ծուռը կեր
թայ ընդ իտար . մտքով կը հաւատայ, և ոչ սր
տով . խոսքով կըրար կընե, գործքով ինքեար կը
նե . ջըլլայ թե ասոր նման ըլլայ քու հաւատքդ
ալ՝ քրիտաննե ու թիւնդ ալ : Չըլլայ թե չըսուելու
բանն ալ լսես . « լաւ էր նոցա . թե չէր բնա իսկ
ճանուցեալ զարգարու թեան ճանապարհն . քան
թե ճանեան և յեսս կացին ՚ի սուրբ պատուիրո
ւենն » . կամ թե՝ « Նաւ էր նմա թե չէր բնա
ճնեալ մարդն այն » . թնդ թե վերածնեալ մար
տա թեամբ սուրբ աւազանին : Այնն զի է և ըրտա
կայի գատապարտու թեան տակը կիյնայ . այնչափ
Քարզ ունի քրիտանեին ամենայնքը անհաւատեն
ինչպէս տասը մեկեն և և է և . հարիւրը ասեն .
հազարը հարիւրեն . սանքի ուրիշ նոր գժոխք ճ
ըլլար՝ գժոխքեն շորաշար . ուրիշ մ'ալ անկից ո
ւնի շարագոյն . ըսա շարաւ շարու թեան գտա
պարտած անձին :

Շատ քրիտանե կայ հիմա անուշով, գործք
անհաւատեն պեթեր . հիմա ասոր թնչ ըսեց .
Գրիտաննի աշակերտ : քաւ լիցի, հապտ' սու

Քրիստոսի այսինքն նեւին կամ սասանայի . Քրիս-
տոսի աշակերտը աւետարանը կը քարոզէ գործ-
քով, նախ առնէ և ապա ուսուցանէ, իսկ գործ-
քով կամ խօսքով անհաւատութիւն սերմանողը,
չստեղծան զև և յայանի : Թէ որ վարպետ պատ-
կերահան մը կարողանար քաշել մէկ կատարեալ
քրիստոնէի պատկերք մը, ու անոր զիմաց հանկը
անարժան քրիստոնէին պատկերքը, ան ասեն կի-
ւանայինք որ՝ աւելի մտա է մարգուս կապիկը, քան
թէ անուճով քրիստոնէն՝ գործքով քրիստոնէի :
Հնարփա և կատարեալ քրիստոնէայ ես՝ թէ չէ,
Քրիստոսի վըայ նայէ, քու վըագ նայէ . նայէ կը
տէ՛ վարքդ կեանքդ ի՞նչ նմանութիւն ունի ա-
նոր հետ : Քրիստոս աւերն մեր՝ որդին Աստուծոյ՝
կրօսի պատկեր հօր իւրոյ երկնասորի, այսինքն
ուն և իսկական նմանութիւն նորա իրրև հարա-
լաս որդի . զուն ալ Քրիստոսի պատկեր և նմա-
նութիւն պիտի ըլլաս, ինչպէս որ անուն աւեր
ես վագ՝ Աստուծոյ որդիութեան և եղբայրա-
կութեան Քրիստոսի, չէ նէ՛ չունիս մասն ընդ
Քրիստոսի, և ոչ բաժին ժառանգութեան հօրն
երկնասորի :

Է. Տասներորդ ցաւը (որ առջինին եղբայրն
է բոլոյ թապիէթը տարրեր) . Յանդուգն իշտու-
նին, կամ սոսոս գոհունութիւն իշտութիւն : Կան որ
իրենց կենացը աջը ահեակը շեն նայիր . ոչ ար-
քայութեան Թարթը ըսող ելլալը կը մտմտան, ոչ
չմտեցին իտրփորասան որ աչքի առջին է՝ կը նայ-
ին, ու լաթայ կերթան արիւցցիկեղ կամ անկարգ

ե կամ թոյլ վարքով, ըսես թէ մէյնը շորս գիշ
նայէ, քեզ ժողովրտէ. Աստուած սղորմած է կը
սեն. մեղաւոր ենք ալ նէ, Աստուած ապաշխա
րութիւն է գրեւ. բայց այս ըսողը՝ ապաշխարու
թիւն ընող չէ, խօսք մըն է՝ կըսէ. գործք չիկայ,
յայտնի է որ ասանկին խեբ չիկայ, կորուսող ալ
քը առածի պէս է. յանդուզը՝ յուսահատ մար
դու հետ տենկ կուգայ:

Գանիք որ ասըլ բարեպաշտներուն մէջ աս յս
ւը կիզը սըթմայի պէս տիրած է, չեմ ըսեր մա
հացու հիւանդութեան պէս մեռչընող, բայց կա
տարեալ առողջութեան մեծ արդեւք. ա է
սուս ապահովութիւն մը իր վայ՝ թէ ինքը ՚ի հոր
կէ որդի փրկութեան է. խօսքին տեղը գայ նէ,
ամենքս աստուածարան կըլլանք, վկայութիւնն
բով կը հաստատենք՝ թէ ոչ ոք կընայ իր վայ ա
պահովանալ. ա ոչ գիտեք որոյ հոգւոյ էք յ. Շ
սաց տերն մեր. և առաքեալն՝ « ահիւ և գողութեանք
զանձանց փրկութիւն գործեցէք », մ
նաւանդ որ իրեն համար ալ վախնալով կը խօսէ
սուրբն Պօղոս. « գուցէ որ այլոցն քարոզեցի, և
ինքն անպիտան դատնիցիմ », և այլն: Ասոնք ո
ղկի գիտենք. բայց գործքով անանկ վարք մը անանկ
կերպ մը կը ջուշընենք որ՝ սանքի մեծք տենթի
կամ Գերսանը և կամ պերտութիւն սոյնն ենք. Թս
գաւորական անձինք ենք, արքայութիւնը մեզ հ
մար և ձառքով գրածի պէս:

Թէ որ սուրբ հաւատոյիս կէտի բարի գործք
նենայի նէ, ան ասեն գուցէ ևս ալ աս խելի

վայ կրքայի : և իրաւ որ պէտք էր մեզի մեծ յայտանկնալ հասարակն ուժովը . ու միշտ պիտի ունենանք յայտ՝ բայց չէ թէ մեր վրայ . հասար Լաստու . ծոյ շորհայը և ողորմութեանը վայ : այսինքն թէ Լաստուամ որ ինձի յաւիտեանական արքայաթիւն ապու իտք տուա : չի խաբեր իս : հասարաթիւն և տեր : ասոր ո՛վ կը տարակուսի : Բայց իմ տարակոյսս աւ և՛ իմ վրաս ալ . քու վրագ ալ ո՛վ սիրելի ընթերցող . արգեպ մենք ալ հասարտաթիւն ենք առ Լաստուամ . զԼաստուամ շնորհ կրնար խաբել , ապիտեմ , բայց չքրայ թէ մենք զմեզ խաբենք աւտ ապահովութեամբ մեր փրկութեան վայ : չքրայ թէ մեր մեկ քանի մամար մամար բարեգործութեան վայ կիւ վենմիշ ըլլալով , մեկ քանի յայտնի շարագործներէն ազէկ մեզ տեմնալով , մեկ քանի թէվէքէլի խոսողներուն բերնէն մեր վայ գովասանք ընելով , և այլ ասոր նման հազար կերպ ինքնասիրութեան հովերով ելքեննիս բանալք էրթամք , ու ետքը խայրելը պաթըրմիշ ընենք : Բայց ես կը գնեմ , թէ գուն հիմա կատարեալ սուրբ ես . կրնան վազուան համար իտք ալ ինձի՛ թէ սուրբ պիտի մնաս . ճշմարիտ սուրբերը կը վկայեն՝ որ առ ըլլալու բան չէ . “ որ հասարկիցի հաստատուն կու , զգոյը լիցի՛ գուցէ անկանիցի ” , ըսաց սուպեալը . քիչ մը նարեկ քաղեսնէ , շատ բան կը հասկըմար աւ մեր ցաւալի և զգուշով զիճակին վրայ : տես որ չքրաս ” այ . որ մտքուր հոգեկիր , վազի մտի խելագար ” . հասար ազէկ քննէ քեզ , ու անոր կերթ ընեքք

դիպցիր՝ հաւատով, յուսով, սիրով, և անմեծ
կերպ բարի գործքով :

ՃԵ. Մեռասաներորդ ցուն է, Մեծի Բռն Պէշ
Ի Բռնի Բռն Գնէ, Դռնի Բռն Դնն Բռնի Բռն Գնէ :
Աս մեկ ծով մըն է՝ որ աշխարհիս անմեծ անկարգու
թեան գիրառ մեջը կը մանայ, ու աչքի բան չըն-
նար : Մեկ քանի օրինակ բերենք : Աստուծո մեծ
կոյ մի, չիկոյ - անկից չենք վախճար, մարդէ կը
վախճանք, ծովէ, հովէ, փայլակէ, կայծակէ :
Ստեղծուածոց մէջ՝ սոսկ մարմին անհոգի էն վարի
բանն է, էն սղտի բանն է, զերէ սոսկ մարմնացե
վեր է զգայունը, շնչաւորը - ասանցմէ վեր է բա-
նաւոր հոգին, և անկից վեր է սարդ խմանալի հո-
գեղէնը, այսինքն հրեշտակը՝ ըստ որում աւելի
աստուածանման - արդ մարդս իր հոգւոյն խցմէ
թը բնաւ չցիանալով սոսկ մարմինը և մարմնաւոր
բանը բանի աեզ կը գնէ կոր : Անցաւոր փուճ բա-
նը ափ ձգելու համար՝ անանց կենաց անհուն գան-
ձը կորսընցընէ կոր, մեկ սարկի կը ծախէ հոգին
ալ արքայութիւնն ալ :

Գանձ ուրիշ բանի վրայ - քանի մարդ կայ որ
ճանչնայ խմաստնոյն կեօրէ, թէ « լու է անու
բարի քան զմեծու թիւն բազում, և քան զարժափ
և զոսկի շնորհք բարիք ¹ », և ըստ խմաստան վար-
դապետաց՝ թէ « լու է կոյր աչք քան կոյր վե-
տք » : Ա՛վ կը հասկընայ թէ օրենքն Աստուծոց
« պատուական է քան զոսկի և քան զսկանս պ»

առականս 33 . թէ “ լու է այր խնայումք քան
հըր 33 . խնայումք թիւնը քան զճարտարութիւն
նազի և սաքի . զխնայականութիւնը վեր է քան
զամեն արհեստ . զպրոց մը կանգնելը մենծ է՝ քան
հազար աուն շինելը . աուն Աստուծոյ կանգնելը
աւելի մեծագործութիւն է՝ քան զամեն աշխարհ-
քի վայ կղամ մենծ մենծ բաները . ասոր նման
արամարանէ զանազան բաներու վայ . որ հասկը-
նաս թէ շատ բան կընեն մարգիկ որ՝ սղայական
խաղաղիկ է . և քիչ բան կընեն՝ որ մարգու վայել
ած ըլլայ . վասն զի սլի պէս կը գատեն սովորա-
ւոր՝ որ իր ոյունճարները աշխարհքի հետ չի
խօսեր :

Պզտիկ բանի մը վայ որչափ նիզայ կըլայ . որ-
չափ մեղք . ներսը գուրսը . մէջ տեղը որչափ մենծ
ու հարկասոր բաներ չեն նայուիր . հոգի սլիկ
ըլ կըլայ . իսկ սերը արգեն զոյ կղամ է . որ ա-
տակ բաներ իճաս եղեր են : Մանար մանար շատ
զինակ միտք կիյնայ ասով . բոյց չըլայ թէ կենե
մենք բաները մտնաս :

Գարնեալ մենծ բան չէ մի մարգու անունը
ուրել . ևս առաւել մարգ սպաննել . մենծ ան-
կարգութիւն չէ մի քիւֆիւրպազ ըլլալ . ևս ա-
ռաւել հայհոյիչ անուանն Աստուծոյ . ասոր նման
հասկընք խոշոր խոշոր մեղքերը . արգ չէս գի-
տեր՝ որչափ մարգիկ կան որ ասոնցմէ չեն զոյու-
շմար . կերթան չոր պար բանելը՝ ծով բանելը
կը փնտռեն . ասոնք պակաս տեսնան մեկին վայ
Վ՝ կը գայթակղին . իրենք իրենց ըրած են չեն

դայն թակզիր . զմեզու կսքամեն, և զուղտս կհանեն .
 Այննա ասանք խապա մարդիկ կընեն եզեր . չէ սուշ
 թանկամ . բարազներն ալ աւելի խապայութիւն
 ունին Աստուծոյ առջե .

Կան որ անմեղ սուրբ կը կարծեն զիրենք , մտաբ
 մունար խղճմտանքին քեզէնէր կը փնտաեն , ու
 շատ անգամ պօշ անդ խոստովանահարներուն
 գլուխը կը ցաւցընեն . զերէ շին կրնար որոշել .
 թէ ուրիշ բան է ամենայն ոգւով զգուշանալ ճան
 'ի պզտիկ մեղքերէն' որ պարագբերնիս է . (ապա
 թէ ոչ " որ արհամարհէ զփոքրն , փոքր փոքր
 կործանեացի) , , . և ուրիշ բան է շնչին բառը .
 անսարբեր բանը խղճահարութեամբ մեղքի աշ
 բան անցընել . առ երկրորդիս ետեւէ իշնալով չե
 թէ միայն առջինին մեջ կիշնան , հապա ան չն
 նայիր' որ ուրիշ անսանելի պակասութիւններ ու
 նին . զոր օրինակ կամակորութիւն մի ըսես , օրա
 կալութիւն մի ըսես , նախանձին էն էլան մի կու
 զես , դատարարութեան ու բամբասանքին էն սան
 թուալուն մի կուզես , և այլն . ասանք պէտք է ա
 զէկ փնտաանել ու վաճակել : Հէկէ սովորական է է
 զեր ամենուս' ուրիշին մենձ աշխատանքը , մենձ
 վարսկետութիւնը , մենձ գիտութիւնը , մենձ բա
 րեգործութիւնը , պզտիկ բանի անդ գնել անցնիլ .
 իսկ մեր անձին ամեն մէկ ըրած աշխատանքը կամ
 աղէկութիւնը՝ որչափ պզտիկ ըլլայ : մենձ բանի
 անդ գնել ու առնել անցնիլ . ուրիշին գովեստը
 գծարա կամ ձանձրալի կերպով լսել : անձին
 գովութիւնը անձամբ ալ երկնցնել . զոր պէտք է
 կարծել , այսինքն օրթալէն կարել :

Ի՞նչ . Երկոտասաներորդ ցաւն է՝ Ընդհանուր Էս-
թի - լինի գիտնալին 'ի Իսնուսուրն լուսուսուր Ին-
այսինքն չէ թէ բարին գիտնալով զլարն գործել
(որու բիշակ բաւ է), կամ թէ ընդհանրապէս ճանչ
նալ զբարին . Բայց 'ի գործագրութեան՝ որ է միշտ
ճանաւոր՝ աղեկը չի կարենալ ընել . (որ սա ալ
արիչ գլխու ցաւ մըն է . մանաւանդ 'ի սակա-
սութենէ խոհեմութեան) . հասցա որովհետեւ սա
ձեքս կը ճանաչենք ընդհանրապէս՝ թէ բարին
զեքս չէ ընել . սա պայծառ ճանաչումը մեզի
վերայէ մը եզեր է՝ որ անով կը կուրծանք՝ մաուր-
նիս կը գնենք թէ 'ի հարկէ կեանքերնիս ալ մաքեր-
նաս կեօրէ է . ո՛վ կուզէ գէշ ըլլալ . ուրեմն սա
ձեքս ազէկ ենք՝ ըսելու պէս բան մըն է . հիւանդ
ըլլալը ազէկ բան չէ . և սակայն շատ մարդ կայ
հիւանդ : Աս մարդը պազի մարդու վրայ շատ
կերենայ . մանաւանդ անոր վրայ՝ որ շատ վարդա-
զեանք կը սիրէ . ամենուէն պակասութիւնը կը
բռնէ . և անով առեն չգանար իր պակասութիւնը
շփելու : Շատ վարպէտ կը գանուի որ ազէկ վար-
դազեանէլ գիտէ իր արհեստին վրայ . ըսես թէ
ձի բան մը ըսած իդ կեօրէ չի չինես . չի կրնար
ըսել սորվեր է՝ ընելը չէ սորվեր : Ե՛ւս առաւել
բարոյական արհեստի մէջ շատ մեղադրելու բան
է սա սխալմունքս . ետքը մարդուն՝ “ բժիշկ բժըշ-
կեա զանձն քո ” . կրտեն . Աստուած սոյ որ մեծք
անակ անթ չի կրենք :

Ի՞նչ . Երկոտասաներորդ ցաւն է՝ Իսնուսուրն
Էսթի . այսինքն չուզել հասկընալ՝ կամ 'ի կամակո-

բութենէ և կամ 'ի կոպտութենէ . առ հերիք ք.
գիտացինին խօսքը փոխել . անոր բանին ծուծ ը փը.
ճացընել . շինայիլ ինչ աղուոր կամ հարկաւոր
քեռէ կայ լրած խօսքին մեջ , այլ ինքը ուրիշ ճո.
թէ մը բռնել , թէ անմտած ութեամբ և թէ հարբ.
առութեամբ , վեր 'ի վերոյ հասկընալուն պէս՝ պա.
տասխան աաղու արատրալ . (գոնէ քիչ զը քա.
ղաքավարութեան գիրք կարգար) , մեկին աաղ
խօսիլ , չուզենալ սորվելու կարտա երկնալ , հապա
ուզենալ զինքը աւելի գիտցող ցուցընել , իրրեկա.
տարեալ ծախել զինքը , անկատարութիւն մը ք.
րան խանտարմիշ ջընել , ըրած պակտութիւնը
պարտըկել , ջատագովել , և այլն :

Առ խօսք շհասկընալն կեցայ ինչ որ կեցայ
նէ . մանաւանդ ինքնագլխութիւն մը , որ ամեն
մարդ իր խելքովը ուզենայ երթալ . և որովհետ
մարդս սխալական է՝ իր խելքով միայն գացող
պէտք է որ աւելի սխալի . բայց ուրիշներուն առ.
նըշիշ ըլլայ ու անկաճ գնէ նէ , մէկ կողմանէ շո.
տին խելքը աւելի կըլլայ քան զմեկինը . « Լաւ և
տեսանեն աչք՝ քան ակն » , մեկալ կողմանէ ալ
Աստուած կը յաջողէ անոնց բանը՝ որ իրենց խել
քը վար կը գնեն , ու ուրիշին խելքին կը հնազան.
դին . ուստի վտանգաւոր է այն վարպետ խօսքը
թէ ամեն մարդու խելքը ծախու է գրուեր շոր
ջըն նէ , ամեն մարդ իր խելքն է գներ : Ասկից է
որ մեր առեմնի գարը՝ ամեն կողմանէ ինքնագլխու.
թիւն կը պաշտէ կոր . ոչ պղտիկը մեծծին խօսք
կը մտէ , ոչ մեծը պղտիկին խօսքը կուզէ հասիլ .

նալ: Աք սուրբ Եփրեմն ըսածը անցուց. — « Թե
իզատամաց որ իցե, հանգերն գոռոզութեամբ
հրամայե, խոկ եթէ մանուկ, ընդդէմ կայ 33. հի
նա պղտիկը մենձէն էւել գոռոզ, զէրէ անոր վե-
րայ խոռոզանմիշ կըլլայ. մենձը պղտիկէն էւել
չէմ կայնող, չէ կըսե, կը կենայ, Պղտիկը կըսե,
Թե հիմա աշխարհքս բարկըցաւ (ան խոկ՝ փըր-
թիլը մտա է). առջինները ախմախ էին՝ հիմա-
կուան ճամբաներէն պէխապար. (քիջք իրաւ,
չափը անիրաւ՝ սա խոսքին ալ): Մենձն ալ
իբ տարիքը կը նայի, խոհեմութիւնը կը ըս-
փե (կամ խոհեմարար, կամ անխոհեմարար):
Ես այսչափ տարուան մարդ ըլլամ, ամէն բա-
նի փորն ըլլամ, աւ հիմա երեկուան աղոց խել
քն մի հաւմիմ, խոսքին մի նայիմ:

Ասոր մէջը պէտք է գանձալ: Կարգ և կանոն
մարդկութեան և աստուածաբաշխութեան ան է,
որ հասարակորէն պղտիկը մենձին խոսքը մեկ,
միկը երկանը, զաւակը ծնողացը, աշկերտը վար-
պետին. բայց տեղը կուգայ՝ որ ներհաննալ պէտք
կըլլայ. ինչպէս ասեն եղաւ որ Աստուած հրա-
մայեց Աբրահամաւ որ Սառային իբ խաթունին
խոսք մեկ, Մովսէս մարգարէն՝ որ Աստուծոյ
կողմանէ բոլոր ազգին խորայելի կառավար էր, իբ
անբողջ Զոմորին խրատը մտիկ ըլլաւ, աւ կառա-
ւարութեան կերտը քիչ մը փոխեց կամ զարգա-
րեց: Յետուս սակզմ ոչ ամենայնի և իմաստութիւն
յախաննակամ՝ հնուզանդ եղաւ իբ սակզմուս-
նոց, և իրեն համար ըսաւ, « որդի մարդոյ ոչ

եկն պաշտօն սանուէլ, այլ պաշտել. և ես եմ 'ի միջի ձերում իբրև սպասաւոր 33. ու մեզ ալ սանկ իբրատ աւաւ. « մեծն 'ի ձեռն եզօյնի ձեր ծառայ 33 :

ՏԻ. Չորեքսասաներորդ՝ (սա ալ ըսեմ, ու լըմեցընեմ) : ցաւ մըն ալ կոյ որ գրօզին կը դպի. փոյթ չէ. ևս ինծի ընկածը զուրցեմ. կարգացողն ալ իրեն ընկածը նայի. չէ նէ՛ հնդկասասաներորդ մըն ալ պէտք էր աւելցընել. թէ ինչպէս գէշ ցաւ է՝ իր պարտքը չմտնաւ, ուրիշին պարտքը մտնաւ : Ինծի կը գալէ կըսեմ, ըստ սրում քահա նայ կամ վարդապետ, որ է հոգևոր հովիւ. հոգևոր բմիչէ, հոգևոր դասաւոր. և մանաւանդ՝ հայր հոգևոր : Անանկ է նէ՛ գծար բան է քահանայ ըլլալը. ըլլալը գիտէ, ու պէտք է որ գիտնայ. իմ բանս ասոր վրայ չէ. հապա ժող. վերդեան տերտին վրայ՝ որ քահանային ամեն իբրամ ընել կուզեն, բայց էն գլխաւոր իբրամը շատ անգամ կը պակսի. « պատուեան զհայր քո և ըն մայր 33, թելը՝ հասկընալու չէ, թէ ազէկ կերցուր խմչուր, հապա քեզի գլուխ ճանչցիր, անոր կերէ պատկառանք և հնազանդութիւն ցըցուր. ևս առաւել քահանայի՛ որ Քրիստոսի տեղն է. « որ ձեզ լսէ, ինձ լսէ 33 :

Հաւատացէր ինձ սովաստումսաներ հաւատացեալքդ 'ի Քրիստոս, որ ասջի և վերջի անկար. գութիւնը մեր ասեմին ասկից է՝ որ քահանայք Աստուծոյ և առաջնորդք ժողովրդեան՝ ժողովորդին առջև իրենց առջի պատիւը չունին. իրենք

Քի կորսնցուցին՝ թէ ուրիշները կորսնցնել տունն ,
վնասն մի նայիր , հասարակ բուն տերաքը նայե՛ որ
ցուալի բուն է մեզի ալ նեղի ալ : Առաջ Աստու-
ծոյ վեճիլ է տեյի կը պատուէին զքահանան՝ թէ
խնամունը թէ ազեալը . չիմա կամ խեղացի կար-
գացող , կամ բանի եկող մարդ է տեյի կուզեն պա-
տուէլ . իրենց կամքին կեօրէ շարժողը կը գովեն .
իրենց խելքին գեմ եկամը մարդու տեղ ալ չեն
գնէր . հեզուէ ու միամիտ է նէ , ուզածնուն պէս
խաղամովչ կըլլան , ան ալ ետքը կելան վար կը
շարնեն՝ թէ կակուղ է , բարեմիտ է , քահանային
քիչ մը աչքարացութիւն ու քեակիմութիւն ալ
զեալ է՛ կրտեն , որ եարամազները ճանչնայ՝ հա-
խն գայ , (միայն թէ իրենց չգուչի) . թէ որ
կարուկ է նէ , քովը չեն մտահնար , քովերմին ալ
չեն հանգիստցըներ . քիչ մը անաչառ խտաութիւնը
նկու ըլլայ , վայն ՚ի վրան կը բերեն բամբասեղով .
միակ ալ ըլլայ բնութիւնը և վարձունքը՝ որ գիտ-
նայ տեղւոյն կեօրէ անուշութիւն , տեղին կեօրէ
ոչուորութիւն ցուցընէլ . ՚ի հարկէ անկեն մար-
դու եարամիչ ըլլար . որուն որ գողնէլու ըլլայ նէ՛
քորած ուրի պիտար : Մենծ երուն հոգին վաստը-
կէլու ըլլայ նէ , կը բամբասուի՝ թէ աղքըաներուն
չիթար . ամենուն համիլ ուզենայ նէ , աս ՚ի նչ
չառ կելայ կը մամայ կրտեն , ՚ինչ որ ընէ մարդկե-
րեն կը շարին , Աստուծոյ նիկեմին չեն տամիր .
Ամեն բանեն եւեւ , որ մեկ բանը ըսեմ , քահա-
նան շատը կը փնտաեն կուզեն կը սիրեն կը պա-
տուեն ոչ այնչափ իրենց հոգւոյն շահուն համար ,

որչափ աշխարհային սգափ համար, որ իրենց բա-
նը լրացնեն: իրենց հիւանդը նայի, զիրենք միփ
թարե, իրենց տէրաջ անոր գլխուն փաթթեն, ի-
րենց կարօտութեանը համար, իրենց խօսք չի հաս-
կըցուցածներուն խօսք հասկըցնեն, իրենց կողմը
լլայ՝ ու անանկ միարանե կռուողները. տա՛ված
իրենց կողմը կարե: նաև իրենց ստակը փրջեն,
իրենց ստակ գանայ. տահա ինչ մնայ, իրենց աջ
զին աջէիկ գանայ, իրենց աջէկան փետայ գանայ:

Յայտնի է որ խոհեմ քահանայք ստանկ բան-
րեն հեռու կը կենան. բայց պաղին կըլլայ որ կը
խարուի, էն խելացին ալ պաղի հեղ կը սխալի.
չկարենալով չէ ըսել շատ ազալանքին ու թա-
խանձանքին, ձեռաց տակեն կամ խորհուրդ մը
կուտայ, կամ ծածուկ միջնորդութիւն մը կընէ,
խօսք առնելով որ ամենին սլու մնայ. բայց կող-
պուր կը թափի. զերե բանը անոնց ուղածին գե-
չեղածին պէս, Աստուած պահէ շար լեզուներն.
Ինչ բաներ չեն ըսեր այն քահանային ետեկն ու
երետէն. իրենք պատճառ կըլլան ու իրենք կը
գանգըտին:

Հասցա ինչ ըսեմ տա՛վայ նիզա կարելու կողմն-
նէ. հողին կը քաղեն քահանային՝ ազալելով.
Թէ վասն Աստուծոյ սա տա՛վանիս կարե. Ինչ որ
կարես՝ խայիլ ենք կըսեն, երգում պատառ խօսք
տալով. և որովհետև դասաստանը մէկ կողմը կարե
որն որ ըսա ինքեան իրաւ կը դատուի, առանց
նայելու մենծ ու պղտիկ. ի հարկէ մէկ կողմը կը
վաստըլի, մէկալ կողմը կը կորանցնէ կամ զբոլորը

խաճ զմտաբուսավային . կրնայ ըլլալ որ երկուքն ալ
կորսընցնեն՝ իրենց զանազան անիրաւութեանը
համար , բայց ըլլաւ որ երկուքն ալ վասաւրկին . զե
ներհականք միանգամայն կարեն ստիլ , բայց ոչ կա-
րին ճշմարտիլ . սակից կը հեռեի որ կորսնցնող
կողմը կըլլայ սեղոհ գատաստանէն , և ծայրա-
բոյն թշնամի կը գտանայ իր հոգևոր գատաստրին
ու . կը սկըսի անկից էտե շար խօսիլ անոր վրայ , ու
սաղիս սաղին անունը քաշքըչէլ . կան որ սա սգատ-
հասով ամենն քահանաները ափ կառնեն . կար-
գաւորներն ալ անկարգ եղան կրսեն , անոնց քովը
ալ խզմտանք իրաւունք չմնաց , Աստուծոյ հա-
մար բան չեն տեսնար , և այլն . ան իսկ՝ իր կող-
մը վասաւրկած ըլլաւ նե , արդար և սուրբ տէյի
կը սգաշտեր զայն քահանան , բայց չեմ գիտեր՝ ու-
թի՞նքու ի՞նչ կրսեր :

Իրագուած մը սրտամեմ , որ աչքովս տեսայ՝ ան
կըճովս լեցի , ու շատ հիասէ առի : Ինչո՞ւ մարդ
նէ կիւս քահանայի մը ազաչեց՝ որ իր գատաս-
տանը կորէ . ամենա կրսէ՝ Աստուծոյ համար կը-
տրես , կազաչեմ : Ի հարկէ՝ ըսաց քահանան , իմ
գորտքս ալ ան է : Ինչո՞ւ մարդը նորանց ըսաւ .
ամեն արգաւորը կարես : Քահանան խնայայ՝ սրգու-
րելու տեղ . աղէկ կրսէ , տեսնանք ի՞նչ բան է :
Դորձաւ ան մարդը վրայ՝ բերաւ . ամեն ուղածիս
զես կարես : Ան սասեն չեխը կերաւ . գլուխը կա-
խեց գնաց : Աս ինչո՞ւ իսկ իսկ կողմանէ ինչո՞ւ կե-
րնար ըսենք նե , հաստա ի՞նչ ըսենք ուրիշներուն՝
որ սա հատարակ սա մարտի սա իսկ քով կուգան

ու կերթան . բայց մըտուընին առանկ միամտարար
չեն յայտներ : հասցա գործքով յայտնի կընեն
երբոր ուղամենին չըլար նէ , թէ իրենց ուղամթ
կեօրէ պիտի ըլլայ եղեր գաստասանը :

Ասոնցմով չեմ ուղեր ըսել թէ քահանաները
հիշ պակասութիւն չունին , կամ բնաւ չեն սխալք .
հասցա կուղեմ ըսել թէ քահանային աղէկ ըրա
ծին ալ չհանկըք քու խելքիդ գեմ ըլլալան հա
մար՝ մենծ անիրաւութիւն է , և անարգանք եկե
ղեցոյ և Աստուծոյ : Քահանան պակասութիւն ալ
ունենայ նէ , աշխարհակամը իբրև բարի զուակ
պիտար գոցէ պարարկէ : ինչպէս Սեմ և Յարկթ
պարարկեցին իրենց հօրը 'Աոյոյ խայտառակու
թիւնը , ու մենծ մենծ օրհնենքներ առին ու վոյ
լեցին ալ : չէ նէ՝ Քամոյ կամ Քանանու պես իր
հայրը խախտ ընող շար զուակը՝ 'Ի հարկէ անդ
անեծքը կանեն ու կը ժառանգէ շարաշար :

Աստուկ բանմ' ալ լսեցի քահանայի մը բերնն ,
բայց չեմ գիտեր գիմացինը աղէկ հասկըցան : Թէ
չէ : Գիմացինը գանգատ ըրաւ առաջ խել մը քա
հանայեցակ , թէ մեջերնին անկարգը պակաս չէ
սանկ են ու նանկ են : Քահանան անասա՝ որ
սուտը իրաւը մեկ տեղ խառնելով կը խախտ կորած
մարդը , ու միտքը գրեր է՝ թէ բոլոր ըսածը իրա
ւէ , դարձաւ անոր սա շատտիկ պատասխանը ալ
լաւ . դենեք թէ , կըսէ , պարան , հիմակում
քահանաներուն շատը անկարգ են եղեր . պատ
ճառը գիտես ինչ է կըսէ , զերէ հիմակում եկե
ղեցախանները հիմակումն աշխարհակամներն

ծած ևն : առջի բարեպաշտ քրիստոնէներէն շին
ծած : Հասկըցողը խորունկ բան կիմանայ ասկից .
բայց ևս ասանկ խորունկութենէ վաղ էկայ . պը-
տուզ ելլալու խտրը նայինք . Պոլսու աստփելոյն
խտրը բանէ ու գնահատուի . “ Անկնդիր
լերութեան առաջնորդաց ձերոց , և հարստանկ կացեք
նոցա . զի նոքա օքնին վասն ոգւոց ձերոց . որպէս
թէ համարս տալոց իցեն ընդ ձեր . զի խնդու-
թեանք արատցեն զայն , և մի յողոց հանելով-
ք այն ոչ յողուտ ձեր է , , , ազէկ մը շին հասկը-
նարնէ , ասենով մեկնութիւն թղթոցը կարգաւ , որ
ազէկ հասկընաս . բայց կարծեմ թէ աս բանիս
ձը խթին բան չիկայ , միայն թէ հասկընալ ուզէ
ձի :

ԺԵ . Ինչուան հիմա ըսածներէս աս գլխուս
ձը կը հասկընայ կարգացողը . թէ բազմութեան
ձը կըսած ցաւերը՝ կան որ հարստութեան , նա-
խածնու , ծուլութեան , և այլ գլխաւոր մեղաց
արժատ կամ ծնունդ ըլլալով , նայն սովորական
հիւանդութենէ դուրս շին , ու գեղերն ալ անոնց
կերկըրնու : Բայց կան որ սրբիչ ցեղ հիւանդու-
թիւն կերնան , որ բժիշկները պիշէ կը սարակու-
սին՝ թէ ո՞ր ցաւին տակը պէտք է դնել , ու գեղ
գարատուել . և կամ մեր բանը չէ կրտն , ես
կը քաշուին . Ընթահի բան է , ըսող կայ . գեղ
քլար՝ բնութեան պակասութիւն է , ըսող ալ կայ :
Գուզեմ ըսել , թէ աս ցեղ ցաւերը հոգեւորապէս՝
կազութիւն , կարութիւն , և այլ ասոնց նման բա-
նէր կը լմանին . արդ ո՞ր բժիշկ կայ՝ որ կազէ , կու-

րի, ձեռնատի, և այլ ուրիշ ստիտատի դեղ այլ.
 մէյեր հրաշագործ բժիշկ ըլլայ Կողմայի Դամիա.
 նասի պէս. կամ Պետրոս առաքելայն պէս ըստ
 տաճարի գրանքով նստող մուրացկան 'ի ծնէ կա.
 ղին, որ ողորմութիւն կուզէր իրմէն. « Արժամ
 և ոսկի ոչ ունիմ, բայց զոր ունիմս (զշորհս սքան.
 շէկեաց') զայս տաց քեզ. յանուն Յիսուսի Քրիս.
 տոսի արի և դնս » . Ինչպէս որ նոյն ասեմ' սոյ
 ելաւ, վաղէկ սկսաւ: Մեկը ըսէ՝ Թէ ուրիմն մեր
 բանը հրաշքի մեաց, մի ասանկ մեզ յուսահա.
 ցընէր. ցաւերնիս ըսիր, խօսք չունինք. բանը գե.
 ղը գտնալն է. տուած գեղերդ աղէկ ամեա, մնչ
 ուրիշ զօրաւոր բան մը կուզենք. մանաւանդ որ
 մնչք ասհա շատ տերտ ունինք՝ որ հրամանքդ ալ
 չուզեցիր երեսնիս զարնել. կամ աշխարհքին ա.
 ջն չար սրինակ չերեցընէլ. ասոնց ամմնուն մի
 ընդհանուր և շահաւոր դեղ մը ունիս նէ, ան սոր
 վեցուր մեզի:

Արժամ զ'հիս քո)՝ ըսեմ նէ, տեղն է. զերե
 շեմ ըսեր իրրն պարտադ խօսք մը, կամ նեղոնա.
 լով (ինչպէս սովորութիւն կղեր է ռամբրեմ ը.
 սեւ), այլ իրրն օրհնութիւն և մազթանք. ա
 Աստուծոյ շնորհքը և ողորմութիւնը խնդրելու և
 մուրացկանի պէս ամմն մարդ՝ իրրն մեկ հասիկ
 դեղ ընդդէմ ամմնայն երեւելի և աներևոյթ ցաւոյ
 հոգւոյն, և ամմնայն ընդհանուր և մասնաւոր հի.
 ւանդութեանց հոգւոյն: Բայց խնդրենք սրտանց
 ազալելով, խնդրենք հաւատքով. որ կարեւորք
 ասեմէլ:

Ընդհանր ինչ է նե՝ հասկընալը քեզի գժար է .
թէ որ չունիս նե : ունիս նե ալ՝ գործքով աւելի
լը հասկընաս՝ քան մտքով : Բայց մինք գժար հաս-
կընալը աստուածարաններուն թողլով աս տեղս
գժար եղածին չափ հասկըցընենք : Ընորհքն է
գորգե Աստուծոյ ձրի ասուած մեզի մեր բնական
խորտութենէ ՚ի վեր . որպէս զի կարենանք գեր-
բնական միջոցով գերբնական վախճաննիս հասնիլ .
այսինքն շնորհքով ՚ի փառս արքայութեան : Ու-
րեմ Աստուած որ քեզ ստեղծեց ու կը պահէ . ի-
բաւ մեծ պարգև է . բայց որ քրիստոնեայ ըրա-
ս ասրը խորհրդոյ տրժանի ըրաւ՝ աս աւելի
մեծ է . զերէ շնորհք է . մեծագոյն շնորհք է՝ որ
պիշ շնորհքներ ալ չպակսեցընէ . և ամենամեծ
ծորհք՝ որ շնորհաց մեջ պահէ . ու իր արքայու-
թիւնը հասցընէ :

Ցեաւոր որ՝ շնորհք կայ . շնորհք ալ կայ . գուն-
կեմ խնդրէ Աստուծմէ քեզի պէտք եղած շնորհ-
քերը . և կուտայ առաստապէս . և ոչ նախատէ .
փայտե քու կողմանեզ արգելք չի դնէս շնորհաց .
ասած շնորհքը քու անշնորհք վարքովչ չկորսնցը-
նե . գրի շնորհքներու հովես ջնեւ . ինչպէս
հաշտակեալու կամ վարդապետաբլլալու . հասպ-
մերտորարար և հաճոյարար և փրկարար ըսուած
ծորհքները խնդրեւ . ինչպէս են եւ թմարփեան
ծորհք սուրբ հոգւոյն . և ամենայն քրիստոնեա-
կան առաքինութիւնք . որք կը մաքրեն զհոգին
յարասոյ մեզաց . կամ որ նոյն է կառողջացուցա-
մն հոգւոյն հիւանդութիւնները . և կը լուսա-

ւորեն զհոգին պայծառութեամբ աստուածային լուսոյն , և կը հաստատեն յառողջութեան հոգեւորապէս , և կը միաւորեն ընդ Աստուծոյ , ու անմահական կենաց ճաշակը կուտան առ անգս , և կը հասցընեն 'ի կեանսն յաւիտենից : Ասոնք աւելի ազնի կը հասկընաս ետեի դէտ խնկրուն մէջ :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

Փորձութիւնք՝ առ հասարակ և մասնաւոր , և
գլխաւոր դեղք ևոցա :

Ինչուան հիմա խօսեցանք մեր երեկի հոգեւոր ցաւերուն ու վերքերուն վրայ , թէ ինչ և դեղք առ ու ան հիւանդութեան . հիմա պէտք է խօսի նաև աներևոյթ սէպէպներուն վրայ՝ որ փորձութիւն կըսուին , որոնք որ կընան զմեզ հիւանդացնել կամ վիրաւորել . ինչպէս որ բժշկականութիւնը պէտք է որ խօսի նաև այն փորձանքուոր բաներու վրայ՝ որ առաջուց կեօզեթլէմիչ ընել պէտք է , չըլլայ թէ մօրգուռ առողջութեանը և կենաց քետեր մը բերեն . զոր օրինակ է վնասակար օդ . խաւը , ջուրը , կերակուրը , շատ յոգնիլը , քրտիլը , սպաղիլը , անհոգ շարժիլը , ցածկիլը , վատ գաւոր խաղը . որովք կըլլայ սախաութիւն : Ի՞նչ պատերազմականը՝ որ իր կենաց խղճեթը գիտնաւելի պէտք է զգուշանալ վտանգներէն ու փորձանքներէն ճկնկի մէջ , ուր աչքին առջն է կորուստ կենաց :

Այսու նմանութեամբ կըսուի 'ի գիրս Եսայ .
" փորձութիւն է , կամ պատերազմ է կեանք
ճարգոյ 'ի վերայ երկրի ,, . ան ալ մէկ թիւ ուլի-
փորձութիւն չէ . մէկ պատերազմ մը չէ . անդա-
շար և անհատար փորձութիւն . ներքին և արտա-
քին պատերազմ . բոյց " երամբ որ համբերիցն
փորձանայ , զի եթէ ընտիր ևս գտանիցի , առցե-
լլատան կենաց : Աւ ոչ ոք պտակի , եթէ ոչ ըստ
դիմին մարտիցն . նորա՝ զի զեզձանեւի պտակն
անուցուն , և մէք զանեզձութեան ,, : 'Այլ որ
յազթեա , չիյազթուիս , յազթողը՝ վարձք ունի .
յազթուողը՝ կը պատժուի ալ : Զորացիք և քաջ
էր , կըսէ քեզն սուրբ գիրքը . մի վախեր 'ի փոր-
ձութեանց , մի փախչիր 'ի պատերազմն . նայե 'ի զը-
բազլութին մեր Եհեսուս՝ որ յազթեաց մերով բնու-
թեամբ մեր փորձողին սատանայի . և զորացոյց
ընդ՝ յազթեւ առնայն սատանայական պատե-
րազմաց . ես և զզնես և զսպառազնութիւն ան-
վանելի՝ վանել զսատանայն զորութիւնս թշնամոյն :
Արեմն փորձութիւն ըսելով կիմանանք հաս-
տեղս այն բանը , որ մեզ կը գրգռէ կամ սազկեթ
կընէ մեզք մտնալու . տեղիք տուիք նէ փորձու-
թեան , յազթուեցանք . տեղիք շտուինք նէ , յազ-
թեցինք վաստղկեցանք : Բանը ան է՝ որ թշնամի-
նս աղէկ ճանչնանք , որ մէկ չէ , երեք է . աշ-
խարհք , մարմին , և սատանայ : Սովորաբար ամ-
մնուն ըրածին ալ՝ սատանայի փորձութիւն կը-
սենք , զերև ինչպէս Աստուած է առաջին պատ-
ճառ ամենայն բարեաց՝ ուր որ երկրորդ պատ-

ճառներու ձևաքով ալ մեզի ազեկութիւն կրնէ .
ասոր ներհակ աստանան՝ որ թարգմանի հակա-
ռակ , պատճառ կը սեպուի ամենայն շարեայ՝ որ
մեզի կը հանգիստին , միայն թէ աշխարհքն ալ այս-
ինքն մարդիկը , ու մեր մարմինը՝ աստանայի գոր-
ծիք կըլլան :

Փորձութեանց սոյը կամ համբանքը ըլլար մէ-
րերեւ , հասգա սրչափ մեզք կրնայ ըլլալ նէ , այն
չափ ալ փորձութիւն կայ . և ամեն մէկ մեզքն
չաս թիւաճա փորձութիւնը կրնայ ըլլալ . և իբր-
քանչիւր փորձութեան ալ՝ հէ՛մ մասնաւոր գեղք
կայ , հէ՛մ ընդհանուր :

Այն գեղերն որ՝ ամեն մէկ դժբաւոր մեզայ
գե՛մ գրեցինք նէ , փորձութեանցն ալ գեղն են .
Մնաց որ հիմա մէկ քանի գեղեր կան աւելի փոր-
ձութեանց գե՛մ պատրաստած երկնաւոր բծչկն .
անոնք որ բանեցընեն նէ , փորձութենէ խալթե-
լով մեզքն ալ խալթսիս . զորոքինակ , “ Արթնն
կայեք , և յաղծիս կայեք , զի մի մասնիցեք ՚
փորձութիւն : Որ համբերեացէ խալթառ , նա կեչ-
ցէ : Քաջալերեցարնոք , ևս ե՛մ , մի երկնիցք ” :
Ասով իմացիւր որ փորձութեանց դժբաւոր գեղերն
են աս չորս բանս . Արթնութիւն . Աղբիք . Համ-
բերութիւն . Ապաւինութիւն առ Աստուած . Վ
մա ասանց բանեցընեկը սորվինք :

ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՂ

Արքեպիսկոպոս :

Ե. Արթուրեանն է այլևս ընտրել քուն կոստ-
լու ստեղծ, խելքը գլուխը կենալ, կամ շուտով
խելարեիւ, մանաւանդ սրբալէթ ստեղծ՝ ու ճէնկի
ձէ. ընկեքք ըսեկքք գիտնալ. բարեկամը՝ թշնա-
ֆն ճանչնալ. մեկ բանեն չի շփոթել սակնուփայ
քնալ. ճարը գեղք փնտռել, գանալ ու բանեք-
նել :

Հասցա արթուն եզեր նախ և առաջ՝ որ են առ-
ջ փորձութեանը հարարութեան հախն գաս :
հարարութեան փորձութիւն կրնայ գալ մեզի
գրուանց, երբոր մարգիկ մեզ կը գովեն երես-
ներուս կամ եանուս. մեզ կը պատուեն, մար-
դու տեղ կը գնեն, ըրածնուս կը հաւնին, անի-
թի կըսեն : Թե որ մենք արթուն չի կենանք, հա-
գա թմբիք ու խոչանմիշ ընանք սա բաներուս,
այնչափ որ մենք ալ մեր սակսութիւնը մտնանք,
գրեիկ ազեկութիւննիս՝ մենք բան մը սեպենք,
ուսնանք, ուրիշներուն վրայ պէտքիս ուղենմիշ ը-
լանք, ուրիշները վար դարենք մտքով կամ խա-
բով. ընկանք ՚ի փորձութիւն մեծ՝ հարարութեան
ուղիքը, վերք առինք ստատանային ճէնկին ձէ :

Հասցա թե արթուն կենանք, կամ շուտ մը ար-
թնանք, խելուրնիս գլուխնիս ժողովենք, որ այն

գովեստով չի խարուխը , մենք մեր չափը ճանչ
նամք , մեր թափուրը չփոխենք , մեր առջի խո
նարհ կայքը բռնենք , ու միայն ուրախանամք Աս
տուծոյ փառացը վրայ՝ թէ որ մեր ձեռքովն ալ
աղէկ բան մը ըրեր է նէ , ըսելով սրասնց սփ մեզ
տէր , մի մեզ , այլ անուան քուճ տուր զփառս ,
ան ասեն մենք փորձութեան ալ յազմեցիմք
սասունային ալ հախեն եկանք , ու իր ամբարա
ւան զլուխը ջախջախեցինք Աստուծով :

Նմանապէս փորձութիւն կրնայ ըլլալ մեզի ներ
սուանց ու դրսուանց բաներնուս յաջողութիւնը ,
սաղկի շատութիւնը , աղուորութիւնը , աղէկ ձայ
նը , ձեռքի ոտքի յարմարութիւնը , մանաւանդ
խելացութիւնը , կարգացողութիւնը , հոգևորու
թիւնը , ջերմեանդ ազօթքը արցունքով , ձգնու
թիւնը , պահքը , և ամենայն հոգևոր և մարմնաւոր
բարեգործութիւն . զերե հոգարտութեան փոր
ձութիւնը միշտ աղէկ թարլայի մէջ կը բուսնի , ո
ղէկ ծաղիկը՝ աղէկ պտուղը կուզէ փճացնել :
Բայց խոնարհ սիրաբ՝ որ միշտ արթուն է ինքն
ճանաչութեամբ , աս բաներէս չսոճէր . զՎաստ
ւծոյն Աստուծոյ կուտայ , և զկայսերն կայսեր
ամէն աղէկ բանին տէրը զԱստուած կը ճանչնայ .
ամէն պակասութիւնը իր անձին կուտայ , որով
սասանային սիրաբ խոցերով կը լեցուի :

Բ . Ասոր նման յայտնի է՝ որ ուրիշի աղէկու
թիւնն ալ մեզի փորձութիւն կրնայ ըլլալ նախ
ձեռու . բայց եզրայրսիրութիւն ունենամք ձե
արթնութիւնը մեզի ետրաբով կրնէ , բնաւ չկնջ

յազմութիւր սա ընչին փորձութենէ, այլ մշտ կը
յազմենք: Արիշի սա աջ երթալը մեզի զեն չու-
նի, շահ կրնայ ըլլալ. անանկ է նէ, խորեզ մը
կամ սակաւութիւն մը կայ սրտերմիտ՝ որ մեր եզ-
րոջ բարւոյն կը գտարի՞ք կոր. սեր որ ունե-
այի՞ք՝ կուրախանայի՞նք, սանքի մեզի է եղած այն
բարիւր. և այսպէս արթուն մտքով սերն որ գեմ
հանենք նախանձուն, մենք նախանձելի կըլլանք
սասանային. որ չի կրնար մեր ազնկութիւնը ու-
ղէլ. հասցա մշտ մեր գէշութիւնը կուզէ:

4. Բարկութիւն իյնալու փորձութիւնն ալ
մը հազ չքրած բաներն են, ինչ բան կուզէ ըլ-
լայ, հոգը սաստիկ է նէ, հազ չե՞ք ընէր. շատ
սոյ՞ր՝ սոսոյ՞ր. շամթան, չիթ փըթը պիւլէ, մարդ-
կանց շարժմունքը, խոսքը, գործքը, որ խաչեմի
ցգար. ևս առաւել՝ ցաւը, հիւանդութիւնը,
քնատութիւնը, անօթութիւնը, ծարաւը, աղ-
քատութիւնը, քէսատութիւնը, և ամեն բան՝ որ
մեզի քետեր կուտայ, կամ նեղութիւն կուտայ,
կամ մեր խելքին և մերաքին գեմ կուգայ: Այ ս-
տեց որ մեկին սրգողելու է, ինչպէս կը սրգողին
անխել ու անկիրթ մարդիկ, անոր ազնկը՝ խելք
բանեցնար արթուն մտք, ան բանն որ քու ձառքդ
չի, կամ Աստուծակ կամ ուրիշներին կուգայ,
քու սրգողելուդ շարգողելուդ ջինայիր. աշխարհք
քու խելքովդ չի կառավարուիր, գիտես. անանկ
է նէ՝ սովորութիւն ըրէ ամեն բանին լայն սըր-
ով նայել. աշխարհքիս կառավարը կայ՝ ըսէ.
Ի՞քն որ կը համբերէ կոր՝ չի սրգողիր, ևս ինչո՞ւ

ասկնուկաց ըլլամ՝ որ ամէն բան չի գար . —
միայն որ ունենաս, միշտ արթուն կը կենաս, հիշ
մէկ բանի չես սրգողիր, կամ կը խնայաս, կամ
կը համբերես . միշտ կը յաղթես բնութեանդ,
ճաղչում թապիէթ կուեննաս . ան ասկն աստ
նային աուղօխը կը կտարի . ինքն ալ բարկութե
նէն կը ճաթի, գուն վատարկով կեցաս :

Գ . Ծուլութեան փորձութիւնը կամ ներքն
է մեր թոյլ բնութենէն՝ որ արթնութիւն չունի,
կամ գրեւն է՝ շար օրինակներէն՝ որ մեր արթնու
թիւնը կը թուլցնեն . ուրեմն գուն զարթիր քու
թմբութենէդ, միշտ քու վրայ արթուն եղիր . ու
րիշներուն մի նայիր՝ որոնց թէմպէրութեանը
գուն ալ չես հաւնիր . գուն քեզ խայրէթ աս
նէ քիչ մը, նոյն ասկն Աստուած ալ ուժ կու
տայ, առաջ կը տանիս հոգևոր և մարմնայ
գործքդ . անով աստանան խախտ կըլլայ : Գուն որ
ծուլութեամբ հանգչիլ ուզես նէ, աստանան կը
հանգչեցնես . գուն որ աշխատիս նէ, աստանային
մենծ զահմէթ կուտաս . աշխատցուր անիրաւը՝ որ
քեզ չաշխատցնէ :

Ե . Ազահութեան փորձութիւնը կրնայ գոլ
աշխարհքիս մայր տեսնալէն, ուրիշներուն մն.
ծութիւնը նայելէն, և աչքի եկած բանը ուղեկն
արթնցիր . հոգևոյդ աչքը բաց որ քեզ մարմնոյ
աչքդ գոցել կուտայ աշխարհքիս անցաւոր բանե
րուն . զերէ մէյնը երկինք նայիս նէ, հոն է աչ
անկելու հարստութիւնը՝ անհուն և անանց . ի՞նչ
երկիրս նայիս նէ, հոգէ ելած աչք խարոզ բո .

ներ են՝ շափաւոր և անցաւոր : Անանկ է նէ ,
դունքեզի ըսէ . ստոնք բոլոր վաստակիմ ալ , եւ
քը պիտոր թողում . հապա ինչ աշխատիմ պա-
բապ տեղը համալուծիւն ընելու այն բանին՝ որ
ես տերը պիտի չըլլամ . քիչ մը տակն էյրէթի բա-
նեցնելու բան ունենամ , հերիք է , նայիմ որ ան-
գին խաղայ դիզեմ , ու ան տեղը յաւիտեան վայ-
լեմ : Աս որ կը լսէ նէ ստաման , ձառքը գլխուն
կը զարնէ , քովեդ կը փախի , ինչու որ աւրեցիր
իրեն մենծ աշխար , այսինքն արծաթսիրութիւ-
նը . որով շատ առաւուր կընէր , անհամար հո-
գիներ կը վաստակէր , շատ մեղքեր անկից կը հա-
նէր . քեզ ցիկրցաւ վաստակիլ , մենծ բան կորսնե-
ցուցած կը սեպէ . ան՝ որ կորսնցընէ նէ , դուն
գիտցիր որ մենծ վաստակ ըրած ես :

2. Արհրամալուծեան և արբեցուծեան փոր-
ձութիւնը՝ որ ներսէն դայ նէ , արթուն և զիր ու
հասկցիր , որ փափկութեան և քէֆի գէն է
դրոջ . դրսէն ըլլայ նէ՝ խմացիր որ հին ան է
փորձից . որ Նւայի անուշ և աղուոր ջրցուց ար-
գելած ծառը . և նոյն սագայեղն է՝ որ զՔրիստոս
փորձելու եկաւ նէ , էն առաջ հացէն սկսաւ խօսք
բանալ : Իսկ եթէ կերուխում սիրող այախաաշները
ըլլան նէ , զանանք մէյմկ ստամանայ գիտցիր , որ
քեզ կուզեն գլխէ հանել . ու պատասխանն աւր
ամենուն Քրիստոսի հետ , թէ “ ոչ հացիւ միայն
կեցցէ մարդ , այլ ամենայն բանիւ որ ելանէ ՚ի բե-
րանոյ Աստուծոյ . ես կերակուր ունիմ ուտել ,
չոր դուքն ոչ գիտեք ” : Նւ յիշէ Քրիստոսի խոս-

ասացածը : « զի ուսիցեք և ըմպելիցեք ընդ իս 'ի սե-
զանոց հօրն իմոյ յարքայութեանն Աստուծոյ » ,
և ասուք ելլան ըսածը : « ոչ է արքայութիւնն Աս-
տուծոյ կերակուր և ըմպելի . այլ խաղաղութիւն
և ինդութիւն 'ի հողին սուրբ » : Այն է մեծիս
մը՝ ուր ամեն բարիք առջննիս կը դրուի , և յա-
ւիտեան չի պակասիր . հոն տեղն է յախտենական
ցնծում և ուրախութիւն անպատմելի . հոն է յա-
ղենալ յերկիւ փառացն Աստուծոյ , և ըմպել
զուգիս փափկութեան : Այս խեղճ կեմ՝ որ անանկ
մեծիսն զրկուիմ՝ աս տեղը էւելորդ կերակուր .
ներու էակէ ընկնալով , ու հարբեցութեան ետք
ըլլալով . « քանզի արբեցողք զարքայութիւնն Աս-
տուծոյ ոչ փառանդեն » : Իմ տերս ջրսն փ ,
« զչոյլ լերուք , գուցէ ծանրանայցեն սիրտք մեր
չուայտութեամբ և արբեցութեամբ և հոգովք
աշխարհականոք . և յանկարծակի հասանիցէ 'ի
վերայ մեր օրն այն . այսուհետև արժուն կացեք
և ազթս արարեք , զի արժանի լինիջիք զերծանիլ
յայնմ ամենայնէ , և կալ առաջի որդւոյ մարդոյ » :
Ասանկ զորու որ սիլահ փուսատով ստատանքիմ
գլուխը կը կարես , և բուրբ գիւանց օտաուն աս-
ղթմիչ կընես , ու կառնես զպտակն կենաց :

Ե . Ամանապէս բզջփոսհութեան փորձութիւ-
նը՝ կամ ներսն կուգայ 'ի Թուլամբթ բնութե-
նէ , 'ի պարապօրդութենէ , 'ի հեշտասիրութենէ ,
արեան և օացմանէն , զչայարանաց անզուսպու-
թենէն . և կամ գրսն , այսինքն ըստղնեբունա-
սղզութենէն , որ երբեմն շար օրինակ , և երբեմն

չոր խրատ կուտան ջեղի : Կերակն էնէ թշնամին՝
այսինքն մարմինդ . գիտցիր որ անոր խորը մէկ է
սասանային հետ . ուստի արթուն եղիր՝ որ ջեղ
ի խամզէ սասանային ձեռքը , որ գոյ գազարեկ
բու ձեզահիր պարկեշտութիւնդ գողնայ . հապա
գուն աճապարէ բռնէ անէ եզած գողը . ու հա
խն էկուր . այսինքն ճնշէ զմարմինդ , աշխատ
չուր , անթի ծարաւ պահէ , որ մէյմ'ալ էւե
լըդ փափկութեան և հեշտութեան ետեւ շինկ
նայ . որով սասանան ալ ծակէ 'ի ծակ կը փախչի
ման պէս : Ազա թէ գրակն է , գիտցիր որ ան ալ
սասանային արբանեակն է , որ ելեր է որսալու
բու հոգիդ հրեղէն նեակերով . թեաւ որէ թռչնոյ
պէս՝ թեպ ազտից , ու փախիր , ինչպէս փախաւ
Ղաֆա 'ի Սողոմոյ և 'ի Գամբրոյ հրեշտակաց
ձեռքովը . ան սակն պոչը կեցայ սասանային ամե
նայն հնարքը . անիկայ խախտ կըլլայ Աստուծոյ և
հրեշտակաց առջև , և գուն կը փառաւորուիս . ու
ի կերթայ Գերգեսացոց խողերը կը մանայ , այս
թքն ազմասեր և գարշելի մարդկանց սիրաը , և ու
նանջով կընկզմի 'ի խորս անգնդոց . իսկ գու հրեշ
տակակերպ կը վերանաս յերկինս , և կըլլաս գա
տակից հրեշտակաց :

Տեսա՞ր , արթնութիւնը 'ի նշպէս մենծ բան է ,
որ զփորձութիւնը 'ի բարձրութիւն մեր կը գար
շնէ : փորձ բնեւոյ մեզ ամեն բանի՝ բարին ըն
արեւ կուտայ , շարը մերթեւ . մանաւանդ թէ շա
րէն բարի կը հանէ . և մեզի կրթութիւն և թալիմ
կըսորվեցընէ հոգևոր պատերազմին մէջ . յազմել

կուտայ ամեն մեզայ, և համարիլ անանց սրտակայ:

Ազէկ ազէկ ամեն, կըսես, վարպետութիւնը ամեն օտոտ արթուն կենալն է. մենք տկար ենք, հաշկըն ենք, չենք գիտանար, կը թուշանք. ինչ ընենք, ինչպէս ընենք: Աս իբրս է, ևս ալ գիտեմ. Աստուած մեզնէ ազէկը գիտէ, ուստի պիտի հասկընաս՝ որ մինաւորիկ մեր արթնութիւնը հերիք չէ. հետը օգնական պէտք է աղօթքը՝ որ Աստուծոյ օգնութիւնը մեզի համար. ըստ այնմ, “ Համբարձի զաշս իմ ՚ի շերինս, ուստի եկեաց ինձ օգնութիւն: Օգնութիւն ինձ ՚ի տեաանէ եկեացէ, որ արար զերկինս և զերկիր ”: Արեւն գանք հիմա աղօթքի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԵՂ

Աղօթք:

Յ. Աղօթքն է ազաշանք առ Աստուած: Աստի նախ պիտի գիտնաս, թէ որո՞ւ կազաշես կոր՝ այսինքն Աստուծոյ. ասոր համար կըսուի աղօթք՝ « վերացումն մայ առ Աստուած », Եւ երկրորդ՝ ինչ պիտի ազաշես, այսինքն անանկ բան՝ որ քեզի հարկաւոր է, և Աստուծոյ պատշաճ է՝ որ քեզի ապ. ասոր համար կըսուի աղօթք. “ հայցումս պատշաճաւորաց Աստուծոյ ”: Ապա թէ խելքդ վրադ ցըսայ, որ խապար ցըսո՞ւ թէ ինչ կը խախտ, ինչ խնդիրք կընես, կամ թէ հարկաւոր եղած բանը թողուս, ու փուճուճուճ

անկր ինդրեսն ձե, ազօթքդ ազօթք չեղար. ուս
ժ Կասուած չի ըսեր :

Առջինին համար կրակ առաքեալն . « կայնից
յազօթս հոգւով, կայնից յազօթս և մտք » : Աւ
երկրորդին համար ըսաց ակրն մեր . « ինդրակցեք
նախաբայութիւնն Կասուծոյ և զարգարութիւն
նորս . և այն ամենայն յաւելցի մեզ » : Ասոնք
դ աչկէ հասկընաս, ու անոր կերօք ազօթք ընել
արժեսն ձե, փորձութեան աստեղը աւելի կիմանաս
ազօթքին հեմ հարկաւորութիւնը, հեմ օգտակա
րութիւնը :

Բ. Սուրբ հարք՝ սուրբ Եսայոր Մծրնայ հայ
բապեաին հեա՝ ազօթքը կը նմանցընեն զեղբի .
այսինքն սիլահ հուսատի : Զերե ինչպէս որ պա
մերազմ մանողը զբիւր ըլլայ, սիլահ հուսատն
ուտեղը ձե, համարձակ կրնայ գեմ կենալ թըշ
նամին, անոր աչքը կը վախցընէ, հախեն ալ կու
չայ, ասանկ ալ մնք զմեզ ազօթքով զինեկք, ու
սուրբ խաչը պայքախի պէս՝ կամ քեակին թրի
ժն մեռուընիս անեկք, աստանային աչքը կը
խախցընեկք ու հախեն կուգանք :

Ճենկի մը կըսող մարդը սիլահ հուսատն ՚ի
լաս՝ սիրտ ալ պիտի ունենայ, աս ալ հերիք չի՝ Ե
րեն սիրտ առուող ալ պիտի ըլլայ : Ինքը սիրտ պի
տի ունենայ, այսինքն սրտոս պիտի ըլլայ, որ թօ
տի թիւֆենկի մայնեն չառնէ, թշնամիներուն
բողբութենեն կամ եօրֆեն իւրբօնը ըլլայ : Ե
րեն սիրտ առուող ալ պիտի ըլլայ երկու կերպով .
Այդը՝ թէ մի վախմար, ես քովդ կեցեր եմ՝ որ

քու սերասկերդ եմ, կամ քու կարիճ եղաւոյ
եմ. ինչուան էս չի մեռնիմ, գուն չես մեռնիր.
նայե մեր հողմին ասկերը թշնամքներէն շատուր է
ու զորաւոր, անանկ որ մեկը տասին դեմ կը դնէ.
հարիւրը հազարին հախեն կուգայ. մեյմ ալ, թէ
քեզ տեսնամ, կարիճ եղիր, մեկ երկու սահմ
է աշխատանքդ, ետեկն յաղթութիւնը մեր մեռ
քը կիյնայ. թշնամքները կը ջարդենք, անոնց մա
լը մերն է. ասկից 'ի զոտ' թագաւորէն ալ փեշ
կեշ պիտոր էլայ չէ թէ սալթ մեկ շէշնկ մը, սր
զուճ մը, մեկ քանի զուռուշ մը, հապա շատ քե
սէ ստակ, ու մենծ մենծ մանսուպներ, և այլն:

Ասոր նման հոգևոր պատերազմին մէջն ալ, ա
ղծքը սալթ սիլահ փուսասութիւն չընէր մեզ,
հապա մեզ սրտոտ կընէ, ու խաթ խաթ սիրահա
տայ: Սրտոտ կընէ անով, որ փորձութեան ասն
աղծքի խայրէթ ընելնուս պէս՝ սրտերմիս ուժ մը
կառնէ, թէ սատանան մեր վրայ չի կրնար զբամուշ
սատանային ծածուկ հնարքները ու տուզանքը
որ առաջ մեր աչքը կը վախշընէին, աղծքով
յայտնի կերևնան մեզ՝ թէ փուճուճուճ բաներ
են. մենք շուղենանք նէ, մեզ չի կրնար ոչ պոր
տել, այսինքն ոչ խարել կրնայ, և ոչ յաղթել:

Սիրտ ալ կուտայ մեզի աղծքը. մէյմը՝ աշու
նիս բանալով, ու հասկըցընելով թէ մենք միտ
ւորիկ չենք ճէնկի մէջ, հապա “ բանակք հրէշ
տակայ տեսան շուրջ են զերկիւղած ուղք նորա ”
ինչպէս որ զգալի աչքով ալ տեսաւ Եղիսէ մարգա
րէին աշկերտը. հեմ զորապետմիս ալ ինքն Բիթ

աս է առիւծ 'ի ասնէ Դաւթի . Թագաւոր փա-
սաց՝ տեր երկնի և երկրի , որ անկարելի է թէ
յաղթուի . պէտք է որ միշտ յաղթէ . ուստի կըսէ
Պաղոս . “ Հայեցարձեք 'ի զօրագլուխն հաւասոց ,
և 'ի կատարինն Յիսուս , , և այլն : Մէյմ'ալ առ-
ինիս գնեւով յաղթութեան վարձքը . որ փոր-
շախտեան յաղթենք նէ , երկնային պատկ պիտի
ստանք . որ անդին ճշգրտհիրներով ու մարդը-
րամերով է շինած . զոր պիտի գնէ մեր գլուխը
երկնաւոր Թագաւորն . որ մէկ գիէն սէյիր կընէ
մը ճննկը , մէկ գիէն ալ սիրա կուտայ մեզի , չէ
թէ սոսկ դրսէն յորդորելով ու ըսելով , “ զօ-
րացիր և քաջ լեր , որ յաղթէ՝ տայ նմա զպատկն
կենաց , , հասցա ներսէն մեր սիրաջ զօրացընելով ,
և կամքերնիս ուժովցընելով 'ի բարին . ինչպէս
որ ըրաւ ամենայն մարտիրոսաց , Ճգնաւորաց , և
ամենայն առաքիկեաց :

Գ . Մարտիրոսաց բանը յայտնի է . ուստի կը-
սէ շարականը . “ Ի վերնական զօրութենէ քում-
է պատերազմեալք յաղթեցին թշնամոյն : Որ է-
տար զօրութիւն , մարդասեր , քոյ Ճգնաւորացն
յաղթել շարին ընդգիմամարտութեան : Յնծու-
թիւն է այսօր հրեշտակաց և մարդկան , զի զխրոթե-
ոացեալ զթշնամին վանեալ խորտակեցին սուրբ
փայքն , և եղեն յաղթողք 'ի պատերազմի : Մար-
տիկ և արեամբ մարտեան ընդգէմ զինու . վերա-
ւորեալք 'ի մարմնի՝ վերաւորեցին 'ի մահ զԳեղիար ,
և տաջան պարծանս յախտենական : Երանաւե-
ակալք 'ի հոգեղեն զուարթնոցն , և բարերանեալք

նայն փորձութեանց : Անկից մէկ քանի բան ժը միտքդ ձգեմ . որ ինչպէս կանոնադրութեանը մէջ կերդեմք՝ իրրե գլխաւոր պէյիս միշտ բանեցը . նես փորձութեան ասեմները . “ Դասեալ տէր զայնոսիկ՝ ոչք զասեն զիս (այսինքն փորձութիւնք , կամ աշխարհ մարմին , ու սասանայ) . մարտիր ընդ այնոսիկ՝ որք մարանչին ընդ իս : Ա՛ զգէն և զաստար քո , և արի յոգնել ինձ . հան զսուր քո ընդդէմ հալած չաց իմոց . արդել զնոսա . և ասա դու ցանձն իմ , թէ փրկութիւն քո ես եմ : Ամաչեսցեն և յամօթ լիցին՝ ոչք ինզրեն զանձն իմ . զարձցին յետս և ամաչեսցեն՝ ոչք խորհէին ինձ չար : Եղիցին նոքա որպէս փռի առաջի հոգոյ , և հրեշտակ Տեառն նեղեսցէ զնոսա : Եղիցին ճանապարհք նոցա ՚ի խաւար , և ՚ի գայթակղութիւն . և հրեշտակ Աստուծոյ հալածեսցէ զնոսա : Ի նանիր թուրուցին ինձ որոգայթ յապականութեան իւրեանց . և ՚ի նանիր նախատեսցին զանձն իմ ” :

Դարձեալ , “ Ի քեզ տէր յուսացայ , մի ամաչեսցից յախտեան . յարդարութեան բուս փրկեալ , և ապրեցո՞ զիս : Խոնարհեցո՞ առ իս զունկն քո . և կեցո՞ զիս : Լէր իմ Աստուած ապաւեն , և տեղ ամուր կեցուցանել զիս . զի հաստատութիւն իմ , և ապաւեն իմ դու ես ” . և այլն :

Դարձեալ , “ Սիրեցից զքեզ տէր զորութիւն իմ , տէր հաստատիչ իմ , ապաւեն իմ և փրկիչ իմ : Աստուած օգնական իմ , և ես յուսամ ՚ի նա . ապաւեն իմ , եղջ իւր փրկութեան իմոյ՝ ընդունե .

ի իմ է : Օրհնելով կարգացից առ տէր , և 'ի
Թշնամեաց խնոց սպրեցայց , և այլն : Դար-
նեալ . “ Զգեցուցեր ինձ զօրութիւն 'ի պատե-
րազի , զյարուցեալսն 'ի վերայ իմ ' ներքոյ իմ ա-
րարեր , և այլն :

Ս . Փորձութիւնները ճշնկի նմանցուցինք նե ,
տեսանք որ աղօթքն ալ սիլահի և խնաստի նման է
եղեր : Ազգա թէ աշխարհքիս փորձութիւնները՝
ծովու տալլային նմանցնենք նե , աղօթքն ալ ա-
նոր կեօրե՝ խալլսելու և իլիման համեմելու մէկ հա-
տիկ սեպեպ գիտնաս պիտոր . անանկ որ՝ գուն ալ
թէ որ առաքելոց պէս ձայն տաս Քրիստոսի ա-
ղազակելով սրտանց՝ նեղութեանդ ու փորձու-
թեանդ ասենը , “ Տէր փրկեա զմեզ , զի կորն-
ջեմք , և Քրիստոս ալ խնոյն կելլայ նոյն հրաշքը
կրկապարե ինչ որ Տիրերեայ ծովուն վրայ ըրաւ .
որ “ Յարուցեալ ստատեաց հողմոյն և ծովուն ,
զազարեա կարկեաց , և եղև խաղաղութիւն մեծ , , ,
կամ երբոր կը տեսնաս քեզ Պեարոս առաքելոյն
պէս , որ աւելի համարձակութեամբ քեզ մէկ փոր-
ձութեան մէջ ձգեր էս , կամ թէ կամքն Աստու-
ծոյ մէկ նեղութեան մը մէջ ընկնալէդ ետն՝ գուն
քեզ կարճատեութեամբ և նեղսրտութեամբ տարա-
խուանքի ու յուսահատութեան մէջ ընկած կը
գիտնաս կոր , աղաղակե առ Յիսուս . “ Տէր փր-
կեա զիս , , : Ան ալ նոյն սահաթը ձառքը կերկըն-
ջնէ , կը բռնէ , ու կը խալլսէ քեզ՝ ըսելով .
“ Ինքա՛հաւատ , ընդէր երկմտեցեր , , : Այսու-
նմանութեամբ սրի սրի բանեցուր փորձութեան

ասենք այն խօսքերը շարականին . ¹¹ Եւով մեզայ
խնայ զիս ալեկոծե . որ ես նաւապետ բարի . ք
Նորհեա՛ ինձ նաւահանգիսա՛ հայր ամենակալ .
Խորք սրտարանայ զիս կորուսանեն . այլ գու՛նա
ւապետ բարի . Նորհեա՛ ինձ նաւահանգիսա՛ հայր
ամենակալ : Մերձ եմ ընկզմի՛ն՝ պնեա ինձ նաւա
պետ բարի . քանզի ծանրացան ՚ի վերայ իմ բե
ռինք մեզայ : Աստուած յոյնեւ ինձ փութա՛
քանզի խորք շարեաց ընկզմեն զիս յանգունդս .
այլ գու՛նա նաւապետ լնր և ինձ ձեռնասու : Քրկեա՛
՚ի վտանգե զնաւարեկս ՚ի յալեաց ծովուս . քան
զի կորնչիմ ՚ի մեզայ անարեւութեան խնայ . Զիս
որ ՚ի նաւի աշխարհի ալեկոծեն մեզք իմ , նաւա
հանգիսա՛ ապաշխարութեան Նորհեա՛ ինձ բա
ղամազորմ , և կեցո՛ : Կեցո՛ զիս Աստուած , զի հա
սին ջուրք յանձն իմ . ընկչայ ես ՚ի խորս անգնդոյ
ուր ոչ գոյ ինձ հանգիսա՛ . նաւահանգիսա՛ ապաշ
խարութեան Նորհեա՛ ինձ բաղամազորմ , և կե
ցո՛ : Կաւապետ բարեգութ առ քեզ ապաւինիմ ,
ասուք ինձ ձեռն՝ որպէս երբեմն Պետրոսի ՚ի վե
րայ ալեացն . որ ծփիմն ալեկոծեալ յանցանդ
մեզայ . և կեցո՛ , , . Առ առ սուրբ Աստուած ամբն
ըստ սաղմոսացին . ¹² Աշխարհս և ծով , և ես ծփիմ
ալեկոծեալ ես ընկզմիմ . ինձ ձեռքն ասոր՝ հան
՚ի ծովես , զի մի անյոյս կորնչիմ կոյս , , :

2 . Քորձութիւնները նման են նաև գիշերուած
մթթուն , որ ասեն որսի կեղան գաղանները՝ որ
խոյն մարմինը ու սատանան . ուստի գու՛ն ալ պիտոյ
և որ լցու ինզրես յԱստուծոյ ազօթքով . զերե

ինչպէս գազանը լուսէն կը վախնայ, ասանկ ալ
խաւարասեր թշնամին 'ի լուսոյ ազգծից . մի վախ-
նար, ընտ խնդրէ, խաւարը կը փախչի . “ Արյս
ասր սեր, ըսէ, աչաց խնց, զի մի երբէք ննջեցից
ի մահ . մի ասասցէ թշնամին, թէ յազթեցի նմա .
կամ նեզիչք իմ ցնծասցեն՝ թէ ես ասասնեցայց .
ես յազորմութիւնս քո սեր յուսացայ, և ցնծա-
յաւ սիրտ իմ 'ի փրկութեան քում . որհնեցից ըզ-
սեր զքարերարգ իմ : Ի քեն և սեր ազբիւր կե-
նաց, և լուսով երեսոց քոց տեսանեմք զքոյս . ծա-
զեան զազորմութիւնս քո՝ ոյք ճանաչեն զքեզ սեր .
զարգարութիւն քո՝ ոյք ուզիզ են սրախք ” :

Արլայ որ՝ աշխարհք, մարմին, ու ասասնայ՝
փարզ կը խաւարչընեն, կամբոց կը կուրջընեն, որ
իբեց փորած գուրը իյնաս . կամ Աստուծոյ շի-
սակ ճամբան թողուս, ու գժօխային մուար ճամ-
բան երթաս . ուստի երբոր կը տեսնաս քեզ ազատ-
բան ու շփոթած հոգւոյն աչք, հեմն ազազակե
տեսարանին կուրին պէս . “ Արզի Գաւթի ու-
զորմեան ինձ . բարբունի, զի բացայց ” :

Յահու Բեշ ըսեմ . շատ բանի կը նմանին փորձու-
թիւնները, անոր կեօրէ գուն ալ յարմար ազգծք-
ներ մեռք առ՝ սազմուսեն, շարականեն, ժամա-
չըջընեն, նարեկեն . և այլն : Իսկ մեզքն որ՝ փոր-
մութեան կընայ ըլլալ, կամ մահ և հոգւոյգ, և
կամ հիւանդութիւն, անոր կեօրէ ալ գեղ կենաց
կուզէ . ուստի մեզք մը ընկամիգ պէս՝ շուտով ա-
ւաջարար գեղ խնդրէ երկնասար բժշկէն հա-
ւաքով՝ Ազեկիոյ թագաւորին պէս մանաւանդ

Թէ տահա չընկած՝ քանի որ փորձութիւնը քեզ մեզք կուզէ ձգել, նախապահող դեղ խնդրէ այս պիտի ազօթքներով. « Յոյս և յարութիւն ազգի մարդկան Քրիստոս Աստուած՝ զհիւանդութիւն հոգւոյ խնայ կենդանացն՝ որպէս երբեմն զՆզէ կիտյն : Զչարչարանս և զմահ յանձն առեր կեն գանատու ամենեցուն . զհիւանդութիւն հոգւոյ խնայ առողջացն՝ որպէս երբեմն զՆզէկիտյն » և այլն :

Ե . Գանձք որ՝ եթէ կուզես որ Աստուած ազօթք լսէ փորձութեան ասեմը, պէտք էր որ ուրիշ ասեմն ալ ազօթքիդ մտխայեթ ըլլաս . զերէ ինչպէս որ մէկ բարեկամի մը հետ շատ աս նուած էս, նեղութեանդ ասեմը անոր կրնաս համաձակ սիրող բանալ, ու տերտիդ տերտած խնդրել . ամեա ուրիշ ասեմն որ հետը տեսնուիլ չես ուզեր, ճորով բարև կուտաս կանցնիս, ոչ գուն երես կուեննաս նեղութեանդ ասեմն զմի ազաչելու, և ոչ անիկակ պարտրկան կըլլայ երեսդ նայելու . հասցա կրնայ ըսել, Թէ ուրիշ ասեմ ուր էիր, չէիր երեմար, հիշ խաթըրս չէիր հարցըներ աէ, հիմա՞ կուգաս . գնա՛, որոնց հեան որ սրխ սրխ կը տեսնուէիր նէ, անոնց փէշը փակիր : Ասոր կեօրէ չափէ Աստուծոյ հետ ըրած բարեկամութեանդ ու տեսնուիլդ ազօթքի ասեմն, և ա կից էակ՝ ջերմեանդ եղիր ու ազօթասեր :

Իրաւ որ Աստուծոյ ողորմութեանը չափ չիկայ, անյիշաչար և անտեսկալ տեր է, որ ասեմն գտնանք ազաչենք նէ՝ երես չի դարձըներ . հասցա կը

ակ, « գարձարուք առ իս, և ես դառնամ առ
ձեզ », Միայն թէ ան ալ իրաւ է՝ որ հէ՛մ ամօթ
ձծ է, հէ՛մ վտիմալու բան է, որ մէկը ուրիշ ա-
տեն անփոյթ ըլլայ զԱստուած յիշել ու ազօթքով
քնքը պատուել. ետքը դոյ՛ սալթ նեղ ստե՛նը առ
Աստուած ազազակէ, որ շատ անգամ բերնով
կըլլայ, և ոչ սրտով. վասն զի սրտանց ազօթքը
նկու ալ շնորհք պէտք է. իսկ անփոյթ եղողը՝
գժար է թէ առ շնորհքը գանայ : Աս անհոգու-
թիւնը՝ որ բան մը չեն սեպեր ճահիլները, ու
պաշ կը կենան Աստուծակ, շատի կը նստի իրենց՝
առ աշխարհքս ալ՝ անգիի աշխարհքն ալ. ասոր
ներհակ՝ որոնք որ հոգեորի և ազօթքի կը հեանին,
հէ՛մ ասոյին կառնեն արքայութեան համը իրենց
որաին մէջ, հէ՛մ անգին պիտոր վայլեն յաւիտեան
Աստուծոյ թագաւորութիւնը : Ա՛ւր թողունք որ՝
իշպէս մէկը որ թագաւորի հիչ տեսնուած ու
խաած չէ, առջը ելլալու ըլլայ նէ, շաղբով կընէ
վտիեն, ու չի կրնար համը առնել այն ուրախու-
թեան՝ որ կառնեն թագաւորին քովները. ա-
սանկ ալ ո՛վ որ հիմակուքնէ Աստուծոյ հեա տես
նուելու սորված չէ, ի՛նչ սրտով և ի՛նչ երեսով ան-
գին Աստուծոյ առջև պիտի ելլայ. իսկ արքայու-
թիւնը մտնալ բնաւ յոյս չունենար. զերէ գիտէ
որ ինքը երկնաւոր թագաւորին հեար նստելու ել
լնու մարդ չէ : Հանգա, ո՛վ սիրելի, հիմակուց
տրվէ Աստուծոյ խոսակից ըլլաս երկինքը բերան
ի բերան. հիմակուց Աստուծոյ առջև հանէ ա-
նուշ անուշ կերակուրներ՝ այսինքն ազօթքներ :

որ ինքն ալ քեզ իր սեղանը նստեցընէ : և յաւիտեան ուրախացընէ :

Գիտեմ որ սրազ մարդիկը պետպէս պատճառներ կը գտնան ազօթքէն ետ կենալու . ասեն չաւինք կըսեն , սխլէթ բան գործ ունինք . աշխրջի տալտազան կայ վրանիս : Եսանց պատասխան առ պետքը չէ . իրենց հոգին իրենց պետք է նէ՛ պետք է որ ամեն բանէն առաջ հոգեոր հոգերնին հոգան . հերիք ըլլայ իրենց՝ ինչ որ ծուլութեան գեղ գեղ գրեցինք . թող երթան կատարեն , ճամբայ կուգան :

Ը . Բարեպաշտներն ալ՝ որ ազօթասեր կուզեն ըլլալ , մէկ քանի պատճառներ կամ գանգաւներ ունին . անոնց պատասխան առլու տեղն է հոս տեղս : Սովորաբար կըսեն .

(ա .) Ի՞նչ ընենք , ազօթք կուզենք ընել սըրտանց՝ ամեա , չար սատանան մեզ հանգիստ չի թողուր . մտունիս հազար տեղ կերթայ . անչահ բաներ ալ՝ որ ուրիշ ասեն մտքերնիս չեր իգար , ազօթքի ասեն գլուխնիս կը թափին :

(ք .) Մտքերնիս ժողջեանք ալ , փորձութիւն մ'ալ չունենանք նէ , կեահ քուն կուգայ , կեահ մէկ ծանրութիւն մը՝ որ բերաննիս չի բացուիր . հիշ որ չէ նէ . կամ տղոց ձան կուգայ , մէկը սո՛՛մէկը նանկ պատճառ կըլլայ՝ որ ուզածնուս պէտ ազօթք չենք կրնար ընել :

(ք .) Հիշ մէկ մահանայ ալ չըլլայ , պոփ աարսայ մարդուն սիրար կարծես թէ կը քորանայ , հիշ համ շառներ ազօթքէն . անոր հակար

Handwritten signature in blue ink at the bottom of the page.

ասհա աղեկ կերակնայ աղբթք շննեյք՝ բան լիւ ա,
նակ աղբթքի նստիչք :

Թ . Գասառփաւի առ ջննինն : Երաւ է , սասաւ ,
նաւ այնչափ հակառակ է մեր աղբթքին , որ ժա-
քն գար նէ՝ բնաւ չէր թողուր մեզ հայր մեր մը
բեկու . սէր Աստուած , կամ Եհուսու Մարիամ
մը բեկու . առ բեկու առաջը Հոգին սուրբ է . " Այ
որ կարէ սէր սակչ զԵհուսու , եթէ ոչ Հոգւսմբ
որով ,, : Ուստի ժամն որ կերթաւ նէ , գիտցիր
որ սասանած քեզնէ առաջ գրած քով կը սպասէ ,
որ հետք մտնայ ժամուն մէջն ալ , ու քեզ փորձէ ,
ճար ընէ՝ որ աղբթքդ պոչ էլայ . ինչու որ՝ աղբթքդ
ըզուննիք ըլլայ նէ , եր բանը շամուս է . աղեկ
աղբթք ընողք՝ շորհք կասնէ , անոր կեօքէ գործքն
ալ բարի կըլլայ . սասանային բան ցի մտար : Ասանկ
էնէ , գուն ալ աղբթքին խոյմեթը գիտցիր աղեկ
աղբթք ընէլու ճարը փնտակ : Առջի ճարը ան է՝
որ ժամ գացածիդ պէս , կամ աղբթքի նստածիդ
պէս , պինտ առաջ խնդրէ Աստուծակ՝ որ քեզ ա-
ղբթքի շորհք տայ , որ իրեն հաճոյական պաշտան
մասուցանեն . անկից կտէ մարդ քեզ ժողկէ , ու
մարովդ գուն քեզի բսէ . Որոն առջն կմ էկեր ,
որոն գիտնալ կայներ կմ , կամ նստեր կմ , ում
հեա պիտի խոսիմ . Աստուծոյ հեա , որ է թագա-
ւոր թագաւորաց և սէր սերանոց՝ բնակեալ ի լոյս
անմասոյց , միանգամայն իմ մեկ հաստիկ սակզմ ոլո
ու սիրական հայրս . և անոր կեօքէ խոնարհութե-
նով ու պատկառանքով սկսէ աղբթք ընել :

Ամեն սկսեր է սասանած բան խոսանել , մարդ

Handwritten scribbles and a signature in the right margin.

Large handwritten scribbles at the bottom of the page.

ասոյն անոյն աստուծոյն, նայե որ քեզնէ սեպեալ մը չըլայ՝ չորս գին նայելովդ, կամ մէկ բանի մը սիրտդ վերցուցած ըլլալովդ. ասանկ բաները մեկդի ձգէ, հիմա ուրիշ բան ունիմ՝ ըսէ. որ անկից մենձ՝ ու անկից հարկաւոր բան չի կրնար ըլլալ. ասանկ աղօթքդ առաջ տար: Թող անկից էսե սատանան ի՞նչ կուզէ նէ՝ միտքդ բերէ: Կուզէ նէ՝ գժտիքին ամեն գարշելի բաները առնէ թափէ. բնաւ հոգդ չըլայ: Խտրա հեռու չըսեմ, ինչպէս սօխախին շները հաշեն նէ՝ քու հարկաւոր բանիդ արալելը, իրաւ որ գլխացուութիւն կուտան՝ ամա անոր համար գուն քու բանդ գործդ չես թողուր, ասանկ ալ սատանան շան պէս կը հաշէ եղեր, քեզի ինչ, գուն համբերէ, աղօթքդ նայէ. պէտքը չէ որ հեաը իյնաս՝ մեղաներ ըսելով. խապուլ չեմ ըներ ըսելով, գլուխդ շարժելով. հապա հիշ բանի մը տեղ մի սեպեր. ասանկ համբերութենով ճէնկի աղօթքդ ըմբոյնես նէ, շաքայտալը կեցաս: Այսան զի սուրբ վարդապետաց ըսածին պէս՝ աղօթքը ճգնութիւն է, և պատեւաբար սատանայի հետ. համբերեցիր նէ, յաղթեցիր, ձանձրացար նէ, յաղթուեցար. մի վախ. նար՝ թող սատանան միտքդ ջրուէ, միայն թէ գուն ժողջեանլու անհոգ մի ըլլար. թող ան աւրէ մէկ գիաց, գուն շինելը նայէ մեկալ գիաց, ասանկ կատարենք բոլոր աղօթքը նէ, կարիճ ճէնկճի կըլլանք, ինքը կը յաղթուի, մենք կը յաղթենք. անիկակ կը կորսընցընէ, մենք կը վաստակինք. հապա որ Աստուած կը տեսնայ մեր աշխատանքը նէ:

Տասնուոր օգնութիւն կը հասցընէ . առեն ալ կըլլայ որ՝ կատարեալ ազօթքի շորհք կուտայ : Ասով կը հասկընաս որ՝ ազօթքին հետ համբերութիւն ալ պէտք է , և համբերութիւն է գործ կատարեալ ունեցողը . որու վրայ վարը կը խօսինք :

Ճ . Պատասխանի երկրորդին : Աս ալ իրաւ է , որ մենք մօրմին տկար ըլլալով հոգեւոր գործքի առեն կը թուլանանք . և սակայն կայ տկարութիւն բնական , և կայ ծուլական : Բնական տկարութեան բնական դեղեր պիտի ընենք . շորթինակ ազօթքնիս հոգնած դադրած առենի չի ձգենք , որ չենք կրնար առաջ տանիլ . կերած խմած՝ քուշը զլուսնիս ազօթքի չիւստինք . հասցա՛ արթուն առեննիս էն ալէկ առեննիս , ամեթ չէ՛ որ ալէկ սահաթմնիս փուճ փուճ բաներու ու լա՛ֆի ծախենք սէ , անպիտան առեննիս ազօթքի պահենք :

Իսկ ծուլական տկարութեան դեղը՝ ծեծ ու փէտն է , չեխն է՝ չըխըշն է , խտթըր շտպել մօրմնոյդ , հասցա ըսել . սրէ անդդամ մօրմին՝ քուշէֆրդ սէֆաթ դիտցար ընել , կերար խմցիր պարկեցար ելար . սա ըրիր՝ նա ըրիր , ու չի յոգնեցար . հիմա Աստուծոյ հետ տեսնուէ . լու իւշէնմիջ կըլլաս կոր . ելիր , ազօթքդ սկսէ . չէ՛նէ՛ քեզի ոչ կերակուր կայ , և ոչ քուն , ոչ աս , ոչ ան . քու կամքդ որն ՚ի բուն կըլլայ կոր , հոգիին կամքը՝ որ է Աստուծոյ կամքը՝ է՛ն պիտի մայ : Աս կերպովս դուն քեզ չեխես ու վախցընես նէ , ոչ քուն կը մնայ , ոչ ծանրութիւն :

Իսկ ուրիշ մահանաները՝ որ գրտէն են , քեզի

իջառ մը չեն կրնար տալ . սասանային փորձու-
թիւններէն մենձ չեն ետ . շատ շատ՝ սասանկ բա-
ներն ալ մէյմեկ սասանայի փորձութիւն սեպէ .
ու մարկ մընէր . ձառքէդ եկածին շափ լըսութեամբ
և համբերութեամբ աղօթքդ ըրէ . մի վախճար .
վարձքդ աւելի կըլլայ :

Ամեն պէտք եզառ աե . մեկը քեզ աղօթքէդ
վեր հանեց , կամ կարեկցուկ ընել տուա . մի
վախճար . սիրոյ գործք սեպէ , սիրով կատարէ .
ու ետքը նորէն աղօթքդ առաջ տար . դուն քեզն
մի կարեր փութրանի համար . ուրիշի համար կըլ
լայ նէ . մի արամիր , մի ամգոհար , քեզի մըք
չիկայ , վարձք կայ . հիշ որ չենէ , համբերութիւն
կը շահիս . որ աղօթքէն վար չէ :

Գրտի մահամաներուն համար՝ աղօթքին թոյլ
եզոյք , պոչ բանի համար աղօթքի ասեն տակ
ու վրայ եզոյք , և ամէն ծոյլ աղօթքի նասոյք՝
թոյլ մամտայ , ու խոյնի , թե այլազգիները ինչ
կերպով կընեն իրենց սովորական աղօթքը . սի
թե անտէք ինչպէս կընեն նէ գրտուանց , անտկ
ըլլար մեր աղօթքը ներտուանց . ասով շատ բան
կը հասկընաս , ու կը խոյնիս քու թեմպելութե
նէդ , ու անհոգ անպատիւ աղօթք ընելէդ : Բայ
ինչ պէտք է քեզի գրտի օրինակներ . ներտի .
րինակ շատ , բարեպաշտ աղօթասեր ուզեմա
տեանալ նէ՝ պակաս չէ . բայց աւելի գուն քու
տերդ և թագաւորդ՝ քու երկնաւոր վարդապետդ
նայէ , անոր ըրածը միտքդ բեր . որ բոլոր ցորէլը
յոյճնելն ետե՝ բոլոր գիշերները աղօթքով կոծ .

քնէր քեզի համար : Իսկ ետքի պիպկեթին՝ Պ.Ե.Թ. Սեմանի պարտեցը մէկ գիկն արուծ քրտնելով հո. քեզարութիւն կը քաշէր : ու մէկուզ գիկն յստար սրտով ազտէր կընէր . (աս է ըսելը աւետարան յին) . « և եր ՚ի տապնապի, և մտապիւրութեամբ ևս կայր յազտն » : Ամեն ազտէրից ասեմը աս բան յիշէ : ու իսպնէ լէզ երեսոյ վար աս : ան ա. ան իսմարհութեանով վրայ կեցաս ամենայն փոր. լաթեանց :

ՆԵ. Պատասխանի երրորդին : Աս ինչ կու. լիկր . վարպետութիւնը ասանկ ասեն ազտէր ը. նեն է, որ չէ գունն սահաթմաս, հասպա Աս. սուսած . ազտէրէզ համ ասնելը քու մեզքզ չէ . Ասուսածոյ մասնաւոր պարզկն է . գունն ասանկ պարզիկ արժանի ևս մի, որ սուրբերը հագին ար. ժանի են եզեր, որ գործքիզ նայելով ասանկ փէշիէ չի քեզ ըսյրի կը տեսնաս . թէ որ քեզ մի. զուար կը ճանչնաս . կամ թէ իրաւջնէ արգար պիկ ըլլաս՝ ամեն իսմարհութիւն ունիս նէ . սրտիզ քարանալու մի զարմանար . հասպա ըսէ . ինծի մտասահախ է ասկից աւելին, որ Ասուսած ընտ երեսո չինայի . զերե ևս ալ ասեմով իր ե. ընող չինայեցայ, իրմն երեսո գարձուցի . ինձի հե. լիք է՝ որ մտքասուր եզ ըսրս պէս սրտիս կուրծքը ըսրնեմ, ու Ասուսածոյ առջև գլուխս ծուսած կալ. կիմ, իր ուղորմութեան գուսը ըսլեմ . ինծի մենծ փառք է որ իմ ստեղծպիս առջև մէկ երկու իտաք ճ իտախմ, ու իսեղծութեամբ իմ իսեղծ՝ հալս առ. ընդնեմ, տերաս բանամ, սորը իյնամ, ազաշեմ .

Թող չի լսե իմ ազօրօքիս, հեղինք է որ ազօրօքս
կը լսե :

Ասանկ խոնարհ մտքով ու սրտով քու պարտը,
կանուծիւնդ ըրե, ինչ ազօրօք գիտես՝ ըրե, ան
ստեղծ Աստուած հեմ ազօրօքդ կը լսե, հեմ ազօր-
քիդ կը լսե, և երբոր կուզե՝ կուսայ քեզի կասա-
րեալ ազօրօքին շնորհքը, որ ոչ լեզուով կը պա-
մուտի, և ոչ գրչով կը գրուի, հասցա Աստուծոյ
ձեռքովը մարդուն սրտին մէջ կը գրուի : Ինչպէս
հասկըցընեմ քեզի, շիմ գիտեր, ինչդրե յԱստու-
ծոյ, և ոչ ՚ի մարդոյ, “ որ ինչդրե, ասանու ” :

Աստարեալ ազօրօք կըսեմ նե, արցունք թափե-
լը մի հասկընար : ան ալ աղէկ է, բայց մենք բան
մը մի սեպեր, մանաւանդ երբոր հպարտութիւն
ալ կիսանաս հեալ, կակուզ սիրտ մարդիկ գի-
րաւ կուլան, կարիճ թապիկեթմեբը թեզեքելի լին
լար, թե ազօրօքին մէջ, թե ազօրօքե գուրս : Կա-
սարեալ ազօրօքը ըսածս՝ խորին խոնարհութեան
կը սկըսի, որով պետք է մեզ բուրսովին ոչինչ ու
պարսկելի ճանչնալ, և Աստուծոյ բարձրութիւնը
ու մեծ վայելչութիւնը խորունկ կերպով ըմբռնել,
ու սկից խորին պատկաստանք կուգայ, անկից ծոյ-
բայոյն կարտ և սեր առ Աստուած կեւեընայ :
ան ստեղծ մարդը ազօրօքին չի կշտանար, քա-
նի կերթայ՝ մեկ անպատակելի համ մը կասնե, որ
արքայութեան հատեակի պէս բան մըն է, զոր
խորհք կը մտածայ, զինքն ալ կը մտածայ, անմե-
բան իր աչքին ոչինչ կերեւնայ միայն Աստուծով
կը զմայի՛ կը մոխթարուի, անկից չի կընար ըս-

ասիլ . ինչ գործք ընե նե , Աստուծոյ համբ ըն-
բանը կը թնայ , երբ կըլայ որ ազգերս ընեմ կըսե .
և այն աստիճան կըլայ պագի սուրբերուն , որ բո-
լոր հոգւով առ Աստուած վերանայով մտքիսով
զիկն ստուշնին զեանեն կը կարի . ասոր կըսենք
յափշտակութիւն , որ առանց հրաշքի չըլար :

Ասանկ ազգերի ճամբայ կը բանայ մտածակամբ .
ուստի գուն ալ անկեն որ մէյակե կասր մտածակամ
ըրե . որով կամայ կամայ առաջ կուգաս , և ՚ի
ճարգ կանե հրեշտակ կըլայ . վասն զի բուն ազգերն
ալ հրեշտակային գործք և :

ԵՐՐՈՐԴ ԴԵՂ

Համբերութիւն :

Յ . Փորձութեան հետ սրտափ հարկաւոր կապ
անի համբերութիւնը նե , մտիկ ըրե Ասկորոս ա-
ւաքելոյն ըսածին . “ Անեմայն սրտափութեան ար-
ժամի համարիչիք եզրարք , յորմամ ՚ի պեպակս
փորձութեանց ՚ի մեջ անկանիցիք , զփոսաչիք , զի
հանգես մերոց հաւատացն յորինեալ գործե զհամ-
բերութիւն . իսկ համբերութիւն գործ կասա-
րեալ ունիցի . զի իցեք ողջանգամբ և կասա-
րեալք , և ոչ իւրիք նուազեալք : Արամեալ և այլ՝
որ համբերիցե փորձանայ , զի եթե ըմտիք ևս զը-
սածիցի , առցե զպսակն կենաց՝ զոր խոտապա-
փրկեաց իւրոց ” :

Աւրիշ տեղ ալ որ սուրբ գերբը համբերութեան վրայ այնչափ մեծամեծ գովեստներ կը խօսի նէ, խնայիր որ փորձութեան ասեկը կիմացուի. զերե փորձութիւն մը չունենանք նէ ներսէն կամ զբուսէն, ինչ բանի պիտի համբերենք և համբերութիւններս վարձք պիտի ունենայ: Աւրեմն Յակոբ, սին մտքովը հասկըցիր Պողոսին ըսածն ալ. «Պիտոյ է մեզ համբերութիւն, զի զկամս Աստուծոյ արարեալ հասցիք աւետեացն», Աս չէ մի Քրիստոսի ըսածն ալ. «համբերութեամբ մերով ստասիք զոգիս մեր: Ար համբերեոցէ խաղառ, նա կեցցէ»:

Աւրեմն աղէկ է ազնւոյն, ամեա համբերութիւն ալ պիտուուոր է, անանկ որ՝ առանց անոր չենք կրնար կատարեալ ըլլալ, չենք կրնար հոգիներս շահիլ, չենք կրնար մեզ ապրեցընել: Միշտ պէտք է համբերութիւնը՝ որ կարենանք Աստուծոյ կամքը կատարել. բոյց աւելի պէտք է փորձութեան ասեկը. սիլահը միշտ պէտք է զինուորին, ամեա աւելի պէտք է ճէնկին ասեկը:

Բ. Սասանային մենծ հնարքը ան է՝ որ համբերութեան ճէնկին մէջ մեզ աւելի պզտիկ բանով վար կը ձգէ, մենծ բաներու համբերելու թող կուտայ. կուզեմ ըսել թէ շատ անգամ կը համբերենք ծանար հիւանդութեան, մենծ քետերի մը, հալածանքի, և այլն. տեղն ալ կուտայ որ պզտիկ փորձութեան մը, թեթեւ խոցի մը, մէկ ծուռ նայուածքի մը՝ չենք կրնար համբերել, կը նեղանանք, կը հինանանք: Ինչէն է: Պատճառը աս է՝ որ մէկ կողմանէ սասանան վաստակ ընելու

Տամբան աստղ է դաւեր, որ ամենն օրուան ամենն
աստղածուան գործքերնուս մեջ անհամբեր ըլլանք .
մեզիքան շերեցամ մատակներէն ինքը եփեյի քեար
կընէ . քիչի խանահաթ կընէ, միայն թէ սրխ սրխ
ըլլայ . Հրէաներուն առուարին պէս, որ մանար
ճուար բաներով կը հարստանան : Մեկալ կողմա
նէ ալ՝ մենծ բաները ինքիրմէ կը յորգորեն մեզ՝
որ համբերելով վարձք առնենք, կամ խղճմտանքի
կը ձգեն մեզ Աստուծոյ վտարել, գտնուիմ վա
խով . մարդկանց առջե խափք չըլլալու խայրելթն
ալ կը մանայ, մեր սգուան ալ մամտալը վայ կու
չայ . ասոնցմով ձայներնիս կը քաշենք . ահուայ
սկուայի վայ կը գնենք կը համբերենք . իսկ պըղ
տիկ բաներուն հաճաթորդ կըլլանք՝ կիշմանք, կամ
մը քիպիրութեանը շենք կընար կերպընէ՝ անանկ
պղտի բանի մը հախեն շիգալ, ծածուկ հպարտու
թենով քինախնդիր կըլլանք, զերէ մենծ հպար
տութեանը աւելի պղտի բանին մեջ յայանի կըլլայ .
և անհամբերութեանը աւելի պղտի բանի մեջ զին
քը կը յայանէ . ասոր ներհակ՝ պղտի բաներու
համբերենք նէ, մենծ համբերութեան և մենծ խո
նարհութեան կը ցուցնենք, ու կը սորվենք ալ :
Տղան վարպետի առան կամ խանութը նստիլ չի
սորվի նէ, (որ իրեն համար մենծ բան է առջի
րերանը), ետքը չի կընար առարւանց ինչուկ իրի
կան ան տեղը արտիկ ընել, բան սորվիլ, մարդ
ըլլալ . թէ որ այրուրեն սորվելու գլուխ չգնէ նէ,
ը քերականութեան և ոչ ուրիշ ուսմանք կընայ
սորվիլ . թէ որ ձեռքը գիւրին բաներու պըրշալը .

միշտ չքննել, չի կրնար կտրել արհեստի տէր ըլլալ :
Հասցա գուն ինչպէս կուզես որ համբերող ըլլաս
մենձ մենձ փորձանքներու, երբոր մանար մուծար
բաներու չես ուզեր համբերել :

Կ. Ասեր եմ պաղի խելացիներէն (եանի կարճ
խելքով մարդիքներէն), թէ համբերութիւնն ալ
առաքինութիւն է մի. մարդը նեղ իյնայ նէ,
ուզէ չուզէ պիտի համբերէ. իր ափը չէ. ա
ինչ վարձք պիտոր ունենայ : Անանկ է եա (կը
սեն լսողներն ալ) : Հասցա ինչ ընենք մեկալ
խօսքն ալ որ բոլոր աշխարհքիս բերանը կը պաշ-
տի. « համբերութիւնը կեանք է » որ Քրիստոս
սի խօսքէն առած է. « որ համբերեացէ խաղա,
նա կեցցէ » : Աս բանիս թէմէլէն ճուղապ կու-
զես նէ, գիտցիր որ համբերութիւնը մեր ուզած
բանին վրայ չէ, մեր չուզած բանին վրայ է : Մեր
չուզած բանն ալ կամ մեր ձագքն է՝ որ կրնա՞ք
գիտաւորել, կամ մեր ձագքը չէ. զոր օրինակ՝ Քր-
իստոսնեայ մը ինձի շամար զարնէ նէ, կրնամ ես
ալ անոր բան մը ընել կամ ըսել. այլօրոցի մը զոր-
նէ նէ, վախէս ձան չեմ կրնար հանել : Հիմա ո՞-
րան համբերելը աւելի վարձք ունի :

Իբրաւ որ՝ առջինին համբերելը առհասարակ մենձ է
քան թէ ետքինին. վէ լոպին կտրինն ալ աւելի
մարդուն սիրար կերէ քան զառջինը. ինչու որ
առջինին կրնամ համբերել, կրնամ չի համբերել.
ձեռքս ազատութիւն մը կայ. համբերեմ նէ, լո՞՞ն
սրտով կը համբերեմ, Աստուծոյ սիրոյն համար
կը ներեմ, որ անտխակալ և անյիշատար ըլլամ, որ

է աստուածանման ըլլալ . իսկ երկրորդին համբե-
րեք մարդուն կիւճը կուգայ . զերէ հէլհէլակթ
համբերելու է , ազատութիւն չիկայ ձառքս . ուս-
տի հետը նեղորտութիւն մը կայ : Մէկ խօսքով
ըսեմ . առջի համբերութիւնը համառ է , զերէ կա-
ճար է . երկրորդը լեղի է , զերէ ահամայ է .
ես որ ահաման կամար դարձընեմ նե՛ սուրբ
հարց խրատին կեօրէ , վարձքս կրկին և կրկին կըլ-
լայ . մէկ կողմանէ մը առջինէն էւել կըլլայ . զե-
րէտըլ համբերութիւնը ասանկ բանի վրայ է , որ
չուտ համբերութենով քաշենք անմխիթար . սան-
քի ստլթ լեղին (այսինք կօսը) ու քայտիսը խը-
մնք Քրիստոսի հեա խաչի վրայ . ուրիշ համ-
լանենք :

Գիտես , երբ կը կորսուի վարձքերնիս . երբոր
ներսէն խըրտանմիշ ըլլանք , սրտանց քֆրել ու-
ղենք , Ֆրասանս մը փնտռենք՝ որ գիմացինին հա-
խն գանք , տախա համբերութիւն չեղաւ , հապա
որտաութիւն՝ բարկութիւն և սխալալութիւն :
հապա թէ ըսենք մօքով . տերքու սիրուդ համար՝
և քեզինմանելու համար՝ կը ներեմ իմ թշնամիս .
զրսն որ չեմ կրնար հախեն գալ , սրտովս ալ
չեմ ուղեր հախեն գալ . “ Հայր , թող գոցա , զի
ոչ գիտեն՝ զի՛նչ գործեն ” . ահա եղաւ կատա-
րեալ համբերութիւնը կատարեալ վարձուց ար-
ձանի :

Գ . Ասոր նման չափէ ամեն կերպ փորձու-
նանց ու նեղութեանց վրայ . ինչպէս է՝ հիւան-
ութիւն , ցար , աղքատութիւն , կարտութիւն ,

հաշտածանք , բամբասանք , և ինչ և իցէ փորձանք :
Ազգա թէ ոչ , ասանք որ համբերութեան նիւթ չի
սեպենք նե , ալ ինչ կը մնայ մեզի համբերելու .
և այս խնկ և մենծ խաբէութիւն անհամբեր մարդ
կան , որ իրենց քեֆին կեօրե բան կուզեն , որ կա
րենան համբերել . և մահանա գնելով ամեն բա
նի՝ հիչ մեկ բանի չեն համբերեր :

Գլուխներն ցաւի նե , աս ինչ բան է՝ մարդ չի
կրնար համբերել կրսեն . ուրիշ տեղս ցաւեր նե՝
սիրով կը համբերէի . անխե՛ աշուրներն ցաւի նե ,
կենե անանկ կրսեն , անկաճներն ցաւի , անանկ
տկաանին ցաւի , նմանակ . փորու ցաւ քաշեն ,
սաքի ցաւ քաշեն , տահա ինչ որ գլուխներն գայ ,
աս քաշելու բան չե , ուրիշ տեղս ըլլայ՝ քաշելիք կը
սեն . Հիւանդը իր հիւանդութենեն կը գանդըտի .
աղքատը իր աղքատութենեն , առողջը՝ իր կամբի
դեմ եկած բաներեն , կամ իր ընտանեաց մեռնե
լեն . հարուստը իր կտուրը չիկատարուեցն , կամ
իւր բանին ձախարդութիւն մը ըլլալեն . մեկը կըսե՛
թէ ուրիշին խաղին կը համբերէի՝ ամեա աս մար
դուս խաղին չեմ գիտանար . մեկալը կըսե՛ թէ
քե-թեկ ուտի տահա աղեկ եր , քան թէ =
սանկ խաղ ըտի , և այլն :

Ասանց հիչ մեկը համբերութեան խղրթիթը չն
դիտեր . ասանք մալ առնող պապիրկեան չեն , մեզ
և մալին՝ որ ասանկներուն առաջն հանես . առա
սուր ընելու կամք չունին , փուճ տեղը պապիթ
պապիթ բաները վար առնել կուտան : Աստուծոյ
խանութը՝ մալին աղեկը չի հարցուիր , զերե գե՞

կից . ամենն ալ ազէկ են , մեկզմեկէ ազէկ . սա
է բանը որ գուն ազէկը գէշը չես ճանչնար . “ Ըզ
արին չար՝ կըսես , և զչարն՝ բարի ” : Իսկ Աս-
տուած ամենարարին կընարէ ու կուտայ քեզի՝
որն որ քեզի համար տա՛հա ազէկ է . ուրիշին ալ
կուտայ՝ որն որ անոր աւելի ազէկ է . Թո՛ղ ամեն
նորզ սիրով ու խոնարհու թե՛նով առնէ , ան ասե՛ն
պէկու թիւնն ալ կը հասկընայ :

Ն . Ուրեմն բովանդակ վարպետութիւն համ-
արութեան սա է՝ որ գլխընդիս եկած բանը՝ Աս-
տուածն եկած գիտնանք . ո՛չ մարդու , ո՛չ աշխարհ-
ի , և ո՛չ սատանայի բան է ըսենք . ամեն անոնց
նաքով կըլլայ եղեր . անոնք սոսկ գործիք մըն
են , իսկ գործո՞ղը՝ այսինքն վարպետ բան բանոցը
Աստուած է . չքուտիը չէ քեզ զարնոցը , հասցա
չքուտիը վերջընոցը . քորը քեզ չէր հասնէր ,
թէ որ քարնետող չլլար նէ . գուն ինչու քարին
կորդոցիս , (ինչպէս շնորը գտարը կը խամոնեն) .
նետոցին կրնաս նէ՝ սրգոցէ , բայց գիտես որ՝ Աս-
տուծոյ չլլար սրգոցիւ . զերէ հախ ունի՝ ինչ որ
ընէ նէ . քարը տեղը գնէլը ազէկ գիտէ՝ միշտյի-
նքերէն շատ վարպետ : Տեղ կայ որ՝ բան կայ որ .
յստար կամքով Աստուած անանկ կուզէ՝ ու ընել
կուտայ . տեղ կայ՝ բան ալ կայ որ՝ Թողտուական
խմբ ան բանը թող կուտայ . երկուքն ալ մեր ա-
պկութեան համար , որ կամ մեղքէն հեռանանք .
կամ առաքինութեան ճամբուն մէջ տաաջ եր-
թանք : Խենթ է ան հիւանդն՝ որ գեղի վայ կը
որոցի . գործիքներուն կը բարկանայ , հեքիմին՝

Ճերասինն պիտի սրգոզէր . ամեա ան ալ յեափն ին-
լագարութիւն է՝ իրեն ազեկութիւն ընողներուն
չարանալ :

Յոր երանելին չքաց (ինչպէս գեղեցիկ կը մը-
տածեն սուրբ վարդապետք), թէ տէր ետ , և սա-
տանայ էտա , հասցա “ Տէր ետ և տէր էտա ” :
Դաւիթ իր հալածման ատենը՝ Սեմէի անզգամ
մարդուն թուքումուրը ու քարնեակը տեսաւ ձե-
լինչ ըսաւ . “ Թող անիծանէ այնպէս . զի տէր ա-
սաց նմա անիծանել զԴաւիթ ” : Մարգու համբե-
րեցի՝ չքսէր , հասցա՝ “ Համբերելով համբերի
տեսան ” : Մեզի ալ անանկ խրատ կուտայ . “ Բա-
ջալերեաց , զըրացի սիրաքո , և համբեր տեսան ” :
Աւր թողունք որ զանօրէնութիւնս մեր՝ մեք մեզն
դիտեմք . ուստի պէտք է որ համբերեմք . ինչպէս
որ մեր բերնն զրոտ է . “ Բարկութեան տեսան
համբերից , զի մեզոյ նմա ” :

2 . Ըսածներէս պիտի հասկընաս՝ հեռեկալ
մէկ քանի հարկաւոր դիտելէք : Առջինն է , ԱՅ.
տուժոյ անբաւ իմաստութիւնը ու մենծ ողորմու-
թիւնն է , որ չարեն բարի կը հանէ , այն բանն որ
մեզի զեն պիտի տար , անկից Գոյտա կը հանէ ,
թէ որ համբերեմք նէ . լեզի բաները մեզի կանուչ
ցընէ համբերութեան առաքինութենովը . մեր մ.
զայքը համար քաշելէքնիս՝ մեզի վարձքի պատճառ
կընէ համբերութեանով , ասանկ պիտուական բան
է համբերութիւնը :

Նրկորոզն է . Ամէն քաշածնիս՝ մեզայ պատիժ
է , ըսենք նէ . կը սխալենք . հասցա շատ բանն ալ

մեզի խրատ է . առհա շատն ալ մեզի վարձք ու պատկ ըլլայ տէյի կուտայ Աստուած . և այն նիկեթով քաշենք նե , հեմ սիրով կը ասնինք , հեմ վարձքերնիս աւելի կըլլայ : Առաքեալներուն , մարգարէներուն , մարտիրոսներուն , ճգնաւորներուն , հայրապեաններուն , և ամեն սուրբերուն քաշածը նայե . անով ազեկ կը հասկընաս՝ որ Աստուած իր սիրելէ աչը աւելի համբերութեան նիւթ կուտայ՝ որ վարձքերնին շատ ըլլայ . “ զի զոր սիրէ տեր , խրատէ . ասնչէ զամենայն որդի՝ զոր ընդունի . ’ի խրատու համբերութեան կայք , իբրև յորդիս մատուցեալ է ’ի ձեզ Աստուած . որ որդի է , զոր ոչ խրատիցէ հայր ” :

Երրորդն է . Համբերութեան նիւթը՝ այսինքն համբերելու բանը , կուզէ կամաւոր ըլլայ՝ կուզէ սկամայ ըլլայ , համբերութիւնը պէտք է որ կամաւոր ըլլայ . չէ նէ՝ առաքինութիւն չըլլար : Համբերութիւնը համ պիտի բերէ անհամ բանի : Կամաւոր ըսելը՝ յոժարութիւն և սեր պիտի ցուցնէ . ինչպէս մեր փրկիչը մեզի համար կամաւորապէս յանձն է առ զամենայն նեղութիւն , զարշարանս , և զնահ խաչի . ու իրեն փառք կուչց զնաչը : Ինքն որ ճոխարար յոժարութեամբ քաշց՝ ինչ որ քաշեց մեզի համար , մեզ սիրելէն՝ սիրով քաշեց նե , պէտք է որ մենք ալ սիրով քաշենք իր սիրուն համար . ու ըսենք Պաղոսի հեա . “ այլ ինձ քաւ լիցի պարծել , բայց միայն ’ի խաչն սեան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի , որով ինձ աշխարհ ’ի խաչ ելեալ է , և ես աշխարհի ” :

Աւստի փութ է և սուտ է անոնց համբերութիւնը, որ բան մը քաշելու ըլլան նէ՛ նեղարտութեանն ու խըրտն իրենց բերնէն կը հանեն առ իտպա. « Համբերութիւն », անանկ որ՝ գլուխ շարժելով քովիններուն ալ կը հասկըցընեն. թէ համբերութիւն կըսենք կոր՝ համբերել չկարենալնուս, համբերութիւն ըսելով սրտերնուս անհամբերութիւնը կուզենք խմացընել. զերեւ սրտերնիս անուշ չէ, գառնացած է : Համբերութիւն ընալը՝ համբերութիւն չըսեր. հիչ ձան չի հաներ. հապաներսն փառք կուտայ Աստուծոյ, որ մարդ չի մանար. և « հայրն երկնաւոր՝ որ անսանկ ՚ի ծածուկ, հաաուցանէ նմա յայանապէս » : Ասով կիսանստ որ համբերութեան եղբայրն է լուսութիւն, համբերողը լուս կըլլայ, լուսութիւն սիրով ալ համբերող կըլլայ : ասոր ներհակ՝ անհամբերը լեզուն չի կրնար բռնել, լեզուն չի բռնողն ալ անհամբերութիւն կընէ, և ամենայն շարեաց պատճառ կըլլայ :

Չորրորդն է . Համբերութիւնը անկատար եզր ծին պէս՝ բանի չի գար . ինչպէս մէկը ճամբայ ելլայ, ու ետ գառնայ, ուզած անցը չի հասնիր . առուարի մանողը ուղալմիշ չըլլայ, բան չի վատարկիր : Անկատար համբերութիւն կըսուի, երբոր մէկը ըսէ նէ, Աս բանի մէկ համբերեմ քեզի, կամ առ նեղութեանս . ինչպէս որ ըբառ Յորայ կըծի կը, ու կուզեր իր երկանն ալ ընել աալ : Իսկ կատարեալ համբերութիւնը ան է, որ սկզբնէ ինչու ան կատարածը մէկ բանը սիրով կը քաշէ, ձայն

ք հաներ . աս է ըսելը , “ որ համբերեսցէ իս
պառ ” , Չեմ ըսեր՝ թէ հիչ սրտին նեղութիւն
քոյ , հապա նոյն սրտին նեղութիւնը ՚ի փառս
Աստուծոյ փեշկէշ ընէ . որ է բուն համբերու-
թիւն ըսածնիս : Աստարեալ համբերութեան եր-
կայնմտութիւն կրսենք . երկայնմտութիւնն է կա-
տարելութիւն համբերութեան . ինչպէս անհամ-
բերութեան կամ անկատար համբերութեան
կարճմտութիւն կրսենք : Աշխեն բանին մէջ պէտք
է երկայնմտութիւն . բայց ևս առաւել փորձու-
թեան ատենը քիչ մը պակաս համբերելով կը յաղ-
թութիւնք միշտ . քիչ մ'ալ աւելի համբերելինք նէ .
կը յաղթելինք միշտ . փորձէ աս բանս քու վրագ-
անմէն փորձութեան մէջ . ան ատեն աղէկ կը
հասկընաս ըսածս , ե յաղթութեան պակսը կա-
նես : Մեկ եղբայր մը մեկ գիշերուան մէջ օխար
պատկ վաստրկեցաւ , քիչ մ'ալ քիչ մ'ալ համ-
բերեմ ըսելով , ինչուան ծերս քնէն արթըննայ՝
ու որհնենքը առնեմ , անանկ երթամ քնանամ ,
Դուն ասոր ներհակ՝ չէ թէ միայն արդարոց պէս
ներեղի մեզաց մէջ կիյնաս որը օխան անգամ , հա-
պա եօթը մահացու մեղքն ալ կիյնաս՝ քիչ մ'ալ
աւելի չհամբերելովց :

Հինգերորդն է . Աստարեալ համբերութեան
կամ երկայնմտութեան մեկ հատիկ վարպետ սոր-
վեցնողն է՝ յիշել Աստուծոյ խոստմունքը ե յաւի-
աննական վարձքը : Յակորոս առաքեալը որինակ
կը բերէ մշակը , որ բան մը կը ցանէ նէ՝ ան սահա-
ծը ան որը բուսնի պտուղը քսեր , հապա կը համ-

բերէ երկար ատեն, ինչուան որ բուսնե լիբը բուսնի՝ որը կանուխ, որը ուշ. ասանկ ալ երկայնամիտ եղիք կըսէ՝ որ ատենով ձեր աշխատանքին վարչքը ասնէք Աստուծմէ, մեկին տեղը հարիւրապատիկ և հազարապատիկ. ան ատեն կը հասկընաս՝ թէ համբերութիւնը ինչպէս կատարեալ գործք ունի:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԴԵՂ

Ապառիկուրիս ևս Աստուած:

Ե. Թէ համբերես՝ թէ երկայնամիտ ըլլաս, աստանան քեզ կրնայ թուլլընել՝ անճրկելով. թէ չես կրնար դիմանալ ինչուան ետքը. քեզ անանկ փորձու թիւններու մէջ կը ձգեմ որ՝ մտփ վրայ կը խաղցընեմ, ու կը յուսահատցընեմ (կըսէ). ամէն իժիր աչքիդ առջևը կը բերէ մարմնոյդ տկարութիւնն ալ, կամքիդ անհաստատութիւնը, ուրիշ ատեն նիւթիդ վրայ չի կենաց. Աստուծոյ խոստումնքն ալ երբ պիտի ըլլայ կըսէ. ասհա գուն շատ պիտի սպրիս, ատեն ունիս քէ. քիդ կեօրէ կենալու, ճահիլ ես՝ հէշպէթ քիշ ղէ ճահիլութիւն պիտի ընես, ետքը կապաշխարես. գուն ճգնաւոր չես, աշխարհքս ալ պիտի վայլես. չէ նէ՝ շատ ալ քեզ սիմես նէ, կը հիւանդանաս. խղճահար ալ կըլլաս. պարտքդ պատարագ մէ տեսնելէ կիրակի որ, ինչ երկան ժամը նստիս.

քարոզք քու ծոցդ է, քարոզիցք քու զխոցածեզ
էւել բան պիտի չիզուրցէ. շատ աղօթքը Բնչ
պետք է. Աստուած մարգուն սիրտը կը նայի. ու
բիշ ասոր նման մտար մտքերով քեզ կամ 'ի
յուսահասութիւն, կամ 'ի յանդգնութիւն կու
ղէ ձգել:

Ասոր մէկ հասփիզ գեղը՝ առ Աստուած ապաւի
նութիւն է, որ կը բերէ սրտի արիութիւն մը,
կարծութիւն մը, հաստատուն յոյս մը. ու մէկզի
կընէ ամեն վախոտութիւնը և անճրկածութիւ
նը: Աւտի երբոր ստաման վերի ըսած բաներն
որ մտքդ բերելու ըլլայ նէ, գուն մի վախնար,
մի շիտթիր, համարձակ ճուղապ տուր: Չէմ մի
զիմանար ըսէ. իրաւ է՝ առանց Աստուծոյ հիշ
բան չեմ կրնար ընել, բայց Աստուծով ամեն բան
կրնամ ընել. ստամանային գլուխն ալ կը կոխեմ,
մարմնոյս ալ կը յաղթեմ, աշխարհքն ալ ստից
սակ կտանեմ: Իմ տերս ըսաց, « առանց իմ ոյժնչ
կարէք տանել », և ինքն գարձեալ ըսաց « ետու
ձեզ իշխանութիւն՝ կոխել զօձս և զկարիճս և զա
մենայն զբութիւնս թշնամոյն », գարձեալ,
« քաջալերեցարնոք, զի ես յաղթեցի աշխար
հի », Եւ Պօղոս կըսէ. « ոչ եթէ անձամբ բա
ւական եմք խորհել ինչ իբրև 'ի մենջ, այլ բաւա
կանութիւն մեր յԱստուծոյ է », և գարձեալ կը
սէ. « յամենայնի կարող եմ այնու, որ զբա
ցոյն զիս », Եւ Դաւիթ. « Աստուծով խնովան
ջէջ ընդ պարխապս: « Տէր ըյս իմ կեանք իմ, ևս
յուսմէ՞ երկեսոյց. տէր ապաւեն կենաց իմոց, ևս

յուսմէ գողացայց . թէ պատրաստեսցի 'ի վերայ իմ պատերազմ . ոչ երկիցե սիրտ իմ . թէ յարիցե 'ի վերայ իմ ճակատամարտ , սակայն ե այսուիկ 'ի քեզ աւեր յուսացայ : Ար յուսայ 'ի տէր , որպէս լեառն Սխալն' նա մի սասանեսցի յաւիտեան ,, , ե այլն : Ասոր նման ամեն փորձութեան զէմ սուրբ գրոց բանը հանել իրրե սուր ե վահան . ո բով զամենայն նեսս մութս շարին շիջուցանես :

Բ . Սասանան աղէկ գիտէ թէ մեր ուժը սլինչ է . թէ որ Աստուած թող ասը նէ , բոլոր աչ խորհրդ մեկեմիմէկ գժոխք կը ասանէր . բայց ան աչ աղէկ գիտէ ' թէ Աստուած մարդատէր է , մար դուս կանակ կը կենայ , էն տկարին անանկ ուժ մը կուտայ որ' բոլոր գժոխքին հախեն կուգայ . ինչպէս սուրբ Աթան ճգնաւորին անանկ զորու թիւն տուաւ որ բովանդակ գժոխքին սասանանէ բը առջեւ կը գողային : Ասոր համար կը ջանայ սա տանան որ մենք մեր յոյսը Աստուծոյ չի գնենք Աստուծմէ ուժ չի խնդրենք , մենք մեր հային մը նանք , մեր խելքովք մեզ կառավարենք , ան ասն մեր հախեն կուգայ . ապա թէ տեսնայ որ մնք առ Աստուած սպաւինէր ենք , ու Աստուծով կը շարժինք ամեն բանին մէջ , չի կրնար բովերձի գալ մտանալ : Ասանկ է նէ , գուն ո՞ր խելքի կը ծառայես որ' Աստուծմէ հեռու կը կենաս . ին շն ամեն նեղութեանդ ասեն առ Աստուած լես ազազակեր . ինչն փորձութեան ասեն շարժիչ կրնես' ու յուսահաս կերպով կը թուլնաս . բն մարգարէին հետ . “ Արդ ընդէր պատու՛ ես

անձն իմ, կամ ընդէր զիս խառվես . յուսանա
Վաստեամ , խոստովանեալ նմա , փրկիչ երեսաց
իմոց Վաստեամ է 33 :

Մեղաւոր եմ նե , Վաստեամ ինձի պէս մեղա-
ւորները կը փնտաւ : տկար եմ նե , ինձի պէս
տկարներուն կը հասնի . հիւանդ եմ նե , մեկ հա-
տիկ ճարտար բժիշկ է , և մեկ հատիկ զեզ կենաց-
ազատ եմ նե , ասանկ հարուստ թագաւոր ու-
նիմ . ինչ թիւրջիւ տերտ ու խամ խոտակէթ ունե-
ւամ նե , ասանկ սիրական հայր ունիմ . անիկակ
ինձի կանակ ըլլալէն ետե՛ ալ ինչ կուզեմ . միայն
ես անկից չի հեռանամ . ան ինձմէն չի կրնար հե-
ռանալ . “ Վաստեամ ընդ մեզ է 33 :

7 . Հանգաքեզ տեսնամ , արի եզիր՝ կարիճ ե-
ջիր . որով շէ թե միայն մեզք շէս իյնար , այլ և
արդարութեան ճամբուն մէջ առաջ կ'երթաս :
Արիութիւնն է՝ որ կը յաղթէ ամեն սրտերազմի
մէջ . և առ Վաստեամ ապաւինիլն է՝ որ կուսայ
մզ զկատարեալ արիութիւն : Ասոր վրայ շատ
բան կար խոսելու , բայց ես ամեն բանը աս երկու-
խոսքիս մէջ բովանդակ կիմացուի կրտեմ . “ ահա-
ւատիկ ես ընդ ձեզ եմ (ըսաց տերն մեր) զամե-
նայն աւուրս մինչև ՚ի կատարամ աշխարհի 33 -
Եւ առաքեալը կրտե . “ եթէ Վաստեամ ՚ի մեր
կոյս է , ո՛վ իցե մեզ հակառակ 33 :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Գ

Երեք նախապահնոց ղեկը . Սուրբ հաղորդու-
րիան . կամաւոր սպաշխարութիան և Չգուշու-
րիան յասրից :

Ի նչ որ ինչուան հիմա խօսեցանք նէ , մենք մա-
տը առողջարար գեղ էր մեր հոգւոյն հիւանդու-
թեանը . ինչպէս բժիշկ մը հիւանդի քով կերթայ
նէ , անոր ցաւին պէտք եղած գեղը կը գրէ , որ
առնէ աէ առողջանայ : Բայց շատ անգամ ալ բը-
ժիշկը խրատ կուտայ առողջացած հիւանդին , կամ
առողջ մարդուն ալ՝ որ պազի պազի նախապահող
գեղեր առնէ , որ հիւանդութիւնը նորէն վնայ չի-
գայ , կամ բնութիւնը որ ըստ օրէ տկարանալով
նոր հիւանդութիւն մը փէյտահ չընէ : Իրաւ որ
մեր առած գեղերուն մէջն ալ երկու կերպ ալ
գեղ կը գտնուէր , հէմ առողջարար՝ հէմ նախա-
պահող . բայց աս երկրորդ սոյ գեղերէն մէկ քա-
նին խիտ հարկաւոր կայ , որ աս տեղս որոշ պի-
տի գրեմ :

Յ . Ըստջին նախապահող գեղն է մեր հոգւոյն՝
մէկ հասիկ գեղ կենաց , անմահարար կերակուրն՝
երկնասեղաց մանանայն՝ հրաշափառ խորհուրդ
սուրբ հաղորդութեան : Վանի որ հաւատարմ
ճաշակես աս կենաց ծառոյն պատուը , կը Մ-

բանաս հոգւով, հոգևոր ցաւ և հիւանդութիւն չես տեսներ . իսկ մահուան հոտը պիլէ չես առներ . այսինքն հէմ մահուչափ մեղք չես իյնար . հէմ կամաւոր ներկեցիներէն ալ հեռու կը կենաս :

Չեմ գիտեր թէ անոնք որ տարին անգամ մը հազիւ կը ճաշակենն առ զատկական սուրբ գառը , համը կառնէն մի . խըյմէթը գիտենն մի . տարին հինգ վեց անգամ ճաշակողներուն վրայ կը տարակուսիմ . տարին մէկ անգամ միայն հրէարար ճաշակողին ինչ ըսեմ :

Աս յայտնի է որ ինչ բանի չէ սորված մէկը նէ , անոր համը գժար կառնէ , բերնին անհամ կուգայ . հասարակ բանի մը սովորութիւն է ըրեր ուտելու նէ , անկից շատ համ կառնէ . սասնկ է սովորական հացը ամէկն տեղ . բայց գեղացիներ կան Եւրոպայու մէջ , որ մըտքը պուզտայի ուտել սորվեր են ամէկն որ . ուտաի հացէն այնչափ համ չեն առներ , աման փոշէնգաւ կըսեն , այսինքն մըտքը պուզտայիէ հացը : Ապուրի կամ խաշած մօի , փիլաի , կամ ուրիշ սովորական բանի մը սորված մորզը՝ առանց անոր չըլլար , որ ուրիշին հոգը չէ . ասոր նման հասկըցիբ ամէկն կերակրու . պըտչու , ուտելիքի ու խմելիքի վրայ : Ասոր նման՝ հեռու օրինակաւ , սուրբ խորհուրդէն հեռու կեցող՝ անոր համը չի գիտեր , աշխարհքի ու մարմնայ բաները իրեն անուշ կուգան . մեղքը պիլէ իրեն կանուշնայ . ինչպէս խոզերուն անուշ կուրայ չէ թէ միայն քեչի պույնուզին , հապա ամ . Ան բան՝ որ ազտեղութեան մէջ թաթխած է :

Եւ ներհակարար՝ սուրբ հաղորդութիւնը սրխ սրխ ճաշակոցին՝ անհամ մը կուգայ աշխարհքիս բաները . զերէ սուրբ խորհրդէն անանկ համ է առեր անճառելի և անսպասմելի , որ անոր նմանը չիկայ . ուր տարին անգամ ճաշակոցը աս համս չի կրնար առնել : Առներ նէ , ՚ի հարկէ սրխ սրխ առնելու ալ ետէն կիյնար . զերէ մարդուն սիրան որ մէկ բանէն հազ կրնէ նէ , ամէն իժիր անոր հասրէթ կը քաշէ . և ամէն գայ նէ , ամէն օր անկից ուտել կուզէ . աս բանս կը սիրեմ կախորժիմ կրսէ . աս ըլլայ տէ՛ ուրիշ բան չըլլայ : Հիմա ՚նչ կրեսս՝ որ Աստուած մեզի ամէն օր պատրաստ ըրեր է աս սուրբ սեղանը , աս ամենահամ մանանաս . աս թագաւորական կերակուրս . ու մենք այսչափ հէ . ուր կը կայնինք . Իտրայէլացւոց պէս Եդիպտոսին սօխը սխտորը կուզենք . աս որպիսի գեղացիութիւն , և որպիսի ասկերախառութիւն է :

Հայր մերին մէջն որ կրեսս , “ զհայ մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր ” , միայն մարմնաւոր հացին համար մ'իմանար , հապա նաև հոգևոր հացին՝ որ է կրկին , այսինքն Աստուծոյ բանը , և սուրբ հաղորդութիւն : Հանապազորդեան հոգիի հացը աս է . ամէն օր պիտի փափայքիս ճաշակելու՝ գոնէ ըղձական հաղորդութեամբ . սրով կը զօրանայ և կը գիրանայ հոգիդ շնորհք . չէ նէ , քանի կերթաս՝ կը տկարանաս , կը հիւանդանաս , ու կը մեռնիս :

Արժանի չէ սնէ ամէն օր մտանալու առջի քրիստանկից պէս , գոնէ շարաթն անգամ մը կիրս .

կոչ կիրակի մտեցիր ետքի քրիստոնէներուն
պէս . ան ալ չըլլայ նէ , պարէ երկու շաբաթն
անգամ , շատ շատ՝ ամիսն անգամ՝ մեր տակնին
լեքմեանդ ըսուած քրիստոնէ մարդկեաց պէս :
Ասոր որ պատրաստութիւն չունիս , արժանաւո-
րութիւն չունիմ կրսես նէ , երկու ամսուանը
տա՛հա աւելի անպատրաստ և անարժան կըլլաս ,
վեց ամսուանը տա՛հա սաղ կըլլաս . իսկ տարեկա-
նին պուզ կը կտրիս . անկից անգինը՝ եկեղեցիէն
ալ գուրս կիյնաս , ան տակն հիւանդ չես , մե-
ւած ես :

Իսկ թէ ի՛նչ պատրաստութիւն պէտք է սուրբ
խորհուրդը առնելու , և թէ որչափ մեծամեծ
ընդհանր կը բերէ , պէտքը չէ հոս երկան բան
խափ . ուզողը ուրիշ գրքերու մէջ տեղն ՚ի տեղ
գրած կը գտնայ . գուն հավէս ըրէ սրի սրի մո-
տեմալու՝ հոգեւոր հորդ խրատովը , ան տակն ին-
քիմե կը հասկընաս առ բաները . իմ հարկաւոր
խրատս առ ըլլայ ամենուն . “ Մասիք առ տէր ,
և առէք զոյս . . . ճաշակեցէք և տեսէք , զի
քողջը է տէր ¹ ” : Ամենիցս ալ սուրբ Գրիգոր
Նարեկացիին հետ պազատինք առ տէր . “ Արդ
“ տուր խոցելոյս ՚ի սիրտ և յոգի՝ աղաչեմ գթած ,
“ զառ ՚ի յերկնուսս ընծայեալ զգեզգ կենաց .
“ մասիր քաղցրութեամբ առ ախտացեալս մեզք .
“ քուեան ՚ի պարտեաց ամենակատար բաւականու-
“ թիւն ” : Եւ գարձեալ նոյն Նարեկացիին հետ ,

¹ Սուրբ . Էջ . 6 . Կ 9 :

ասանկ աղաչեմք առ Հոգին սուրբ, որ իր շնորհ,
քովը սա կենաց գեղը մեզի անմահաբար ըլլայ .
“ Առ քանզի մինգ յերրորդութեանդ (սրգին մի
33 ծին) պատարայի , և միւսդ ընդունի (հայրն
33 երկնաւոր) հաճեալ ընդ մեզ հաշտարար ա .
33 բեամբ անգրանկի իւրոյ . իսկ դու ընկալցիս ըլ
33 մեր պաղատանս , և յարգարեցես զմեզ զթեանս
33 պատուականս ամենայն պատրաստութեամբ ՚ի
33 վայելումն ճաշակեան երկնաւոր գառնիդ . ա .
33 սանց պատժոց դատապարտութեան ընդունել
33 զայս անմահացուցիչ մանանայս կենաց նորոյ
33 փրկութեան ” : Առ բանիս վրայ ասանկ կը գրե
սուրբ Ներսէս Լամբրոնացին ՚ի մեկն . պատարա
գի . “ Զի մեծ երկխղ է ՚ի նա անմարտակո մեր .
33 ձենալ , ըստ որում գրեաց առտքեալ . Որ ա .
33 նարժանութեամբ ուտե՛ դատաստան անձին իւ
33 բոյ ճաշակէ . վասն այսր յես զսրբութիւն իշն .
33 գրելոյ ՚ի Հոգւոյն և զայս թախանձէ , զի մի ա .
33 սէ կենաց գեղս վասն անպատրաստութեան ին
33 պատժոց լինիցի առիթ . այլ զի յանմահէս ան
33 մահացոյց . և անմահանալն անկար է , եթէ ոչ
33 նախ առաջին դու զմահու խայթոցս յինկն սըր .
33 բեցես ” :

Գեղեցիկ կը միտարանի գեղ կենաց ըլլալը մեզ
հէմ սուրբ հաղորդութեան , հէմ սուրբ Աստու
ծածնայ , թէ որ հասկընաս նէ հին դանձարանին
ըսածը առ սուրբ Աոյսն . “ Սեղան խորհրդոյ ան
մահարար կերակրոյ , և գեղ կենաց մեռեալ բնու
թեանս ” , ասիկայ ետքը կը պահեմ ՚ի վերջին

զբախ գործոյս . Տիրանոր խոյակթը հոն կը տես-
նաս , հինա ըսելիքս նայէ :

Բ . Երկրորդ նախապահող գեղը՝ կամաւոր ա-
պաշխարանքն է , որ կըսուի Ճնշումն մարմնոյ կամ
Ճգնութիւն : Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ երսուն
տարի անապատը Ճգնեցաւ նէ , մեղք մի ունէր՝ որ
ապաշխարէր . քաւ լիցի , հրեշտակ էր ՚ի մարմնի :
Բայց սուրբ վարդապետաց ըսածին պէս , ինչպէս
Թազէ միտը քանի մը որ պահել կուզես նէ , պէտք
է ազ ցանկէ առաջուց՝ որ չի հոտի , ասանկ ալ
սուրբ Մկրտիչը նախապահող գեղ ըրաւ իրեն
այն Ճգնութենով որ միշտ անմեղ մնայ . ասոր նը-
ժան հասկըցիր ուրիշ սուրբերուն ալ ըրած կամա-
ւոր ապաշխարութիւնները :

Խոստովանահարք որ մեզի ապաշխարանք կը
գնեն խոստովանանքէն ետե , երկու նիւթ ունին՝
որ գուն ալ պիտի գիտնաս . մէյմը որ գործած
մեղքերնուս գեւմ վճարողական պատիժ ըլլայ՝ ի-
րբև առողջարար գեղ հիւանդի . մէյմ՝ ալ որ խրա-
տական զգուշութիւն ըլլայ , իրբև նախապահող
գեղ որ անկից ետե չիհիւանդանանք մեղքք : Է՛յ ,
խելքդ ի՞նչ կը կարէ , մէկ քանի կարճ ապաշխա-
րանք որ քեզի կը գնէ խոստովանահարք նէ , մեղքդ
փ վճարես անով , թէ մեղքէն քեզ պահես :

Ըսջի ասեմները՝ մէկ մահուչափ մեզաց առ-
թով ապաշխարանք կըլլոր գնել . հինա ի՞նչ ընեն
խոստովանահարբը , հին կանոնով երթային նէ ,
գազինն տասը տարի , պազինն քսան , երսուն ,
գազինն ալ յիսուն կամ հարուր տարի պիտի

զնեին . որ ոչ կեանք կը բաւէ , և ոչ ճար կայ կա-
տարելու . ուստի կարելու թեան և կարողութեան
կեօրէ ալ չէ հապաքու տկարութեանց կեօրէ կը
զնեն ապաշխարանքը : Աւրեմն կը մնայ որ դուն
քեզնէ մասնաւոր փոյթ ցուցնես աւելի ապաշ-
խարանք ընելու , կամաւոր ճգնութեան ետեւ իյ-
նաս . և առ սրտովս կը յուսամ որ իրաւջընէ ար-
ժանի կըլլաս թողութեան , քաւութեան , և նե-
րողութեան . չէ՛նէ , անհող մնասնէ , ներողութիւն
չէ ես , թողութիւն պիլէ առնելուդ սիրտ
չկայեր :

Հապա ի՛նչ ընեմ կըսես . ճգնաւոր մի ըլլալու
է . լեռները ճգնելու է մի . ապաշխարողի կեանք
անջընելու է մի . ես աշխարհական մարդ եմ .
ասուն անդ պիտի պահեմ , և այլն : ճգնութիւն է
ապաշխարութիւն կըսենք նէ , աշխարհքի մէջ ալ
կըլլայ , ու աղեկը կրնայ ըլլալ և պէտք է որ ըլլայ
ամեն մարդու իր փիճակին , աստիճանին , հաս-
կին և ասեմին կեօրէ . զերէ քրիստոնեական
ստորաք է առաքելայն ըսածը . որ վերը յիշեցիք
ու մեկնեցիք . “ Իսկ որք քրիստոսեանքն են
զմարմինս խրեանց ’ի խաչ հանին կարեօքն և ցան-
կութեամբք հանդերձ ” : Աւ ինքն Պողոս իրեն հա-
մար կըսէ . “ Ճնչեմ զմարմին իմ , և հնազանդէ
ցուցանեմ . զի դուցէ որ այլոցն քարոզեցի՛ ես ինքն
անպիտան դասնիցիմ ” : Աւ Գաւթիմ կըսէ ամեն-
նուս համար . “ Այան քո մեռանիսք զորհանա-
պազ ” . և իրեն համար . “ Այստուակեցայ ես ՚ի
հեծութեան խնամ , լուացի զամենայն գիշեր ըջ .

Տահիճս իմ, և արասասուօք իմուլք զանկողինս իմ
Թացի. զմտիկի որպէս հօց կերայ, և զբժայեցին իմ
արասասուօք խառնեցի, և այլն:

Մենք Գաւիթ շենք, մենք Պազուս շենք՝ չքսուիր,
անոնցմէ էւել մեզու որ ենք, անոնցմէ էւել պիտի
ազաշխարհեք, անոնց շափ տազատազայ շունիկք,
անոնցմէ աւելի ասեն ու յարմարութիւն սննիկք
Տգնութիւն ընելու. ամեա անոնց ըրած բանը
չես կրնար և զեր ընել, մանի չէ. անոնց սիրար ու
նեցիք տէ, գուն ալ քու հալիգ կեօրէ հազար
կերպով կրնաս քեզի կամաւոր ազաշխարհանք և
Տգնութիւն գնել:

Մէկ բանի յայանի բաներ առ ջնգ գնեմ: Քեզ
կրնաս մահացընել կամքդ կտարելով ու մեռցընել
ով ամենն օր շատ բանին մէջ, որ ասկից աչկէ և
ստաւածահօմոյ ազաշխարհանք չըլլար: Արնաս
լիզուդ բանել, ըսութիւն պահել. անկանգրու-
թիւն չընել՝ հետարբքրութիւն չընել. աչքդ շատ
բանէ կտարձընել. սէյիլը ընելու բանէ մը վազ
գալ՝ արտրժամ բանդ չհասարտաւ. անուշ սազ
մը կամ ձայն մը՝ որ սիրագ իխտս կուզէ, մախ-
ուս մախկ չընել. սիրամ բանդ չուտել կամ քիչ
ուտել. կամաւորապէս հրաժարիլ պապի սրտիդ
սիրձ պտուղներէն, հագուստէն, զարգարան-
քէն. մէկ տեղդ ետք իմածաս նէ, համբերել չի-
քերուիլ. ծարաւը ես նէ, քիչ մը ստեն ալ համ-
բերել ջուր չի խմել. խահվէ, գինի, սափի,
և այլ ուրիշ քեթի բաներ՝ երբոր գեզի համար
հարկաւոր չէ նէ, մախուս կամքդ կտարելու հա-

մար՝ համբերեւել չի խոնել. որ կըլլայ հոգւոյդ հարկաւ որ նախասպանող դեզ: Տահա ինչ ըսեմ, ինչ որ նիւթով բռնես նե, կամ ժամկալես, կամ հրաժարիս, զգայարանքդ ճնշելու՝ և կամքդ մեղքնելու համար, ապաշխարանք է, ճգնութիւն է:

Գիտնամ որ խոհեմութեամբ կը շարժիս նե, ուրիշ երևելի ճգնութիւններ ալ սալբի կուսայի քեզի. ինչպէս՝ ներսէն ծածուկ խարար հագնիլ, որ կըսուի խարազնազգեցութիւն. երկըմէ գոտի կասել, խամչիով գուն քեզ ծեծել, բազկասարած ազօթք ընել, ծունկ չորած երկար ատեն կե՛նալ, շատ ծունր կրկնել՝ որ ճգնաւորները շատ կընէին, կամ մէջքով ծռիլ, կէս սանակացութիւն, աքնութիւն, այսինքն գիշերը խել մը արթուն կե՛նալ ազօթքի հեւըլլալով. գեանախշաութիւն՝ այս ինքն աւելցի վրայ չի պատկիլ, հասկա գեանի վրայ՝ կամ կոշտ բանի վրայ, կամաւոր պահք և ծոմասպահք՝ եկեղեցնայ դրածէն ՚ի զատ, և այլն:

Դարձեալ՝ եզրայրսիրութեան գործքեր՝ որ զահմէթով կամ փարայով կըլլան, ամեն մարդուն իր կարողութեանը կեօրէ, ինչպէս են ամենայն գործք հոգևոր և մարմնաւոր ոգորմութեան, որոնց մէջ սրն որ աւելի քու բնութեանդ զքի կուգայ նե, այնչափ աւելի կամաւոր և արգիւնաւոր ապաշխարանք կը սեպուի: Մարդ կայ որ հիւանդի քով երթալ չի կրնար, սիրաս չի քաշեր կըսէ. երթայ մախաւս ծառայէ, կամ իր տունը պահէ նե, մենծ բան կընէ. բանաը երթալ միթիթարելը մենծ է. իսկ բանակն հանելը աւելի

ձեռն . ոգորմուծիւն տալը աղէկ է . ամեն ու
ղորմելիութիւնը կրնաս նէ ճամբով մը թեթեւ
ջնես կամ վերցընես . տահա մենք խեր է .
մերկ մարդը հագցընելը՝ մենք ոգորմուծիւն է .
բայց մեզքէն դարձընելով հոգիին շնորհք հագցը-
նելէն մենք ոգորմուծիւն չըլլար : Աւրիչը խրատե-
լի խեր է . ամեն դուն քեզ խրատես նէ , անկից
տեղի խեր չես կրնար ընել :

Աս ըսածներս՝ մանուածոց քեզի ծանար երեցած
սպաշխարանքները՝ սալթ ճգնուորները չեն ը-
րած . աշխարհական մարդիկ ալ՝ մենք ու սղոթիկը ,
թագուորները սիլէ ըրեր են . սալթ կրիկ մարդիկ
չէ , կնիկներ , աղջիկներ ալ իրենց տկար բնութե-
նէն էւել բաներ ըրած են : Աշխտեմ թէ դուն ա-
տար լսելով , կամ սուրբերուն վարքը կարգալով ,
լսիկ 'ի գուրս բաներու հովէս ընես . ուստի ետ-
քի սպաշխարանք քեզի աս ըլլայ՝ որ ինչ որ կրնես
նէ խոստովանահորդ տանը շփշ ըլլաս , անոր խոս-
քէն դուրս չըլլաս : Քեզ արդիլէ սիլէ սրտի կր-
թութիւններէն , հոգևոր բաներէն , կամ ուշացը-
նէ հոգևոր ընելէն , հոգ մընէր , միամիտ հնազանդ
եղի . հնազանդութենէն վեր ճգնութիւն չի կր-
նար ըլլալ :

Գ . Արբորդ նախապահող գեղն է՝ զգուշու-
թիւն յառթից , այսինքն հեռու կենալ մեզքին
տեղեկներէն , ու փախչիլ 'ի կամուար փորձու-
թիւններէն . “ զի որ գնէ զանձն 'ի վտանգ , անկ-
չի ” , կրսէ գիրն : Գիանալով փառած տախտակի
ժոյ կոխես նէ , կամ ուշուրում տեղը կենաս նէ՝

խաղալու համար, խնայուց ու ստիպելուց վրայ
մի զարմանար, մի սրգ ողբի - փատած նաւ մտնաս
նէ, խոզուիլը փորձանք չէ, յանցանք է - գիտես
որ զաֆրալը ես, ի՞նչ բան ունիս բարձր տեղունայ
ելլալու, ու վերէն վար նայելու - հէշտէթանն վար
պիտոր խնաս - գիտես որ տկար ես՝ վատուժ ես,
ինչո՞ւ ծանար բանի ձեռք կը զարնես - որ կամ թեզ
կը ցուցնես, կամ մեջքդ կը կտարես, կամ աղիքդ
վար կը բերես : Երկու հոգւով եղածը՝ թէ որ զին
քը թէ հիւքի մէջ գնէ անհոգութեանով, ու հոգի
զայ ընէ նէ, մարդաստան է - բարկասիրտ մարդու
հետ թէ վէքելի խօսողը, կամ զըթ բան ընողը, ա
նոր քիւֆիւրին ու գէշ խօսքերուն իշխախ է - հա
մարձակ առաստակը բաներ խօսողը, կամ առաս
տակը խոյաֆիթով երնցողը, գիմայիններուն մեզք
մտնալու սեպէպ ըլլալով խաթ վէ խաթ ծանր կը
մեղանչէ - հովարտա, ետմա, անշորհք մարդու
հետ տեսնուողը, անանկներուն մէջիսէն չի փախ
չողը՝ չի փախչելովը կը մեղանչէ, հիշ ուրիշ մեզք
ալ չի գործէ տիլէ - թո՞ղ որ բարոյապէս անկա
րելի է՝ թէ ուրիշ մեղաց մէջ ալ չպըշտըի՛ր : Չի
“ որ մերձենայ ՚ի ձիւթ, պղծեոցի ” - ո՞վ որ կրա
կին մը մտնենայ, չէրի նէ ալ կը տաքնայ :

Հասցա ի՞նչ պիտի ըսենք անոր՝ որ ինքիք զինքը
կրակի մէջ կը խօթէ, Սողամանին ըսածին պէս -
“ ո՞ք ծրարիցէ հուր ՚ի ծոց իւր, և ոչ այրեացի ” :
Սողամանի պէս խնաստան չես, որ փորձութեան
մէջ խօթելով զինքը՝ այսինքն կապալաշա մարդու
աղջիկ առնելով կապալաշաութեան մէջ ընկա :

դասի՞ծ մարդարեւն սուրբ չես, որ մեկ նայուած
քով մը գլորեցաւ. հապա գուն ինչպէս կը
համարձակիս շատ անգամ նայելու պէտք չե-
լած տեղը՝ չէ թէ միայն անհոգութեամբ հա-
պա հետարբերութեամբ. « Եմուս մահ ընդ սա-
տահանս անք 33, կըսէ մարդարեւն. քանի քանի
կարիճներ թունաւորեցան աչքով, ու մահացու
մեղքով մեռան. դժոխքը բացուեր նէ, ասանկնե-
րուն համբանքը չէիր կրնար զսպաւ ընել. չեմ յիշեր
քանոնք որ մախուս ետեւէ կիցման մեղաց առի՞ծ
ներուն. զերեւ ան տան փորձութիւն մանաւ չը-
տաիր, հապա ընկղմիլ և յաղթիլ ՚ի փորձութենէ ։
Երանք փորձութիւն է մերձաւոր առի՞ծ ունենա-
նալը. ուստի պէտք է փախչելու ճարը տեսնալ-
ինչպէս մեխանա երթալը անոր՝ որ գիտէ իր բնու-
թիւնը, թէ չափին եւել պիտի խմէ. անանկ խան-
ժէ կամ պէտպէս ի սանութ էյլենմիշ ըլլալ՝ ուր
մեղքը պակաս չէ. քովետիս երթալ՝ ուր որ ա-
սասուել խաղ կայ. մանաւանդ որ մեկը ալըշմիշ
եղած չէ անանկ սէյրներու, ու նոր բան մը տես-
նալով կամ շտեղծ իրեն յայտնի զէնիր պիտի ըլ-
լայ. ասոր նման է մշտտահ մախի ընելը. ետրան
եղտաշի հետ սէյրի տեղուանք երթալը. թուղթ
խաղալը՝ թաղու խաղալը փարաւով. մանաւանդ
անանկ մարդիկներու հետ՝ որ շատ սարկով կը խա-
ղան, կամ քչէ ալ սկսին նէ՝ քանի կերթան կը
սարձան՝ առվ կըսեն, մեկմեկու տունը կը քան-
դեն, շատ մեղք ալ կը մանեն ։ Երանկ տուն եր-
թալ որ գիտէ գացողը, թէ ան տեղը մարդ կայ

իրեն գայթակղութիւն տուող, կամ իրմէն գայթակղութիւն տանող, անանկ մարդ պահել իր տունը, կամ անանկ մուսաֆիր բերել, որ անկից իրեն կամ ընտանեացը վտանգ կայ մեղքի, անանկ զէնահատի կամ մարտահատի մէջ մանաւ, որ յայտնի անարժան գործք կամ անիրաւութիւն կամ խարդախութիւն պիտի ընէ, կամ արիշի վնաս պիտի տայ, կամ արիշի անունը կամ տունը պիտի աւրէ, անանկ մէճիտի մէջ նստիլ՝ որ մեկին ի՞նչ տայ կրնեն կոր, կամ բամբասանք, կամ հուսադրելի կեղեղեցնայ և Նստուծոյ գէմ խօսքեր ու գործքեր կրկան կոր. անանկ մարդու հետ որմտախութիւն ընել՝ որ գիտես թէ անիրաւ և անխղճմտանք ճամբաներ պիտի բռնէ, անանկ մարդու որո բանալ՝ որ գիտես թէ չի կրնար խօսք պահել, անկից խօսք խորաթայ ու մեղք պիտի ծնանի, անանկ քահանայ ընտրել խոստովանահայր՝ որ սիրտդ կը վկայէ թէ իր պարտքը չի կրնար կատարել իր ազիտութեանը կամ թուլութեանը կամ վախկոտութեանը համար: Խեղահաս զուակող որ աշխարհք մտնալու հովեւ ունի՝ թէ մանչ թէ աղջիկ, ուշաքնել կամ հաճաթօրդ ըլլալ, կամ զոռ ընել՝ որ կրօնաւոր կամ մարապետ ըլլայ. ասոր ներհակ ան որ կրօնաւորութեան կամ մարապետութեան հովեւ ունի, շնորհք ունի, զոռով աշխարհք խթել: Տահա ի՞նչ ըսեմ, անհամար մեղաց առիթներ կան, որ պէտք է առաջնայ զգոյշ կենալ աննայն կերպով, անթիւ փորձութիւններ կը պատահին միշտ, որ առջի բերան պէտք է գէմ գնել:

չե՛նէ . գու՛ն աչ մեզք կի՛յնաս . զուրբի՛ն աչ կը խօ-
թես :

Միայն հեռաւոր առիթներէն զգուշանայք մեր
ափը չէ . այո՛իքն անանկ բաներէն՝ որ ըստ ինքեան
ճամբով բաներ են կամ անվնաս . բայց յանկարծ
սակն մեզք մը կելայ . շկարծած տեղաց մը փոր-
ձութիւն գուրս կելայ որ առաջուց չէիք կրնար
կրահել ու փախչիլ . աչ կը մնայ որ զխանաղէն ե-
տե ճարը գանա՛նք մեզքէն փախչելու . և անգա-
գար ազաչէնք զՆստուած , մանաւանդ փորձու-
թեան նշանները տեսնալնուս պէս . “ մի տանիր
զմզ’ի փորձութիւն , այլ փրկեա՛ւ զմզ’ի շարե ” .
կամ թէ , “ փրկի՛չ բոլորից՝ փութա՛ զիս փրկե՛լ՝
փորձութեանց մեղաց ” :

Իսկ այն բանն որ՝ յայտնի կը տեսնանք , թէ
սակն շարիք մը սկստոր ելայ , պէտք է որ առա-
ջուց այն բանին մէջ չմանանք , փախչինք , հեռա-
նանք . ինչպէս որ պարտրկան ենք փախչիլ ’ի մե-
զոց՝ իրրե յի՛մից և ’ի քարբից . չե՛ նէ . փորձու-
թիւնը ուզե՛ք՝ մեզքը ուզել է . սէպէպներէն չի
հեռանայք՝ մեզքի մտենալ է : Ասանկներուն հա-
մար է սուրբ գրքին ըսածը . “ զի Աստուած ան-
փորձ է շարաց . փորձե՛ նա և ոչ զոք . այլ իւրա-
քանչիւր որ փորձի յիւրոց ցանկութեանցն ձգեալ
և պատրեալ ” : Արանի բարի և արդար մարդկանց ,
որոնց համար գրած է՝ թէ “ Աստուած փորձեաց
զնոսա , և իրրե ոսկի ’ի բոգս քննեաց զնոսա ” :

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

Ունակութիւն , որ է շար կամ բարի սպա-
րութիւն :

Ա . Վայ անոր որ՝ մարտի մը տէր է եզեր ,
հիւանդութիւնը վրան հնցեր է , խալըսելիք չունի ,
վերջապէս անով պիտի երթայ . երնէկ անոր՝ որ
առողջ բնութիւն ունի , տէյմէ բանով շարուիր .
հիւանդութիւն՝ տէօշէկ ինչ ըսել է՝ չի գիտեր .
առողջութենէն մենձ բան չիկայ աշխարհքիս վը-
րայ՝ կրտէ բոլոր աշխարհք . առ օրինակով ձեէ ու
ու չափէ հոգւոյդ վրայ ալ , ես ուրիշ ողջամն պի-
տի ընեմ :

Վայ անոր որ շար բանի մը սորվեր է . երանի
անոր որ բարի բանի սորված է . ասանկ կերպով
կը չեխէ Աստուած մեզու օրնեքուն . “ Ասեալքդ
(կրտէ) զշարին , և սչ գրարին ” : Սորվիլը (որ
գրոց ըզուով ուսանիլ կըսուի) , ու սովորիլը
(որ նոյն է աշխարհարտա և գրարտա) իրարու
այնչափ նման են՝ որ շատ անգամ սովորիլը ըսելու
տեղը սորվիլ կամ սովիլ կրտենք : Ինչու որ՝ ինչ
պէս մէկը պզտիկուց կարգալ սորվի նէ , իրեն ս-
վորութիւն կըլայ կարգալը կամ սորված բանը
խն ան որ կարգալ չէ սորվեր պզտիկուց , շա-
գժար է թէ մեծուստ սորվի . կարգալ գիտցող
ալ՝ ինչ որ սորվեր է նէ , ան գիտէ , անկից գար-

բան հարցընես նե՛ չի գիտնար : Ասոր պէս ալ՝ սո-
վորութիւնը ազեկի ալ գեշի ալ՝ սղտիկուց կը արն-
կուի մարդուս բնութեան մէջ . ու թապիկթ կըլ-
լայ . ուստի կըսէ Շնորհալին՝ իմաստասիրաց հետ ,
« սովորութիւնն է երկրորդ բնութիւն » , Ասկից է՛
որ ինչպէս մէկին բնութիւնը՝ այսինքն ստեղծուա-
ծը՝ փոխել անկարելի է բնապէս (զոր ստեղծողը
Քոյն կրնայ ընել) . նմանապէս բնութիւն եզամ
սովորութիւնը փոխել անկարելի է բարոյապէս .
Քոյն Աստուած ամենակարողը կրնայ ընել սալ .
ասոր համար կըսէ մարդարէն վերի խօսքին քովը .
« եթէ փոխիցէ ինձն զխայտուց իւր , կամ հնդիկն
զգոյն մարմնայ խրոյ . և գուք ուսանիցիք գործել
չբարիս՝ ուսեալքդ ՚ի շարիս » :

Բ . Սովորութիւն եզամ բանին նշանը ան է ; որ
այն բանը խօշայութենով ու ուրախութենով կը-
նենք . ինչպէս որ բնական գործողութիւնները
գիւրին կերպով կը կատարենք , չենք պիլէ խմանար
ընենիս . իմանալու բան է նե՛ սե՛խայով կը գոր-
ծենք : Սովորական եզամ մեղքին նշանն ալ նոյն
է . այսինքն հեմ խօշայ խօշայ՝ սրխ սրխ կիյնայ
մկը , հեմ աներես ըրութեամբ ու իմտալով կը-
նէ մեղքը . ըստ այնմ՝ « անզգամն ծիծաղելով գոր-
ծէ զշարիս » . անոր կեօրէ ծանրութիւն ալ սովո-
րական մեղքին շատ ծանար է , պատիժն ալ ըման :
Նմանապէս սովորական եզամ բարեգործութիւ-
նը հեմ խօշայ կը գործուի , հեմ ուրախ սրտով .
անոր կեօրէ ալ Աստուծոյ առջև հաճոյական կըլ-
լայ , ու մենծ վարձք կուեննայ :

Միայն բան մը կայ, որ աս սովորական գործքը՝
որ ունակութիւն կը կոչեն փլիխսփայլք և աս,
առամտարանք, երբոր ասանց խմանալու կըլայ
նէ, կենէ ազկկը վարձատարելի՛ շարք պատակելի և,
բայց վարձքն ալ պատժեն ալ անանկ չէ՛ ինչպէս
և ան ասեն, որ գիանալով և խմանալով կըլայ,
Օրինակ, մէկին բերանը անկէճքի սորված և նէ,
անկէճք սալովը՝ ամեն իմիր մեզք կը գործէ, բայց
ան ասենն որ կխմանայ անկէճք ասլը՝ ու գիանա,
լով մտխառու կանիծէ նէ, շատ ծանր կը մեղանչէ,
քան թէ երբոր ըսածին ուշ չի գներ, սովորոյթ
եզած բանի մը պէս բերնէն կըլայ, Մէկին բե,
բանն ալ որհնէնք սալու սորված և նէ, ամեն
որհնէնքը բարեգործութիւն և, ամեն գիանալով
ու՝ սրտանց որ որհնէ նէ, մենծ վարձք ունի, աս,
վորոյթ ակջի ասանց խմանալու կորհնէ նէ քիչ
վարձք ունի: Ասանցմով կը հասկընաս որ, ունա,
կուծեան՝ այսինքն շար կամ բարի սովորութեան
գործքը՝ երկու տարրերութիւն ունի ուրիշ գործ,
քերէն, որ սովորութիւն չեն եզած: Մէկը որ
ունակութիւնը կը ծանրացընէ բարի գործքին ից,
մէկը, և շար գործքին անարգութիւնը: Մէկը ալ
որ երկու խում կը ծանրացընէ՝ երբոր նոր ներ,
գործութիւն ալ ունի նէ գիանալով, չէ նէ՝ սակ
ունակարարար գործելով մէկ կողմանէ կը թեկն,
նայ: Առտի հարկուոր և խոստովանանքին մէկ
հասկընէլ աս բաներս, մէկը՝ թէ աս մեզս որ
գործեցի նէ, իննի սովորական եզած և, ինչպէս՝
ամեն շարակն անգամ մը, իրէք շորս քն անգամ

ք, որք երկու հեղ, շատ սարսուղ, և այլն: Մէյ, Տալ թե սովորոյթ ըրած մեղքս ալ գիտնալով ըրի, չե թե հարբածի պէս առանց աշտարակութեան:

Գ. Ասոր ներհակ՝ պէտք է որ խոստովանահարք և հոգեոր հարք հասկըցընեն բարեպաշտ անձանց, որ իրենց սովորութիւն ըրած բարեգործութիւնները՝ տակն ընեն և, սովորոյթ և ակի չընեն, սովորութիւնն և, բայց սովորութիւն ակի չընեն, հասկ հասկընալով թե հարկաւոր է, պարտքս է, և Աստուծոյ հաճոյ և ակի՛ որսանց ընեն, և արթնաթեւաբար ընեն: զոր որինակ գու՛ն սորվեր ես ըսենք առաւ իրիկու՛ն այսչափ ազնւոյ ընել, և որչափ խզմէ՛ թանկանա, տակն կէտըցընես, ու պարտք եզած ազնւոյ կընես: շատ սիրուն շատ ազնկ բան է առ սախըն ձեռքէ շիտոյս, շիտոյ՛ լաս: մայն յայն որ սովորակամ գործքի մը պէս չընես, հասկ ամեն անգամ որ ազնւոյ կը յըստիս նե, գու՛ն քեզ արթնոյս, թե գիտես ի՛նչ կընես կոր: Աստուծոյ հեա պիտի խոսիս: առ որչափ մենն պատիւ և քեզի, որչափ մենն ակզիթ անանկ է նե, խզմէ՛ թ գիտնամ ազնւոյս, ազքստ ժամամ ազնւոյ, հարուստ ելլամ: սեւրես կը ժամամ, ձերմակերես ելլամ: պազ կը ժամամ առք ելլամ, մեղաւոր կը մանամ, արզար ելլամ: զոչքս մով սկսիմ, կատարեալ սիրով լինընեմ: Աս պատով որ ազնւոյս ան, խոսքերը սոսկ քերնեզ չեն ելլոր, որակզ կեցան: սիրտզ կը բորբոքի, նոր նոր հաւաշանընեք, ազնւոյնք քու քովեզ կը ստեղծես:

զոր մարդ չի կրնար սորվեցընել, այլ ինքն հոգին սուրբ կը սորվեցընէ :

Ասոր նման ամեն բարի սովորութիւնդ՝ որ ունակութիւն է եղեր քեզի, նոր ներդործութիւն սրտանց բանեցուցիւր. ինչպէս պատարագ տեսնայց, պահք բանելց, սղորմութեան գործքերդ, համբերելց, հնազանդիլց, հեղութիւնդ, և ամենայն բարեգործութիւնդ՝ որ Աստուծոյ շնորհքով սորվեր ես ընել : Ասրճ ըսեմ օրինակով. ինչպէս ուտելը, խմելը, պահիլը սովորութիւն է եղամ՝ որ ամեն օր կընենք, ամեա ամեն անդամ որ կուտենք նէ՝ նոր իշտահով՝ նոր հավետով մը կուտենք, նոր համ կառնենք, նոր ուտ կառնենք. քանի որ ծարուեր ենք՝ ջուր խմածնուս պէս՝ ծարունիս կանցնի, ուհասութիւն կիմանանք. քանի որ քուն կըլլանք նէ՝ մէկ նոր թեթեւութիւն և համ, գիտա մը կիմանանք. ասանկ պիտի ըլլայ մեր սովորական ազութքն ալ, և ամեն բարի սովորութիւննիս :

Ըսածներէս կիմանաս, թէ որչափ գեշ բան է գեշ սովորութեան մը եսիր ըլլալ, և որչափ աղէկ բան է՝ բարի սովորութեան մը տեր ըլլալ, և զքաբին բարեպէս կատարել. զերէ ինչպէս չարք մշտ չար է նէ, չկործես թէ բարին ալ մշտ բարի կըլլայ. հասցա պէտք է որ մենք խայրեթ ընենք, որ բարին բարի ըլլայ : Աս երկու բանս՝ կուղեմ որ աղէկ մանայ միտքդ, որ կարենաս խոտարիլ ՚ի շարեն, և առնել զբարին. ուստի թէմէլէն հասկըցիր թէ ինչպէս կրնաս վաղ գալ չար սովորութենէ, և աղէկ ընել բարի սովորութիւնդ :

4. Չարն որ սովորութեամբ քեզ բնութիւն է եղեր, իրաւ որ դժար է մեկէն 'ի մեկ փոխել. յանկարծ իյնայիր մեկ անսովոր մեղք մը նէ, պէլ քիմ խօշայ վրայ կուգայիր, կը դանկիր, կը վախնայիր մէյմ'ալ չեիր ընէր. վէ լոքին սովորական եղածը մեկէն 'ի մեկ կարելը շատ դժարութիւն ունի. ասոր համար կըսուի. « ոչ որ յանկարծաւ կի լինի լաւագոյն, կամ յոռեգոյն »: Եւ սակայն ան ալ իրաւ է, որ մարդուս ձառքէն բան չի խաղտիր. և թէ « յորժամ կամին և կարելն 'ի միապէն իցեն, ոչ ինչ է դժուարին »: Աւրեմն բանը կամք ունենան է. ուղես նէ, կրնաս ընել: Ասանկ է նէ, ինչո՞ւ պիտի չուղես. ուրիշ պօսածառ չիկայ, բայց միայն՝ որ կամ չես ճանչնար շար սովորութեանդ շարութիւնը, շարիքը և ինասը. կամ կը վախնաս դժարութենէն՝ որ պիտի քաշես աս խոյեգ վսզ գալու ստե՛նը:

Չիմ ճանչնար ըսես նէ, խելքի պակասութիւն ունիս, ազօթք ըրէ՛ ես ալ կրնեմ՝ որ Աստուած քեզի խելք ու միտք ասյ. հապա թէ խելք ունիմ կրես նէ, աս ինչ խելք է՝ որ չես հասկընար. թէ շար սովորութիւնը քեզ Աստուծոյ և մարդկան առջև ակզիլ պէթնամ ըրամ է ու կընէ ամեն իժիր. հոս դժոխքին համը կառնես, անզին ալ դժոխքը կը թաղուիս. զորորինակ, քիւ՛քիւրթ սորվամ ես նէ, ինչ երեսի ջուր ունիս Աստուծոյ ու մարդկանց առջև. հարրեցութեան սորվամ ես նէ, նմանապէս. խումարի սորվամ ես նէ, նոյնպէս. գէշ ճամբու սորվամ ես նէ, ասհա

չես, գեշ մարդ ես, հեմ Աստուծոյ հեմ մարդ,
կան առջև, ասանկ է թէ չէ, պատասխան արու :

Ասանկ է ըսէ, բայց խոնարհ սրտով, որ զգնու,
Ք դաս, չէ թէ լըրութենով անզեղջ մնաս . չըլ
լայ թէ ան մարդուն ազգարը ըլլաս՝ “ որ յԱս-
տուծոյ ոչ երկնչեր, և ՚ի մարդկանկ ոչ ամա-
չեր ”, կը յուսամ որ դուն աս սրտան չես մաներ,
ու չես ուզեր մտնալ . վէ ըսբին քանի որ աս
խոյեղ աս թապիկեթեղ ես չես կենար նէ, էն
եպր՝ ուզես շուզես՝ նոյն սըրային մէջն ես .
վախիր :

2. Իրան է իրան է, ես ալ գիտեմ, ամեն ինչ
ընեմ կրես . ձառքս չէ . ս՛վ կուզէ գեշ մարդ ըլ-
լալ . ս՛վ հազ կընէ իր թապիկեթեն . ամեն չեմ
կընար կոր վազ դալ, սիս ինչ ընեմ չեմ գիտեր .
Ընեղբոյ ան է՝ որ ուղեմաս խաղըսիլ աս շար աս,
կորութենէ . ուզածիդ պէս՝ կը ընենայ բանը .
կուզեմ կրես . Աւզել կայ, ուզել ալ կայ .
“ կամի, և ոչ կամի՝ ծոյն ”, Չէ չէ, կը
սէ պաղքսին, ես իրաւքընէ կուզեմ, ամեն չեմ
կընար . գինիի անանկ սորվեր եմ՝ որ մեխանային
առջևն անցնելուս ասենը՝ ծնկուքներս կը գող-
ղըլայ . ինչուան ներս շխմամ՝ չըլար . մէյեր իյ-
նամ մեռնիմ ան տեղը . Սուս է . հիշ ընկամ մե-
ռամ ումիս մի, չէ . հապա ուսկից գիտես ասանկ
ըլլաղբը . ասիկա սասանային հմայքն է, պատան
խոխուլուիի պէս սիրագ անկեր է՝ թէ մեխանան
յխմաս նէ՝ կը մեռնիս . Մի վախմար, դուն չես
մեռնիր, քու մուրեթիւնդ կը մեռնի, խուլըդ կը

մեանի. սասանեան կը ճաթի ու կը սասակի : ան ա-
սեն գում կը կենդանանաս , որ հիմա հոգևով մե-
ռած ես : Ասոր նման հասկըցիր ամեն շար սով-
բութեան վրայ :

Ուրեմն բոլոր բովանդակ վարպետութիւնն է
գժարութենէ չվախնալը . բանը իր բնութեանը
հետ ճենկէլէլիչ ըլլալն ու յազմելն է : Ահաբ
ինձի մտիկ ըրէ , առ բանիս ճամբան սորվեցընեմ
քեզի , որ գժուար երեցածը խաղայութեանը կա-
տարես , Աստուծով յազմող ելլաս ընդդէմ շար
բնութեանդ . միայն թէ խաղս մըսես , որ Աս-
տուծոյ կողմանէ քեզի պիտի ըսեմ :

Ե . Առջի խաղս քեզի առ ըլլայ . Հաւատարգ ա-
մբոյցուր , միայդ հաստատել առ ճշմարտութիւնս ,
թէ Աստուած ամենակարող է . « անհնարիմքն 'ի
մարդկանէ ' հնարաւորք են Աստուծոյ . զի ոչ աշ-
կարասցի առ յԱստուծոյ ամենայն բան » : Բժիշկ-
ներուն ձառք քաշած հիւանդը ' Աստուած մէկ
վայրկենի մէջ աղէկի գարձուցեր է մէկ պզտիկ
դեղով մը կամ վիսիլէով մը . երսունաւութ տարի
հիւանդ պառկած անդամաւորսն ' մէկ խաղ մը
ըսաց , « արի սա զմահի՞մա քս , ե չըջեաց » . նոյն
ասեն ոտք ելաւ կանդնեցաւ , սիստիքի եղաւ '
լըմեցաւ . ետզան տեղէկէն ալ ինքիրմէն կանախ
շաղկէն ' կործի պէս սկսաւ քաշել . Դուն ալ են ո-
ւաջ Աստուծոյ զիր յոյսդ , սպքը ընկիր , ազալե-
մի անաչեր , տերադ բաց , հիւանդ եմ ըսէ ե քե՛ն
սիմ . հնցած ու փաստած հիւանդութեան տեղ
եմ . հիչ մէկ բժիշկ մը իս չի կրնար առողջացը .

նել. միայն գու. « ակեր, եթէ կամիս՝ կարող ես
զիս բռնելեւ, չեմ ըսեր թերեհաւատութեամբ,
« եթէ կարող ես », հապա հաւատարմ կրտսմ.
« կամիս որպէս մարդակեր, և կարես որպէս անկ.
նակարող. հաւատամ ակեր, այնեւ անհաւատու.
թեանս խնամ. բռնելեւ զիս ակեր, և բռնելեցայց,
զի փրկութիւն իմ և ապա ինութիւն իմ գու. ես »,
Եւ ամեն սր աս ազգութիւն ըրել. « Տեր ակեր, ակեր
ամենակալ, ես եթէ կամիմ և եթէ ոչ՝ գու. կեցն
զիս. և ես կաւ եմ և տիղմ, զի սիրեմ զմեզս. այլ
գու. որպէս ամենազոր խափանեւ զնա, և լայծ
զիս ՚ի մեղի մեղաց իմաց, Չի եթէ արգարոյն ողոր.
թիս, ոչ մեծ է. և եթէ զսուրբն կեցուցանես, ոչ
են սրան չեւիք. զի արեւմտի ողորմութեան են նա.
քա. այլ ՚ի վերայ մեղաւորիս սրան չացն զգթու.
թիւն քա, և յիս ցոյց զանթիւ ողորմութիւն քա
ակեր. քանզի ՚ի քեզ թողեալ է ազքամն, և ան.
կեցն գու. ես սրան կամե », Եւ աս սուրբ Աստուա.
նամ ինն. « Քառասորեւ զորգիշ քա ՚ի քեզ՝ աս.
սուամբեւն ինն հրաշագործել քաւութիւն և ս.
րբութիւն. Բարձրացի սասաիւ քա ինն, և ցուց.
չի փրկութիւն իմ քե », :

Ը. Արկորոգ խրատս աս ըլայ. Արի՛ կզիր,
կորի՛ճ կզիր, գու՛ն քու վրագ հրամե, գու՛ն քե.
քի հեա իմաստայի մտիր, ես կորի՛ճ պիտի ըլ.
լամ ըսե. փաստած քե՛քիս գերի՛ մի ըլլամ, չնչին
խաչիս հախեւն չի կարեւանմ պիտի գալու. հոգիս
իման է և թագաւոր, մարմինս անոր չի կարե.
ւան պիտի ծառայեցընել. հոշուծտուք շար մար.

մին, թէ որքո՞ւ հախեց չի գամ նէ, ինձի ալ մարդ
չըսեն: Ա՛՛վ անզգամ թշուառական գիտես քո
կամեց կատարել - գիտես քո ինտազ առաջ տա-
նիլ, իրջայ տանն որ ո՛չ մենձը ո՛չ սղտիկը մտիկ
կընես, քո խօսքդ կընես - ես Աստուծոյ կամքը
չես գիտեր կատարել - ես ալ քեզի ինտա ինչ ը-
սել է՝ սորվեցընեմ, ուղածդ չընեմ, խօսքդ մտիկ
չընեմ. ախտի՞դ գէմ ախտի ըլլամ. ինչուսն որ չար
խույէդ վաղ չիգաս նէ, քեզ համգիտս չիմս-
զում - տեսնածք՝ ո՛վ վրայ կելլէ - գո՛ւն սասա,
նայով. թէ ես Աստուծով: Ասանկ բարի ասելու
թեամբ մը գուն քեզի գէմ կայնէ - տես ինչպէս
չուս կը խալըսիս չար սովորութենե՞դ - զերէ կա,
կուզ երթաս քեզի հետ նէ, ճամբայ չես գար -
քեսկին երթաս նէ՝ կը վտիցընես, ճամբայ կը բե-
րես - “ Ար սիրէ զանձն իւր, արձակէ զնա, և որ
ասեայ զանձն իւր յաշխարհիս յայտնիկ, ՚ի կեանս
յախտենականս պահեսցէ զնա ”:

Թ. Երբորդ խրատս աս ըլլայ. Մահ՞դ հետ
մի գներ, մտա ճանչցիր քեզի. “ Գեղ միշտ մերձ
ձանիր, քուն մահու եկեալ, քննող դատարոր ”:
Ես այսօր ես վաղը հաստատս պիտի մեռնիմ ըսէ -
իրուցընէ ալ ստանկ պիտի ըլլայ՝ որ մէկ այսօր մը
կամ մէկ վաղ մը պիտոր մեռնիս. յիտուն տարի՛
հարիւր տարի ալ սպրեշու ըլլաս՝ անանկ շուս
կանչնի, ինչպէս անցաւ անցած կեանքդ. թող
որ՝ “ հազար ամ յաշս տեսան իրրն որ երեկի՛ զի
եանց ”, Ասանկ է նէ (ըսէ), ես ինչպէս չեմ
վտիմար Աստուծոյ դատարարանէն, որ ինչպէս որ

կը գամայ զիս, անանկ պիտի գասե: “ երբ ոչ գիտես՝ յայնժամ կոչիս, և ըսա գործոց՝ քոց պահանջիս ”, կրակ Շնորհալին: ուրեմն սա շար սոփրութեանս մէջ մեռնիմ նէ, պիտի գտասպար, սէ զիս իմ տերս ՚ի յախտեմական հուր դժոխոց: հասցա ևս ի՞նչ խելքի կը ծառայիմ, որ ետքի վըսանգի մէջն եմ իմ մեղքովս, ու չեմ վախճար: սա իրիկուն՝ կամ սա գիշեր՝ կամ վաղը առաջանց Աստուծոյ տանտը պիտի ելլամ: ասանկ սեկրես ելլամ նէ, հալս ի՞նչ պիտի ըլլայ: պեղի ևս: հասցա հեմն սա սահմը իս շակեմ, որ մեկալ սահմը իս Աստուծոյ կամչելու ըլլայ նէ: իր բարկութեանը շահագիպիմ, ողորմութեանը արժանի ըլլամ:

Ժ. Չորրորդ խրատս ըլլայ. Գժարին գեմը գիւրիւր հանէ: ամենէ գժար բանը՝ առջի բերանն է գժար: կասր մը առաջ երթալուն պէս՝ անկից գիւրին բան չըլլար, փորձէ, կը հասկըմաս: Մեկեն ՚ի մէկ սաւրբ եզիր՝ չեմ ըսեր, ուրք ուրք առաջ գնա: այսր մէկ արամ մը ֆարիս ընէ բնութեանդ նէ, վաղ երկու կընէ: մեկուն որ շորս կըլլայ, մեկուն որ ուրը, ասոնս մեկուն որ ասանդից: ասանկ խոլոյ առաջ կերթաս: զերէ Աստուծով կապես “ չընարհս փոխանակ շնորհոց ”, և կերթաս ւ զորութեանէ ՚ի զորութիւն ”: Օրինակներն ալ առջնագոհաս չեն: քանի մարդ գիտես՝ որ առաջ ճահիլ էր, հարբեցող, խուժարագող, և այլն: հիմա ամենին վաղ եկած է ան ճամբաներէն: առաջ սասանայ էր նէ, հիմա հրեշտակ է կրակս: Մուրթ:

բուն մէջն ալ հազարներով կան՝ որ առաջ ճամբե
գորսս էին, գուցէ քեզնէ ալ գեշ էին. և այլ խել
քէ գորսս աղէկ եղան. անոնք ալ քեզի պէս մարդ
չէին մի. ինչպէս հիմա հրեշտակներու սրան ան
ցան : Զօրացիր, քեզ տեսնամ, որ խախտ ընես
մարմինդ, սառանան, և աշխարհքը. և երկնային
պսակաց արժանի ըլլաս : « Խոտորեա՛ ՚ի շարէ, և
արա՛ զբարի. գնա՛ զհետ արգարութեան, և վայել
ընացես ՚ի խաղաղութեան », աստ և ՚ի հանդերձե
լումն : Մէյնը համը առնես իշխելու քու վրագ,
ան ատեն կիմանաս՝ թէ որչափ երջանիկ կեանք է
անախտ ըլլալը. իսկ զխոտորեալ վարձքը անգին
կը վայլես յանպատանի թագաւորութեան երկ
նից. ուր Աստուած « թագաւոր առնէ զամեն
սին, որք աստէն թագաւորեցին ՚ի վերայ օր
տից », Գանք հիմա բարի սովորութեան վրայ,
զբարին բարոյք ընելու :

ՅՆ. Խելացի առակ մըն է. « Բայն ո՛չ պսակէ,
այլ մակբայն », այսինքն սալթ բարին ընելը մի՛նայ
իր, ինչպէս ընելը նայէ : Աղորմութիւն ըրիր, այս
բայն է. ինչ սրտով ըրիր, ան մակբայն է : Աղթօք
կընես կոր՝ քեզ նայիմ : Խրատ կուտաս կոր, բայց
չեմ գիտեր՝ ինչ մտքով, մերամդ առաջ տանելու
համար, թէ եզբարոյ շահելու. անոր սիրտը վառ
արկելու, թէ ծակելու : Ար համբերես կոր խա
չիդ, ամեա չեմ գիտեր՝ մինչև խապա՞ն, թէ մէկ
քանի սահմթ մը. խաչը կը քաշես կոր, ամեա
արդեօք աջակողմեան թէ ձախակողմեան առաջա
կին նման. բերանդ լուռ կեցեր է, ամեա սիրտդ

արաւոսյ նէ, լուսթիւն չեղաւ, հասպա մենծ ա-
զգակ՝ անհաճոյ Աստուծոյ անկըճին: Աւրիշին
մալը չես գողնար կոր, ամեն անոր հօխը կը կը-
արես, որ է նոյնպէս գողութիւն: Մարդ մը չես
սպաննեթրով, հազարնեքը կը ջարդես լեզուովց,
կը գովես եղբարդ, ամեն ետեկն «էս ըսելով չի-
նածդ կարես» տահա աղէկ էր՝ հիչ չեօսելիր,
քան թէ երկասյրի լեզուովց, «ձի նման խած տես»:
Աչքդ աղէկ կը պահես մեղքի սէպէպնեքն, գուն
իջաւ չես պահուիր, կամ ինչո՞ւ անկաճդ չես
պահեր, լեզուդ չես պահեր, նմանապէս մեկալ
զգայարանքդ: Ասոր նման հասկըցիր ամեն բարե-
գործութեան վրայ, որ պէտք է կատարեալ կեր-
պով ընել՝ որ ստուգապէս բարի ըսուի, չէ նէ՝
մէկ բանը կամ մէկ պարագան պակաս եղածին
պէս՝ անկատարութիւն կըսուի, և ոչ կատարե-
լութիւն, այս է իմաստնոց ըսածը. «կատարելու-
թիւնն առեալ լինի յամբողջ պատճառէ, իսկ ան-
կատարութիւնն յինչ և իցէ պակասութենէ»:
Արդ ինչպէս որ մասնաւոր բարի գործ մը ասանկ
կատարելութիւն կամ ամբողջութիւն կուզէ, նմա-
նապէս ընդհանուրը՝ այսինքն ամենն օրուան սով-
բական բարեգործութիւնը՝ իրեք կատարելութիւն
կուզէ: մտազրութիւն, մտադիւրութիւն, և յա-
րատեութիւն:

ԺԲ. Մտազրութիւն (այսինքն ուշադրութիւն՝
հեան ալ գիտաւորութիւն ՚ի փառս Աստուծոյ),
որ բանական ճանաչմամբ և կամեք ընես, չէ թէ
ընական շարժմամբ և անբանական յօծարու-

Թեամբ . առ ալ չէրիք չէ . բանական գործքդ ալ
բնական պատճառէն չըլլայ . հասցա գերբնա-
կան վախճանի համար . մարգու համար չըլլայ
նիւթգ . Աստուծոյ համար ըլլայ . չէ թէ քա-
ղաքական սովորութենէ կամ մարգավարութեան
համար . հասցա քրիստոնէական սիրով : Չէ նե-
րնական գործքը՝ գերբնական վախճանին չի հաս-
նիր . սակ մարգկային գործքը՝ աստուածային
վարձք չիկրնար ածել . հասցա բնական բարե-
գործութեան ժամանակաւոր վարձք կըլլայ . (որ
անհաւաստի ալ կը տրուի) . “ ամէն ասեմ՝ ձեզ .
այն իսկ են վարձք նոցա ” : Եւ գերբնական ա-
ռաքինութեան՝ յախաննական վարձք . “ (կայ
մնայ ինչ արգարութեան պսակն . զոր հաստա-
յէ ինչ յաւուրն յայնմիկ արգարն գատաւոր) ” :
Եւ ՚ի վերայ ամենայնի գերբնական առաքինու-
թիւնն ալ սովորական բան մը եղած է ակի՛
մընէր . որ վարձքք քիչ կըլլայ . հասցա միշտ իբրև
նոր փեշկէշ մը ընելով Աստուծոյ . զինքդ խաբ-
պան ընելով ամէն որ՝ ամէն սահմ . որով
վարձքդ կը շամնայ :

ՃԴ . Մատգիւրութիւն (այսինքն յոժար սիրտ
և յոժար կամք) . որ զժար բանը՝ զժարելով ջի-
քաշես . հասցա յոժար սիրով . անուշութենով .
համ բերող համբերութենով . ինչպէս քառ ակրդ
Գեթսեմանիին սրխլէթին մէջ՝ “ մատգիւրու-
թեամբ ևս կայր յաղթես ” : Եւստ գանձ կը կոր-
սընցընենք՝ զժարելով բարեգործութեան ասե-
նը . կը համբերենք ու կը ատգոհանք . բարիք մը

կընենք ուրիշի՝ երես թթու եղընելով . կը հնազան-
դիք տրտառաւով . շիտակ պատասխան կուտանք՝
բայց կիւռնեմիշ ըլլաւով . կաշխատինք՝ ամենա ե-
րեսնիս կախ . խոնարհութիւն կընենք՝ ամենա քթին
ասկէն հպարտութեան նշան տալով . և սովորա-
բար՝ ամեն բարի բանին մէջ մեկ գեշութիւն մը կը
խտանենք . և ամեն բանը սրխլեթով կը քաշենք .
որով պզտի բանը կը մեծցընենք , թեթե բեռը կը
ծանրացընենք . քաղցր լուծը դառն կը սեպենք .
աշխատանքին փափոխիլ կուզենք՝ որ հանգ լինք . ան
խե՛ Ղստուծոյ ճամբուն մէջ ամենայն աշխատանք
հանգիստ կը բերէ համբերութենով . ամենայն
ծանր կը թեթեանայ յուսով , և ամենայն դառն
կանու շնայ սիրով . ըստ այնմ՝ « և կայք առ իս ա-
մենայն աշխատեալք և բեռնաւորք , և ես հանգու-
ցից զմեզ . առկք զլուծ իմ ՚ի մեզ , և ուսարուք յի-
նեն՝ զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ , և զաջիք հան-
գիստ անձանց մերոց . զի լուծ իմ քաղցր է և բեռն
իմ փոքրոզի » :

Իսկ յարատեւութիւնն է սկսած համբե-
րութիւնը չէ թէ միայն առաջ ամենիլ երկայնմտու-
թեամբ , հասցա ինչուան կարը՝ այսինքն մինչև ՚ի
մահ ամբողջ գլուխ հանել . ուստի և կըսուի՝ իս-
պառ համբերել , այսինքն մինչև ՚ի վախճան տապա-
լնել . հաստատուն կենալ ՚ի բարի գիտաւորու-
թեան , և շարունակել զսովորական բարեգործու-
թիւն ինչուան կարը , որ ցածածը կարենայ հըն-
մել , ու անկամ ծառ ին պատուը վայել . ասոր հա-
մար պէտք է միշտ խնդրել Ղստուծոյ զնոր՝ յա-

բառակաթեան , որ միայն է արքայութիւն հասցը-
նող , ու պատկիչ գործոց :

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

Ներհական դեղք՝ մեղացն ասնեղութեան և զան-
ցասութեան :

Ա. Առնելու թեան մեղքը՝ ըրած շարիքնիս է .
որոնց գէմ էր ինչուան հիմա ըսածնիս , ու առւած
դեղերնիս : Իսկ զանցառութեան մեղքը՝ չըրած
բարիքնիս է . որոնց համար մասնաւոր խայրէթ
կուզեմ տալ աս գլխիս մէջ :

Ինչպէս որ առնելութեան գէմը զանցառ-
ութիւն է , նմանապէս զանցառութեան գէմը առնե-
լութիւնն է . այսինքն ըրած շարիքնիս չընենք , չը-
րած բարիքնիս ընենք : Տեյիմափ քեզ անսնամ ,
ինչուան հիմա սորվեցար պահել այն բանը , թե
“ խոտորեա՛ի շարե , ” ասկից ետե սկսե պահել
այս բանս , թե “ արա՛ զբարի , ” :

Առնելութեան մեղքը ամենքը գիտեն , և սո-
վորարար ան է՝ որ կը խոստովանին . իսկ զանցա-
ռութեան մեղքը ամենքը ընելը գիտեն , խոստո-
վանիլը չեն գիտեր . ինչու որ՝ մեղքի ակզ չեն
գներ . շատ շատ՝ ծուլութեան տակը կը հասկը-
նան : Իրաւ է՝ որ ընդհանրապէս անոր տակը կ'իյ-
նայ . բայց տահա ստոյգը կուզես նե , ինքն զան-
ցառութիւնն է գլխաւոր արմատ ծուլութեան ,

Քանդակայն և ամենայն պատուիրանազանցու-
թեան և անկարգութեան : Որու գեղն է՝ բաց ՚ի
Հագևոր փութոյ կամ յեռանդնէ , որ ծուլութեան
գեմ գրեցի , առաւելապէս՝ սերն Վատուծոյ , փա-
փաք արքայութեան : Ամնա առաջ առ հասած հի-
ւանդութիւնս աղէկ մը հասկըցիր որ՝ անոր կեօրէ
գեղերուն ալ խըցմէ թը գիանաս :

Բ . Վատուծոյ պատուիրանէքը երկու սոյ է . կայ
որ կըսուի ստորասական , կայ որ բացասական .
որուն գեմ որ ընես նէ՝ պատուիրանազանցութիւն
է , մեղք է . բայց բացասականին գեմ կընես նէ ,
կըլայ մեղք առնելութեան . ստորասականին գեմ
կընես նէ , կըլայ մեղք զանցառութեան : Բացա-
սականը ստոնք են . « մի ունիցիս զայլ Վատուած
առաջի իմ . մի անուցուս զանուն Վատուծոյ քո
ի վերայ սնտակաց՝ կամ ընդունայն . մի սպանա-
ներ . մի շնար . մի գողանար . մի երզնուցուս
սուս . մի ցանկանայցես » , և այլն . այսինքն այն
ամենայն բան՝ որ արդիւած է յՎատուծոյ , կըսուի
բացասական պատուիրան , որ կը պարտաւորէ
Քըս առ միշտ . այսինքն ամեն ժամանակ՝ առանց
մէկ ժամանակ մը դուրս հանելու : Իսկ ստորասա-
կանը ստոնք են . « յիշեալ օրրեւ զօր շարաթուն .
դատուես զհայր քո և զմայր . սիրեցես զտէր Վա-
տուած քո յամենայն օրակ քումմէ , և այլն . սի-
րեցես զընկերքո իրրէ զանձն քո » , և այլն . այս-
ինքն այն ամենայն բան՝ որ Վատուած մեզի ապրա-
պրեր է ընել՝ տեղւոյն կեօրէ , ատենին կեօրէ ,
բանին կեօրէ . ուստի կըսենք՝ թէ պարտաւորէ

հիշ . այլ ոչ — հիշ . այսինքն միշտ պարտական
 ենք ընելու , բայց միշտ ընելու պարտական չենք .
 հասցա ասեն կայ որ ան ասեն հելլակթան պետք
 է ընել , որ ինքիրմէ յայտնի է շխտակ սիրա ունեցո
 զին . զոր օրինակ մեկին կրսես . թէ զէ հիր մի ու
 տեր , ըսել է հիշ մի ուտեր բոլոր կենացդ մեջ . բայց
 երբոր կրսես՝ թէ հայ կեր , կիմացուի՝ թէ բուն
 ուտելու բանը աս է . բանի որ պետք կըլլայ՝ ասի
 կեր . ըսել չէ թէ ամեն սահման ամեն թաքիլքե
 կեր . կամ որչափ հայ կայ նէ բոլորը կեր .
 հասցա այնչափ կեր որ ամեն սահման ոչ
 մաս : Ասոր նման ինչ որ ստորասական հրա
 ման կայ նէ , տեղւոյն կեօրէ պիտի կատարենք , և
 անանկ կատարենք սրտանց՝ որ անոր ուժովը հո
 գինիս միշտ ոչ մնայ : Արեւմե երբոր հոգիդ հի
 ւանդ է նէ , իմացիր որ աս պատուիրանքներն
 համարես չես ըրած . ետքը անօթի ծարաւ կը մո
 նիս . անանկ է նէ՝ նայինք որ ասկից ետէ իշտա
 հով ուտենք պետք եղածին չափ . “ Ծաշակեացօր
 և մեք զպատուիրանս Աստուծոյ ” :

Դ . Բեզի ալ հանգիպած կըլլայ , բայց ուրիշ
 ներուն վրայ շատ անդամ տեսած կամ լսած կըլ
 լաս , որ պետպէս պատճառով անօթի ծարաւ մնա
 ցեր են նէ , ետքը ինչ իշտահով սաշարմիշ են ըրեր
 ուտելու իմելու : Աս օրինակովս աղէկ կը հասկը
 նաս զանցառութեան մեղքին զենն ալ գեղն ալ :

Կըլլայ որ մեկը հազրբ սեղանի կը հանգիպի .
 հրամեն կրսեն . ինքն ալ էփէյի անօթի է , ամեա
 կամ խպնելէն , կամ ուրիշ բանի էտէն ընկնա .

Էն՝ չուտեր . ետքը առ զանցառութեանս պատի .
ժը կը քաշէ . ինչուան իրիկուն անթութեանով
կը ասանջուի . աչուրները խարարովչ կը լլայ . ինչու
որ ֆրասանուը փոխցուց . ետքը չքտաա : Մէկն
ալ առջնի գրամ կերակուրին շհաւնելով ետեկն
ասհա ազկէր կուգայ տէյի կը խարուի . ու ան-
թի կը լլայ սեղանէն : Մէկն ալ իր տանը հաղըր
կերակուրը կը թողու ուրի տեղ ասովէթի երթամ
ընէն իքէն . մէկ գիտուած մը վրայ կուգայ՝
որ ալարայ կը մնայ . անթի կը շարչեկուի : Մէկն
ալ ճամբայ պիտի ելլայ . անէն հաղըրութիւն կը
սեանայ կերակրոյ . կամ սէֆայի համար մէկ հե-
աու տեղ մը կուզէ հայ ուտել . երթալու ասենը
այն հաղըրութիւնը տունը կը մտնայ . գացած
տեղը անթի կը մնայ . սէֆան ճէֆա կը լլայ : Ա.
տոնց նման շատ բան կը պատահի՝ որ մարդը զէն-
ձէֆիլ կը լլայ . ետքը շոր հացի կամ լոխմայ մը բա-
նի խանահամ կընէ :

Ահետարանին օրինակէն մենծը չըլար եա . ա-
նուակ որդին իր հօրը տանը խղիմէթը չչխանալով
զըուի քաշեց՝ բաժնուեցաւ . գնաց հեռու աչ
խարհք՝ ունեցածը շունեցածը մոխեց . խողարած
եզաւ . այնչափ որ խողերուն կերամ քէչի պույ .
նուզիէն փորը կշտացընել կը ցանկար . ու իրեն
տուող չիկար . անով խելքը վրան եկաւ . ու ըսայ .
“ քանի վարձկանք են ՚ի տան հօր իմոյ հացալիցք .
ե ես ասա սովամահ կորնչիմ . յարուցեալ գնացից
առ հայր իմ . ե ասացից ցնա . հայր մեզայ յերկինս
ե ասացի քո ” . ե այլն : Քանքարաթաքոյց ծա-

ապին բանը ասկից պէժեր է , որ իր զանցառու ,
 թեան կամ թեմակերութեան մեղքին վրայ մեղքոյ
 ալ չքաց . ու շարաշար պատիւը գտաւ : Մենք
 բան կորսնցուցին զանցառութեամբ այն պետացին
 ու քահանան՝ որ երկուքն ալ անանն ան խեղճ
 մարդը , որ առաջակները զարկեր ու թափեր՝ ճամ
 բու վրայ ձգեր էին կհասման : վե շաբին մեկը մե
 կալը զանց արար : սամարացի եապանճի մարդ
 սպորմեցաւ , վերցուց տարաւ՝ պէտ ըրաւ նե : ՔՐ
 բխառսի սրինակ եզաւ , ե՛ի Քրիստոսակ գովեցաւ :
 Պզտի բան շիկորսնցուց այն մեծ ազան (սրինակ
 հրկից) , որ հարը խաղբին կեօրե կզին կերթամ կը
 բանիմ ըսաց , ու շիգնաց , ե մենք բան վաստղե
 ցաւ սզտի ազան (սրինակ հեթանոսաց) , որ թե
 պէտ առջի բերան՝ շեմ երթար ըսաւ , բայց ետքը
 զքնացաւ , գնաց կզին բանեցաւ : Ա՛րշափ փիշ
 ման եզաւ Յովաս թագաւոր՝ նեար իրեք անգամ
 միայն նեակելն եակ կեցաւ նե , երբոր լսեց Ազխ
 մարգարէկն , թե սխան անգամ նեաամ ըլլայի
 նե , բոլորովին կը ջնջէիր թշնամիներդ : Ալ ուրիշ
 անհամար սրինակներ կը գանաս Խոսանա փափջը
 նեղուն , որ սրշափ որդ կըլլայ մարգուն սրտին՝
 թե ի՞նչպէս առ շիքեարը փախուցի ակ յի . մանա
 ւանդ որ անհոգութիւնը կամաւոր եզամ է նե ,
 ինչունն ի մահ փիշման կըլլայ մարդը . անկ
 նափիկ . եզամը եզամ է , գացամը գացամ է .
 առջեի մեացամին նայինք :

Գ . Օրինակներեն ճշմարտութիւնը հասկըցի
 բու զանցառութեան մեղքիդ . տարիքդ , որերդ

համբ. քանի ստեղծոց որ պարտաւ անցուցիր նե,
 Այննկ տեղեկեթ կորսուցուցիր. Գիշան սարի՛ Գի-
 լան որ՝ սասանկ մենձ առաքինութիւն մը կրնայիր
 ընել. շքեր որ անհոգութեամբ, զանցառութեան
 ծանր մեղք գործեցիր. մեղք քեզի՛ որ մեծամեծ
 գտակներն զգուցար. Անցամ մարի՛ սանկ որ
 ճի՛ երեկեցի գործ մը կար ընելու վասն սիրոյն Աս-
 տուծոյ. կամ եզրորը սիրուն համար. հոգոց ը-
 շու. զանց ըրիր. խաղնա մը կորսուցուցիր՝ որ մէյ-
 մազ զանաչու պէս չես. Անցամ շարժուն խզմեթ
 ճի՛ կար Աստուծոյ համար՝ որ անկից մենձ խրամեթ
 պատր ըլլար հոգւոյդ. ետզրի քեզի՛ որ խզմեթն
 ես կենաչով խրամեթեզ ընկար. Արիկուան որը՛
 Ակ պզտի համբերութիւն մը կար ընելու. որ ը-
 նիր նե՛ Աստուած քեզի մարտիրոսական պատկ
 եր պատրաստեր. շքեր նե՛ ալ չեմ գիտեր մէյ-
 մազ սա պատկին արեւանի ըլլալիքդ. Աս առաս-
 պատարագ տեանայիր նե. Աստուած քեզի մէկ
 մանուար շնորհք մը պիտի տար, որ սակից ետե
 մահու շաբ մեզաց մէջ պիտար շինայիր. գուն ծու-
 լութենով փախուցիր սա շեքարը. պարե վա-
 ջ պատարագ տես՝ որ պել չիտ նոյն ֆասանար
 տի ձգես. ան ալ ազեկ մը չես գիտեր նե, ստեղծ
 ու պատարագդ տես, որ Աստուած նայի խոյ-
 լեթդ՝ ու անոր կետրե իր ուզամ շնորհքը քեզի
 ոյ. Հարանց վարքը գրամ պատմութիւնը յիշ.
 որ հայր մը իր զաւկըներուն ապագրեց որ եզին
 սեղն որ փորեն. զերե տարան մէջ որ մը կայ
 կտե. (որ ես մտցեր եմ զպատկեր առարն) .

ան որն որ փորեք նէ՝ դանձ կը դանայք . անոք ալ ամենն որ փորելով հողը անանկ փափկացուցին որ իրենց խաղնայ բերաւ . շատ բարիքներով : Միշտ յիշէ առ բանս , թէ անցած սահաթը՝ անցած թաքիքէն ի՞նչ որ կրնայի ընել՝ ու չքրի նէ . յափաեան այն բանէն զրկուած պիտոր մեամ . ինչու որ՝ անցածը մէյնալ ետ չի դառնար :

Ե . Դուն շատ անգամ ցաւեր ես , ու կը ցաւիս թէ եազլիս որ պզտկութեանս կարգալ գրել չեմ սորված . մենձցայ նէ ինձի մեձձ ցաւ եզաւ , զերէ հիմա խոյմէթը կը գիտնամ կոր՝ որ սորվելու ատենս չէ : Ախտն որ (կըսես) կարըճութեանս ատենը ճահիլութեանով անցուցի , որերս պարապ անցաւ , մէյեր սա բանիս ետեւ իյնալ պէտք է եղեր : Մեղք որ օրթալըխին ամենութեան ատենը՝ քանի որ ձագքս կը հասներ նէ , սա տեղս շափ , սա տանս տեր չեղայ , կեաժուրուն աքլը սոճքս . տան կէլիք՝ կըսեն ես . մեր է՝ հիմակուան խելքս ըլլար նէ , սանկ կընէի նանկ կընէի . ինչ ընեմ . հիմա տարիքս առի , ատենը ատեն չէ . հազար փիւշմանութիւն մեկ ստակ :

Սուտ չեն , իրաւ են առ խոսքերը . երանի թէ ճահիլները քու օրինակովք խրատելիր . քու սխալանքովք զիրենք շակելիր , ու սորվելին պէտք եղած բաներու ետեւ իյնալ , ատեննինն պարապ չանջր նեւ . որ ետքը քեզի պէս փիւշման չըլլային : Հայ հայ , անանկ է , կըսես : Հապա հողեորին կողմս . նէ ալ ասանկ չէ . եօխաս աւելի ցաւելու չէ . գիտես որ խելացի մարդը ասոր վրայ աւելի պիտի

ցար : Ասող ափսոս՝ որ պղտորկուց մկրտութեան շորհքը գրեթէ ամենքս կորսնցուցեր ենք մեկ քանի մահուչափ մեղքով, որ անոնք չընկեր նե, մշմեկ հրեշտակ կըլայինք : Շորհքնիս որ օրե կե- լելնար, մեծամեծ սրբոց սրան կըլայինք : Ափսոս որ տարիքնիս մենծնալուն կեօրե շորհքնիս չե մեծցեր . Քրիստոսի նմանութենէն շատ հեռու ենք եղեր, որու համար մտխառն գրուած է՝ մե- ջի օրինակ ըլլալու համար . “ և Յիսուս զօրանայր և առէր հասակս և շորհք ” :

2 . Ափսոս չե մի, որ պղտորկուց պերի զանցա- ռութեան մեղքով ենք շաղուեր, այսինքն անհոգ ըլլալով մեզի արուած սերմայէն, առջի շորհք- ները կըսեմ, չենք բանեցուցեր, որ ետեւն եր- կորդ, երրորդ, տասներորդ, հարիւրերորդ, հազարերորդ և բիւրերորդ շորհքներ պիտի խտարկեինք Աստուծով, որ սայ “ շորհս փո- խանակ շորհաց ” . դուն Աստուծոյ առած չը- նորհքն գլուխն ալ կերար, սոքն ալ կորեցիր . անշորհ մնայիր : Եղաւ որ՝ Աստուծոյ սղորմու- թեամբը պակասութիւնդ ճանցար, խոտաովանան- քով և սուրբ հաղորդութենով նոր շորհք առիր, նոր սերմիկ գլուխ ըրիր . ամա ինչ շահ որ՝ մեկ քանի օրէն ետե կենե զանցառութեան մեղքը ափ- առիր, ըրած առաջագրութիւնդ չիպահեցիր, Աստուծմէ տուն առած բարի բարի նիւթներդ գլուխ չիհանեցիր . մենծ մենծ Ֆրասանտաներ փա- խուցիր . հոգևոր բանայիրներ եզան ակում օրերը, քարոզ, օրհնութիւն, ներդառութիւն, դու սատա,

նային ստովելթներու գացիր . թէքբար սերմիչ
մտխեցիր՝ նոր վաստակ մը չբնեւին իզատ . խեղճու
թիւն միւֆիւզութիւն վրայ հասաւ . սասնկ
խեղճ ողորմելի թացիր , չքեմ թէ չխղճարու ե
չողորմելու : Իսկ մը սասնն նոյն հովարտայու
թեան , ճահիլութեան , կամապաշտութեան , ինք
նայլիութեան հովին ետեկն առջեկն գացիր .
պատուական ժամանակդ անպիտան բաներով ան
ցուցիր , կեանքդ փճացուցիր : Մեկ զանցառու
թեան մեզքով սկսար . ստմն սոյ առնելութեան
մեզքը ընկար : Իմացոյ հիմա թէ սրչափ մենծ
չար է եզեր զանցառութիւնը :

Տղայութիւն էր ըրածս՝ կրեսս . ես ալ գիտեմ,
ամեա չըլլայ թէ քեամիլութեանդ անունն ալ ա
բես ճահիլութեանով . ու ըսես կենե քու վրաց .
“ Եերութիւնն է կրկին տղայութիւն ” : Չե՛նե ,
կորճութիւնդ սէր մեաց , պատանեկութիւնդ ե
երիտասարդութիւնդ կրեսմ՝ ի՛նչպէս անցուցիր .
կարծեմ թէ ազակութիւնդ անկից աղեկ էր . ճե
բանաս նե՛ ի՛նչ պիտոր ըլլաս . հիմակուրնե աղեկ
կըլլամ ըսես նե , ես չեմ հաստար . գուն ալ մի
հաւատար : Ամեա գնեկք թէ գուն քեամիլ ես
առնելութեան մեզք շատ շեւ ընեք . զանցառու
թիւնդ սէր թողու՛ք . ինչուան հիմա ըրածդ ք
րածդ գուն գիտես :

Ե . Հիմա՛ ի՛նչ որ եզու՛ եզու , ըսե՛ք . գոնե
առաքելոյն խաղը քու վրաց յարմարցուր անյար
մար սրինակաւ . անիկակ իր առջի աշխատանքը
չե՛ր ի՛չե՛ր , նոր աշխատանքի ետեկ կի՛նար . գուն

անի զանցառութիւնդ մտաջիւր աե, նոր առնե-
լութեան այսինքն բարեգործութեան հեանեկ, ը-
սելով. “ զառ ՚ի յետոյսն մտաացեալ եմ, և ՚ի յա-
ւաջագեման նկրտիմ ” 33 : Աս ալ ասոր խոյիլ եմ-
բերե Աստուած ալ խոյիլ կըլայ : Հիմա ինչ աս-
բիք որ հասեր ես նե, անկից պաշտոյն առաջ եր-
թալ. ասկից ետե հին զանցառութիւնդ նոր առ-
նելութիւն ըրե՛ կըսեմ. այսինքն “ խոտորեալ ՚ի
չարե, և արա՛ գրարի. սիրեալ զհազարութիւն, և
երթ զհեա նորա ” 34 : Ինչպէս ճամբուն մէջ ետ մը-
նացողք՝ պէտք է որ նոր խոյրեթի մանայ, շափոց-
նով առաջ քայլե, որ առաջ գացողներուն հաս-
նի : Չարչքի հիստպով ալ երթաս նե, անցած աս-
րուան քեաներդ աս տարի հանելու՛ պէտք է որ
նոր խոյրեթի մը գաս : Աս խոյրեթիս վըսյ հերիք
խտեր եմ ծուլութեան գեմ. անտեղը հոգևոր ե-
ւանդը մի մտնար. ու հեանեալ մեկ քանի կարճ
իրաւաներս ալ միտքդ առ :

Յ. Ստորասական պատուիրանն՝ որ ըսի՛ զան-
ցառութեան մեզ քով կը կոտորենք, մի կարծեր թե
բացասական պատուիրանեն վար է՝ որ առնելու-
թեան մեզ քով կը կոտորի. զերե վեր շափես՝ վար
շափես, ևն ետքը ամենայն պատուիրան կը բովան-
դակի աս ստորասական հրամանիս մէջ. “ պահեալ
զպատուիրանս ” 35 : որու հեա նոյն են և այս ստորա-
սականք. “ խոտորեալ ՚ի չարե, և արա՛ գրարի ” 36 : Ե-
րոջմե գուրս բան չըլար, որով կը հասկընաս, թե
ստորասականին մէջ զգրութեամբ կայրացասականն
ալ, և բացասականին մէջ կայ զգրութեամբ ստո-

բասականն ալ : Գունն հէմնն պատուիրանքները պահէ առ , ստորասական բացասական ըլլալուն իսկը հասցընելու մի նայիր :

Բ . Պատուիրանք պահելը , այսինքն՝ թէ չարեն խոտորիլը , և թէ բարին ընելը , չի կրնար ըլլալ առանց Աստուծոյ սիրոյն . իսկ Աստուծոյ սերը ըլլալուն պէս՝ ամեն պատուիրանք կը պահուի . Աստուծոյ սերն ալ կը բայրսիրութեամբ կրնաս կատարել , առանց ասոր չես կրնար , զերէ իրարմ չեն բաժնուիր , և մէկ պատուիրան են՝ գլուխ ամենայնի . ըստ այնմ , « Ըստ մե սրինացն սեր է » :

Գ . Աստուծոյ սերը բորբոքելու՝ մէյմալ արքայութեան մտածութենէն էլէլ զօրաւոր բան չեմ կրնար գտնալ . միայն գունն ջանն գտնալ հոգևոր հայր մը՝ որ քեզ առ մտածականները սորվեցընէ :

Դ . Անթի չեղողը իշտահով հաց չուտեր , ծաբառ չունեցողը իշտահով ջուր չիմեր . ուստի փափաքէ հոգևոր իշտահ ունենալու աստուածութեան , կը բայրսիրութեան , և ամենայն բարեգործութեան , որ մէկ խոտորով արգարութիւն կըսուի . առ որ ունենաս նէ , երանի քեզ այժմ և յախտեան . ըստ այնմ , « երանի որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արգարութեան , զի նոքա յագեցին » : Ախ աւեր , աւեր ինձ յագենալ այսպիսի անմահական հացիս . որ է աստ շնորհք , և անդ փառք բո , փառք քեզ :

ԳԼՈՒԽ ԺԶ

Երբեմն անհասարկ կատարելութեան :

Յ. Գեղ կենաց կարգացիր, սորվեցար ըսենք . բանը՝ բանեցընելն է, ու ճամբով բանեցընելն է . լէնէ, ինչ շահ հիւանդին գիանալը՝ թէ ո՞ր գեղ իբրն ազէկ է, երբոր շահնէ չի բանեցընէ այն գեղնէ . ինչ շահ բանեցընելն ալ, երբոր ճամբէ գորս բաներ ընէ ան միջոցին նէ . հաւա որ իւր միկ ընելու ըլլայ, տահա գեղ չըլլար մի . ուշ մտնելու էր նէ՝ շուտով կը մեռնի . յանցանքը ոչ շեղին է, ոչ գեղ տուողին է . հիւանդին է՝ որ շեղը ճամբով առնելը չի գիտեր, կամ գեղին գեմ լիտասկար բան մը կուտէ, կամ մէկ կերպով մը գտածառ կուտայ՝ ինչքէր զինքը կուրէ :

Ասոր նման կըլլայ հոգևոր հիւանդութեան և առողջութեան բանն ալ . մենք սորվեցուցինք՝ թէ առ հիւանդին սա գեղը պէտք է . ան հիւանդին նա գեղը, որ առնէ նէ՝ կառողջանայ, և կատարեալ առողջութիւն կուտենայ : Բայց ինչ ընենք որ շատը կայ՝ որ գեղը գիտէ, ու շահներ . խրատը ծոցս է կըսէ, չիրանեցընէր . ասանկը քանի իրթայ, գեղ պիտի ըլլայ . Էն ետքը նոյն ցաւը իր լուխը պիտի ուտէ՝ պիտի մեռցընէ հոգւով :

Բ. Շատն ալ կայ որ՝ մէկ գիէն խրատը կուրէ

բանեւ, մեկաւ գիտնն ալ իր խաւքը վար գնեւ շու-
ղեր . այնի սամարացիներուն պէս՝ որ հեմ զճշմա-
րիտ աստուածը կը ճաննային, հեմ սուտ աս-
տուածները՝ այսինքն կուռքերը կը պաշտեին . Աս-
տուծմէ ալ կը վախնային կուռքերէն ալ : Արիսեւ
քով քրիստոնէներ մեր օրերը իրսա շատ են, որ կը
կարծեն կրակը ջուրը մեկտեղ միացընեւ . կուզեն
խոնարհ ըլլալ, անմա հպարտութիւն ալ բանեցը-
նեւ, համբերող կուզեն ըլլալ, անմա ուղած բա-
ներնին կը փնտռեն՝ որ սիրով քաշեն . եզրայրա-
սեր ենք կրսն, ու սիս կը պահեն . հեմ մարմնը
կը փայտայեն, հեմ ալ հոգեւոր մարդիկ են գրեթե
իրենք զիրենք : Ասանկներուն գեմ էր Քրիստո-
սի ըսածը . “ ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ծառա-
յեւ ” : Եզիս մարգարէն ալ ըսաց Իսրայել ազ-
գին . “ Մինչև յերբ յերկուս հեաս կազայք . ե-
թէ տեր է Աստուած, երթայք զհեա նորա . եթէ
Բահազ է Աստուած, երթայք զհեա նորա ” :
Նարեկացին ալ իմաստնոյն խաղտովը վայ կուտայ
ասանկներուն . “ Արդարե վայ մեղաւորին, որ
սարակուսեալ կայցէ ՚ի վերայ երկուց ճանա-
պարհաց ” :

Մեկ այ մըն ալ կայ աստուածավախ երեցած
քրիստոնէներէն, որ իրաւջընէ խայրեթի կը ցու-
ջընեն զիրենք իրենց հոգւոյն կատարեալ առող-
ջութեան և յախտենական կենդանութեան, այս-
ինքն փրկութեան . բայց իրենք ալ կը վկայեն՝ թէ
կրիս կրիս բան մըն են, առաջ չեն երթար, (թէ
որ ետևորանց շերթան նէ) . առողջ կերնան, ու

չխանդ են . սաք կելլան չեն կլար , նորանց տե-
չկ կիյնան . ինչու որ՝ կատարեալ առողջ չեն ե-
լեր . այսինքն անկատարութեան մէջ թնայած են ,
կատարելութեան ճամբան չեն ելեր . անոր հա-
մար վրանէն պակաս չէ ամեն կերպ պակասութիւն :

Գ . Ասոր պատճառ ուրիշ բան չէ , բայց եթէ
այն՝ որ հոգեւոր ճամբուն կանոնը չեն գիտեր , կամ
չեն բռնէր . կենաց գեղը ինչ ճամբով և զգուշ կե-
նայով պիտոր բանեցընեն՝ չեն նայիր : Այս որ՝ կը-
տոր մը իշատհը բացուածին պէս՝ էւելլօք բան կու-
տէ , կաւրուի ալ աշաղը կըլլայ . այսինքն կտոր մը
հոգեւոր ճամբուն համը աննելուն պէս՝ կուզէ մե-
ծամեծ սուրբերուն ըրած ջերմեռանդութեանը
ձաք զարնել . և իր հպարտութեամբը կը կործա-
նի : Այս որ՝ տահա կիսաառողջ իքէն , անէն գուրս
կելլայ , հալա կառնէ , կաւրուի . այսինքն տահա
նոր սկսած առաքինութիւն սորվելու՝ կուզէ մարդ-
կանց առջև առաքինի և սուրբ անուն հանել , զին-
քը իրմեն վեր կը գնէ . ինքզինքը հպարտութեամբ
կը կործանէ :

Այս ալ որ խիստ արտորալով կուզէ ողջըննալ .
ուտի ամեն կերպ գեղը մէկ երկու օրուան մէջ
կուզէ լինցընել . կարգը չինայիր , ստենը չիպահեր .
անով աւելի ետ կը թնայ . այսինքն կուզէ մէկ եր-
կու օրուան մէջ կատարեալ ապաշխարող ըլլալ .
ամեն բեռը վրան կառնէ , ամեն բանը կուզէ
շակել լինցընել , և մէկ սահման մէջ սուրբ ըլ-
լալ . անով աւելի կը շփոթի , բոլորովին կը յուսա-
հատի , խառնափնգոր բաներ կընէ . կամ խզա-

հար կըլլայ . կամ կեղծաւոր . կամ անխոհեմ , և
կամակոր , անհնազանդ . կրնայ խելքն ալ փախ-
ցընել :

Դ . Աս բաներուս գեղը ան է՝ որ ազէկ նայուի
(հոգևոր հօրը առաջնորդութեամբ) , որ բուն
ճամբով ըլլայ հոգևոր գեղը առողջութիւնը : Աս
ճամբան կըսուի ճանապարհ կատարելութեան ,
որ իրեք խօնախ կը բաժնուի . այսինքն իրեք կերպ
բան կայ՝ մէկ մէկէ ետև բանելու , ու առաջ եր-
թալու : Առջինը կըսուի ճանապարհ մաքրութեան
(կամ մաքրողական) . երկրորդը՝ ճանապարհ լու-
սաւորութեան (կամ լուսաւորչական) , և երրոր-
դը՝ ճանապարհ միութեան (կամ միաւորչական) :
Զոր օրինակ , մէկ բանի նիզամ կուզենք տալ նէ ,
առաջ խապան կառնենք , ետքը տահա աղէկ մը
կը կոկենք , էն ետքը կատարեալ ճիշտ կուտանք :
Տունը առաջ կաւլեն կը մաքրեն , ետքը կը սրեն
կը թէմիզընեն ամեն կերպով , անկից ետքը կը
սաղեն կը զարգարեն անշէմէյով , որ եկողը պա-
տուով նստի ու հազ ընէ : Աս մաքրով կըսուի հո-
գևորտակս . “ այլ լուսացարուք այլ սրբեցարուք
յանուն տեաան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ” : Դար-
ձեալ՝ ինչպէս տղայութիւնն է անկատար խելքով ,
երիտասարդութիւնն է աւելի խելք սորված . իսկ
հասուն հասակը՝ որ ծերութիւն կերթայ՝ եփան
կըլլայ խելքով , ու կատարեալ խելացի կըսուի . ա-
սոր նման է առաքինութիւն նոր սկսողը , առաջ գա-
ցողը և կատարելութեան հասնողը : Աւելի մեծ
օրինակ . հին օրէնքն էր անկատար . նոր օրէնքն

է՛ի ճանապարհի կատարելութեան . ասոր պէս
ալ մայրութիւնը անկատարներուն ճամբան է .
լուսաորութիւնը՝ յառաջագիմողաց կամ զարգա-
ջելոց ճամբան է . իսկ միութիւն ընդ Աստուծոյ՝
կատարելոց ճամբայ է , որ կը հասցընէ արքայու-
թեան գուռը :

Ե . Ինչպէս որ ասանց Ֆարղը յայտնի է , նմա-
նապէս յայտնի է՝ որ վարի աստիճանը չանցած՝
կամ առջի սորը չառած , միջինը չելլուիր . միջի-
նին սոր չի կոխած վեր ցատքել չըւար . այբը չը-
սորվողը՝ բենն ալ չիգիտեր . գիմեն հիչ խապար
չունենար : Սուրբ հայրն Արսենիոս՝ որ ամենայն
կարգացողութիւն ունէր , և աշխարհիս մէջ կա-
տարեալ առաքինի կը սեպուէր , երբոր Եգիպտո-
սի անապատը գնաց նէ , միամիտ պարզամիտ ճգնա-
ւորներէն հոգեոր բան կը հարցընէր՝ որ կատարե-
լութեան ճամբան սորվի . ասոր գարձաւ ըսաւ մէ
կը . Հայր Արսեն՝ գու ամեն բան կարգացած
սորված գիտուն մարդ ևս . Ինչ կերթաս կը հար-
ցընես աս պարզամիտ մարդիկներուն : Ան ալ պա-
սաստան տուաւ . Աշխարհիս ամեն իմաստու-
թիւնը գիտեմ . ամեա աս սուրբերուն գիտցածին
այբուրենն ալ չեմ գիտեր :

Այս է գիտութիւն սրբոց՝ իմաստութիւն Աս-
տուծոյ . զոր ո՛վ որ կուզէ սորվիլ նէ , ասանկ խո-
նարհութենով այբուրենէն պիտոր սկսի , ու կա-
մաց կամաց առաջ երթայ . “ գնացէ նա զորու-
թենէ ՚ի զորութիւն , մինչև երևեսցի աստուած
հրեշտակաց ՚ի Սիոն ” :

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Ճանապարհ մաքրութեան :

Հոգևոր ճամբուն մեջ առաջ երթալ կուզեսնէ, գիտցիր որ ոտք ոտք առաջ պիտի քալես : Առջի ոտքը սրն է բսեսնէ . Ա, Ինքնաճանաչութիւնն է : Պիտի ճանչնաս քու անձաբրութիւնդ՝ որ ուզե- նաս մաքրութեան ճամբայ մանալ, ու քեզ մաքրե- լու էն առաջ հոգ ասնիս . պիտի տեսնաս հոգւոյդ ասնը ազտեղութիւնը՝ որ իբրահ ընես, ու շու- տով աւելլու սրբելու ետեւ իյնաս : Արեմն ամենն բանէն առաջ աս բանիս մեջ քեզ կրթէ . աղէկ մը քեզ քննէ ճանչցիր ոչնչութիւնդ, տկարու- թիւնդ, աղիտութիւնդ, և շարութիւնդ . գլխաւոր մեղքդ, սրահսութիւնդ, խույզ, թապիէթդ . աշ- խարհ ամենայն մտայիր, աշքդ քու վրագ դար- ձուր : Հայլի մը շինէ խղճմտանքդ, ամենն որ առ- ջեւդ գիր . մեջը նայէ, քու ինչ ըլլալդ օտից ինչ- շուան ՚ի գլուխդ աղէկ կը տեսնաս . ան ատեն չես գիմանար քեզ անանկ ազատս և փաշատամ թո- ղոււ . շուտով քեզ մաքրելու ու շտկրտելու ետե-ւէ կիյնաս : Օգնական առ քեզի ազօթքն ալ՝ աս մաքրու յարմար, սրակդ բխելով, ու զանազան գրքերէն հանելով :

Բ . Արկրորդ ասքով առնել կուզեսնէ, աղէկ խոստովանանքի մը ճար կը տեսնաս . ընդհանրա-

խմի կարուս ես նէ հոգևոր հորդ խրատովը անկից
ազկը չիկայ, անոր մէջ կը մանայ ամեն հարկա-
ւոր բան՝ որ պէտք է մէկ կատարեալ ապաշխարո-
ւթ մը: Ատիկակ որ ազկի ընես նէ,

4. Երբորդ առջնը ինքիրմէ կառնես, որ է Եր-
կույն Աստուծոյ. բայց կուզեմ որ սա անգը քիչ
մը յոգնութիւն առնես, սա բանիս մէջ ազկի քեզ
կրթես, ծանար քաշես. մէկէն՝ ՚ի մէկ աստուածա-
վախ եզայ մըսեր. հասցա աշխատի՛ որ առնես Աս-
տուծոյ վստահ շնորհքը. գիշեր ցորեկ աղաչելով
մարգարէին հետ. « Բեհեռեա՛ ընդ երկիւզ քո
ընթացին իմ, զի ՚ի գաստաստանաց քոց երկեայց
յոյժ 33: Մտածէ որ գաստաւորի կամ Թագաւորի
մը առջև յանցաւոր ըլլայիր նէ ի՞նչ վախ կը քա-
շիր. ի՞նչպէս ահուգողի մէջ կըլլայիր գիշեր ցո-
րեկ, որ չըլլայ թէ յանկարծ քեզ բռնել աայ,
բանս գնէ, կամ մեռչնէ: Ա՛յ, սրչափ Խարզ կայ
երկրաւոր և երկնաւոր գաստաւորին կամ Թագա-
ւորին մէջ. անհուն և քու յանցանքդ Աստուծոյ
չեմ, այսինքն մեզ քո՛ սրչափ է. անհուն, անանկ է
նէ, վստիգ ալ կերպով մը սխախ ըլլայ անհուն:
Աս մտածութեանս հիմը դարձեալ ինքնաճանա-
լութիւնն է. շէնքին բարձրութեան շափն ալ
Աստուծոյ մենծութիւնն է. իսկ շէնքը առաջ
կերթայ՝ մտածելով մահուան սահաթը՝ որ անգի-
տելի է, Աստուծոյ գաստաստանը՝ որ սարսափելի
է, և անխոփոխ վճիռը՝ որ կասկածելի է, սէշ
քեմ յայտնի ալ կերևնայ թէ բանդ գեշ է, կամ
աչքդ չիկարեր՝ սիրտդ չիվկայեր՝ թէ ազկի վճիռ

սխտոր ելլայ քեզի . անով ինքիրմէ կը ծնանի զը-
ժտօրքին մասձութիւնը , ուսկից որ խալլատմ չի-
կայ յախտեան , և յախտեանս յախտենից :

Ասանկ ըլլալով կարծես թէ յուսահատու-
թեան մէջ սխտոր իյնաս . քաւ լիցի , հաղա աս-
տուածավախ կըլլաս . Աստուծոյ ահով ու վախով
քեզ կը ժողկես . մէյնալ առջի ճամբաներդ չես
բռներ . փիւշմանութիւնդ և առաջագրութիւնդ
մէկէն կըլլայ , ու հաստաս կըլլայ . և այնպէս կը
բռատեան ճամբէն փրկութեան ճամբան կելլաս .
անմարբութիւնդ կը մարբես , մարբութեան ճամ-
բան առաջ կերթաս :

Մեկ խաբրով , թէ որ չես ուզեր ետքը զժտօր
երթալնէ հոգւով և մարմնով , հիմակուրնէ զժտօր
քէն մի ելլոր մարբով . թէ որ կուզես Աստուծոյ
գառաստամին մէջ արդարանալնէ , հիմակուրնէ
գուն քեզ գատէ ու գատափեակ . թէ որ կը
վախնաս Աստուծոյ բարկութեանը հանգիստիլնէ .
հիմակուրնէ գուն քեզ բարկացիր . ան ատեն Աս-
տուծոյ քաղցրութիւնը ու ողորմութիւնը կը տես-
նաս . Աստուծոյ երկիւղն ալ որ քեզ վախ կու-
տարնէ , կը փոխուի 'ի ծառայական երկիւղէ՝ յոր
զիական երկիւղ . ամեն ատոր հասնելու սահա-
էփ էյի ճամբայ ունինք : Աբրեմ

Դ . Չորրորդ ատրմն է ատելութիւն անմին ,
անմնութեան , վրէժխնդրութիւն յանմնեզ՝
կամաւոր ապաշխարանքներով . իրատել ու չիտել
գուն քեզ . երես չիտալ գուն քեզի : Անմա սիրտդ
չիկտարել . մէկգիւն յանգիմանել , մէկգիւն ալ

յորդորեւ ու քաջալերեւ ինքիր զինքդ . յոյսդ
քեզնէ կարեւ . Աստուծոյ ապաւինիւ . Խոնար,
հաթեան գործքեր ալ գրակն ու ներակն անպա,
կաս ընեւ . ամեն ըստին մէջ քեզ ցած ցընեւ . կըր-
թեւ . Թերպիւ ընեւ՝ նոր վարպետ դայցամի պէս .
չար սրինակներն փախչիւ . բարի սրինակներ փրն-
տաւ . Աստուծով շատ առաջ կերթաս մարտու-
թեան ճամբուն մէջ . այնչափ որ կամոց կամոց
լուստ որսութեան ճամբուն ընաներն ալ աչքիդ
կերնան :

Յ . Հինգերորդ ասըմն է՝ Աստուծոյ ստէր իյ-
նալ իրրե անառակ որդի գթամ հոր առջեւ . իրրե
զնախաւ որ ե զզոսանիկ՝ երկնաւ որ դասաւ որին
առջն . իրրե հիւանդ՝ ամենաճարտար բժշկի առ-
ջն . իրրե ազքատ մարացկան՝ մեծատան դրանը
առջն . ազաչեւ՝ պաղատիւ . լաւ ու չղաղիւ եր ո .
զորմութեան գունը շալեւ . Մի վարիտար . ուշա-
քնէ ալ նէ՝ էն ետքը քու դիպցամէդ եւեւ կու-
տայ . “ առաւել քան զոր ինդրեմի ե իմանամք ” .
Քայն հաւատով ու յուսով ինդրե :

Երրեմն ալ Աստուծոյ ստէրն առջեւ սկսե խեղճ
թափեւ . ու բողոքներ ընեւ քու հոգիիդ թշնա-
փներն՝ այսինքն սասանայէն , մարտիէն , ու աչ-
խարհքէն , ըսելով . “ երկնաւ որ դասաւ որ՝ դաս
որս ինձ յաստիս իմե ” , Տե՛ս ինչ կը քաշեմ կոր
առ սոսիներէս , որ մեկդիէն սասանան , մեկ
դիէն մարմինը , մեկալ դիէն աշխարհք՝ իս կը
չարչբրիւն՝ հազար փորձութիւններով ու փոր-
ձանքներով . իմ ապականե ալ բնութիւնս գործիք

Handwritten text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side.

են աւեր, անով իս անգագար մեզք կը ձգեն,
չորր ինծի սովորոյթ են ըրեր. աման է քիւնաթի
գուն իս խալլակ ասանց ձագքին, և այլն:

Արի՛շ անգամ ալ Աստուծոյ առջև սիրագ բաց,
ու սանքի գլուխդ ծռամ՝ երեսդ վար առամ՝ չի
համարձակելով երկի՛քը նայել՝ մեղքերուդ վրայ
նայի, ու խփնէ խորին պատկառանքով. և
ամենով սանքի գետինը անցիր. մէկ գիւն կըսկնի
խշիւշայ սիրագ՝ ըրած մեղքերուդ վրայ, մկալ
գիւն զարմանք քաշէ Աստուծոյ անտակալու.
Թեան ու երկայնատու թեան վրայ, թէ ի՛նչպէս
քեզի պէս մեղաւորի ինչուան հիմա կը համբերի
կոր, ինչպէս քեզ ողջ ողջ գեանի ասկ շնորմոջ
ներ, կամ վերին կրակ ու կայծակ վրագ շինջ
ներ, և այլն:

Եսկից յոյս առ Աստուծոյ ողորմութեան. և
փափաքէ իրեն հետ ամենայն կերպով հաշտուե-
լու, միանգամայն փափաք ցրցուր քու կողմանեդ
հասուցում ընելու արեւդ եկամին շափ:

2. Ա՛յցերորդ առըմն է. « զառ ՚ի յիացան
մոռանալ, և ՚ի յառաջագեման նկրտիլ »: Սասա-
նան որ կը տեսնայ քեզ ասշափխայթեթով մորբու-
թեան ճամբան երթալ, մէկ գիւն յուսահասու-
թիւն կը ջանայ բերել՝ թէ ըրած մեղքդ շատ է,
երբ պիտի ապաշխարես, շատ ետ՛ն մնացեր ես,
երբ առաջ պիտոր երթաս. մկալ գիւն ալ յան-
դրդնութիւն կամ հպարտութիւն, կեոյա էփ էթ
առաջ ես գացեր. շուտով մը սուրբ ըլլալու նշան
ներ կայ վրագ. զերե զգջայիր, ապաշխարեցիր:
Աստուծոյ հետ հաշտուեցար, և այլն:

Աս ճարտարուս գեղեցիկ գուն յալ ըսե մեկ գիտնց . Ար
իշ եզե , շար եզե . անցածը չիգտանար , ասկից է
անինը նայինք : Աստուած մեզու որին չիարգտցիր
սըշափ էյնաչու համար , որչափ սոք չեջարուն
համար . “ չիճալը Աստուծոյ է , էյնալը մար
գուն . էյնալ ու չեջար՝ ստատանային ” : Աս Աս
ուսած չեմ որ հիշ չիճում , ստատանայ ալ չեմ ,
որ մէյնալ չեջար . մարդ եմ , մարդկարեն ընկայ .
Աստուծով նորեն կը կանգնիմ : Աստուած որ մե
սեալ մարմինս հողեն պիտի յարուցանե , հողիս
լինա կրնայ կենդանաջընեւ : Աստուծոյ ըսածին
զեւ՝ “ արի եկ արտաքս ” , մեաւս ալ ըջարմ նե՝
խելոյն կողքընմաւ Աստուծոյ հրամանովը . ինչպէս
որ ողջընցան անհամար մեզու որք՝ որ մեզոք մեաեալ
կն . Ազատ , Աստ , Դասիմ , Պեարսա , Պազա , ա
ւազակն , մարտա որն , Մարգագեմային , Մարիամ
եղիպտացին , Տայաս , Կիպրիանոս , Օգոստինոս ,
Կոստանդիանոս , Տրգաս , և այլն :

Ահկալ գիտնց ալ ըսե . աղեկ ես , էփեյի ա
ւալ կերթում եզեր , ամեա տահա անգին խել
է Ծանրայ կայ . հինգ վեց ասըմ առնելով երկրե
երկինք չի համարիր , աբիշներուն նայիմ՝ որ ա
ւալ գացեր , լուսինը՝ արեգակը՝ ստալները ան
չեր են պայծառ առաքինութիւններով . շատն
ալ սրբայտութիւն հասեր են . անմիջ սէր , ես սէր .
անանկ է նե , խամչին զարնեւ՝ իս առաջ տանիմ .
քերվանը գնաց , ես եսե մնացեր եմ . նպտելու ա
սե չե , քալեմ , սէր է սուրբերուն ըրած բաները .
ես տահա ծրարոյին ծայրն եմ , սրբութեմը նոր

կարգալ սկսայ, կարգացողներուն սըբան անցնելու շատ փուռ հաց պէտք է: Բապղասակ քու վարքդ սուրբերուն վարքին հետ, շատ բան կը սորվես, ու խայրէթի կուգաս:

Է. Եթե՞նէրորդ ստորին է աղօթասիրութիւն. դիչեր ցորեկ ջերմեռանդութեամբ աղօթքի ատեն եւեցընել. Աստուծոյ հետ խօսիլ, ու սուրբերուն միջնորդութիւնը ամբ առնել: Չե՞րէ ինքնաճանաչութեան խանութեն ինջուան աս տեղս գալէդ ետե՛ կը հասկընաս որ գուն քեզի մնալով առաջ երթալիք չունիս, նոյն հոգեղէն մարմինն ես, որ կասր մը ջուր կաթէ վրադ նէ, շամուռ կը կորիս. նոյն հրային բնութիւնն ես՝ որ կայծ մը ցածկելու ըլլայ նէ՛ նորանց պիտի բռնկիս, ու քու սուսդ պիտի էրես. նոյն արականացու գործուածքն ես, որ ինքիրմէ կազատաիս, կը հննաս, կը պատ. ռիս, կը փատիս, հող կը դառնաս. ուստի Աստուծոյ ամենակարող ձառքին կարօտ ես, և սուրբերուն օգնութեանը կարօտութիւն ունիս: Ասոր համար՝ աղօթքի սէր մը ձգէ. ջերմեռանդութիւնդ սալք պահէ, Տամ պատարագ, սըխ սըխ հոգեոր ընել. մասնաւոր նիւթներ գնել ու կատարել. մասնաւոր կերպով բարեխօս բռնել պահապան հրեշտակդ, այս և այն սուրբը, և ամենայն սուրբերը, և մանաւանդ ամենայն սրբոց թագու հին՝ ամենասրբու հի փրամայր Աստուածածինը՝ զմայրն ողորմութեան, որ ամենամաքուր ըլլալով քէզ խաղայ առաջ կը տանի մարբութեան ճամբուն մէջ. և լուսապայծառ աստղ ծովային ըլլալով քէզ լուսասրբութեան ճամբան կը հանէ:

ՅՕԳՈՒԱՆ Բ .

Ճանապարհ լուսաւորութեան .

Մաքրութեան ճամբուն ծայրը՝ լուսաւորութեան սկիզբն է . մանաւանդ թէ կատարեալ մաքրութիւնը՝ բաւական լուսաւորութիւն է . մաքրութիւն ալ կայ՝ որ լուսաւորութենէն չի դատար : Քանզի մաքուր կրսկնք նէ՝ երկու կերպ կիմացուի . մէյժը՝ մաքուր բացասական , որ եղած ազար դուրս կը ձգէ , կը թէմիզնայ , կը սրուի , որ ինչուան հիմա խոսած ճամբանիս է : Մէյժալ՝ մաքուր դրական , որ ըստ ինքեան ազարան չուծի , միշտ թէմիզ է բնութեամբ , անանկ որ՝ կամ ինքիրմէ փայլուն ու լուսաւոր է , ինչպէս պիտուի , կամ սալթ կը մնայ որ առջի մաքրութեանը վրայ ճիշտ մը սրուի՝ որ փայլի ու լուսաւորուի . ինչպէս են մտակնները ու ձեւահիւրները : Իշակ հոգւոյն մաքրութիւնն ալ՝ ինչ կերպ որ մաքուր ըլլայ նէ , լուսաւորութեան ճամբան ճիշտ կուտայ , կը փայլեցընէ , ու կը պայծառացընէ՝ հետեւեալ առաքինութիւններով :

Լուսաւորութեան ճամբուն առջի սաքն է խղճմանքին մաքրութիւնը կամ հանգարտութիւնն խղճի մտայ . անանկ որ՝ չէ թէ միայն մասուլափ մեղքի մը լէքէ չուծենայ , որ խոստովա-

նանքով շուտ մը պէտք է մտքը և հասցա կամար որ
ներքի մեզք մըն ալ շունենայ . ոչ պզտի սուտ
մը խափ , ոչ թեթե բամբասանքի կամ գառազու .
թեան տեղից տայ , և այլն . ըլլայ նէ ալ շուտով
զգջայ , մտքը , ու նիկթ գնէ՝ որ սահաթ մը ա .
առջ խոնարհ խոտաովանանքով խղճմտանքը ա .
զէկ մը սրբէ . և ամեն խիբ ամենայն կարելի հնար
քով ջանայ մեզքին պատճառներէն հեռու կէ .
նալ . որ խղճմտանքը միշտ պիլլատի պէս մտքուր
փայլի , սկիի արծըթի ու ճէվահիրի պէս ճիլալ
պայծառ ըլլայ : Քանի որ զինքը անհանգիստ ան .
հանգարտ տեսնայ նէ , ինքնիրեն ըսէ . ինչ է
տերտոգ . որ կայ նէ , գուն բան մը ունիս սրտից
մէջ . ինչպէս հայ ուտելու ասեն՝ բերանդ որ կը
ճառայ նէ , կիմանաս որ խիճ մը կայ , այսինքն
մանար քար կամ խուտ , թէզով կը հանես կը մտք
բես . ասանկ ալ սիրտդ անհանգարտ է նէ , իմա .
ցիբ որ խիզճ մը կայ . շուտով զատե մտքը , որ
հանգիստ ուտես հոգեոր և մարմնաւոր հացդ ալ :

Բ . Երկրորդ աստիճան է՝ Երկայութիւնն Աստու
ծոյ . աս բանս որ սովորութիւն ընես որը շատ
անգամ մտքդ բերել , ինչպէս՝ կէս սահաթն ան .
գամ , կամ սահաթը անգամ մը , բան մը սկսելու
կամ ընկնալու ասենդ , մէկ կողմանէ միշտ մա
քուր կը մնաս , մէկալ կողմանէ ալ քանի կեր .
թաս կը լուսաւորուիս հոգւով :

Մտքուր կը մնաս , զերէ երբոր մտքդ է ամեն
ասեն թէ Աստուած քովս է , ևս Աստուծոյ առ
ջնն եմ . Աստուծոյ առջը իմ վրաս կը նայի կոր :

Բն չապա ունիս մեզք գործելու . հասարակ մար-
դա առջև անկարգութիւն մը ընել զժար է . մենձ
արգա առջև աւելի զժար . իսկ Թագաւորի առ-
ջև հիշ չի կրնար ըլլալ . հապա Աստուծոյ առջև
Թշուա կարելի է ընել : Աս մտածութիւնս զորս-
տը ըլլալու համար՝ զիր թէ Աստուած քեզի երե-
ւար տեսիլքով մը , կամ Քրիստոս աւրն մեր մարմ-
նաւորապէս ալ Թնշուա է երկինքը՝ նոյն փառօք
քեզի երեւար . նմանապէս սուրբ Աստուածածի-
նը , կամ ուրիշ որ սուրբն որ ըլլայ , Թնշուա կը կե-
նայիր առջևը . յայտնի է թէ հրեշտակի պէս կը
արժեկիր . ուրեմն ներկայութիւնն Աստուծոյ իս-
րանկ մը սպասուրի միտքդ նէ , անանկ մարտը և
սուրբ կը կենաս . Թնշուա կեցեր են հրեշտակնե-
րը և սուրբերը երկինքը արքայութեան մեջ . վասն
իչ Աստուած Թնշուա որ երկինքն , նմանապէս
երկիրս ալ է . հոն երեւելի փառօք , հոս աներևոյթ
Թրօքով , բայց իսկապէս իր ներկայութենով կա-
րգութենով , և գոյացութենով : Ար լուսաւորութի-
ւոյ , զերէ կենդանի հաւատքով զԱստուած քեզի
ժշտ ներկայ կը ճանչնաս՝ աչքով տեսածի պէս , ան
տեն հեաը անոյ՛ը անոյ՛ը ընտանի խոսակցութիւն
կրնա . Թախանձանօք ողորմութիւն կը ինդրես ,
Ես կը ինդրես , կարողութիւն կը ինդրես , շնորհք
կը ինդրես , շնորհակալ կը ըլլաս , և այլ ամեն բա-
րի պատուաներ կը հանես սա մտածութենէս . մա-
նաւանդ սերն Աստուծոյ կը ըլլայ սրտիդ մէջ անշէջ
հազ մը , որով պէտք եզամին շափ կը լուսա-
ւորես :

Վ. Արրորդ ասընն է եզրայրսիրութիւն, զի
բն աստուածսիրութիւնն է որ (զոնն պատկեր
սիրոյն Աստուծոյ) վերի ըսած կերպով սրտից
մէջ գրուինն, կը նայիս որ Աստուծոյ սիրոյն կա
րապը և համկեր ուսկից պիտի ասնեն, բայց եթե
սիրելով Աստուծոյ պատկերը՝ որ զԱստուած չե
անանար՝ որ ազնկ մը կուշա մը ուզածից պես սի
րեսս. եզրորդ սերնն ալ որ Աստուած իր սիրոյն ան
զը խապուչ կընն կոր, տահա ինչ կուզես. ս զի
որ սիրէ զեզրայր իւր, զԱստուած սիրէ, և եթե
ոք ասիցէ, թէ սիրեմ զԱստուած՝ և զեզրայր
իւր ասիցէ, սուտ է,, : Ազրայրսիրութեան փոյ
նախանձու գեմ հերիք խանցանք. հաս անք
կուզեմ որ եզրայրսիրութեան կատարելութիւնը
ձեռք բերելու խայրեմ ընես, որ կըլլայ՝ ամենու
հետ մարգասեր՝ բարեսիրտ՝ անոյշ լեզու՝ անոյշ
սիրտ ըլլալով. հանգարտ և հեզ ըլլալով իխտե
րուն գեմ, բարեբար ասելեաց, անոխակալ և
անյիշատար թշնամեաց, մեծի պզտկի՝ հեմ ազնկ
խտելով, հեմ ազնկութիւն մը ընելու ետեկ իյ
նալով : Ասոր մէջ կը մանայ նաև նախանձայուզու
թիւն հոգւոյ, որ մեկի մը հոգեւոր զեն չլլայ,
ամենու հոգեւոր ըսն ըլլայ, անոր հետն է և
նախանձ փառացն Աստուծոյ փրկութեամբ հոգ
ւոյ :

Վ. Չորրորդ ասընն է՝ արիւթիւն յառաքի
նութեան : կարիճ ըլլալ ամեն բարեգործութեան
մէջ, մանաւանդ հաստատուն ըլլալ շախարհու
թեանց մէջ, երկայնամիտ, համբերող, շարքաշ :

և սրբախ, զոր տրված : Այսինպէս չլինելով զժամարանե-
րու մէջ, երկնիս չլինելով հնազանդութեան մէջ,
չնշտնալ նեղութեան և ազգասուտեան մէջ :
Հասցա Ղաւսուած յաւանդով և ապուստոլեւոյ՛ սու-
մն բանը իրեն զիւրին սեպել վասն սիրոյն Աս-
տուծոյ՛ Ղաւսուածոյ՛ պնակամութեաները : Ինքիբ
զմքը միմի՛ծարել ամենն բանին մէջ Ղաւսուածով,
սրա սալ ինքնիրեն, և յորդորել զմքը որ որե ՚ի
բարին և ՚ի բարեզոյ՛նն :

Ե. Հինգերորդ ապրիլն և՛ փափայք կատարելու-
թեան, որ շէ թէ միայն անկատարութիւն չունե-
նանք, հասցա կատարելութիւն աւելցնենք : Ինչ
զես առուստը ընդզը շարչն անոր համար շեր-
թար որ բան չի կորսնցրնէ սեխ, հասցա վաստակ
ընէ սեխ : Աս պնակամս՛ հոգեւոր ազահութիւն
ըսնեցիք, որ շատ վաստակ ընես որե որ հո-
գեւորապես : որ բանեն որ ըլլայ՛ մէկ շահ մը հո-
նես հոգւոյդ, համբերութեան ազեկը ընես, եզ-
րայրսիրութեան ևն ազեկը սփ ձգես, խնամահու-
թեան խորունկ մտակնը գտնաս, ազնջին պա-
ստական մարգրիտը ճիտդ անցնես, հնազան-
դութեան անգին սղ անկածդ կտիես, և ամե-
նայն շնորհաց ընտիր ընտիր պատուական քարե-
րն գլխոյդ պսակ ընես :

Զ. Անցերորդ ապրիլն և մահացուցութիւն, կամ
մահելութիւն մարտիկոյ կամուոր ապաշխարանք
ներով, որ վերի ըսած կատարելութեան փափա-
քն առաջ կուգայ : ասոր համար կը տեսնանք՛
որ ամենն բարեպաշտ քրիստոնէ՛ որ կատարելու-

Թեան սեր ունի, կամաւոր ազօթքներ և ճգնու-
թիւններ պակաս չընեն, ասկից է՝ որ կրօնաւորք
և կուսանք, որ կատարելու թեան ճամբան երթա-
լու ուխտ ունին, չէ թէ միայն խրատ կատարելու
թեան գիրքը կը կարգան, հապա շատ կերպ կա-
մաւոր ճգնութիւններ ալ կընեն, պազին կանսեով,
պազին ալ հոգևոր հօր խրատով :

Ե. Եօթներորդ ատըմն՝ որ լուսաւորութեան
խանութը կը հասցընէ, է ուզիչ գիտաւորութիւն՝
ամեն բանին մէջ գիտելով միայն զփառս Աստու-
ծոյ . այսինքն չէ թէ միայն սոսկ նիւթ մը գնէլ
ու բերնով ըսել առաւելանց կամ որը մէկ քանի
անգամ՝ եզպեր ըրածի պէս . “ Տէր 'ի փառս քո
կընեմ այսօր ամենայն գործքս ”, հապա՝ ինչպէս
նեա կամ թիւ ֆէնկ նետողը նշան կաննէ ու կը
գիտէ որ ուզած տեղը զարնէ . ասանկ ալ գիտե-
լու է սրտանց՝ որ իրաւցընէ մեր ամեն գործքը
հասնի շիփշխտակ մեր վերջին վախճանին, որ է
Աստուած : Ախ, ո՛ւր գտնամ ասանկ մարուք գի-
տաւորութիւն, ասանկ ստակ ջուր՝ որ մէջը պայ-
ծառ երեցընէ զպատկեր վերջին վախճանին . չը-
լայ պզտորած օտար բանով մը, ինչպէս է անձնա-
սիրութիւն, փառասիրութիւն, բարայասիրու-
թիւն կամ շահասիրութիւն, մարգահաճութիւն
կամ մարդկային նկատմունք, և ստատանայական
կեղծաւորութիւն : Սուրբ մարդուն ծոցէն՝ կըսէ
ռամկաց առակը՝ իտալ կեղայ . մէյմ՝ ալ հասկընաս
որ՝ ջերմեռանդութեան համար չէ եզեր, մէյեր
Ժամեն գողցեր է արծըթէ խաչը . ասանկ ալ շատ

Երգ բարեգործութիւնն մը կը ցուցնէ . ստեա
արիշներն ալ խորութիւն նէ . իր խելոջը զինքը կը
ասնջէ՝ թէ ծուռ է գիտաւորութիւնս . կամ սկիզ
բը . կամ մեջը՝ կամ վերջը մէկ մարդկային նիւթ մը
խառնուած է՝ էն աղէկ բանին ալ : Աւստի Զանա
լու է որ գիտաւորութիւննիս հէ՛մ շխտակ , հէ՛մ
յստակ և սգայժառ ըլլայ . այսինքն միայն փառքն
Աստուծոյ ըլլայ մեր մէկ հատիկ ուղածը և նոյա
սակը . որ է մեր առաջին սկիզբն՝ և վերջին վախ
ճան : Ասանկ որ ըլլայ նէ , շատ լուսաւորութիւն
կառնենք ներսէն , և որէ որ կը մտնենանք լուսա
ւորութեան ճամբուն ծայրը՝ որու հետ կը նոյ
նանայ ճանապարհ միաւորութեան ընդ Աս
տուծոյ :

ՅՕԴՈՒԱՆ Գ .

Ճանապարհ միաւորութեան .

Իբր թէ արքայութեան ճամբան ենք ելեր .
եկանք եկանք Աստուծով մտնեցանք . արքայու
թեան գուռը տեսանք . մէկ քանի աստղ ալ առնե
լու ըլլանք նէ , իսկապէս ներս պիտոր մանանք :
Նա իրաւ որ՝ ով որ իր կենացը մէջ վերի ճամբա
ները կը լմնեցնէ . ու միաւորութեան ճամբան
որ կը կոխէ նէ , ստուգապէս կը մտնենայ արքայ
ութեան գրանը , ու կը սկսի առնել երկնաւոր զը
բախտին ծաղկըներուն անուշահոտութիւնը , որ
ամէն գիաց կը բուրե միաւորութեան ճամբուն

մէջ . արքայութեան շէնքին հոս իրեն կառնէ , և մեռնելու ասան տարակոյս չունի՝ որ արքայութեան գուռը իրեն բաց պիտի գանայ : Ինչու որ՝ Աստուծոյ հետ արգէն մեկ էր սիրաբ . Աստուծոյ բարեկամ էր , չէ թէ միայն ճանչու որ . Ի հարկէ բարեկամը գայ գուռը շայէ նէ՝ անոր չէ ըսել չլլ ըսր . բարեկամ ասանուակը՝ եկող բարեկամին իր գուռը կը բանայ , ուրախ սրտով ալ՝ թող հրամաններս գայ , ու վեր գայ կըսէ : Ո՛վ փափաքելի վե՛ ճակ , ով անպատմելի երջանկութիւն աս ճանապարհիս՝ որ պիտի հասցընէ մեզ ՚ի վերջին երանութիւն . հաւսա մանանք աս ճամբան ու առաջ վազենք :

Յ . Առջի սոյք ասնելը աս ճամբուս մէջ է կատարեալ միարանութիւն ընդ կամայն Աստուծոյ , որ համակերպութիւն կըսուի . Մարութեան և լուսաւորութեան ճամբուն մէջն ալ համակերպութիւն պէտք է , որ կարենայ մեկը համբերութեամբ և ուրիշ առաքինութիւններով շարժիլ . ամեն հոս կատարեալ միարանութիւն պէտք է . անանկ որ ճշմարտութեամբ կարենայ ըսել տերուանական ազօթքին խօսքը . “ եղիցին կամք քո՝ որ պէս յերկինս , և յերկրի ” :

Ներկինքը սուրբերը ուրիշ կամք չունին՝ Աստուծոյ կամքէն գուրս . Աստուծոյ կամքը իրենցն է , իրենց կամքը՝ Աստուծոյ է . աս կերպ ըլլալուն ալ աշխարհքիս վրայ ազօթք ըրէ , ու խայրել ըրէ : Հիւանդ ես եղեր , առողջ ես եղեր , փաթթամ կամ աղքատ , գովելի կամ ասելի մարդկան :

անձրև է եկեր՝ ձուռն է եկեր, ողբ բաց է եղեր, ախարհքս ալ ինչ հով կուզէ՝ թող փչէ. դուն առն ասե՛ն ըսէ, Աստուծոյ կամօքն է ասկեայ, ասկեց ազեկ բան չըլար, ես կամք չունիմ, Աստուծոյ կամօքն խայիլ եմ, անոր կամօքն իս յանձներ եմ. և զի ոչ խնդրեմ զկամս իմ, և չը զկամս իմ ասեղծ ոգիս : Աս բանիս որ քեզ վարժեցընես և կը գանաս նաւահանդիսս մը խաղաղութեան. կըլաս անշարժ և հաստատուն սիւն մը. կըլաս սաճար և բնակարան հոգւոյն Աստուծոյ. և եղի ՚ի խաղաղութեան ասեղի նորս, և կըլաս երջանիկ բնակէս և զերբնայէս. կըլաս կատարեալ փիլիսոփայ և աստուածարան. կըլաս մարդ Աստուծոյ, այր Աստուծոյ՝ աստուածամերձ : Աս կըլծութեանս մէջ քեզ երկար ասե՛ն կըլծես և, զիս ջածեզ եւել սուրբ կըլաս. և կատարելութիւն հարցն սրբոց եղև այս, կատարեալ մարանութիւն ընդ կամօյն Աստուծոյ :

Բ. Արհարդ ասընն է՝ որդիական ընտանութիւն ընդ Աստուծոյ. ուսկեց կեցայ նաև եզբայ բական համարձակութիւն ընդ Քրիստոսի, և ամեթիամ խոսակցութիւն ընդ հոգւոյն սրբոյ՝ իբրև նոր հարան ընդ նոր փեսայի : Ասով կը հասկընաս որ, ասանց մարտեղու ծառայական երկիւղի ՚ի մեզաց և ասանց լուսարուելու որդիական երկիւղի սրբոյն Աստուծոյ, աս միարութիւնս որդիական ընտանութեան չի կրնար ըլլալ. անոք ըլլան և, աս ալ ետե՛ն ինքիբնէ կուգայ : Աս բանիս խաղայութիւն կը գանաս՝ թէ որ զխցածդ նս.

բանց սորվելով սրտանց ըսես այն բանը . « Հայր
մեր՝ որ յերկինս էս » : Արձա կըսես կոր հայր .
Աստուծոյ, որ է հայր որդւոյն Աստուծոյ . ուրեմն
զԱստուած քեզ հայր կը ճանչնաս , և զմիածինն նա
բա քեզ էզբայր . և զհոգին սուրբ փեսայ հո
գւոյդ : Աս ինչ փառք պատիւ է քեզի . աս ինչ
մենծ բան է . աս ինչ մենծութիւն է . ալ ուսկից
կը վախնաս , ինչ բանի կը կարօտիս . ինչ տերս
ուսեկնաս նէ , որդիական ընտանութեանք Աստու
ծոյ առջև զիր . ալ գուն մի հոգար . « զամենայն
հոգս ձեր ընկեցէք ՚ի նա , զի նա է՝ որ հոգայ
վասն ձեր » : Միայն գուն նայե որ հարազատ որ
դիութիւն ընես . « եթէ հայր եմ , ուր է պատիւն
իմ » . քրքայ թէ խորթ որդի ըլլաս : Աս մտածու
թեանս մէջ տալմիշ եզիր , տես ինչ խորհուրդնե
բա խորը կը հասնիս : Իսկ գործքով անանկ կը
չարթիս՝ որ ամեն սահամ Աստուծոյ ներկայու
թեան առջև կուսեկնաս յարդ և պատկասածք .
սիրտդ կը փառաւորուի . Աստուծով կը պարծե
նաս , թէ ասանկ հայր ունիմ . սիրտդ ալ կը ծիայ .
ուրախութենեզ ինչ ընելզ չես գիտնար . կորհ
նես , կը փառարանես , կը մեծացուցանես , և կը
ցնծաս յԱստուած . զոր ևս չեմ կրնար սորվեցը
նել . սուրբ Աստուածամիներ քեզ սորվեցընէ , որ
իրեն սրտն բխածը գուն ալ կարեկնաս բխել .
« մեծացուցէ անձն իմ զտեր և , ցնծացէ հոգի
իմ յԱստուած փրկիչ իմ » . և այլն :

Գ . Երբորդ ատումն է բոլորական նուիրումն
անձին . որ չէ թէ միայն ըսես , « զքոյս ՚ի քոյոցս

քեզ մատուցանեմ 33 . կամ « զանձն իմ եղից 'ի վերայ քո 33 . հապա սրտով քան թէ բերնով անգաղար վկայես . « տէր , ես քո եմ . քո եմ ես , և կեցո զիս . ոչինչ ունիմ , և ոչ զանձն իմ ունիմ , ես կանոք իմովք պատարագս մատուցի զիս և մատուցից . զանձն իմ բոլոր քեզ ընծայեցի և ընծայեմ . նախրեցի և նախրեմ . ոչ իրբև զոհ , հապա իրբև սղջակեզ . տէր արա՛ ընդ իս՝ զինչ և կամիս . տէր զինչ կամիս առնել ընդ իս . տէր զինչ կամիս՝ զի արարից ես . պատրաստ է սիրտ իմ առ քեզ Աստուած , պատրաստ է սիրտ իմ . անձն իմ 'ի ձեռս քո է յամենայն ժամ 33 : Ասոնք խոսքով ըսելը առնոյ՛ է՛ զիսեմ . գործքով ընելը նայիմ :

Գ . Չորրորդ ասորն է կերպարանակցութիւն փրկչին . խաչելեալ ըլլաւ աշխարհքի , և աշխարհ քեզի . շիջուս 'ի խաչն , հապա խաչի վերայ մեռնիս . թաղուիս Յիսուսի հեա , աշխարհք քեզ մոռնայ , դուն աշխարհքը , այսինքն անանկ բոլորովն թեպէ՛մ ըլլաւ Աստուծոյ՝ որ բոլորովն քեզնէ դուրս ելլաւ , քեզ մոռնաւ . միայն թէ զանաս քու ստեղծողդ և փրկիչդ , և նմանիս իրեն հեմ հաս՝ հեմ հան . « զի եթէ կերպարանակից մահու նորա լինիցիսք , այլ և յարութեան նորա լինիցիսք 33 : Ա՛վ երջանիկ խաչ , ո՛վ երջանիկ մահ , ո՛վ երջանիկ յարութիւն : Յիսուսի նման աղքատ , հեզ և խոնարհ ապրիլ նայե . անոր պէս հնազանդ ըլլալու հեանէ , « մահու չափ և մահու խաչ 33 . այս է կատարեալ նշան՝ կատարեալ սիրոյն Աստուծոյ , որ ընդ Քրիստոսի յԱստուած կեաւ և յԱս .

տաւած մեռանիս . վասն Աստուծոյ յողնիս . յԱստուած հանգչիս , յԱստուած հողի առնես .
« Ետվաւ կեաս , շարժիս , և ես . զի որք հողւոյն Աստուծոյ վարին , նորա են որդիք Աստուծոյ , »
Յիշէ և աղօթէ անդադար , որ քու վրայ ալ կատարուի այն բանը . « զի զորս յառաջագոյն սիրեաց , յառաջագոյն և հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյն իւրոյ , » :

Ե . Հինգերորդ սարմն է՝ հողի աղօթից և արտասուաց . շնորհք մը՝ որ տուողք և առնողք միայն գիտէ . գիշեր ցորեկ հառաչել . ան ընել , անիշար ընել սրտանց , որ կըսուի հեծութիւն անմը . ռունչ , թախանձանք , թառանչանք . կարտա և սէր Աստուծոյ , փափաք ակտութեան նորա . սուգ առնուլ՝ չէ թէ իր մեղքին համար (որ մաքրութեան ճամբուն գործն է , և ոչ աշխարհքին մեղքին համար՝ որ լուսաւորութեան ճամբուն գործն է) , հապա աշխարհքիս վրայ երկար ասեն խորհարարութիւն քաշելուն համար . « Երբ եկից երեւցայց երեսացդ Աստուծոյ , վայ ինձ , զի ընդ երկար եղև պանդխտութիւն իմ , » և այլն :

Զ . Վեցերորդ սարմն է՝ բարեկամութիւն ընդ Աստուծոյ . նման Արրահամու հօրն հաւատոյ՝ կենդանի հաւատքով , յուսով և սիրով . նման Մովսէսի ծառային Աստուծոյ՝ որ երես աս երես Աստուծոյ հետ կը խօսակցէր հաւատարիմ և ընտանի բարեկամի պէս . աս աստիճանն որ հասնիս , Աստուծոյ հետ սանքի թէքլիֆսիզ կը նստիս կելաս . չէ թէ միայն սէրը կը վայլես ,

այլ և կը վայելցընեն . սրատրտատ կըլլաս՝ ամեն
սահաթ Աստուծոյ սիրոյն համար քու կեանքդ
զնեւ . արիւն թափել . մեռնիլ . մարտիրոս
լես կրնար ըլլալ նե . ամեն բանին մէջ մար-
տիրոսութեան սիրով կաշխատիս . “ Ասան քո մե-
ռանիմք զօրհանապազ . համարեցաք որպէս զոչ
խար ՚ի զենուսն ” : “ Մեծ ևս քան զայս սէր ոչ
ոք ունի . եթէ զանձն իւր զիցէ ՚ի վերայ բարե-
կամի ” :

Ե . Եթեմերորդ ատըմն է՝ միանալ ընդ Աստու-
ծոյ , որ է ծայր միաւորութեան . ոչ հանգիստ
ճանչնալ , ոչ նեղութիւն , ոչ զժտիք , ոչ արքայ-
ութիւն հոգը ըլլալ , միայն թէ չբաժնուի իր սի-
րականէն . որ է մեկ հասիկ իր սրտին կեօղ թա-
լին . սրտովը զանիկակ գտնալ , գրկել , փաթ-
թուիլ . չթողուլ . հալիլ մաշիլ անոր սիրովը , որ
կրուի գրկախառնութիւն , սգեխառնութիւն ,
նուազումն և թալկացումն . չէ թէ պատկեր ար-
քայութեան , հապա բուն իսկ արքայութիւն .
ասանկ բան ալ կըլլայ մի ըսես . ինզրե որ ըլլայ .
ան ասեն կը հասկընաս Քրիստոսի ըսածը՝ ինչ
ըսել է . “ Արքայութիւնն Աստուծոյ ՚ի ներքս
՚ի ձեզ է ” : Ա՛նն , եղիցի եղիցի :

ԳԼՈՒԽ ԺԷ

Կրքոսրիւն մշտնջենասոր :

Յ . Կրթութիւն հոգևոր՝ որ խրատ ալ կըսուի . կը նշանակէ հոգւոյն թերպիէ ըլլալը աստուած . պաշտութեան կողմանէ , և ազկէ թալիմ սորվիլը՝ որ կարենայ աշխարհքի , մարմնոյ ու սատանայի դէմ գնել ու յաղթել Աստուծով , և համնիլ երկնային պսակին ու յաւիտենական վարձքին : Ասանկ է նէ , սակից հարկաւոր բան չիկայ մեզի աս աշխարհքիս վրայ . ասոր համար ըսաց առաքեալը . “ Մարմնոյ կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է . իսկ աստուած պաշտութիւն առ ամենայն ինչ օգտակար է ” , ուստի գարձեալ կը պատուիրէ . “ կրթեա զանձն քո յաստուած պաշտութիւն ” :

Մարմնաւոր վաստակ չիրնար ըսող առանց աշխատանքի , առանց իր բանը գիտնալու , նիզամ գնելու , տէֆտեր բռնելու : Աչ մարիֆէթ կը սորվուի , և ոչ շահաւոր բան մը կըլլայ՝ առանց թերպիէ ըլլալու , կամ ընկելքը թալիմ չբած : Հիչ տեսնը ևս աշխերա մը՝ որ առանց քերական և հեգերեն սորվելու՝ գիրք կարդալ գիտնայ . առանց խալէմ բռնել սորվելու՝ վարպետ գիր գրէ . ասեղ բռնել չցիտնայ , ու բարակ բան բանի , կամ ազկէ կար մը կարէ , չեքիճ՝ ձառքը շառամ՝

խախտածի, խառնուածի, ու ճեղատիւրծի ընդ :
Երբ որ հեռ ելումուտ չգրած, բանի մէջ չմտած,
պէկ պաշտօնիկանութիւն ընէ, թափ թիւ ֆեմնի
չտեսած, թուր խաղաղնէլ մի հեծնալ զխոր-
լած, ճեմնի մանայ ու յաղթէ՝ վարձք առնէ, ասոր
նման ամենայն բան՝ կրթութիւն կուզէ :

Բ. Հասարակ դուռն որ կուզես արքայութիւն եր-
թալ հիշ կը մտածաս թէ աս ճամբուն բաները սոր-
լէր ես. վերի գրած իրեք ճամբուն՝ մ. բ տեղը օտք
խփեր, մ. բ հասեր ես՝ մ. բ շէս հասեր. եօտաս՝
ասհա ճամբոյ ալ ելած շէս, ճամբէ դուրս կը
բաշէս : Աստուծոյ հեռ առուտուրդ ի՞նչպէս է .
ինչ կը վատաղիկս կոր որե որ, եօտաս միշտ կոր-
զնչնէլու հեռ ես. հիշ հոգւոյդ տէֆտերը կը
բննէս, որ ջրոյ թէ միւհիւզ ելաս, մարմնդ
թերպիէ եզամ է մի՛ հոգւոյդ հնազանդելու . հո-
րիդ թերպիէ եզամ է մի՛ Աստուծոյ հնազանդե-
լու : Չէ . հասարակ որ աւուր կը սպասես : Ատեն
չանամ նէ, պիտոր ընեմ ըսես նէ, “ ասհա Ժա-
հմակ ընդունեցի, ասհա որ փրկութեան ” :

Այսոր ջննողը՝ վաղն ալ ջններ, աս տարի ջ-
նողը գալ տարի ալ ջններ, աս մեծ պաքը անջը-
նեմ տէ, գալ մեծ պաքն խելքս գլուխս Ժողովմ՝
ըսես նէ, գունքիզ կը խաբես . մէյմը որ՝ աս սիր-
ող ունենալէդ ետե՛ ինձ մէն գիտցիր որ հիշ ընէ-
լիք շունիս . զերէ Աստուծոյ շնորհքը ոտից ասկ
խաանես կոր . ետքը անշնորհք կը Մասս կը կոր-
ուիս . մէյմալ որ՝ պէլքիմ ողջ Մապիք շունիս .
անկիրթ Մապամ՝ անգիտի աշխարհք կերթաս :

Հասցա որ մի կարեր . ասորուանը վաղը մի ձգեր ,
այսորուընէ սկըսէ ամէկն որ բանէ քու բանդ որ
որ որ Աստուած քեզ կանչելու ըլլայ նէ , որս
բասա դանուխ :

Գ . Ի՞նչ է ընելիքս՝ ըսես նէ , Հաս բան չէ .
“ Ծանիր զքեզ ” , ըսա առանի նախնեաց . բու
վանդակ կրթութիւնը՝ ինքիք զինքը ճանչնալն է .
որ սետոր առջի տարն է մարբութեան ճամբուն .
անկից ետե դուն քեզ կը խրատես , թէ “ Ծանիր
զԱստուած քս ” որ է սկիզբն լուսաւորութեան ,
և հիմն սասն պատուիրանաց . ան ասնն քեզ կը
խոնարհեցընես , զԱստուած կը բարձրացընես . և
Աստուած ալ քեզ կը բարձրացընէ անսարակոյս
մինչև յերկինս յաթոս խր , որ է ծայր միաւորու
թեան :

Աս գիւրին բանս մարդիկ կը դժուարացընեն ի
րենց շարութենովը , որ չեն ուզեր զԱստուած
պաշտել , հասցա զանձինս : Ասոր համար պէտք է
որ՝ երբեմն երբեմն , պարէ տարին անգամ քանի
մի որ զիրենք ժողովն , իրենք իրենց դան՝ ըրածնին
քրածնին խմանան , ու իրենց հոգւոյն սէլամեթը
նային . և սա տարեկան կրթութենէն ՚ի զսա
(կամ դոնէ անոր սեղը) պէտպէս որսասորական
մասածութենով կրթեն զիրենք . որով ա ամենայն
դժուարիքն և զիջին ՚ի գիւրինս , և առաջադքն ՚ի
հարթ ճանապարհս ” :

Այսպիսի մասածութեանց գլխաւոր նիւթերը
ասոնք են՝ որ առանձին տեսարակով քեզի առա
ջուց սորվեցուցի . այսինքն են՝ Բաբէ Խոչհոչոյն :

դ արուսեր մէկ ամսուան վրայ . անոնցմէ որք մէկ բարի խորհուրդ մը կարգաս , ու ետեւ իշնաս կարգացած գ կատարել նէ , կըլլաս միշտ 'ի կրթութեան , և կը գտուիս միշտ կրթեալ և սրասրասս հոգեով . որ համարձակ կրնաս ըսել Ատուածով . « սրասրասեցայ , և ոչ խռովեցայ » :

Դ . Բայց թէ անոնք կարճ ըլլան նէ քեզի , ու քու տէրաբոց կատարեալ տէրման շին երկնար նէ , կարգաս առ դիրքս՝ որու անուծը գրինք 'Ինչ կ'ընոյ : որ մէյմէկ գլուխ , կամ կիրակուց կիրակի՝ գլուխ մը՝ քարոզի նիւթով . և այսպէս կըլլայ քեզի բաւական գործիք կրթութեան , բարի խորհուրդք՝ մասձական , գեղ կենացը՝ քարոզ . զերեւ կըրթութիւնը կը բազկանայ 'ի մասձականէ և 'ի քարոզէ՝ ազօրքի և լուսութեան հետ :

Բայց հանգիստ մըն ալ պէտք է կրթութեան մը ըսես նէ . զուարճալի և զբոսալի կրթարանը մտիք , որ է 'Ինչպէս լինան լուսնի Մընոյ՝ գրարան կամ աշխարհարան . մի վախճար՝ թէ մէջը մահ . դատաստան , գժոխք կայ . դուն արքայութիւնը մտիք :

Ս . Անոնցմէ 'ի զսո՝ որ դիրքն որ քու սիրտք կը շարժէ , և քեզ առաքինութեան ճամբուն մէջ առաջ կը տանի նէ , ձառքէ մի ձգեր . մանաւանդ՝ Թովմա Գեմրային՝ խրատական , և Սրբոց վարք . ու հարանց վարք՝ գործնական : Գլուխ ամենայնի՝ սուրբ դիրքը , աւելի նոր կտակարանը : Իսկ սաղ մտք ըլլայ քեզի՝ գլուխ ազօրքադրեան . և աւելոր հետ զանազան ազօրք և ազօրմանատոյց դը-

բեանք սուրբ վարդապետաց . որոնց մէջք՝ հայե-
րէն Նարեկ . և լատիններէն Օգոստինոսի Առաջա-
խառնիւնը կըլլան քեզի նիւթ վառելոյ՝ ի սրտի
քում զբոց սիրոյն Աստուծոյ : Օրինակի համար՝
կուզէի կարճապատ քաղուած մը ընել քեզի , որ
սրիս սրիս բանեցընես ազօթքիդ մէջ՝ իրեք ճամբու
կառարելութեան յարմար : Բայց որովհետեւ ա-
նանկ հարկաւոր ազօթագիրք մը զատ պետք է
մեզքդ ունենալ (ինչպէս որ պատրաստեր եմ
Աստուծով) , գու՛ն ազօթք ըրէ որ ան ալ ասե-
նով աքի մզես . հիմակուց հիմա մեզքդ եզածին
խցմեթը գիտցիր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Թ Ժ Ը

Վերջին , մանաւանդ թէ ստալին կառարելալ
դեղ կենաց՝ սուրբ Աստուածամտին .

Յ . Աստուածամտնայ գու՛նը հասայ նե , ուրա-
խութենէն թարզ մը եղայ , ու մտքե շանցնելու
բան մը եկաւ մտքս : Մտքով իսկոյն ըսի՝ թէ ես
ինչո՛ւ առաջ չեկայ հոս , ու պոչ անդ այնչափ ու-
րիչ անզուանք քալեցի . այսինքն ինչուան հիմա
Ժու՛ն եկայ հին և նոր բժշկարանները ամեն բժշչ
կապեմներու ու հիմակուան վարպետ բժիշկնե-
րու գու՛նը շալեցի , գեզածախ չիթողուցի՝ ինչ
գեղ կը ծախուի չի ծախուիր՝ հարցուցի իմացայ .
ինչ շահ՝ որ ուզած բժիշկս ու գեղս չկրցայ գըս .

նալ . այսինքն ոչ մեռել կենդանացնող բժիշկ
կայ , ոչ մահը մեռցնող գեղ կայ . ոչ բժիշկնե-
րը կրնան կոր մահը արդիւիւել , և ոչ գեղ անմահու-
թեան մը կայ , որ մարգս չի մեռնի , ապրի . այն-
չափ որ բժիշկներն ալ յոյսերնին կարելով հիւան-
դե մը՝ կարի խօսք առ կրսնն կոր . մենք ալ մահկա-
նացու մարդիկ ենք , Աստուած շնք որ կեանքը մա-
հը ձառուրծնիս ըլլայ . միայն Աստուած կրնայ ը-
սել . “ ևս սարանանեմ և ես կեցուցանեմ . հար-
կանեմ , և բժշկեմ . և ոչ որ իցե՛ որ հանիցե ՚ի մե-
աց իմոց ¹ 33 :

Անակ է նէ՛ ևս առաւել հոգեոր հիւանդու-
թեան ու մահուան բժիշկն ալ գեղն ալ միայն
Աստուած է . հաւսա առ Աստուած գիմենք , եղ
բարք , բոլոր սրտանց . որ ամենակարող ըլլալով
մը ամենն ակրափն ակրման կրնայ ըլլալ , և ան-
կարատ ըլլալով մեզնէ ակնկալութիւն մը չունի-
ուտի չի կրնար ըսել ազատը՝ թէ ստակ չունիմ
որ հէքիմ կանչեմ , եղա գնեմ : Եւ նոյն ինքն եր-
կու որ բժիշկն՝ ըլլալով միանգամայն և ամենուան
Թագաւոր , կամ դատաւոր կենդանեաց և մեռե-
լոց , ձառքէն բան չի խալքտիր , մեր ամենն բանը
կըլլանցընէ ՚ի կեանս և ՚ի մահու . ինչպէս որ պէտք
է : Այնչափ որ՝ այն բանն ալ որ ժողովրդեան
բերանը կը պարտի ընդդէմ բժշկաց և դատաւո-
րաց , թէ Աստուած մարդը հէքիմին և հաքիմին
ձառքը չիմասնէ , պիտի ազէկ մեկնենք , ու ըսենք

Մառիթ մարգարէին հետ . և բայց արդ անկայց ՚ի
ձեռս տեառն , զի բազում են գթութիւնք նորա
յոյժ , և մի անկայց ՚ի ձեռս մարգոյ¹ , 33 . որ է ը-
սել . Աստուած տայ որ՝ Աստուծոյ ձեռքը իյնամ ,
որ միանգամայն հաքիմ է և հէքիմ : Ալ ի՞նչ կու-
զենք աւելի :

Բ . Բայց քանզի մեր սիրան ալ հիւանդ է , այն-
չափ տկար որ՝ Աստուծոյ հաքիմութիւնը յիշե-
լով կը վախնանք . ու հէքիմութենէ ալ ետ կը
քաշուինք , ասոր համար իմ մտքս ընկած խոր-
հուրդը՝ քեզ ալ խրատ կուտամ ո՛վ սիրելի ինձի
պէս տկար . ելլանք Աստուծոյ մօրը երթանք , որ
է զարմանալի ու մէկ հասիկ թագուհի մը երկնի
և երկրի , և իր միածինը իրեն ապստրեր է որ ալ
մէն խեղճին խեղճութեանը հասնի . ուտաի իր ա-
տուածորդւոյն հաքիմութեան պաշտօնը շքանե-
ցըներ , միայն հէքիմութեան գործքը կրնէ ամեն
կերպ գթասիրութեամբ . անանկ որ հէմ բժիշկ
է , հէմ գեղ . և զբութեամբ միածնին՝ ամենա-
բժիշկ և ամենագեղ . կուզեմ ըսել , կատարեալ
գեղ կենաց :

Կուզեն խմանալ թէ ի՞նչպէս սուրբ Աստուածա-
ծինն մէկ հասիկ գեղ կենաց տուած է մեզ Աս-
տուծմէ . հասկըցիր նախ այն բանն որ կրսէ սուրբն
Գրիգոր Նարեկացին՝ Նրդերգոցի մեկնութեան
յառաջարանին մէջ . Ադամ և յեա ուսելոյն ՚ի
33 պտղոյն (մահաբեր ծառոյն) , գիտաց մարգա-

33 Բեռութեամբ զփրկութիւնն մեր, զոր՛ի մեռն կեող
34 եր լինելոց, այսինքն ՚ի մեռն սուրբ Աստուա-
35 ծածնին, զամն որոյ և կեանս կոչեաց զկինն .
36 ապա թէ ոչ այդպէս, զհարգ կոչէր զնա կեանս,
37 որ ամենայն ծննդոց Ազատայ մահու պատճառն
38 եզն 33 : Աւստի շարականն ալ կըսէ առ սուրբ
կոյսն . « Ա՛՛վ գերահարաշ ծաղիկ բուրեալ յԱզե-
39 մայ հոգ անհատն ծննդոցս Աւայի, յորմէ
40 սփռեցաւ մահ ընդ տիեզերս 33 :

Մէյմալ հասկըցիր թէ ո՞վ է սուրբ Աստուա-
ծածինն . մայր Աստուծոյ չէ մի . ուրեմն ինչպէս
Աստուած ամենակարող է ինքիբմէ, Աստուծոյ
մայրն ալ ամեն բանի կարող է իր զորաւոր միջ-
նորդութեամբը . ուստի կըսէ առ նա՝ Արեկացին
՚ի բան ազոթից ԻԶ . « Ի ու զորաւոր փրկանակ
կենաց՝ իսկուհի երկնի 33 : Հիշ կարեւր է որ իր իս-
քը պոչ ելլոյ իր միածնին առջևը . քան լիցի . բա-
նը ան է որ միջնորդութիւն ընէ . առ եղածին
պէս՝ ըսածը հեղպէթ պիտի ըլլայ : Գիտես երբ
կը միջնորդէ . երբոր մենք ճանչնանք մեր կար-
տութիւնը, մեր հիւանդութիւնը, ու ճշմարիտ
որտանց իրեն սաքը գիմենք . չէ նէ, մենք որ չենք
ուզեր առողջանալ նէ, ինքն ալ չի միջնորդեր .
զերէ ինչպէս ըսէ Աստուծոյ, թէ սա հիւանդնե-
լը բժշկէ՝ որ չեն ուզեր բժշկուիլ :

Ան ալ հասկըցիր, թէ ինչո՞ւ աստուածածին
եղաւ կոյսն Մարիամ, այսինքն ինչո՞ւ մայր Աստու-
ծոյ ընտրուեցաւ ու եղաւ, ասոր համար չէ մի
որ իրմէն ծնանի բուն կեանքն, ու կենդանացընէ

մեզ՝ որ մեզ քով մեռած էինք . ծնանի կըսեմ երկ
նասոր բժիշկը՝ որ մեր ամեն հիւանդութիւնը
բժշկէ . անանկ է նէ՛ ինքն սուրբ կոյսն ալ եղաւ
գործքով, չէ թէ խտրով, մայր կենաց, ծառ կե-
նաց, սուսնկ անմահութեան, մայր փրկութեան,
ճեղք մէկ հասիկ բժշկի . ուստի և իր միածնին
հեա՛ պատճառ մեր փրկութեան և առողջու-
թեան : Էյ, գուն որ սասնկ ճանչցեր ես զինքը
նէ, ինչպէս չես գիտեր առ նա անգաղար . որ ա-
ռողջ ալ ես նէ՛ հոգւով, միշտ առողջութեան մը
պահէ քեզ նախապահող գեղերով շնորհաց և
առաջինութեան : Բայց ես գիտեմ որ գուն հի-
ւանդ ես . երեսեգ կը տեսնուի՛ այսինքն վարձու-
քէ՞՞ որ աղէկ չես . պէկքիմ գուն որ ներսդ տահա
աղէկ կը հասկընաս, կը վարձես ալ, թէ մեռած
ըլլաս հոգւով ի մահու շափ մեզս, ուրեմն ինչպէս
չես գիտեր առ սուրբ Աստուածածինն որ քեզ ա-
ռողջարար և կենարար դեզով գործունեայ շնոր-
հաց կենդանացընէ ու առողջացընէ . ինչպէս որ
կարող է և կամեցող . կը մնայ բանը քու կողմանէ՞
որ ուզենաս քու աղէկութիւնդ, և ինզրես հա-
ւաստով անանկ գթամ մերմեն՝ որ է բոլորովն
մայր գթութեան և ողորմութեան :

Ետք համար՝ հասկըցիր կն ետքը, թէ որչափ
չաս մեղաւորք՝ խեղապէս մեռեալք մեզք, ան-
զեղքներ ու յուսահասաներ ալ, Աստուծոյ շնորհ-
քով և բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնի
իրենք իրենց եկան . զըջացան ու ապաշխարեցին,
և այնպէս կենդանացան հոգւով հրաշափ դեզով

ընթացումը ութեան սուրբ Աստուածածնի . ու
գժտիչին գուռը մտնեցամ իրեն՝ արքայութեան
արժանի եղան . կան որ մեծամեծ սուրբ աշխարհ
գահելով իրենց մասնաւոր ընթացումը ինչ
աւ սուրբ Աստուածածինն : կարգաւ հրաշից գեր-
բը . որ կը տեսնաս ամեն պատկեր մեզուորաց
գարձը Աստուածածնայ ձառքով . ու քու վրայ
գարձուր ամեն սրինակը՝ որ կը լսես ի պատեա-
թեանց . զերե գուն ալ ինծի պէս մեզուորին
ձին ես : Աւ իրաւ որ ամենքս մեզուոր ենք , գի-
տենք . այսինքն կամ մեծամեծ և կամ հիւանդ հոգ-
ւով . որ կարգէ գուրս գեղի կարտա ենք . արդ եր-
բոր ունինք ասանկ զորաւոր և մէկ հասիկ գեղ
կենաց սուրբ Աստուածածինը . ինչ կեցեր ենք .
որ աւոր կը սպասենք անոր աստիճանելու՝ որ որ
մը առաջ կեանքերնիս ալ առողջութիւննիս ալ
գանանք : Բայց մեր հպարտութիւնն է՝ որ մեզ
կը կարգընէ . մեզ հիւանդի տեղ չենք ուզեր գնել .
և մեր անհոգութիւնն է՝ որ չենք ուզեր մէյմը մեր
հալը նայել . ուրիշի պակասութիւնը կը քննենք . մեզ
երեսի վրայ ենք ձգեր . չէ նէ՝ իմանալուն պէս
մեր ողորմելութիւնը՝ մեկենիմէկ Աստուածածնայ
փելը կը փակչեինք . որ մեզի ողորմի՝ ճար մը ընէ .
ինչպէս որ սովորութիւն կը սուրբերուն՝ որ իս-
նարհ են : ու խայրեթի իրենց հոգւոյն վրայ :

Գ . Տես ինչպէս հրեշտակն ի մարտի Նարեկա-
ցին , քու կողմանեզ՝ հիւանդ , ցաւագար , Ըսի-
Ըսիսամ . ու մահուն գուռը հասամ զինքը մեացը-
նելով ասանկ կազազակէ հաւասարով առ տիրա-

մայրն . և Ազաշեմ զքեզ սուրբ Աստուածածին . . .
27 արասցես սան ինձ բերկրութեան զօրն իմ տաղ .
27 նապի՝ ողջացուցիչ երկանցն Յւայի . . . ձեռն
27 սուր անկեւոյս տաճար երկնային . փառաւարեա
27 շորգիդ քո ՚ի քեզ՝ աստուածօրէն ինձ հրաշա .
27 դօրձել քաւութիւն և ողորմութիւն . բարձրաս .
27 ջի պատիւ քո ինն , և ջուցցի փրկութիւն իմ
27 քե . և թէ զիս գացես արամայր , թէ ինձ ողոր .
27 մեցիս սրբուհի թէ զմասնեալս մահու
27 փրկեսցես կենդանի լոյս . թէ զլաւեացս ձայն
27 հասցես բերկրութիւն , թէ զխորտակեալս կազ
27 դուրեսցես զեզ կենաց . . . Ահա կաթիլ մի կա
27 թին քումդ կուտութեան յանձն իմ անձրեկալ՝
27 կենաց ինձ զօրէ , մայրդ բարձրելոյ տեսան Յի .
27 սուսի արարչին երկնի և բնաւին երկրի , և
27 այլն 27 (Ի Բ՝ 2) :

Աս կերպով խոսէ դուն ալ սուրբ Աստուածած
նայ հեա՝ նոյն աղթօքը ընկելով . և դարձեալ ազ
թեւով պազատէ ամենասուրբ կուսին՝ նոյն Նա
րեկացիին սուրբ բերնովը . “ Այլ բեկեալ սրտի՝
27 մատանց տասանմամբ՝ յոյս առեալ դարձի .
27 զցեմս ՚ի յերկիր եղեալ պազատիմ մօրդ Յիսու
27 սի . բարեխոսեա՛ մաղթեա՛ քաւութիւն ինձ մե
27 զաւորիս՝ դու շրտաւոր փրկանակ կենաց իսկու
27 հի երկնի . քեզ օրհնութիւնք ձայնից , և բուր
27 մունք ինկոյ ՚ի յերկրի , և անուշից իւզոց մա
27 տուցումն յամենայնի 27 (Բ՝ ԻԶ) :

Ասոնց հեա սերտէ ու բանեցուք առ բաներս
ալ ՚ի գանձարանէն և ՚ի տաղարանէն . “ Գանձ ա

29 Լապահան սուրբ կոյս, սրովքե հողեղեն և լոյս,
30 կենաց ապաւեն և յոյս, մայր Մանուէլի սուրբ
31 կոյս: Ծառ՝ զու կենսաախթ պտղոյն, անկեալ
32 ՚ի բնութիւն մարդոյն, կեանք մահացելոյ նախ-
33 նոյն, մայր Մանուէլի սուրբ կոյս: Հուրն Աս-
34 տուած ՚ի քեզ վառեալ, յարգանդ քո մարտի
35 բուրվառ: Հոռ անմահութեան բուրեալ, մայր
36 Մանուէլի սուրբ կոյս: Ազամ մեր նախնին՝ և
37 որդիք նորին՝ քեզ եմք ՚ի յանձին: Յաւ նոցա
38 որսին՝ խոցմամբ բանասարկոյն՝ քե փարասես,
39 քին. գոչեմք լուսոյն՝ մեք ողորմագին՝ առ քեզ
40 մայր բանին: Սուրբ կոյս փրամայր . . . անձն
41 իմ ցաւագար, զու բուժել յարմար, լեր գեղ
42 ծածկարար:

33 Յոյս և ապաւեն՝ Նեղեցոցս յախան, Ընչեւ
34 Ղհողմի քո Մարիամ, Ողջացո՛ւ ասան:

35 Չքնաղ որիորդ Պսակ մարտազարդ, Ջուր զո
36 վացուցել Մարիամ, Ռեաին քաղցրածոր: Սի-
37 բամարդ բարի, Վարսգ մարգարտալի, Տաս-
38 բակ աննչալի Մարիամ, Բասգուն գեղ վերի:

39 Միջնորդ հաշտութեան մօր մեղուցելոյն, գա-
40 ւազան յուսոյ հօր գլորելոյն, կասկ անջինջ
41 արձան սրհնութեան հօր Աստուծոյ առ իւր ա-
42 բարածս: Եհա հայցեմք ՚ի քեն մայր կենաց,
43 զմերս ընծայեալ աղերս մաղթանաց, աղաչեմք:»

Հարականին բաներն ալ սրտանց ըսէ առ սուրբ
Աստուածածինն պաղատելով. «Դու լուծիչ եր-
33 կանց, բարձող անիծից, զուսն երկնից, և ճա-
34 նապարհ արքայութեան, Քիջնորդ Աստուծոյ

33 և մարդկան, բարեխօս միշտ աշխարհի . սգնա
33 կան և շնորհ աշխարհի . փրկութեան մայր,
33 մայր կենդանութեան . մայր հաստատութեան
33 մարդկան . յոյս մեր և ապաւեն . խորիստ յու
33 սոյ հաստատութեան, գրաւական կենաց մարդ
33 կան : Առ քեզ ապաւինիմք ամենասրբուհի,
33 գերազայն և հրաշալի, և բաշխող բարութեանց,
33 ազրիւր ևս ծարաւեաց և հանգիստ աշխատե
33 լոց, և եղեր վերընկալ ստուածային բանին 33 :

Դ . Կուչես նէ, քեզի աշխարհարառ խօսքերով
աղօթք մըն ալ գրեմ, որ սիրող բանաս սուրբ
Աստուածածնայ առջև, ու ամեն հոգեօր տեր
տիգ տերման գանաս .

“ Ո՛վ ամենասուրբ տիրամայր կոյս Աստուածա
ծին՝ մայր ողորմութեան, կաղաչեմ օրգիական հա
մարձակութեամբ, մէյնընայլ մայրական և գթած
աչքք ինձի պէս ողորմելի ու խղճալի հիւանդի
վրայ որ քանի կերթամ՝ մահուան գուռը կը մտե
նամ կոր մեղքով . ջրաց թէ արգէն մեռած ալ
ըլլամ հոգւով : Գուն աւելի գիտես իմ ցաւս,
ու աւելի կը ցաւես իմ վրաս, քան թէ ես՝ որ
ցաւին տերն եմ, ու հիւանդութեանս ծանարու
թիւնը չեմ իմանար . անոր համար իմ երկնաւոր
բժիշկս քու միածինդ սրտանց չեմ փնտսեր . ա
նոր համար քու սոքոջ չեմ գար՝ որ մեկ հասփկ
գեղ կենաց կրնաս ըլլալ ինձի :

33 Ներք կաղաչեմ իմ ինչուան հիմա ըրած ան
հոգութեանս, և գուն տուր ինձ էն առաջ գեղ
մը իս արթնցընելու ՚ի մահարեք քնոյ սա հիւան .

գութեան : Կտակէն գուն տուր ինձ ինչ որ գիտես
իմ հոգւոյս հարկաւոր, սգտակար և վայելուչ գեղ
առողջարար և ամեն իմիր առողջ պահող, ինչ
պէս են պէտպէս շնորհք և առաքինութիւնք . ու
բոնց ինչուան հիմա շեմ ճանչցեր պիտուակա
նութիւնը, անոր համար եւս եւմ կեցեր : Դուն
տուր ինձի քու ամենորհնեալ ձառքովց որով կե
րակրեցիր 'ի մանկութեան զՅիսուս փրկիչն իմ,
գուն տուր կրսեմ ինձի պէտք եղած կենաց գե
ղը, Թէպէտե ինձի առջի բերան անհամ ալ երե
նայ կամ լեզի . զերե ես հիւանդ եմ, իմ բերնիս
համը կորուսեր եմ, զարարը բաներ կուզեմ ու
տել . ես հիւանդ եմ, զեղէն կը փախչիմ : Բայց
գուն որ բժիշկ ես հոգւոյս, և մեկ հասիկ գեղ
կենաց, վայ տուր ու տուր ինձի ' ինչ որ պէտք
է իմ առողջութեանս ու կենդանութեանս հա
մար . կուզէ իսոյ ըլլայ, կուզէ այխատանք, կու
զէ մարմնաւոր չքաւորութիւն, կուզէ մարմնաւոր
հիւանդութիւն, և ամեն կերպ մարմնաւոր ձա
խորդութիւն . Բայն Թէ հոգւոյս յաջողութիւն
ըլլայ . հոգիս ողջըննայ առողջանայ ու կենդանի
մայ յաւիտեան : Ես հաւատքովս կը յանձնեմ
զիս քու մայրական ձեռքդ . և կը հաւատամ որ ան
տարակոյս կընես' իմ ուղածէս եւել . 'ի փասս
Փածնի որդւոյ քո և Աստուծոյ մերոյ, որում
փառք յաւիտեանս, ամեն ,, :

Յ . Աջափս հերիք է քեզի' որ ճանչնաս տուր
Աստուածածնայ խոյնթը . կատարեալ գեղ կե
նայք զիանալէն ետե' անկից վաղ շէս իգար .

Քայն թէ քու հիւանդ ըլլալց գիտնաս, (բանը հնա է), քու մահուչափ ցաւդ ճանչնաս, բուն ախագ ազնկ հասկընաս, և ուզենաս առողջանալ ու կենդանի մնալ յաւիտեանս, ապա թէ ոչ՝ զմտը ողջ առողջի տեղ գնողք հիշ գեղի ետեւ շնար, ոչ բժիշկ կը փնտսէ, ոչ գեղ կենաց կուզէ, և այսպէս կըլլայ անբժշկելի, ու ինքը իր աբիւնը կը մանայ, մարդասպան է, անմաստպան է, որով և հոգեւորան:

Հաս բան տեսք էր հոս խախտ սուրբ Աստուածամնայ գթութեանը վրայ, խնամակալութեանը, և ճշմարիտ մայրութեանը, և այնպէս շարժել կարգաշտոյաց սիրտը ՚ի ջերմեանդութիւն, բայց ուզող կը գտնայ զայս ամենայն ուրիշ ալ և ալ գրոց մէջ:

վերջարանական յորդոր առ գրադիտութիւն, ըստ որում
և զեզ սուղխարտը հոգւոյ :

Ինքն երկնասր բռնկապեան այսպէս կը հրա-
մայե՛ որանց որ իրենց հոգին ապրեցընել կը փա-
խաբին . “ Բննեցեք զգիրս . զի զուր համարիք
նորք ունել զկեանսն յաւիտեանականս ” : Եւ ի-
րաւ որ առանց տեղեկութեան գրոց՝ ոչ ճշմարիտ
հաւատքը մէյտան կելայ , որ է արմատ ծառոյն
հոգեոր կենաց , և ոչ առաքինի վարքը հասըլ կել-
լայ՝ որ է սրտուզ ծառոյն կենաց : Աչ խելացի
մարդ կատարեալ կը գանուի՝ առանց գիտութեան
որ ՚ի գիրս իմաստանոց և իմաստասիրաց , և ոչ կա-
տարեալ քրիստանեութիւն կընայ գանուիլ՝ ա-
ռանց գիտութեան սուրբ գրոց և գրեանց սուրբ
վարդապետաց : Մարդ կայ՝ մարդ ալ կայ . քրիս-
տանեայ կայ քրիստանեայ ալ կայ . ուստի քննե-
ցեք զգիրս կըսե նե աւրն մեր , ամեն բանը մեջք
կը հասկըցընե . անանկ որ՝ վախճանը բլլայ շառք
բերել զսուղխարտը զեզ հոգւոյ , և անով ստա-
նալ ազեկ կեանք քարի սա աշխարհքիս վրայ , և
ամենալաւ կեանք յաւիտեանական անգին :

Անանկ է նե՛ մեր ազգին մէջն որ կուզենք Աս-
տուծով ծաղկեցընել զներքին և զարտաքին գիտու-

Թիւն , Էն առաջ պիտար շանանք գրագիտութեան
գուռը բանալ . գուռը գոց է նէ՛ ինչն՛վ կը բացուի .
յայտ է թէ բազմեթով . գրոց գիտութեան բազմի-
քը սրն է . յայտ է թէ գրոց լեզուն , որ է սակ
գրարան կամ գրարարքան : Ասոր համար մեր եր-
ջանիկ նախահայրը՝ Միխիթար Արքահայր հեղի-
նակ եզու առջի բառգրքի գրարան լեզուի . և ա-
նոր պատուին է՛ զոր կը վայելենք մենք իր աշխար-
հերը , և մեզի հեա ալ բոլոր ազգը : Ա՛յ ազգը ին-
քեար կընէ աս երախտիքս , և ո՛չ մենք ինքեար
կընենք ազգին երախտագիտութիւնը , որ քանի
զնայ նէ՛ աւելի բացուեցաւ գրագիտութեան
մէջ . այնչափ որ պեարք եր մեզի հեազհեակ՝ ա-
ւելի խցու գրարան լեզուով աւելի խորին և
բարձր բաներ գուրս հանել . և սակայն ցուայի
փորձը՝ ցուին կեպի գեզ ապը հարկուար տես-
նալով հարկուարեց մեզ որ շատ բան չէ թէ
միայն պարզ և գիւրջմաց գրարան ընենք ,
հապա նակ աշխարհարան գրքեր ալ հանենք .
ինչուան աս Դնչ Անայն ալ Սասնագլու լե-
զուով գրենք ռամկերն , այսինքն աշխարհա-
րան մը տաճկերենով խառն . զերէ նիւթս առ-
տեղը լեզու սորվեցընել չէ , բան հասկըցընել է .
Օգոստինոսին ըսածին պես՝ բազմեք գուռը բա-
նայ տէ , կուզէ ոսկի բազմիք է եզեր . կուզէ երկը
թէ , կուզէ փայտէ : Բան հասկըցող մարդը կը
հասկընայ ու ժողովուրդին հալը հասկընալն
կուզայ ասանկ բան ընելը . բայց մէյր՝ ալ ինձի
հարցընելու ըլլան նէ , ուրիշ բան ալ կը ըսեն : Ա.

զեկ ազեկ անմեռ . ինչուան երբ ազգերմիս անգրա .
 գեա մեայ , ու մեզ ասանկ բանի պարտաւ որե , և
 չթողու որ աւելի առաջ երթայ ամենայն գիտու .
 թիւն և խնամու թիւն ազգին մեջ : Քիչ մ'ալ խոյ .
 բեթ ընեն՝ կազաչեմ , զերե մեկ կազմանե մը շատ
 հարկաւ որ , պատկար և զուարճայի բաներ կան
 հանելու գրոց շեզուա : բայց արդեն ելածնեքն
 որ շին հասկընար . ինչ ընենք . մէյմ'ալ որ՝ սուրբ
 վարդապետաց վճիռ և , թե անուսու թու թեան
 առաջ կուգան ամենայն կապու թիւնք և անկար
 գու թիւնք : իսկ ընդ հակառակն յայտմի և որ ա
 մենայն պիտուական բաներ , բարակ արհեսաներ
 ալ , ուսման պատու են : Ա՛վ կրնայ ճանչնայ կամ
 պատմել կամ գովել գիտութեան և խնամու .
 թեան արդիւնքը , և հասկընայ անխնամութեան
 վնասները . ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ . բայց
 միայն խնամունն :

Մեկ քանի խոսք յիշեցընեմ սա բանիս վրայ .
 խնամուն վարդապետաց գրքերեն . « Աւսանե՛լն
 և առաջին քան զառնե՛լն , և բազում անգամ ա
 սանց գիտութեան հրահանգեալն սիսալ գտաւ ¹ » .
 — « Չիբխաւ որ զգալի՝ որ գիտե այնպէս կուրա .
 յուցանել զմարմինն , սրպէս ազիտութիւն գմաւ .
 և ոչ գոյլցիս՝ որ այնպէս լուսաւ որե զալն , սրպէս
 գիտութիւն զհոգին ² » . — « Ամենայն շարիք մը
 սանեն ՚ի միտս մարդոյ յանուսու թու թեան . կոյր
 քիկի ՚ի ճառագայթից արեգական , և ազիտութիւն

¹ Իֆեօք . 41ն . 17-ի . 3 . 40 .

² Աբգի . 41ն . 13-ի . ճառ . 7 .

զրկի 'ի կատարեալ կենաց ¹ 33 : — « Բիւր շարեաց պատահեմք 'ի գրոց ազխաութեան . զի զոր որինասի առանց լուսոյ ոչ որ կարե ուղիզ գնալ . այն պէս և որք ոչ հային 'ի ճառագայթս աստուածային գրոց , հանապազ մեղանչեն ² 33 : — Արչափ գխաութիւնն բազմանայ 'ի մեզ , այնչափ և շնորհն . քանզի յորժամ առաւելու գխաութիւնն , հանգոյն նմին և սրբութիւնն , և որբան սրբիմք , այնչափ և զԱստուած յանձինս ասնիմք ³ 33 : — « Արչափ 'ի գխաութիւն հասանե մարդ , հիմն լինի առաւել բարձրագոյն գխաութեան ⁴ 33 : Ատոր մք գրարառ հասկըցողք՝ սա խօսքերէս շատ բարակ բան կը հասկընայ , ու աւելի գրադէս և իմաստուն ըլլալու սիրաը կը վառուի : Իսկ եթէ աշխարհաբառ ուղենայի թարգմանեւ սուրբ գրոց կամ վարդապետաց վկայութիւնները , ոչ նոյն բարակ միաքը մէյտան կեցիք , և ոչ նոյն անուշ համբ կանուկք :

Չեմ ուզեր երկան բացատրել յայտնի բանը . ևս ուրիշ բան մ'ալ ունիմ պրպղրակելու՝ որ գիանոց և ազխաց միտպէս հարկաւոր և գիանալը . այսինքն ամեն ազգի մէջ աշխարհաբառ լեզուն իրան որ գրով ալ ծագիկաւ և , մանաւանդ թէ աշխարհաբառ գեղք ըլլայ նէ՝ գրարառ գրքերուն խցմէթը չցիտցուիք , ու գրաւոր գխաութիւնն ալ

1 Եւեիք . ԳԼ . Բ :
 2 Բարեւոյ ճ'ն . Բիւ . Մ'ուի :
 3 Ընդհ . 'ի ծագեալ Բիւ . խօսալ . Բ . Պէտի :
 4 Եւեի . Բիւ . Երգ . Գ . 3 :

Յ Ա Ն Կ Գ Լ Խ Ո Յ

Յ Ա Ռ Ե Զ Ե Ր Ա Ն

ԳԼ. Ա.	Առաջին սղոթ թիւեր մարդոյն. ետքից առ շքեղեղոյ, սղոթնքն են երեք գիճակք՝ անմեղ բնութեան, անկեալ բնութեան և նարդեալ բնութեան	15
ԳԼ. Բ.	Գեղ սկզբնական մեղաց. որ է մարտութիւն	20
ԳԼ. Գ.	Գեղ ներգործական մեղաց առ հասարակ, որ է ապաշխարութիւն	51
ՅԵՄ. Ա.	Բացառութիւն անասկաց ներգործական մեղաց	35
ՅԵՄ. Բ.	Եղանակ ճշմարիտ ապաշխարութեան	45
ԳԼ. Գ.	Հարկաւորութիւն մամուռ որ զեղոց՝ ընդ զե՛մ ի բարանշխար մեղաց ՚ի մամուռի	55
ԳԼ. Ե.	Ախտ հարստութեան. և զեղ նորա խնարհութիւն	61
ԳԼ. Զ.	Ախտ նախնանու. և զեղ նորա՝ եղբայրութիւն	81
ԳԼ. Է.	Ախտ բարկութեան. և զեղ նորա՝ հեղուցութիւն	109
ԳԼ. Ը.	Ախտ ծուլութեան. և զեղ նորա՝ փոյթ կամ եռանդն հոգւոյ	127
ԳԼ. Թ.	Ախտ ազատութեան. և զեղ նորա՝ շափաւորութիւն և ազատութիւն հոգւոյ	151
ԳԼ. Ժ.	Ախտ սրկումնութեան և բղջարհոս	

2100

	Թեան, և ձկն հասակի զեղ նոցա՝ բարե- խառնութիւն	166
ԳԼԸ ԺԱ.	Հասարակաց կամ բազմութեան ներգոր- ծական ցարք որք աւելի զեղոց՝ կարտաին չնարհացն Առաջածոյ	205
ԳԼԸ ԺԲ.	Փարձութիւնք՝ առ Հասարակ և մանա- ւոր. և զլեւանոր զեղք նոցա	242
ԳԼԸ Ա.	Արթնութիւն	245
ԳԼԸ Բ.	Աղբութիւն	252
ԳԼԸ Գ.	Համբերութիւն /	271
ԳԼԸ Դ.	Աղբութեան թիւն առ Աստուած	282
ԳԼԸ ԺԳ.	Արեւք նախապահող զեղք, սարք չութիւն, կամուսոր ապաշխարութիւն, և զչորչութիւն յառթիւ	286
ԳԼԸ ԺԴ.	Ունակութիւն, որ և շար կամ բարի սովա- բութիւն	300
ԳԼԸ ԺԵ.	Ներհակ զք մեղացն՝ առնելու թեան Ք՝ զանցաւորութեան	310
ԳԼԸ ԺԶ.	Արեւակ ճանապարհ, կատարելութեան	327
ՅԵԴ Ա.	Ճանապարհ մարտութեան	333
ՅԵԴ Բ.	Ճանապարհ լուսնորութեան	337
ՅԵԴ Գ.	Ճանապարհ մասնորութեան	345
ԳԼԸ ԺԷ.	Արթնութիւն մշտնջենաւոր	352
ԳԼԸ ԺԸ.	Վերջին մանասանց թէ առաջին՝ կատա- րեաց զեղ կենաց սարք Աստուածածին Վերջնաբանական յորդոր առ զբաշխու- թիւն. ըստ որում զեղ առաջնորդ հոգոց	356

Handwritten signatures and scribbles in blue ink, including a large circular stamp with Armenian text.

1921
20

Handwritten notes in blue ink, including a horizontal line and several lines of cursive text.

